

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

**SÜHREVERDİ'NİN HADİŞÇİLİĞİ VE
AVÂRİFU'L-MEÂRİF ADLI ESERİNDEKİ
HADİSLERİN TAHRİC, TENKİD VE
DEĞERLENDİRMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hacı YILDIZ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim TOZLU

Erzincan-2019

TEZ BİLDİRİMİ

“SÜHREVERDÎ’NİN HADİŞÇİLİĞİ VE AVÂRİFU’L-MEÂRİF ADLI ESERİNDEKİ HADİSLERİN TAHRİC, TENKİD VE DEĞERLENDİRMESİ” isimli “Yüksek Lisans” tezim tarafımdan intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

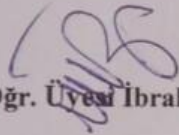

Hacı YILDIZ

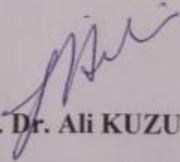
TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

HACI YILDIZ'a ait Sühreverdi'nin Hadisçiliği ve Avârifü'l-Meârif Adlı Eserindeki Hadislerin Tahric, Tenkid ve Değerlendirmesi adlı çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalının Hadis Bilim Dalında **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim TOZLU

Jüri: Prof. Dr. İsak Emin AKTEPE

Jüri: Prof. Dr. Ali KUZUĐİŐLİ

SÜHREVERDÎ'NİN HADİŞÇİLİĞİ VE AVÂRİFU'L-MEÂRİF ADLI ESERİNDEKİ HADİSLERİN TAHRİC, TENKİD VE DEĞERLENDİRMESİ

Hacı YILDIZ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2019

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim TOZLU

ÖZET

Bu çalışmada H. 539 yılında dünyaya gelen büyük mutasavvıf, müfessir ve muhaddis Şihâbuddîn Sühreverdî'nin *Avârifü'l-Meârif* eserinde geçen 586 merfû rivayet incelendi. Bu hadislerdeki metodu dikkate alınarak hadisçi kimliği ortaya konulmaya çalışıldı. Daha çok tarikat kurucusu olarak bilinen Sühreverdî'nin muhaddis yönü ne yazık ki geri planda kalmıştır. Bu çalışmayla Sühreverdî'nin önemli bir muhaddis olduğu açıkça görülmektedir.

Avârif'te tespit edebildiğimiz 586 merfû rivayetin tamamını el-Mektebetü'l-Şamile adlı programda taranmıştır. Rivayetlerin kaynağı ve değeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Her rivayetin ilk kaynağına inilmeye gayret gösterilmiştir. Rivayetlerin ekseriyeti *kütübü tis'a* ekseninde yer almaktadır. Ancak bazı zayıf ve aslı olmayan rivayetler genelde tefsir veya tasavvuf eserlerindedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kısaca Sühreverdî'nin hayatı, ilim tahsili ve eserleri ele alınmıştır. İkinci bölümde Sühreverdî'nin *Avârifü'l-Meârif* eserinde tahrir etmiş olduğu hadislerden yola çıkılarak hadisçiliği değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise *Avârifü'l-Meârif*'te geçen rivayetlerin tahrir ve tahlili üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sühreverdî, *Avârif*, Hadîs, Rivâyet, Tahrir, Tenkid.

**SUHRAWARDÎ AS A MUHADDITH, TAKHRÎJ, CRITISIZM AND
ASSESSMENT OF HADITHS IN AVÂRIFU'L-MEÂRIF**

HACI YILDIZ

Erzincan Binali Yıldırım University, Institue of Social Sciences,

Department of Basic Islamic Sciences

Master Thesis, July 2019

Thesis Supervisor: Dr. İbrahim TOZLU

ABSTRACT

Our author Sihabuddîn Suhrawardî born in h. 539 was a well known Sofi, exegeter and muhaddith. We have focused on this study on his masterpiece *Avârifu'l-Meârif* and the 586 hadiths in it and thereby to know his qualities as muhaddith. Suhrawardî is more known as the founder of a tariqat but unfortunately as a muhaddith he is not as well known. With this study, it is clearly seen that Suhrawardî is a valid muhaddith.

All of the 586 marfu narrations we have identified in *Avârif* was scanned in the program Shamila and thus determine there places in our sources. All efforts have been made to show the first source of all narrations.

The majority of the narrations were determined in *Kutub tis'a*, some weak and fabricated narratives were found in tafsir or in sufism books.

Our study consists of three parts. In the first chapter, Suhrawardî's life, his science and his work were briefly discussed. In the second chapter, his qualities as muhaddith has been shown. In the third chapter takhrij and evaluation of the marfu narrations mentioned in *Avârifu'l-Meârif* were made.

Key words: Suhrawardî, *Avârif*, Hadith, Transmisson, Takhrij, Criticism.

ÖN SÖZ

İslam dininin iki ana kaynağı, Kur'ân ve hadislerdir. Hadislerin kayıt altına alınması Kur'ân'ın yazılmasıyla birlikte belli başlı kişiler tarafından yazıya geçirilmiştir. Bunlara sahifeler adı verilir. Resmi olarak hadislerin toplanması Ömer b. Abdulaziz'in emriyle gerçekleşmiştir. Sahabîler udûl sahibidir ve yalan söylemez. Hz. Peygamber'den (a.s) bir söz naklettiklerinde son derece hassas davranmışlar ve bunda Rasûlullâh'ın “*Kim benim adıma söylemediğim bir sözü bana isnat ederse cehennemdeki yerine kendini hazırlasın*” uyarısı etkili olmuştur. Ancak toplumun genelindeki güven ortamı Hz. Osman dönemine kadar devam etmiş ise de onun şehit edilmesiyle başlayan “Fitne” ile hadislerin kimden nakledildiği giderek önem kazanmıştır.

Hadis uydurmacıları kendi heves ve hevalarına göre Peygamber (a.s) adına iftira ve sözler nisbet ederek hadisler uydurmuştur. Bu uydurmanın arkasında kolayca kaçıp sevaba nail olma, fırka ve meşreb taassubu, İslam düşmanlığı, peşinden gidilen liderler vb. sebepler bulunmaktadır. Mevzu rivayetlerin artması âlimlerin isnad sistemini ortaya çıkartmasıyla dizginlenmiştir. Ancak tamamen önüne geçilemedi. Bu sebeple “Eğer isnad olmasaydı isteyen istediği sözü hadis diye rivayet ederdi.” denilmiştir.

Tasavvuf ilmi, uydurma hadis rivayeti hususunda çokca eleştirilmiştir. Rüya ve keşf yoluyla hadis alma, isnatsız nakillerde bulunma mutasavvıflarda görülen hadislere yaklaşım tarzıdır. Sühreverdî *Avârifü'l-Meârif* eserini bu anlayışa adeta bir tepki olarak yazmıştır. Rivayetlerin bir kısmını senetleriyle verir, rüya ve keşf yoluyla hadis nakletmez. Ne var ki, o dönem sufiler arasında yaygın bir takım rivayetleri nakletmekten de geri kalmamıştır. Esasen tasavvuf, İslam'ın özü ve ruhudur. Kur'ân ve sünnetin insan üzerinde ”ahlak” adıyla tezahürüdür. Bu bakımdan Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif* adlı eserinde tasavvufî hayata -sünneti öne çıkartmakla- büyük katkılarda bulunmuştur. Bu yüzden onun tasavvuf anlayışı sünnî çerçevede ele alınır. Bu eserinde, İslam düşüncesini tasavvufî açıdan ele alarak Kur'ân ve Sünnete dayandırması ve tasavvufu sünnî delillerle desteklemesi önemlidir.

Avârifu'l-Meârif tasavvufi bir eser olmasına rağmen 586 rivayetle adeta bir hadis kitabı özelliği taşır. Bu çalışmada *Avârifu'l-Meârif* de geçen rivayetlerin tahriri, tahlili ve tenkidi yapılmış, Sühreverdî'nin hadisçi kimliği incelenmiştir.

Çalışmamızı hazırlarken bilgilerinden istifade ettiğim her kademedeki denetleyen ve yol gösterici uyarılarını esirgemeyen kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Tozlu'ya minnettarım. Bana maddi ve manevi desteğini esirgemeyen anne ve babama şükranlarımı sunarım. Yine çalışma süresince hep desteğini gördüğüm, sıkıntılara katlanan değerli eşime ayrıca şükranlarımı, sevgilerimi sunuyorum.

Azim ve gayret bizden, muvaffakiyet Allah'tandır.

Hacı YILDIZ / Erzincan, 2019

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
TEZ KABUL TUTANAĞI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ.....	1
I. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
II. Araştırmanın Metodu.....	2
III. Tezde Başvurulan Avârif Baskıları	3
I. BÖLÜM	
EBU HAFS ÖMER SÜHREVERDÎ'NİN HAYATI	5
1.1. Siyasi Durum	5
1.2. Dönemin Önemli Sımaları.....	6
1.3. Kimlik Bilgileri.....	7
1.4. Doğumu	7
1.5. İlim Tahsili	8
1.6. Hocaları	9
1.7. Talebeleri.....	12
1.8. Eserleri	14
II. BÖLÜM	
ŞİHABUDDİN SÜHREVERDÎ'NİN HADİŞÇİLİĞİ	19
2.1. Avârif'te Kullandığı Kaynaklar.....	21
2.2. Sahih Rivayetlere Öncelik Vermesi	22
2.3. Ayetlerin Hadislerle Tefsiri.....	22
2.4. Fikhî Hadislere Müracaat Etmesi	23
2.5. Rivayetleri Birleştirip Nakletmesi	23
2.6. Kullandığı Rivayet Lafızları	26
2.7. Etkilendiği Şahıslar.....	28

2.8. Kendine Ait Senedi.....	29
2.9. Zayıf ve Mevzu Rivayetler	32

III. BÖLÜM

AVÂRİF’TE YER ALAN HADİSLERİN TAHRİC VE TAHLİLİ.....	33
3.1. Sûfilerin İlminin Kaynağı.....	33
3.2. Sûfilerin İşittikleri Sözü Güzelce Anlamaları	38
3.3. Tasavvuf İlminin Fazileti	40
3.4. Sûfilerin Halleri ve Tarikatleri	44
3.5. Tasavvufun Mahiyeti	46
3.6. Sûfi Kelimesinin Kökü.....	47
3.7. Mutasıvıflar ve Onlara Benzeyenler	52
3.8. Melâmetîlik ve Melâmetîler	55
3.9. Sûfi Olmadıkları Halde Sûfi Zannedilenler.....	55
3.10. Şeyhlik Makamı.....	55
3.11. Hâdimler ve Onlara Benzeyenler.....	59
3.12. Sûfilere Göre Hirkanın Hükümü	59
3.13. Ribât ve Tekkelerde Yaşayan Dervişler.....	61
3.14. Ribâttakilerin Suffa Ehline Benzemesi	66
3.15. Ribât ve Suffe Ehlinin Özellikleri.....	68
3.16. Sefer ve İkâmet Âdâbi.....	72
3.17. Seferin Farzları ve Faziletleri	76
3.18. Seferden Dönme Âdâbi	80
3.19. Esbâba Tevessül ve Sûfiler.....	88
3.20. Manevî Fetihler ve İlâhî İhsanlar.....	90
3.21. Sûfilere Göre Evlilik Ve Bekârlık.....	91
3.22. Sûfilerin Semâi	94
3.23. Semaâ Karşı Çıkanlar.....	100
3.24. Semâ’ a İhtiyaç Duymayanlar	101
3.25. Semâ Âdabi.....	102
3.26. Halvet (Çilehane) Âdabı.....	105
3.27. Halvette Vâki Olabilecek Fetihler	109
3.28. Halvete Nasıl Girilir	109

3.29. Sûfilerin Ahlak Anlayışı.....	109
3.30. Sûfilerin Ahlâkı.....	117
3.31. Tasavvufta Edep	140
3.32. Huzûr-i İlâhî’de Edeb.....	142
3.33. Tahâret Âdâbi	143
3.34. Abdestin Edeb Ve Sırları.....	146
3.35. Havassın Abdest Âdâbi	146
3.36. Namazın Fazileti ve Yüceliği	148
3.37. Kurbiyet Ehlinin Namazı.....	152
3.38. Namazın Edepleri ve Sırları	155
3.39. Orucun Fazileti ve Faydası.....	159
3.40. Oruçla İlgili Muhtelif Görüşler.....	160
3.41. Orucun Edepleri.....	161
3.42. Yemenin Fayda ve Zararları.....	164
3.43. Yeme İçme Âdâbi	166
3.44. Sûfilerin Giyim-Kuşamdaki Edepleri	173
3.45. Geceyi İhya Etmenin Fazileti	176
3.46. Gece Kalkış ve Uyku Âdâbi	176
3.47. Gece Namazı ve Uyku Âdâbi	178
3.48. Gece İbadetinin Taksimi	179
3.49. Gündüz Karşılama Âdâbi	181
3.50. Günlük İbadetlerin Vakitlere Göre Dağılımı.....	183
3.51. Müridin Mürşidine Karşı Edepleri.....	186
3.52. Seyhin Riâyet Edeceği Âdâb	192
3.53. Sohbet ve Tesirleri	193
3.54. Sohbet ve Kardeşliğin Sorumlulukları	196
3.55. Sohbet ve Kardeşliğin Âdâbı.....	199
3.56. Kendini Tanıma Konusunda Sûfilerin Görüşleri.....	200
3.57. Kalbe Gelen Havâtirin Tanınması	205
3.58. Hal-Makam ve Aralarındaki Farklar.....	208
3.59. Makamların Açıklanması	209
3.60. Makamlar Hakkında Sûfilerin Görüşleri.....	211

3.61. Hallerin Açıklanması	215
3.62. Hallere Dair Tasavvufî İstilahlar	217
3.63. Bidâyet ve Nihâyet Halleri	218
SONUÇ	222
KAYNAKÇA.....	224

KISALTMALAR

a.s	: Aleyhi Selam
b.	: Bin/İbn
Bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicri
Hz.	: Hazret
no.	: Numara
ö.	: Ölüm
r.a.	: Radiyallahu anh
s.	: Sayfa
Thk.	: Tahkik
ts.	: Tarihsiz
v.	: Vefat
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Hız. Peygamberin hayatı ve öğretileri birçok ilim dalında araştırma konusudur. Bunlardan tasavvuf, sünnetin hayata aktarılması bağlamında tarihi süreçte hadis ilmine karşı önemli bir etkileşim içindedir. Sufi müelliflerden hadis ilmiyle öne çıkanlar, özellikle devrin itikâdi ve fikrî etkilerine dikkat çekerek tasavvufun Sünni çizgide olması gerekçesiyle pek çok kitap telif etmeye başladılar. Mesela Hâris Muhâsibî'nin (ö. 243/857) *er-Riâye*, Ebû Nasr Serrâc'ın (ö. 378/988) *el-Luma'*, Kelâbâzî'nin (ö. 380/990) *et-Taarruf*, Bahru'l-Fevâid, Ebû Tâlib Mekki'nin (ö. 386/996) *Kûtü'l-Kulûb*, Ebû Abdurrahmân Sülemî'nin (ö. 412/1021) *Kitâbu'z-Zühhd*, *Tabakâtu's-Sûfiyye*, Ebu'l-Kâsım Kuşeyrî'nin (ö. 465/1072) *er-Risâle*, Ebû Hâmid Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *İhyâu Ulûmiddîn* vb. eserleri burada hatırlanabilir.

Adı geçen âlimler ve birçoğu ibadet, taat, takva, verâ, zühhd, ahlak vb. konuları sünnetle delillendirme gayreti içine girmişlerdir. Her ne kadar tasavvufun zühhd ve tarikatlar dönemi kendine özgü özellikler taşısa da Sûfiler, düşüncelerine esas aldıkları ilkeleri sünnetle irtibatlandırmaya özen göstermiştir. Bu nedenle tasavvuf ve hadis ilmi hemen hemen her dönem mukayeseli olarak araştırma konusu olmuştur.

Tasavvuf ilkelerini hadislerle temellendirmeye gayret eden Ebû Hafs Şihâbüddîn Sühreverdî (ö. 632/1234) ise hicri VI. ve VII. Asrın önemli bir simasıdır. Hiç kuşkusuz geçmiş âlimlerin yaptıklarını –tasavvufu sünnetle temellendirme anlamında- bilmektedir. Eseri bu yüzden önemlidir.

I. Araştırmanın Konusu ve Önemi

İslâmın ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerîm nesillerden nesillere sahâbîler tarafından mütevâtir yolla aktarılmıştır. Kur'an'ın tefsiri olan hadisler de yine sahâbîlerden diğer nesillere aktarılmıştır. Hadislerin sıhhatli bir şekilde aktarılması için İslâm âlimleri ellerinden gelen bütün gayreti göstermiştir. İslâmın zühhd hayatı olan tasavvuf bize sağlıklı bir şekilde intikal eden kaynaklarımız Kur'an ve sünnetin yaşantısıdır. Bu çalışmamızda ilk dönem mutasavvıflardan olan Sühreverdî'nin bir tasavvuf kaynağı olan *Avârifü'l-Meârif* adlı eserindeki İslâm anlayışını ortaya koyarken kullandığı merfû rivayetleri incelenek. Bu şekilde mutasavvıflar nezdinde

muteber kaynak mahiyeti taşıyan bu eserin Kur'ân ve sünnete ne kadar bağlı olduğu görülecektir.

Ülkemizde böylesine önemli bir eserin tahrir, tahlil ve tenkidi yapılmamış olması bize bu açığı kapatmak hissiyatı verdi. Günümüzde halen büyük bir beğeni ile okunulan *Avârifü'l-Meârif*, kullanılan kaynakların sıhhat derecelerinin bilinmesi büyük bir önemi haiz olacağı düşünülmektedir.

II. Araştırmanın Metodu

Tezde, Hicrî VI. asırda yaşamış büyük mutasavvıf Sühreverdî'nin tasavvufun klasiklerinden kabul edilen *Avârifü'l-Meârif*'teki rivâyetleri esas alınmıştır. Özellikle hadis kaynaklarında –az da olsa tefsir kitaplarında- geçtiği tespit edilen hadisler öncelikle tespit edildi. Bu eserlerde zikredilen hadislerin hadis usulü açısından sıhhat dereceleri tespit edilmeye çalışıldı. Böylece Sühreverdî'nin hadis ilmindeki konumu ve hadislere yaklaşımı ortaya konulmaya gayret edildi.

Sühreverdî'nin yaşadığı dönemin siyasi durumu incelenirken birinci bölümde, dönemin meşhur ilim ehline kısaca atıfta bulunuldu. Sühreverdî'nin ilim ehli kişilerle nasıl bir irtibatı olduğu veya olmadığı araştırıldı. Hayatı incelenirken bu sebeple ilim tahsili, hoca-talebeleri ve eserleri hakkında öz olarak bilgi verilmiştir. Bu bilgilere ulaşırken ricâl ve tabakât eserlerinden yararlanılmıştır.

Avârifü'l-Meârif'te geçen 586 rivayetin tamamı, tezin ikinci bölümünde yer almaktadır. Burada tahrir edilen hadislerin Arapça ve Türkçelerini zikrettik. Kaynaklardaki yerini görüp bizzat inceledik. Tasavvuf konularına göre 63 bölümden oluşan *Avârifü'l-Meârif*'te yer alan hadisi müellifin zikrettiği eserin her bölümünde inceledik. Buradaki hadisler, *Sahihayn* rivayeti ise ayrıca değerlendirme gereği duymadık. Ancak *Sünen-i Erbaa* veya diğer hadis kaynaklarında zikredilmiş ise rivayetlerin tahlil ve tenkidi yapılmıştır. Müellifin tasnifine uyarak ikinci bölümü 63 alt başlıkta incelediğimiz için bu kısım tabiatıyla diğer bölümlere göre hacimli oldu. Ancak buradaki veriler, rivayetlerin sıhhat dereceleri tezin ana omurgasını oluşturmaktadır. Bu bölümde yeri geldiğinde hadisi bize ulaştıran sahâbilerle onlardan haberi nakleden muhaddisleri zikrettik. Bunu

yapmakla rivâyetin farklı tariklerinin olup olmadığına dikkat çekmek istedik. Zira Sühreverdî sufi olmakla beraber hadis rivayetinde kendi senediyle de hadis nakletmektedir. Bu yüzden farklı rivayetler var ise bunu –özellikle üçüncü bölümde- incelemek istedik.

Tezde asıl maksadımız Sühreverdî'nin hadis ilmindeki konumunu incelemektir. Bu sebeple üçüncü bölümde, ikinci bölümde *Avârif*'te elde edilen veriler ışığında “Hadisçiliği” üzerinde durulmuştur. Sühreverdî'nin, hadisleri kitabında zikrederken ne kadar hadisçi kimliğe sahip olduğu, mana ve lafızda nasıl bir metot takip ettiği, hangi hadis kaynaklarına daha ziyade başvuruda bulunduğu, zayıf ve mevzu haberlere yer verip vermekteki hassasiyeti ve bu tür rivayetlerle nasıl istidlalde bulunduğu önemlidir. Bu sebeple Sühreverdî'nin, rivayetlerin sıhhatine göre tasavvufu temellendirdiği konulardaki yeri öne çıkacaktır. Bu bölümde Sühreverdî'nin ele aldığı rivayetlerden çıkarımlar yapmasını önemsedik. Sûfilerin en karakteristik özelliği hadisleri mana ile rivayet etmesini hesaba katarak, Sühreverdî'nin hadislerle temellendirmek istediği konunun şayet mana itibariyle benzer rivayetleri (hadisleri) var ise bunları tespit etmeye ayrıca gayret ettik.

Elde ettiğimiz tüm verileri “*Sonuç*” kısmıyla neticelendirdik.

III. Tezde Başvurulan Avârif Baskıları

Tezde *Avârifü'l-Meârif*'in esas aldığımız (3.) baskısı 2016 yılında Beyrut'ta Muhammed Abdulazîz el-Hâlidî tarafından tahkik edilmiş, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye tarafından neşredilmiştir. Hadisleri tahrir ederken bu eserde geçen hadislere tezde (dipnotlarda) ayrıca işaret ettik. Bunun yanı sıra özellikle çalışmamızın ikinci bölümünde hadislerin tercümesinde istifade ettiğimiz iki güncel çalışma bulunmaktadır. Bunlar *Gerçek Tasavvuf* adıyla Dilaver Selvi'nin tercümesiyle Türkçemize kazandırılmış ve 2014 yılında 10. Baskısı Semerkand Yayınları tarafından İstanbul'da neşredilen çalışmadır. Diğeri Hasan Kâmil Yılmaz ve Gündüz İrfan'ın *Tasavvufun Esasları* adıyla tercüme etmiş olduğu Vefa Yayınları tarafından İstanbul'daki neşridir.

Bu iki tercümede dipnotlarda ve tahrirlerde bariz hatalar ve eksiklikler olduğunu gördük. Örneğin Sühreverdî'nin naklettiği zayıf ve mevzu rivayetlerin tahrirleri yapılmamıştır. Yine kaynak tespitlerde çok hatalar bulunmaktadır. Dipnotlarda verilen kaynaklara müracaat ettiğimizde bahsedilen rivayetlere maalesef biz rastlayamadık. Her iki eserde rivayetlerin sıhhati hakkında bilgi verilmeden tahrir yapılması isabetli olmamıştır. Bununla birlikte Avârif'in özelliklerinden bahsedilirken yaklaşık 450'nin üzerinde hadis olduğu söylenirken bütün hadisler birkaç tanesi hariç dipnotta verilmiştir denilmektedir. Hâlbuki *Avârif*'te toplam 586 hadis mevcuttur. Aynı şekilde mütercimlerin, hadislerin geçtiği asıl kaynaklara dipnotlarda işaret etmemesi, birincil eserleri referans göstermemesi dikkat çekmektedir.

I. BÖLÜM

EBU HAFS ÖMER SÜHREVERDİ'NİN HAYATI

1.1. Siyasi Durum

Sühreverdî'nin yaşadığı dönem Abbâsî devletinin yıkılışına yakın döneme tekabül eder. Selçuklu devletinin kurulmasıyla beraber, Abbâsî halifelerin nüfuzu son derecede azalmış ve hilafet makamı adeta dini ve manevi bir otorite olarak kalmıştır. Sühreverdî on altı yaşında (555/1160) Bağdat'a ilim tahsili için gelmesinden vefat ettiği doksan yaşına kadar (632/1234) altı Abbâsî halifesine şahit olmuştur. Bu halifelerin isimleri şöyledir: el-Muktefî li emrillâh (530/1135-555/1160), el-Müstencid billâh (555/1160-566/1170), el-Mustazî billâh (566/1135-575/1179), en-Nâsır li dînillâh (575/1179-622/1125), ez-Zâhir billâh (622/1125-623/1126) ve el-Mustansır billâh (623/1126-640/1243).¹

Büyük Selçuklu bu süreçte parçalanma sürecine girmiş ve küçük beylikler kurulmaya başlamıştır. Harezmşahlar, Artukoğulları, Sûriye, Şam, Fars, Erbil ve daha nice küçük devletçikler oluşmuştur. İslam toprakları bu dönemde büyük saldırılara maruz kalmakta ve başta haçlı saldırıları olmak üzere daha büyük felakete sebep olacak Moğol istilası baş göstermiştir.

el-Muktefî devri Büyük Selçuklunun son yıllarına denk gelir. Sühreverdî henüz on beş yaşındadır ve rihlelere başlamamıştır. el-Müstencid dönemi Sultan Selâhaddîn Eyyubi'nin parladığı ve Fâtimî devletinin yıkıldığı dönemdir. el-Mustazî billâh zamanında Fâtimî devleti yıkılmış ve Abbâsî halifeleri adına camilerde hutbe okunmaya başlamıştır. Selâhaddîn, meşhur haçlı kralı Arslan Yürekli Richard'ın haçlı saldırılarını başarılı bir şekilde püskürtmüş ve idaresi altındaki beldeleri güven altında tutmayı başarmıştır. en-Nâsır li dînillâh, Abbâsî halifeler arasında en uzun tahta kalan halifedir. Sühreverdî bu dönemde diplomatik görevler almıştır.

¹ Heyet, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, III, s. 327-331, Çağ Yay., Ankara, 1986.

Abbâsîlerin en büyük hasmı olan Harezmsâhlar, halifenin toprağına saldırı düzenlediklerinde en-Nâsır, Moğollardan yardım alarak işgal girişimini engelleyebilmektedir. Ancak yapmış olduğu iş birliği aynı zamanda Moğolların işgali için alt zeminini de hazırlamış oldu. ez-Zâhir billâh dönemi kısa süreli bir dönem olmuştur. Oğlu el-Mustansır billâh, babası gibi takva sahibiydi. İlme ve ilim adamlarına büyük saygı gösterirdi. Bunun bir göstergesi olarak da Mustansırıyye medresesini yaptırmıştır.²

Sühreverdî'nin yaşadığı çağda, ilim adına çok mühim gelişmeler söz konusudur. Bunların başında medrese ve tekkelerin kurulup yaygınlaşması gelir. İslâmî ilimler dışında tıp, riyâziye, hendese ve astronomi gibi ilimler okutulmaktadır. Fâtımîler Mısır'da el-Ezher medresesini kurmuş ve Şii propagandası yapmak üzere İslam coğrafyalarına elçiler göndermiş bulunmaktadır. Buna mukabil Sünnîlerden tepki gecikmemiş ve Nizâmîye medresesi başta olmak üzere tekke, hangah, ribat vb. ilim/amel meclisleri çoğaltılmış durumdadır. Bu vesileyle Fâtımî fitnesinden azami bir şekilde korunma sağlanmıştır. Sünnî inancın halk arasında pekiştirilmesi söz konusu olmuştur. Moğulların kütüphaneleri yakmasına seyirci kalmayan Nasîruddîn Tûsî (ö. 672/1274) gibi âlimler kurtarabildikleri kitapları Merâğa'ya götürmüşler ve orada dört yüz bin ciltlik yazma eser kütüphanesi ve rasathane kurmuşlardır. Tüm bunlar, o dönemin ilmî birikimini net bir şekilde ortaya koymaktadır.³

1.2.Dönemin Önemli Simaları

Sühreverdî'nin yaşadığı dönemde toplumu etkileyen bazı ilim adamları arasında şu isimler zikredilebilir: Abdulkadir Geylânî (ö. 561/1235), Ahmed er-Rifâî (ö. 578/1182), Medyen el-Mağribî (ö. 590/1193), Fahreddin Râzî (ö. 606/1209), Ebû Necmeddîn-i Kubrâ (ö. 618/1221), Bahaeddin Veled (ö. 628/1231), Feriduddîn Attâr (ö. 632/1235), Muhyiddin İbnu'l-A'râbî (ö. 638/1240), ve Sa'dî Şirâzî (ö. 691/1292)...

² Sühreverdî, *Avârif'ül-Ma'arif, (Tasavvufun Esasları)* çev. Yılmaz H. Kâmil ve Gündüz İrfan, Vefa Yay. İstanbul trs. (Giriş) s. XVII-XVIII.

³ Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul 2009, s. 331.

1.3. Kimlik Bilgileri

Yaşadığı dönemin en önemli âlimlerinden olup kendisinden övgüyle bahsedilen mutasavvıf, müfessir, fakih ve muhaddis Şihâbüddin Sühreverdî'nin tam ismi; Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer b. Muhammed b. Abdillâh b. Ammûye el-Kureşî el-Bekrî eş-Şâfî es-Sûfî es-Sühreverdî'dir. Ebû Hafs ve Ebû Abdullâh künyeleriyle tanınmıştır. Meşhur olan lakapları “Şeyhü’ş-Şüyûh”, “Şeyhü'l İslam” ve “Şeyhü'l-Ârifîn”dir. Hz. Ebu Bekir'in (r.a) soyundan olduğu için “el-Bekrî”, “et-Teymî” ve el-Kureşî nisbeleriyle tanınır.⁴

Hz. Ebu Bekir'e (r.a) ulaşan şeceresi şöyledir: Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Abdullah b. Sa'd b. Huseyin b. Kâsım b. Nadr b. Kâsım b. Muhammed b. Abdullah b. Abdurrahmân b. Kâsım b. Muhammed b. Ebu Bekir es-Siddîk). Zehebî, İbn Hacıb'ten naklen Sühreverdî'nin Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî ile aynı soydan olduğunu ve şecerelerinin Kâsım b. Nadr'da birleştiğini nakletmiştir.⁵

1.4. Doğumu

Sühreverdî'nin doğumu talebelerinden nakledildiğine göre 539/1145 Receb ayının sonu veya Şaban ayının ilk günleridir. Bu bilgi kaynaklarda kabul edilen tarihle de uyum halindedir. Memleketi Sühreverd, daha sonra Bağdad olduğu belirtilmektedir.⁶ Bu yüzden Sühreverd'e ardından Bağdad'a nisbet edilmiştir. Dolayısıyla o, iki seçkin ilim beldesinde yetişmiştir. Tanınmış ilim ehli bir aileye mensuptur. Ailesi içinde ilim ehli tarafından yakından tanınan sufi, fakih ve muhaddis Ebû'n-Necîb Ziyâüddîn Abdülkâhir b. Abdillâh b. Muhammed b. Ammûye el-Bekrî es-Sühreverdî (ö. 563/1168), Sühreverdî'nin amcasıdır. İlim ve

⁴ İbn Hallikân Ebu'l-Abbâs Şemsüddîn, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâi Ebnâi'z-Zamân*, (I-VII) Thk. İhsân Abbâs, Dâru Sâdır, Beyrût, 1415/1994, III, s. 446. Hocazâde Ahmet Hilmi, *Hadikatü'l-Evliya Silsile-i Meşayih-i Sühreverdî*, s. 25.

⁵ Zehebî Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymâz, *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, (I-XV) Thk. Beşşâr Avvâd, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1423/2003, XII, s. 300.

⁶ Zehebî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymâz, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, (I-XXV) Thk. Heyet, Müessesetu'r-Risâle, 1405/1985, XXII, s. 374, no: 239.

irfan bakımından Sühreverdî'nin hayatına yön veren en önemli kişidir. *Avarifu'l-Meârif*'teki hadis senetlerinin çoğunu bu amcasına dayandırmaktadır.

Babası Ebû Câfer, Nizâmiye medresesinde okuyup Esad el-Mihenî'den fıkıh icazeti almıştır. Büyük dedesi Sa'd b. Ammûyedir. Sühreverdî, henüz altı aylıkken babasının vefat ettiğini belirtir. Zehebî'nin (ö. 748/1348) naklettiğine göre, babası Ebu Cafer Muhammed Bağdat'da Nizamiye medresesinde dersler almıştır. Orada bir müddet müderrislik yapıp Kasr camiinde vaizlik yaptıktan sonra Sühreverd'e kadı olarak tayin edilmiştir. Babası Ebu Cafer Muhammed, Sühreverd'de kadılık yaparken bir iftira sonucu idam edilmiştir.⁷

1.5. İlim Tahsili

Sühreverdî'nin doğumundan itibaren on altı yaşına kadar yaşadığı memleketi Sühreverd'de kimden ilim tahsil ettiği kesin olarak kayıt altına alınmış değildir. Kesin olan, babası idam edildiğinde Sühreverdî'nin henüz altı aylık olduğudur. Dolayısıyla babasından ilim tahsil etmiş olması isabetli görülmemiştir. Bu sebeple babasının arkadaşlarından ilk dini bilgileri almış olması kuvvetle muhtemeldir.

Sühreverdî, ikinci memleketine adım attığında orada ilk ders aldığı hocası Hîbetullâh eş-Şiblî'dir (ö. 563/1167). Ondan Hadis, fıkıh ve usul gibi ilimler aldıktan sonra amcasından ve amcasının himayesinde muhtelif âlimlerden İslamî ilimler tahsil etmiştir. Sühreverdî'nin Basra günlerinde erenlerin sohbetlerine katıldığı bilinmektedir. Bu zatlara “abdâl” denilirdi. Ayrıca Hızır'la buluştuğuna dair de rivayetler bulunmaktadır.⁸ Sühreverdî, ilim tahsilinden sonra halvete çekilmiş, uzun zaman amel ve zikirle meşgul olduktan sonra amcasının medrese ve tekkesinde vaaz vermeye başlamıştır. Tesirli hitabetinden ötürü kısa zaman içinde kendisine büyük bir kitle teveccüh etmiştir.

⁷ Zehebî, *Siyer*, XXII, s. 376, no: 239. Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XIV, s. 78.

⁸ Câmî Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmettîn Ahmed b. Muhammed, *Nefehâtu'l-Üns*, (I-II) Thk. Muhammed Edîb el-Câdir, Beyrût, 2003, s. 534.

Sühreverdî'nin pek çok diplomatik seyahatlerde bulunduğu, doksan küsur yaşına kadar sıklıkla hacca gittiği⁹, seksen küsur yılını geçirdiği Bağdat'ta ilim ve irfan ehli olarak vefat ettiği bilinmektedir.¹⁰

1.6. Hocaları

Sühreverdî'nin bilinen hocaları Bağdat'ta yaşamıştır. Onlar arasında şüphesiz en etkin kişi yukarıda kendisinden bahsettiğimiz amcasıdır. Amcasının himayesi altında diğer âlim ve mutasavvıflardan dersler almıştır. Bu zatlar arasında şunlar tespit edilmiştir:

1- Ebu'n-Necib Abdulkâhir b. Abdullâh b. Muhammed es-Sühreverdî (ö. 563/1167): Sühreverdî'nin amcasıdır. Künyesi Ebu'n-Necîb olup lakabı Ziyâuddîn es-Sühreverdî'dir. Takriben Sühreverd'de 490/1098 yılında doğmuştur. Yirmi yaşlarında Bağdat'a ilim tahsili için gelmiş, orada Nizamiye medresesine intisap etmiştir. Hadis ve fıkıh başta olmak üzere muhtelif ilimler tahsil etmiştir. Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) kardeşine talebe olmuştur. Nizâmiye medresesinde iki yıl müderrislik yapmıştır. Daha sonra kendisinin yaptırdığı medresede ders okutmaya devam etmiştir. Sühreverdî amcasından aldığı eğitimin büyük çoğunluğunu bu medreseden tahsil etmiştir. Abdulkadir Geylânî (ö. 561/1168) ile sıkça görüştükleri bilinir. Ebû'n-Necîb vefatına kadar yeğenine ders vermeye devam etmiştir. Vefatında Sühreverdî yirmi dört yaşlarındadır. Sühreverdî amcasından hadis icazeti almıştır. *Avârif* eserindeki rivayet ettiği hadislerin ekseriyetini amcasından nakletmiştir. Ebû'n-Necîb (ö. 563/1168) yılın 17 Cemâziyel âhir cuma günü ikindi vakti vefat etmiştir.¹¹

2- Ebu'l-Muzaffer Hîbetullâh b. Ahmet eş-Şiblî (ö. 557/1161): Hakkında çok az malumat vardır. Sühreverdî'nin önde gelen hocalarındandır. Kendisinden hadis ve fıkıh okumuştur.¹²

⁹ Zehebî, *Siyer*, XXII, s. 373-378.

¹⁰ Zehebî, *Siyer*, XXII, s. 375.

¹¹ İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, III, s. 204-205. Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XII, 300. İbn Mülakkin Sirâcuddîn Ebû Hafs eş-Şâfî el-Mısırî, *el-Akdu'l-Mezheb fî Tabakâti'l-Hamleti'l-Mezheb*, Thk. Eyman Nasru'l-Ezherî, Seyyid Muhni, Dâru'l-kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1417/1997, s. 134.

¹² İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, III, s. 446. Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, XV, s. 363.

3- Muhammed b. Abdulbâki b. Ahmed (ö. 564/1168): Bağdatlıdır. Lakabı İbnu'l-Battî'dir. Ebû Nasr Muhammed ez-Zeynebî'den icazetli muhaddistir. Devrin birçok muhaddisinden hadis dinlemiştir. Sühreverdî bu hadis âliminden hadis dinlemiş ve nakillerde bulunmuştur.¹³

4- Tâhir b. Muhammed b. Tâhir b. Ali (ö. 566/1170): Ebû Zur'a el-Makdisî künyesiyle tanınan meşhur bir muhaddistir. Rey'de doğmuş, ilim için Hemedan ve Bağdad'a gelmiştir. Bu dönemde Sühreverdî kendisinden hadis semanda bulunmuştur. Ebû Zur'a'nın talebeleri arasında İbnu'l-Cevzî (ö. 597/1201), İbn Kudâme (ö. 620/1223), Ebû Muhammed Abdülganî el-Cemmâîlî (ö. 600/1203) gibi zatlar vardır. Birçok kez hacca gitmiştir. Sühreverdî'nin, amcası Ebû Necîb'ten sonra en çok hadis rivayetinde bulunduğu kişi Ebû Zur'a'dır.¹⁴

5- Yahyâ b. Vâsık b. Ali b. Fadl b. Hibetullâh (ö. 595/1199): Künyesi Ebu'l-Kâsım'dır. İbn Fadlan olarak diye bilinir. Şâfiî fakihidir. Bağdat'ta Nizamiye medresesinde müderrislik yapmıştır. Bu süreçte Sühreverdî'nin, kendisinden fıkıh ve kelam ilimlerini okuduğu söylenmektedir. Bağdat'ta vefat etmiştir.¹⁵

6- Ma'mer b. Abdullâh b. Reza b. Abdulvehhâb b. Muhammed (ö. 564/1169): Künyesi Ebû Abdullâh el-Kureyşî ve Ebû Ahmed'dir. 494/1100'de İsfahan'da doğmuştur. Nesebi Kureyş'e dayanır. Ebu'l Feth Haddâd ve daha birçok muhaddisten hadis dinlemiştir. Yetiştirdiği talebeler arasında müellifimizle beraber İbnu'l-Cevzî, İbn Asâkir (ö. 620/1223) ve İbn Kudame gibi âlimler de vardır. 564/1169'da bir hac yolculuğu esnasında vefat etmiştir.¹⁶

7- Muhammed b. Ebû Cafer Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö. 555/1160): Künyesi Ebu'l-Fütûh et-Tâî el-Hemdânî'dir. Hemedân'da doğmuştur. *el-Erbaîn et-Tâî* adlı eseri ile meşhur olmuştur. Hemedân, Merv ve Bağdat'ta ilim okumuş ve okutmuştur.¹⁷

¹³ Zehebî, *Siyer*, XV, s. 204.

¹⁴ Zehebî, *Siyer*, XX, s. 503.

¹⁵ Zehebî, *Siyer*, XXI, s. 257.

¹⁶ Zehebî, *Siyer*, XXI, s. 428-429.

¹⁷ Zehebî, *Siyer*, XX, s. 360-362.

8- Abdulkadir b. Ebû Sâlih Abdullâh b. Cengi Dost (ö. 561/1165):

“Abdulkadir Geylanî” olarak bilinen Kadiriyye tarikatının kurucusu ve imamıdır. Keramet sahibi, mürşid-i kâmilidir. Hanbelî mezhebindedir. Ebû Es’ad el-Muharrimî, Ebû Gâlib el-Bâkillânî ve Ebû’l-Vefâ gibi âlimlerden ders okumuştur. Sühreverdî’nin üstadı, amcası Ebû Necîb’in yakın arkadaşıdır. Zehebî’nin (ö. 748/1348) anlattığına göre “Sühreverdî, amcası ile Abdulkâdir Geylani ile birlikte bir mecliste bulunurken, kendisinin kelim ilmiyle meşgul olmayı arzu ettiğini beyan eder. Bunun üzerine Abdulkadir Geylani: “Arzu ettiğin şeyden dolayı Allah’a tevbe et ki kurtuluşa eresin.” buyurur. Bun rağmen Sühreverdî kelim ilmine yönelir ve kısa süre içinde işlerinin alt-üst olduğuna şahit olur. Bunun sebebinin ise şeyhe muhalefet etmenin sonucu olduğu kanaatine varır. Abdulkadir Geylani bereketli doksan küsur yılını fani dünyada geçirmiş ve tarihimize unutulmaz bir iz bırakmıştır.¹⁸

9- Abdullah b. Sa’d b. Hüseyin b. El-Hâtır (ö. 560/1164): Ebû Muammer Huzeyfe künyesiyle bilinen bu zat Bağdat’ta doğmuştur. Devrinin büyük fıkıh ve hadis âlimlerinden dersler almıştır.¹⁹

10- Yahyâ b. Sâbit b. Bündâr b. İbrahim (ö. 566/1170): Künyesi Ebu’l-Kâsım el-Mukrî’dir. Dînever’de doğmuş sonra Bağdat’a yerleşmiştir. Muhaddislerden hadis dinlemiştir. Talebeleri arasında Sühreverdî, İbnu’l-Cevzî, İbn Kudâme ve Sem’ânî gibi değerli âlimler bulunmaktadır.²⁰

11- Ahmed b. Mukarreb b. Hüseyin b. Hasan (ö. 563/1167): Künyesi Ebû Bekir’dir. Birçok muhaddisten hadis dinlemiş, Şafîî âlimlerden fıkıh okumuştur. Aynı zamanda kırâat âlimidir. Kendisinden Sühreverdî, İbnu’l-Cevzî, Sem’ânî ve Abdulganî gibi âlimler ders almıştır.²¹

¹⁸ Bkz. Zehebî, *Siyer*, XX, s. 439-451. Heyet, *Mu’cemu’s-Şuarâi’l-Arab*, ts., s. 1611.

¹⁹ Zehebî, *Siyer*, XX, s. 438-439.

²⁰ Zehebî, *Siyer*, XX, s. 505-506.

²¹ Zehebî, *Siyer*, XX, s. 473.

12- Ebû Muhammed b. Abdullâh el-Basrî (ö. 572/1176): Sühreverdî'nin Basra seyahatinde hadis dinlediği hocalarından biridir. Hocası hakkında fazla biyografik bilgiye sahip değiliz.²²

1.7. Talebeleri

Sühreverdî'nin kaynaklarda adı geçen bazı talebeleri şunlardır:

1- Muhammed b. Mahmud b. Hasan b. Hibetullâh (v. 643/1245): İbn Neccâr olarak tanınan bu talebesi Bağdat'ta doğmuştur. Erken yaşlarında hadis dinlemeye başlamıştır. Uzun ilim tahsilinden sonra er-Rihle li't-Talebi'l-Hadîs diye ifade edilen seyahatlere çıkmıştır. Kendisinin birçok eseri vardır ki aralarında en meşhuru Hatîb el-Bağdâdî'nin (ö. 463/1071) *Târih*'ine yazdığı otuz ciltlik zeylidir.²³

2- Ebû Bekir Muhammed b. Abdulgânî (v. 629/1231): Kendisi daha çok İbn Nukta olarak bilinir. Sühreverdî'nin hadis meclisinde bulunmuştur. Rical ilmine dair eserleri vardır.²⁴

3- Muhammed b. Ebû'l-Meâlî (v. 637/1239): Sühreverdî'nin bu talebesi İbnu'd-Dübeysî olarak tanınmıştır. Sühreverdî'den hadis dinlemiştir. Kendisi Şafîî fakihî, muhaddis ve tarihçi'dir. *Târîhu Bağdâd* üzerine mühim bir zeyli vardır.²⁵

4- Muhammed b. Abdolvâhid (v. 643/1245): Ziyâuddîn el-Makdisî olarak maruftur. Şam'da doğmuştur. Hadis dinlemek üzere muhtelif İslami coğrafyalara seyahatler yapmıştır. Bağdat seyahatinde Sühreverdî'den hadis dinlemiştir. Birçok eser telif etmiştir.²⁶

5- İsmâil b. Hâmid b. Abdurrahman (v. 653/1255): Lakabı Şihâbu'l-Kûsî'dir. Kûs'da doğmuştur. Şam'da beytu'l-mâl vekili olarak görev yapmış, Sühreverdî Şam'a geldiğinde kendisinden sema' yoluyla hadis nakletmiştir.²⁷

²² Zehebî, *Siyer*, XXII, s. 374.

²³ Zehebî, *Siyer*, XXIII, s. 131-134.

²⁴ Zehebî, *Siyer*, XXII, s. 347-349.

²⁵ Zehebî, *Siyer*, XXII, s. 68.

²⁶ Zehebî, *Siyer*, XXIII, s. 126-130.

²⁷ Zehebî, *Siyer*, XXIII, s. 288-289.

6- Ahmed b. Muhammed b. Nablûsî (v. 694/1295): Şam'da doğmuştur. Fakihtir. Sühreverdî Şam'da iken ona hadis nakletmiştir.²⁸

7- Mahmud b. Abdullah b. Ahmed ez-Zencânî (v. 674/1275): Bağdat kadısıdır. Nizâmîye medresesinde müderrislik yapmıştır. Sühreverdî'den Şafîî fıkhı okumuştur.²⁹

8- Esad b. Müsellem b. Mekkî b. Allân (v. 636/1238): Kendisi daha çok Ebu'l-Ganâim olarak bilinir. Şam'da doğmuştur. Sühreverdî'den Şam'da hadis dinlemiştir.³⁰

9- Muhammed b. Yusuf b. Muhammed (v. 636/1238): Zekiyuddîn el-Birzâlî el-İşbilî lakabı ile bilinir. Sühreverdî'den hadis rivayet eden talebelerindedir. Hadis dinlemek için birçok seyahatler gerçekleştirmiştir.³¹

10- Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Hamza (v. 675/1276): Ebû'l-Fadl el-Bidlîsî el-Ahlâtî olarak bilinir. Ramazan ayında Suriye'de vefat etmiştir. Bağdat'ta hocası Sühreverdî'den ders dinlemiştir.³²

11- Ahmed b. İshak b. Muhammed (v. 701/1301): Şiraz'da doğmuştur. Hadis öğrenmek için birçok seyahatler yapmıştır. Bağdat'ta Sühreverdî'den hadis dinlemiştir.³³

Bu zatlardan başka Sühreverdî'den hadis nakleden talebeleri şunlardır: Muhammed b. Abdulmümin b. Ebu'l-Feth (v. 690/1291), Muhammed b. İbrahim b. Abdulvâhid b. Ali (v. 676/1277), Muhammed b. Sivâr b. İsmâil (v. 677/1278), Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed (v. 677/1278), Fahr b. Asâkir (v. 620/1223), Şems b. Eş-Şirâzî (v. 635/1237), Kâdî el-Hanbelî (v. 624/1227), Ebu'l-Ferec İbnu'z-Zeyn,

²⁸ Sübkî Abdulvehhâb b. Takîyuddîn, *Tabakâtu's-Şâfiyyeti'l-Kubrâ*, (I-X) Thk. Mahmûd Muhammed et-Tunâhî, Abdulfettâh, Hicr, 1413/1993, VIII, s. 15.

²⁹ Zehebî, *Siyer*, XXIII, s. 345-346.

³⁰ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XIV, s. 206; *Siyer*, XXIII, s. 61-62.

³¹ Zehebî, *Siyer*, XXIII, s. 55-57.

³² Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XV, s. 15.

³³ Zehebî, *Siyer*, XXII, s. 374.

Ebû İshak b. Vâsitî, Râşid b. Ebu'l-Kâsım, Zâhir er-Reyhânî, Hasan b. Celal, Ahmet b. Attâr, Zekiyuddîn Abdullah el-Munzirî...³⁴

1.8. Eserleri

Sühreverdî'nin yaşadığı dönemde tarikatlar henüz teşekkül etmeye başlamış ve tasavvuf öne çıkmıştır. Bu bakımdan Sühreverdî, *Avârif* eserini yazarken seleflerinin izinden gitmek suretiyle Sünnî tasavvufun hakikatlerini ortaya koymak istemiş ve etkili de olmuştur. Mezkûr eserini yazarken Sühreverdî, Serrâc'ın (v. 378/988) *el-Luma'sı*, Kelâbâzî'nin (v. 380/990) *et-Taarruf'u*, el-Mekkî'nin (v. 386/996) *Kûtu'l-Kulub'u*, Kuşeyrî'nin (v. 465/1072) *Risâle'si*, Hücvirî'nin (v. 470/1077) *Keşfu'l-Mahcûb'u* ve Gazzâlî'nin (v. 505/1111) *İhya'sı* gibi tasavvufun ilk mahsüllerinde tasavvuf alanında etkilenmiştir.

Şimdi kısaca yazdığı eserlere göz atalım:

1- *Avârifü'l-Meârif:* Sühreverdî'nin en meşhur eseridir. Kaynak mahiyetindedir. Gazzâlî'nin *İhya'sının* muhtasarı gibidir. Tasavvuf, tarikat, tekke, müşid ve sûfî gibi konularda ehli sünnet anlayışına uygun görüşleri Kur'an ve hadisler ışığında tespit etmiştir. Peygamberin (a.s) vefat ettiği yaşı hürmetine kitabını altmış üç bölüme ayırmıştır. Sühreverdî bu eserinde hadisçiliğini göstermiştir. Toplamda kullandığı hadis sayısı beş yüz seksen altıdır. Başvurduğu hadis kaynakları genellikle Kütübü Sitte kaynaklıdır. Ekseriyeti sahih olmakla birlikte az sayıda zayıf ve mevzu rivayetler de bulunmaktadır. *Avârif* Sünnî çizgide tasavvuf eseridir. Gerek hadislerin zenginliği gerekse konuların hadislerle ele alınma biçimi adeta bu esere hadis kitabı hüviyeti kazandırmıştır. Hadisleri bazen tam senediyle vermiştir. Genellikle ilk râvisini vermek suretiyle iktifa ettiği görülür.

Eserin önemli özelliklerinden biri müellifin muhaliflerine karşı kullandığı üsluptur. Onlara hitap ederken kırıcı, sert ve mesnetsiz bir dilden kaçınmış, yapıcı ve tatlı bir dille savunduğu delilleri hadislerle ortaya koyarak ikna etme gayreti göstermiştir. Sühreverdî bu eseri yazma sebebini anlatırken mukaddime kısmında şöyle demektedir: “Bu eserimle velilerin ve sûfîlerin yolunun Kur'an ve Sünnet

³⁴ Zehebî, *Siyer*, XXII, s. 374-375.

olduğunu, onların her işlerinde bir delile dayandıklarını, gece ve gündüz bütün hayatlarıyla Allah'ın dinini ayakta tuttuklarını gösteren bir eser yazmayı arzu ettim.”

Sühreverdî'nin mezkûr eseri birçok defa basılmış, şerhleri yapılmış ve Türkçe'ye de çevrilmiştir. *Avârif*, Kâhire 1289/1872 yılında *İhyâu Ulûmid'Dîn* kenarında birkaç defa basılmıştır. Beyrut'ta 1966, 1973, 1983 ve 2005'te müstakil olarak neşredilmiştir. 2001'de Mekke de iki cilt halinde *basılan Avârif*, Kahire'de 1971 yılında Abdulhalim Mahmud ve Mahmud Şerif tarafından tahkikli olarak yayımlanmıştır.

Ebu'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Ahmed el-Mehâimî'nin (ö. 835/1432) *Zavârifü'l-letâ'if fi şerhi 'Avârifî'l-ma'ârif* ve Ebu'l-Ferec Burhânüddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî'nin (ö. 1044/1635) *el-Letâ'if min 'Avârifî'l-ma'ârif* gibi çeşitli Arapça şerhleri yapılan Sühreverdî'nin mezkûr eserindeki hadisler Kasım b. Kutluboğa (ö. 879/1474) tahrir etmiştir. Ayrıca Arapça şerhi Gîsûdirâz tarafından yapılarak Farsça'ya çevrilmiştir. Seyyid Şerif el-Cürcânî ile İmam Rabbânî tarafından ayrı ayrı ta'likât yazıldığı bilinmektedir.

Avârif'in en eski tercümesi Sühreverdî'nin vefatından on sene sonra takriben 1244'te Farsça'ya çeviren Ahmed Nezir, Zekeriyya Mültânî'nin müridlerinden Kasım Dâvud tarafından yapılmıştır. 1267 de İsmail b. Abdulmu'min Ebû Mansûr Mâsede'nin yaptığı tercüme 1985 de Tahran'da neşredilmiştir. *Misbâhu'l-Hidâye* ve *Miftâhu'l-Kifâye* tercümelemleri İzzeddin Muhammed b. Ali Kâşânî tarafından yapılmış ve iki defa basılmıştır. Bu baskı 1291 Haydarabad da ve 1325 de Tahran da Celâl Hümâî tarafından neşredilmiştir. Başka bir Farsça tercümeysi ise Sadreddîn Cüneyd b. Fazlullâh-ı Şîrâzî, *Zeylu'l-Meârif fi Tercemeti'l-Avârif* adıyla yapmıştır. Yine Zahiruddîn Abdurrahman b. Ali'nin *Avârif*'e Farsça bir tercümesi vardır. Zeynuddîn el-Hâfî ve Abdullâh b. Sâdeddîn'nin hâşiye yazdığı *Avârif* üzerine Hacı Ahmed b. Seydî'nin 1458'de Türkçe tercümesi bulunmaktadır. Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi'ndeki 1512 tarihli bu nüsha istinsah edilmiştir. Yine Ârifî ile Kâni'-Rûmî'nin *Şerefu'l-Mulûk* adlı Türkçe tercümesi olduğu kaydedilir.

H. Wilberforce Clarke, *Avârif*'i İngilizce'ye Londra'da 1891 yılında tercüme etmiş, Almanca tercümesi ise R. Gramlich tarafından 1978'de Wiesbaden'de

neşredilmiştir. Yakın zamanda ise *Avârif*'i Dilaver Selvi ve Yahya Pakiş *Mârifet İhsanları* adıyla tercüme edilip İstanbul 1988 de basılmış; bu tercüme Dilaver Selvi tarafından ikinci kez “*Gerçek Tasavvuf*” adıyla 1995 yılında İstanbul’da neşredilmiştir. Bununla birlikte *Tasavvufun Esasları* adıyla yapılan *Avârif* tercümesi Hasan Kâmil Yılmaz ve İrfan Gündüz tarafından 1989 yılında İstanbul’da basılmıştır.³⁵

Türkiye’de Hadis alanında *Avârif* üzerine yapılmış bir çalışma görmedik. İkrime Yıldırım’ın *Sühreverdî’de Sembolizm ve Avârifü’l-Ma’arif adlı eseri*, Tasavvuf ana bilim dalında yüksek lisans tezi olarak 2012 yılında tamamlanmıştır.

2- Nuğbetü’l-Beyân fî Tefsîri’l-Kur’ân: İşârî bir tefsirdir. 333 varaktan oluşmaktadır. Bu tefsirin Tevbe suresine kadar olan kısmının tahkiki yapılmıştır.³⁶

3- Kitâbu Hilyetu’n-Nâsik fî’l-Menâsik: Hac menasiklerini ele alan bir eserdir.

4- Rasfu’n-Nesâihi’l-îmâniyye ve Keşfu’l-Fezâihi’l-Yûnâniyye: Filozoflara reddiye özelliği taşımaktadır.

5- Rahîku’t-Tahkîki’l-Mahtûm: Bazı arkadaşlarının gizli ilim ve sırr-ı mâsun konusunu aydınlatacak bir eser yazmasını talep etmeleri üzerine bu kitabını yazmıştır.

6- Kitâbu’l-Fütüvve: Fütüvvetle ilgili Farsça bir eserdir.

7- el-Levâmiu’l-Gaybiyye fî’r-Rûh: Ruh ve mahiyetini ele alan bir risaledir.

8- Cezzâbu’l-Kulûb ilâ Tarîki’l-Mahbûb ve Mûsilun ile’l-Matlûb: Tarikata giriş mahiyetinde tasavvufî bir eserdir.

9- İrşâdu’l-Müridîn: Talep üzerine dost ve müritlerine yazdığı bir eserdir. Şeriat, tarikat ve hakikat gibi terimleri bu eserinde açıklar.

10- Risâletu’s-Seyr-i ve’t-Tayr: Peygamberin (a.s) “*Yürüyünüz, bu Cümdandır, müferridun ileri gitti!*”³⁷ Hadis-i Şerifinden ilham alarak kaleme aldığı bir risaledir.

³⁵ Bkz. “*Avârifü’l-Maârif*” *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)* I-XXXXIV, İstanbul 2013, IV, s. 109-110.

³⁶ Bkz: Düzenli, Yaşar, *Şihabüddin Sühreverdî ve Nuğbetü’l-Beyan Tefsirinin Tevbe Süresine Kadar Tahkiki*, basılmamış doktora tezi, İstanbul 1994, s. 34-41.

11- Risâle fi'l-Îrâde: “Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! Onların hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki bunları kovup da zalimlerden olasın!”³⁸ meâlindeki ayetin tefsirinin yapılıp, tasavvufta irade teriminin ayetle bağlantısını gösteren bir risaledir.

12- Futûhât.

13- İ'lâmu'l-Hudâ ve Akîdetu Erbâbu't-Tukâ: Bir talep üzerine yazdığı akaid ile alakalı bir eserdir.

14- Vesâyâ: Sühreverdî'nin oğluna verdiği nasihatleri içeren bir risaledir.

15- Mektup: Fahreddîn er-Râzî'ye yazdığı bir mektuptur.

16- Evrâdu's-Sühreverdî: Sühreverdî'nin hazırladığı vird mecmuasıdır.

17- el-Es'ile ve'l-Ecvibe: Soru ve cevaplarla alakalı bir eserdir.

18- İdâletu'l-Iyân Ale'l-Burhân: Filozof ve materyalistlere karşı İslam kaidelerini savunduğu çalışmasıdır.

19- Risâle fi'l-Fakr: Kendisine fakr nimetini soran birisine yazdığı bir risaledir.

20- Risâle fi's-Sulûk: Tarikatta sulûk ile ilgili dikkat edilmesi gereken hususları ele aldığı bir risaledir.

21- Makâmâtü'l-Ârifîn: Çeşitli manevi mertebelerden bahseden bir risaledir.

22- Behcetü'l-Ebrâr fi'l-Menâkibi'l-Gavsıyye.

23- Risâletü'l-Âsimiyye: Harezmsâhlar tarihini ihtiva eden bir eserdir.

24- Gâyetü'l-İmkân fi'l-Kelâm: Kelamla ilgili bir eserdir.

Bunlardan başka şu eserler de Sühreverdî'ye aittir. *Nimetü'l-Fıkh, Hallu'r-Rumûz ve Mefâtihu'l-Kunûz, Risâle fî Gurârî'l-Halk ve İstidrâcihim, Risâle fî*

³⁷ Müslim Ebu'l-Huseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *Sahîhu Müslim*, (I-V) Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâu't-Turâsi'l Arabî, Beyrût, 1375/1956, IV, s. 2062; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetu'r-Risâle, 1421/2001, XV, s. 192.

³⁸ En'am, 6/52.

*İtikâdi'l-Hukemâ, Risâle fi'l-Lubsi'l-Hırka, el-Kavlu'l-Muhtasar fi Ahbâri'l-Mehdiyyi'l-Muntazar, Megâni'l-Meânî.*³⁹

³⁹ Bkz: Düzenli, Yaşar, Şihabüddin Sühreverdî ve Nuğbetü'l-Beyan Tefsirinin Tevbe Süresine Kadar Tahkiki, basılmamış doktora tezi, İstanbul 1994, s. 25-31.

II. BÖLÜM

ŞİHABUDDİN SÜHREVERDÎ'NİN HADİSÇİLİĞİ

Avârifü'l-Meârif'te tespit edebildiğimiz kadarıyla 586 hadis bulunmaktadır. Sühreverdî zikrettiği bu hadisler yer yer senetleriyle birlikte verir. Bu durum, onun isnada hâkim olduğunu gösterir. Bu durum, tasavvufî içeriğe sahip bir eser adına önemli kabul edilmelidir. Sühreverdî'nin hadisleri senetlerini vermek suretiyle zikretmesi hadis ilmine verdiği ehemmiyet olarak değerlendirilmelidir. Hiç kuşkusuz sufi geleneğin içinde olduğu için veya kitabın akıcılığını korumak maksadıyla hadislerin senetlerini kimi zaman hazf ettiği de görülmektedir.

Sühreverdî'nin tahrir etmiş olduğu rivayetlerin ekseriyeti muteber hadis kitaplarında geçmektedir. Tasavvuf ilkelerini Kur'ân ve Sünnet ışığında ele alması Ehli Sünnet ulemâsının teveccühlerini kazandırmıştır. Ne varki Sühreverdî naklettiği bazı rivayetlerde sufilik yönü hadisçi kimliğinin önüne geçer. Çok zayıf veya uydurma bir senedin metnin manası doğru ise ona kitabında yer verir. Örneğin "*Nefsini bilen Rabbini bilir*"⁴⁰ sözünde bu yaklaşımını göremek mümkündür. Bununla birlikte hadisçilere göre zayıf veya mevzu kabul edilen rivayetlerin *Avârif*'te az görülmesi takdir edilecek bir konudur.

Sühreverdî'nin hadis kitaplarında olmayıp kendisinden önce yazılmış klasik tasavvuf eserlerinden rivayetler aktarması da sufilik yönünün baskın olmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Sufilik yönünün hadisçi kimliğinin önüne geçmesini gösteren bir özellik de rüya yoluyla rivayete yer vermesi kabul edilebilir. Ancak bu konuda Sühreverdî'nin, rüya yoluyla sadece bir rivayet nakletmesi dikkat çekicidir. Bu nedenle onun, rüya yoluyla hadis alma veya tashihini bir usul olarak kabul etmediği sonucuna varılabilir. Kaldıkî söz konusu rivayet, salih bir zatın gördüğü rüyadır. Kendisinin yaşadığı bir durum değildir. Sühreverdî'nin böylesi bir rivayete yer vermiş olması onun büsbütün bu yöntemi inkâr etmediği şeklinde yorumlanabilir. *Avârif*'te bununla alakalı sadece bir örnek olması, yaşadığı dönemi de

⁴⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 34.

değerlendirecek olursak rüya ve ilham ile hadis rivayetinde hassas davrandığı ifade edilebilir. Mezkûr rivayet şöyledir: “*Salihlerden biri, Rasûlullâh’ı (a.s) rüyasında görmüş ve ona Yâ, Rasûlellâh! Sizin,*”*Beni Hûd sûresi ve benzerleri ihtiyarlattı*” sözünü naklediyorlar, bu doğru mudur, diye sorunca, Rasûlullâh (a.s), “*Evet*” demiş, bunun üzerine (o zat) “*Bu sûrede ne var ki sizi ihtiyarlattı? Geçmiş Peygamberlerin kıssaları mı, yoksa ümmetlerin helakı mı?*” diye sorunca, Peygamber Efendimiz (a.s), “*Hayır bunlar değil! Beni, Allah Teâlâ’nın, ’Emrolunduğun gibi dostdoğru ol!’* ⁴¹ emri ihtiyarlattı” buyurmuştur.⁴² Sühreverdî’nin hadisçi kimliğine gölge düşürecek bir başka mesele, hadis münekkitlerin ittifakla yalancı olduğuna kanaat ettikleri bir raviden üç ayrı rivayet almış olmasıdır. Bu konu aşağıda ayrıca ele alınacaktır.

Sühreverdî *Avârifü’l-Meârif* eserini yazma sebebini açıklarken kitabın mukaddimesinde şu ifadelere yer vermektedir: “*Bu eserimle velilerin ve sûfîlerin yolunun Kur’an ve Sünnet olduğunu, onların her işlerinde bir delile dayandıklarını, gece ve gündüz bütün hayatlarıyla Allah’ın dinini ayakta tuttuklarını gösteren bir eser yazmayı arzu ettim.*” Buradan anlaşılmaktadır ki Sühreverdî, bir hadis eseri yazmamış ancak hadislerle Sûfîlerin yolunu delillendirme gayreti içine girmiştir. Bu nedenle hadislerin –senedi itibariyle- sahih olmasından ziyade varlığı ona yeterli gelmektedir. Bunu hadislerin mana ile rivayeti bağlamında değerlendirmek daha açıklayıcı görülebilir. Zira o, eserinde hadisçi kimliğini değil, sûfilik yönünü öne çıkartmaktadır.

Sühreverdî’nin hadisçiliğini eserde yer alan 586 rivayetin 158’inin sahih olmaması ile ele almak daha isabetli olacaktır. Zira onun günümüze kadar gelmiş müstakil bir hadis eseri olduğu bilinmemektedir. *Avârif*, Sühreverdî’nin Kur’an ve Hadis ilmini tasavvuf ilkeleriyle ortaya koymak için ele aldığı bir çalışmasıdır. 99 rivayeti isnadıyla beraber zikreder, 487 rivayeti isnatsız vermektedir. Hatta bu zikrettiği isnatsız rivayetlerde sahâbî ismini vermekle yetindiği görülmektedir.

⁴¹ Hûd, 11/112.

⁴² Bkz. *Avârifü’l-Meârif*, s. 25.

Sühreverdî, senetle rivayet ettiği hadislerin ekseriyetini amcası Ebû Necîb'ten almıştır. Kullandığı isnatlarda bu açıkça görülür. Aynı zamanda o hocası Ebû Zur'a'dan hadisleri nakletmektedir. Bu bakımdan Sühreverdî'nin kendi isnat zinciri bulunmaktadır ki, bu konuya aşağıda ayrıca değineceğiz.

Hadislere yaklaşımda genellikle sûfiler, muhaddislerden ayrılır. Muhaddisler temel olarak bir rivayetin Peygamber'e (a.s) ait olup olmadığını ravilerle tespit etmeye çalışırken, Sûfiler ise bu bağlamda tetkike önem vermezler. Onlara göre muhaddisler zaten gereğince isnad ile uğraşmıştır; bu yüzden hadislerle amel etmek çok daha önemlidir. Sühreverdî'de bu iki durumu zaman zaman görüyor olabilmek, onu öne çıkartan bir özellik kabul edilmelidir. Bu nedenle Sühreverdî'nin hadisçi kimliğine aşağıdaki başlıklarla dikkat çekmek daha yerinde olacaktır:

2.1. Avârif'te Kullandığı Kaynaklar

Sühreverdî kitabına delil olarak aldığı merfû rivayetlerin çoğunu muteber hadis kitaplarından seçmiştir. Bununla birlikte müfessir olması hasebiyle bazı tefsir kitaplarını delil olarakta kullanmıştır. Ayrıca kendisinden önce yazılmış tasavvuf eserlerine müracaat ettiği de görülür.

Sıkça başvurduğu hadis kaynakları arasında Kütüb-i sitte olarak bilinen Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesâî, İbn Mâce'nin eserleriyle Kudâî'nin *Müsned*'i, Hâkim'in *Müstedrek*'i, Ebû Nuaym'ın *Hilyetu'l-Evliya*'sı, *Zühd* ve *Mekârimu'l-Ahlâk* eserleri sayılabilir. Kullandığı tefsir kaynakları başta kendi tefsiri olan *Nuğbetü'l-Beyan* olmak üzere, İbn Ebî Hâtim'in *Tefsîr*'i, *Tefsîru'r-Râzî*, *el-Lübâb*, *Tefsîru'n-Nisâbü'rî*, *Ruhûl Beyân* ve Salebî'nin *Tefsîr*'i zikredilebilir. Başvurduğu tasavvufî kaynaklar arasında Serrâc'ın *el-Lüma*'ı, Kelebâzî'nin *et-Taarruf*'u, Ebû Tâlib el-Mekkî'nin *Kûtu'l-kulûb*'ü, Sülemî'nin *Tabakâtu's-Sûfîyye*'si, Kuşeyrî'nin *er-Risâle*'si, Hücvirî'nin *Keşfu'l-Mahcûb*'u, Gazzâlî'nin *İhya*'sı ve Hafız Makdisî'nin eserleri burada anılabilir.

Sühreverdî'nin *Avârif*'te hadisleri tahric ederken genel olarak rivayetlerin aslî kaynağı hadis eserlerini verdiği, eğer hadis eserlerinde rivayeti bulamazsa sırasıyla tefsir ve tasavvuf eserlerine müracaat ettiği görülmektedir.

2.2. Sahih Rivayetlere Öncelik Vermesi

Sühreverdî'nin *Avârif*'te tasavvufî konuları genelde temellendirdiği hadislerin toplamı 586 olarak kabul edersek, bunun 394 tanesi sahihtir. *Avârif*'in bir hadis kitabı olmadığı düşünüldüğünde bu oran önemlidir. Rivayetlerin sayısal çokluğu yanı sıra onları yorumlayıp üzerinde düşünce geliştirmesi diğer bir ifadeyle tasavvufî ilkeleriyle hadisleri bütünleştirme gayreti –vahdeti şühûd ve vahdeti vücûd tartışmalarının yapıldığı bir asırda- önemli kabul edilmelidir. Aynı zamanda Sühreverdî'nin kitabına aldığı 394 sahih rivayetin 187'sini *Sahihayn*'dan nakletmesi dikkat çeker. Bu göstermektedir ki Sühreverdî, hadis naklinde başucu kaynakları olara öncelikle *Sahihayn*'i ele almaktadır. Geri kalan sahih rivayetlerde diğer kütüb-i tis'a müelliflerinden nakilde bulunması da onun hadisçiliği bağlamında takdir edilmelidir. Elbette az da olsa daha önce zikrettiğimiz gibi *kütüb-i tis'a* dışında müracaat etmiştir.

2.3. Ayetlerin Hadislerle Tefsiri

Sühreverdî aynı zamanda bir müfessirdir. Zaman zaman bu özelliğini öne çıkarttığı görülür. Yeri geldiğinde ayetlerin sebab-i nüzulünü vermekte ve ayetleri hadislerle tefsir etmektedir. Hadislerle tefsir ettiği ayetlerin sayısı epeyce fazladır. Örneğin “*O halka verdiği nimetlerde dilediğini artırır*”⁴³ âyetini tefsir ederken Allah Teâlâ'nın dilediği kimselere ayrıca vereceği bir nimetin güzel ses olduğunu ifade etmektedir. Bu fikrini şu hadisle desteklediği görülmektedir: “*Rasûlullâh (a.s) buyurdu ki: “Allah Teâlâ, güzel sesiyle Kur'an okuyan bir kimseyi, sizden birinin güzel sesli cariyesini dinlemesinden daha muhabbetle dinler.”*”⁴⁴

Burada nüzul sebebi ile ilgili şu örnek zikredilebilir: “*Rasûlum, sana ruhu soruyorlar*”⁴⁵ âyetinin iniş sebebi, Yahudilerin, Hz Peygamber'e (a.s) gelerek, ‘Ruh nedir?’ ve bedendeki ruh nasıl azap görecek, bize haber ver’ dediler. Gerçekte ruh, Allah'ın emirlerinden bir iştir. Bu hususta kendisine her hangi bir şey inmemiştir.

⁴³ Fâtır, 25/1.

⁴⁴ Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 107.

⁴⁵ İsrâ, 17/85.

Dolayısıyla Resûlullah onlara bir cevap vermedi. Sonra Cebrâil (a.s), yukarıdaki âyeti getirdi...”⁴⁶

Sühreverdî, Kur’ân âyetlerini tefsir ederken Rasûlullâh’ın (a.s) hadisleri yanı sıra sahâbe ile tabiûn’un büyüklerine ait görüşlere de yer vermektedir. Ancak bu tür rivayetleri zikrederken bazen senedle ama çoğu zaman senedsiz vermektedir. Ayet hakkında genel tefsir yaparken “rivâyet tefsiri” özelliklerini tercih ettiğini söylemek mümkündür. Sühreverdî daha çok bir mutasavvıf olarak bilindiğinden doğal olarak iş’ârî ekolden olduğu zannedilebilir. Ancak bu, doğru değildir. *Nuğbetu’l-Beyân* tefsirinde takip ettiği usûl değerlendirildiği zaman çok açık bir şekilde rivâyet tefsiri usûlünü tatbik ettiği anlaşılır.⁴⁷ Sühreverdî’nin, ayetleri tefsir ederken müracaat ettiği rivâyetlerin ekseriyeti sahih ise de zayıf rivayetlere müracaat ettiği bir hakikattir.

2.4. Fikhî Hadislere Müracaat Etmesi

Sühreverdî Şâfi mezhebine mensuptur. Şâfi fakihi olarak da tanınır. Zaman zaman *Avârif*’te ahkamları irtibatlı mevzularda Şâfi mezhebinin görüşlerine öncelik kazandırdığı görülmektedir. Bununla birlikte mezhep taassubu içinde değildir. Cumhurun kabul ettiği görüşlere verdiği de vakidir. Sühreverdî mezhebinde ve meşrebinde gayet mutedildir. Öyle ki, bir konuda farklı görüşleri verdikten sonra, kendi hükmünü açıkça beyan ettiği dikkat çeker. Bazen tercih ettiği ”en ihtiyatlısı budur” dediği hükümler bulunmaktadır. *Avârif*’te ahkam hadisleri epeyce fazladır. Herhangi bir mezhebin görüşüne yer vermeden naklettiği ahkam ile alakalı şu hadisi örnek vermek suretiyle yetinmek isteriz: “*Akşam yemeği ve namazı bir araya geldiğinde, önce yemeği yiyiniz.*”⁴⁸

2.5. Rivayetleri Birleştirip Nakletmesi

Müellif beş yerde rivayetleri cem etmek suretiyle hadisleri nakletmektedir. Ancak burada cem etmeyi hadis ilminde muhtelifu’l-hadîs bağlamında ele alınan cem’den farklı anlamak icap eder. Sühreverdî, iki bağımsız rivayeti aynı metinde bir

⁴⁶ Bkz. *Avârifü’l-Meârif*, s. 259.

⁴⁷ Bkz. Düzenli, Yaşar, *Şihabüddin Sühreverdî ve Nuğbetü’l-Beyan Tefsirinin Tevbe Süresine Kadar Tahkiki*, basılmamış doktora tezi, s. 42.

⁴⁸ Bkz. *Avârifü’l-Meârif*, s. 188.

arada verir. Ancak hadisi nakledeken tek bir kaynak ve bir ravi rivayet etmiş gibi izlenim verir. Bu rivayet şekli genelde muhaddis sufilere arasında yaygın olarak görülür. Hadis âlimlerinde böyle bir rivayet şekli yoktur. Bundan dolayı hadis usulü âlimleri bu tür bir cem'den bahsetmez. Sühreverdî'nin de yapmış olduğu bu yaklaşım tarzını topyekün reddetmek kanaatimizce doğru değildir. Zira yaygın olarak bilinen Hz. Peygamber'in (a.s) Veda Hutbesi bu bağlamda ele alınırsa bir nevi cem'dir. *Avârif*'te bununla alakalı şu örnek zikredilebilir: “*Namaz dinin direğidir. Kim namazı terkederse kâfir olur.*”⁴⁹ Diğer örnek ise “*Sabır imanın yarısıdır, oruçta sabrın yarısıdır.*”⁵⁰

Sühreverdî bazen kısa rivayetlerin ziyadesini bulup nakletmektedir. Örneğin “*Sirke ne güzel katıktır.*”⁵¹ hadisini başka bir yerde ziyadeli şekliyle vermektedir: “*Rasûlullâh (a.s), Hz. Aişe'nin (r.a) yanına geldi. Ben de oradaydım. Allah Rasûlü, “Yiyecek bir şey var mı?” diye sordu. Hz. Ayşe (r.a), “Yanımızda ekmek, hurma ve sirke var” deyince, Rasûlullâh (a.s), “Sirke ne güzel katıktır. Allahım, sirkeye bereket ver. Çünkü o, benden önceki peygamberlerin de katığı idi. Sirke bulunan ev fakir sayılmaz (o evin katığı ihtiyacı yoktur).*”⁵²

Bir diğer örnekte Sühreverdî “*İlim elde etmeye çalışmak bütün Müslümanlara farzdır.*”⁵³ sahih rivayetini zikrederken ilim elde etmenin önemini vurgulamak için sufiler arasında meşhur olup yaygınca kullanılan şu mevzu rivayete de yer vermesi dikkat çeker: “*İlim Çinde de olsa onu taleb ediniz.*”⁵⁴

Sühreverdî'nin bu tür yaklaşımları yaşamakta olduğu tasavvuf kültürü içinde hadislerin geniş yer edinmesi olarak yorumlanabilir. Ancak bu kültür ortamının geniş olması onu her zaman doğru kullandığı anlamına gelmez. Konuyla alakalı bir

⁴⁹ Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 180.

⁵⁰ Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 193.

⁵¹ Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 155.

⁵² Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 204.

⁵³ Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 74.

⁵⁴ Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 74.

rivayetin farklı veya ziyadeli olanlarını ortaya koyduğu hadisler genellikle sahih ise de zayıf veya mevzu olanları vardır.

Sühreverdî zaman zaman bir hadisin farklı lafızlarla gelen rivayetlerine yer verir. Bunun gerekçesi konunun önemine işaret etmek istemesi ve daha iyi anlaşılması şeklinde anlaşılabilir. Bunu dışında zayıf bir rivayeti şahit gösterme arzusu da görülmektedir. Örneğin “*Kişiye namazından ancak akli başında olarak kıldığı kısım (makbul olarak) yazılır.*”⁵⁵ rivayetini zikrederken Sühreverdî, farklı lafızla varid olduğu üzere şu rivayeti zikretmektedir: “*Sizden bazıları namazı tam kılar. Bazıları yarım, bazıları üçte bir, bazıları dörtte bir, bazıları beşte bir miktarında (kalp huzuru ve uyanıklığı ile) namaz kılar. Bu, onda bire kadar gider.*”⁵⁶

Sühreverdî'nin yeri geldiğinde kullandığı rivayetlerin sıhhatine dair değerlendirme yaptığı çok az da olsa görülür. Örneğin: “*Rasûlullâh'ın (a.s) yanında bulunuyorduk. O anda Cebrail (a.s) geldi ve Yâ Rasûlellâh! Senin ümmetinin fakirleri zenginlerinden yarım gün önce cennete gireceklerdir. Bu yarım gün 500 sene etmektedir, dedi. Bunu duyan Allah Rasûlu gâyet sevinerek içinizde bize şiir söyleyecek kimse yok mudur? Diye sordu. Cemaatin içinden bir bedevi: Evet yâ Rasûlullâh ben söyleyebilirim, dedi. Rasûlullâh (a.s), öyleyse gel söyle! Buyurunca; a'râbî şu manadaki şiiri okudu:*

*Ciğerimi soktu hevâ yılanı,
Ne tabibi var ne de okuyanı.
Ancak o aşkına daldığım habib,
O'dur bütün ilaçların sahibi tabib.*

Rasûlullâh (a.s) bunu işitince vecde geldi. Orada bulunan ashab da vecde geldiler. Öyle ki Rasûlullâ'ın (a.s) omuzundan ridası düştü. Vecd halinden çıkınca, her biri yerlerine döndüler. Muâviye b. Ebû Süfyân, hareketiniz ne güzeldi yâ Rasûlellâh! Dedi. Rasûlullâh (a.s), öyle deme yâ Muâviye! Sevgilinin zikrini işittiğinde titremeyen kimse kerim değildir, buyurdu. Sonra omuzundan düşen

⁵⁵ Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 191.

⁵⁶ Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 191.

ridasını orada bulunan 400 kişiye pay etti.”⁵⁷

Bu rivayete yer verdikten sonra Sühreverdî şöyle demiştir: “Yukarıdaki hadisi işittiğimiz senedle müsned olarak naklettik. Hadis âlimleri bu hadisin sıhhati konusunu tartışmış ve onun sahih olmadığını söylemişlerdir. Rasûlullah’tan (a.s) nakledilen ve zamanımızdaki kimselerin vecdine, semâlarına ve bu tür meclislerde toplanmalarına uygun düşen bundan başka bir hadis bulamadım. Eğer bu hadis sahih olsaydı, Sûfiler ve zamanımızdaki kimselerin semâları ve hırka parçalayarak taksim etmeleri konusunda güzel bir delil olurdu. En doğrusunu Allah bilir. Bana öyle geliyor ki bu hadis, bu rivâyet şekliyle sahih değildir. Ben onda, Rasûlullâh (a.s) ashabıyla bir arada bulunmasındaki diğer haberlerde bulduğum zat-ı âlisine yakışan hali ve zevki bulamıyorum. Hem ashab-ı kiram hadiste bize ulaşan duruma göre hareket etmiyorlardı. Bu yüzden kalbim hiç tedirgin olmadan onu kabule yanaşmıyor. En doğrusunu Allah Teâlâ bilir.”⁵⁸

2.6. Kullandığı Rivayet Lafizleri

Sühreverdî *Avârif*’te hadis naklederken toplamda 21 farklı rivayet lafzı kullanmıştır. Senetli rivayetlerde **أخبرنا** ve **حدثنا** lafızlarını toplamda 99 rivayet içinde kullanmıştır. Bunlardan 72 rivayet sahih, 9’u hasen, 13 rivayet zayıf ve 5’i de mevzudur. Senetsiz rivayetlerde kullandığı lafızlar ise şöyledir:

أخبر lafzıyla bir zayıf rivayet nakletmiştir.

بلغ lafzıyla naklettiği iki rivayetten biri sahih diğeri ise zayıftır.

في الخبر lafzıyla naklettiği 33 rivayetin 15’i sahih, 6’sı zayıf, 12 tanesi ise mevzudur.

في الحديث lafzıyla zikrettiği 4 rivayetin 3’ü sahih, bir tanesi mevzudur.

في رواية lafzıyla naklettiği bir rivayet sahihtir.

قرأ lafzıyla vermiş olduğu tek rivayet vardır; sahihtir.

⁵⁷ Bkz. *Avârifü'l-Meârif* s. 122-123.

⁵⁸ Bkz. *Avârifü'l-Meârif* s. 122-123.

قوله lafzıyla zikrettiği 9 rivayetin 5'i sahih, 4'ü zayıftır.

حدث lafzıyla zikrettiği tek rivayet sahihtir.

كان يكون lafzıyla gelen 25 rivayetin 24'ü sahih, bir tanesi hasendir.

يقول قال bu ifadeyle 108 rivayet nakletmiştir. 74'ü sahih, 4'ü hasen, 19'u zayıf ve 11'i de mevzudur.

قيل bu ifadeyle 9 rivayet nakletmiştir. 8'i sahih ve 1 tanesi mevzudur.

روى روایت lafızlarıyla 180 rivayet nakletmiştir. 120'si sahih, 10'u hasen, 35'i zayıf ve 15'i mevzudur.

رأى bu ifadeyle 1 rivayet nakletmiştir. Hasendir.

نقل bu ifadeyle 4 rivayet nakletmiştir. 2'si sahih, biri hasen kalanı da mevzudur.

سأل bu ifadeyle 4 rivayet nakletmiştir. 3'ü sahih ve 1'i mevzudur.

ورد bu ifadeyle 54 rivayet nakletmiştir. 29'u sahih, 2'si hasen, 10'nu zayıf ve 11'i mevzudur.

Herhangi bir rivayet lafzı kullanmaksızın naklettiği rivayet sayısı 50'dir. Bunlardan 39'u sahih, 2'si hasen, 7'si zayıf ve 2'si mevzudur.

ورد ifadesiyle naklettiği rivayetlerin takriben 1/5 mevzudur.

Bu verilerden anlıyoruz ki Sühreverdî rivayet lafızlarının çoğunda mevzu haberlere yer vermektedir. Dolayısıyla onun, şu rivayet lafzıyla genelde mevzu veya zayıf nakilde bulunduğunu söylemek mümkün görülmemektedir. Hadisçilerin titizlikle kullandığı rivayet lafızlarına o rivayet etmemekte, hadis ilmindeki rivayet geleneğine önem vermemektedir. Bu sebeple Sühreverdî, rivayet lafızlarını sistematik bir şekilde kullanmamıştır.

Sühreverdî senetli rivayetlerin kırk tanesinde hangi muhaddis veyahut müellifin isnadını kullandığını ifade eder. Bu isnadların ekseriyeti *kütübü-i Sitte* muhaddisleridir. Özellikle Tirmizî'nin tariklerini tercih ettiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte Buhârî, Ebû Dâvud, İbn Mâce, Dârimî, Taberânî, Ebû Nuaym, İbn Mu bârek, Sa'lebî, Sülemî, Kuşeyrî ve Hafız Makdisî'nin kullandığı

senetleri de kullanmıştır. ”Bize Şeyh Âlim Diyâuddîn Abdulvehhâhb b. Alî, Tirmizî'nin isnadıyla şöyle haber verdi...”⁵⁹ ”Bize Şeyh Sika Ebû'l-Feth Muhammed b. Süleymân şöyle haber verdi ve dedi ki: bize Ebû'l-Fadl Ahmed tahdis etti ve dedi ki: bize Hafız Ebû Nuaym şöyle haber verdi...”⁶⁰ örneklerini burada zikredebiliriz.

Hiç kuşkusuz Sühreverdî'nin isnatlı rivayetlerde hangi müellifin isnadını kullandığını belirtmesi takdir edilecek bir durumdur. Bu durum, onun hadisleri zikrederken hangi eserlere sıklıkla başvurduğunu ve hangi eserlere itimat ettiğini göstermesi bağlamında önem arz etmektedir.

2.7. Etkilendiği Şahıslar

Sühreverdî öncelikle tasavvufi bir muhitte yaşamaktadır. Bu sebeple sufilerle etkileşimi kaçınılmazdır. *Avârif*'te işlenen konular daha önce meşhur sufiler tarafından eserlerinde ele alındığı için seleflerin eserlerine müracaat edip rivayetlere itimat etmesi doğla görülebilir. Bu bağlamda onu etkileyen şahıslar arasında şunlar sayılabilir:

Serrâc (v. 378/988) - *el-Luma'*

Ebû Tâlib el-Mekkî (v. 386/996) - *Kûtu'l-Kulûb*

Sülemî (v. 412/1021) - *Tabakâtu's-Sûfiyye*

Kuşeyrî (v. 465/1072) - *er-Risâle*

Gazzâlî (v. 505/1111) - *İhyâ*

Hafız Makdisî

Hafız Makdisî'nin eserlerinden rivayetler almasının en büyük sebebi hocası Ebû Zur'a'nın babası olmasından dolayıdır. Sühreverdî, saydığımız kişilere olan güveni sebebiyle rivayetleri aldığı ifade edilebilir. Örneğin “İslam; şerefli ahlak ve

⁵⁹ Bkz. *Avârifü'l-Meârif* s. 141.

⁶⁰ Bkz. *Avârifü'l-Meârif* s. 142.

güzel edeplerle çevrilmiştir.”⁶¹ rivayetini Sühreverdî, Gazzâlî'nin *İhyâ*'sından almıştır. Hadis kitaplarında bu lafızlarla geçen rivayet yoktur. Buna benzer sekiz rivayetin aynı şekilde alındığı görülmektedir. Müellif “Hakk'ın cezbelereinden bir cezbe, insanların ve cinlerin ameline denir.”⁶² derken de sûfiler arasında yaygın olan bir söze atıfta bulunmaktadır. Bunun isnâd zinciri mevcut değildir. Bazı hadisçiler bu rivâyetin uydurma olduğunu beyan etmiştir. Hiç kuşkusuz bu yaklaşım tarzı hadis ilmi açısından kabul edilmez. Bu bakımdan Sühreverdî, isnadı öncelikli görerek rivayet nakletmemektedir. Şahısların kimliğine bakılarak rivayetlere itibar etmesi hadisçi yaklaşımı değildir.

2.8. Kendine Ait Senedi

Sühreverdî'nin kendisine özgü rivayet zinciri vardır. Kendisinden önceki mutasavvıflarda bunu sıklıkla görmek pek mümkün değildir. Tasavvuf eserlerinde hadisler genelde senetsiz nakledilir. Ancak Sühreverdî'nin kendine ait bir senedinin olması, muhaddislerin izinden gittiğini göstermesi bakımında dikkat çeker. Dolayısıyla o, mutasavvıflardan senetlere itibar etmeyenlerden ayrılmaktadır. *Avârif*'in Mukaddimesinde belirttiği üzere “*Bir topluluğun çoğalması için çalışan kimse o topluluktandır*”⁶³ rivayetini kendisine düstur edindiği söylenebilir.

Sühreverdî isnatlı rivayetleri genel olarak bölüm başlarında almaktadır. Senette hocalarının vefat tarihlerini genelde vermektedir. Örneğin “Mürşidimiz, Şeyhulislâm Ebû'n-Necîb Abdulkâhir Sühreverdî, 560 senesinin Şevval ayında bize imla yoluyla şunu rivayet etti.”⁶⁴ gibi...

Sühreverdî, sened içinde mühim bilgilere (fevâid türü) zaman zaman yer verir. İsnadında kitap sahibi olan ravileri özellikle belirtir. İsnatlarında genellikle “sema”, “arz” ve “icâze” tahammül yollarını kullandığı görülür. Aşağıda hocalarından gelen isnat zincirlerine bazı örnekler vermek isteriz:

⁶¹ Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 141.

⁶² Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 77.

⁶³ Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 8.

⁶⁴ Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 11.

Amcası Ebû Necîb'den gelen:

a) Ebû Necîb→Ebû Tâlib el-Huseyin b. Muhammed el-Zeynebî→Kerîme b. Ahmed b. Muhammed el-Merveziyye→Ebû Heysem Muhammed b. Mekkî el-Küşmeyhenî→Ebû Abdullâh Muhammed b. Yûsuf el-Firebrî→Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî.

b) Ebû Necîb→Ebû Abdurrahmân el-Mâlinî→Ebû'l-Hasan ed-Dâvudî→Ebû Muhammed el-Hemevî→Ebû İmrân es-Semerkandî→Ebû Muhammed ed-Dârimî.

c) Ebû Necîb→Ebû'l-Kâsım el-Müstemlî→Ebû'l-Kâsım Abdulkerîm İbn Hevâzin el-Kuşeyrî.

d) Ebû Necîb→Ebû Mansûr el-Mukrî→Ebû Bekir el-Hatîb→Ebû Amr el-Hâşimî→Ebû Alî el-Lü'lûî→Ebû Dâvud es-Sicistânî.

e) Ebû Necîb→Ebû Alî b. Nebhân→Hasan b. Şâzân→Dâlec b. Ahmed→Ebû'l-Hasan b. Abdulazîz el-Begavî.

f) Ebû Necîb→Ebû Abdurrahmân es-Sûfî→Abdurrahmân b. Muhammed→Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed es-Serahsî→Ebû İmrân es-Semerkandî→Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahmân ed-Dârimî.

g) Ebû Necîb→Ebû Mansûr b. Hayrûn→Ebû Muhammed el-Hasan b. Ali el-Cevherî.

Hocası Ebû Zur'a'dan gelen:

a) Ebû Zur'a Tâhir b. Ebî'l-Fadl→Ebû Bekir Ahmed b. Alî b. Halef eş-Şîrâzî→Ebû Abdurrahmân es-Sülemî.

b) Ebû Zur'a→el-Kazvînî→Ebû Talha→Ebû'l-Hasan el-Kattân→Ebû Abdullâh b. Muhammed b. Yezîd b. Mâce.

c) Ebû Zur'a→Vâlidî (Hâfiz el-Makdisî)→Ebû Alî eş-Şâfî→Ahmed b. İbrâhîm→Ebû Ca'fer Muhammed b. İbrâhîm→Ebû Abdullâh el-Mahzûmî→Süfyân.

d) Ebû Zur'a→Ebîhi (Hâfiz el-Makdisî)→Abdurrezzâk b. Abdulkerîm→Ebû'l-Hasan Muhammed b. Muhammed→Ebû Alî b. İsmâîl b. Muhammed.

e) Ebû Zur'a→Ebû Bekir Ahmed b. Alî b. Halef eş-Şîrâzî→Ebû Abdurrahmân es-Sülemî.

f) Ebû Zur'a→Hâfız Makdisî→Abdulvâhid b. Alî Hemedân→Ebû Bekir Muhammed b. Alî b. Ahmed et-Tûsî.

Hocası Ebû'l-Hayr'dan gelenler:

a) Radîyu'd-Dîn Ebû'l-Hayr Ahmed b. İsmâîl el-Kazvînî→Ebû Saîd Muhammed el-Halîlî→Kâdî Ebû Saîd Muhammed el-Fürhuzâzî→Ebû İshak Ahmed b. Muhammed es-Sa'lebî.

b) Radîyu'd-Dîn Ebû'l-Hayr Ahmed b. İsmâîl el-Kazvînî→Ebû Saîd Muhammed el-Halîlî→Kâdî Ebû Saîd Muhammed el-Fürhuzâzî→Ebû İshâk→Hüseyin→Ebûbekir→Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel.

Hocası Ebû'l-Feth'den gelen:

a) Ebû'l-Feth Muhammed b. Süleymân→Ebû'l-Fadl Hamîd→Hâfız Ebû Nuaym el-İsfehânî. (Ebû Nuaym isnadı bu hocasından gelmektedir)

b) Ebû'l-Feth Muhammed b. Abdulbâkî→Ebû Bekir b. Zekerıyyâ→Ebû Abdurrahmân es-Sülemî→Muhammed b. Muhammed b. Saîd el-Enmâtî→Hasan b. Yahyâ b. Selâm→Muhammed b. Alî et-Tirmizî.

Hocası Diyâuddîn'den gelenler:

a) Diyâuddîn Ebû Ahmed Abdulvehhâb b. Alî→Ebû'l-Feth Abdulmelik b. Ebî'l-Kâsım el-Herevî→Ebû Nasr Abdulazîz b. Muhammed et-Tiryâkî→Ebû Muhammed Abdulcebbâr b. Muhammed el-Cerrâhî→Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ahmed el-Mahmûbî→Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî.

b) Şeyhunâ→Abdulcebbâr el-Beyhakî→Ebû Bekir el-Beyhakî→Ebû Alî→Ebû Bekir→Ebû Dâvud.

Bu senedlerde dikkat edileceği üzere hocaları şunlardır: Ebû Necîb, Ebû Zur'a, Ebû'l-Feth ve Diyâuddîn'dir. Ancak iki yerde “Şeyhuna” lafzı kullanmakta ve hocasının ismini vermemektedir. Bu durum, şeyhinin adını gizlemek (Tedlis) şeklinde yorumlanabilir. Ancak Sühreverdî'nin *Avârif*'teki isnatlarının çoğunlukla hocaları Ebû Necîb ve Ebû Zur'a' olduğu görülmektedir.

2.9. Zayıf ve Mevzu Rivayetler

Sühreverdî'nin eserindeki 586 rivayetin 98'i zayıf ve 60'ı ise mevzudur. Bunun anlamı şudur: *Avârif*'teki rivayetlerin 158'i sahih değildir. Bu, takriben her dört hadisten biri sahih değil demektir. Hiç şüphesiz bu sonuç Sühreverdî'nin hadisçi kimliğine gölge düşürmektedir.

Sühreverdî'nin Sûfiler arasında yaygın sözlere yer vermesi de dikkat çeker. Örneğin: “*Hakk'ın cezvelerinden bir cezbe, insanların ve cinlerin ameline denir.*”⁶⁵ rivayetini hadis külliyyatında bulamadığı için almaktadır. Bununla birlikte tefsir veyahut tasavvufî eserlerden rivayetler aktarmaktadır. Örneğin: “*Nefsini bilen Rabbini bilir.*”⁶⁶ gibi...

Sühreverdî'nin *Avârif*'te işlediği her konuyu hadisle delillendirme arzusu ne yazık ki yeri geldiğinde zayıf ve mevzu rivayetlere başvurmasını zorunlu kıldığını göstermektedir. Hâlbuki Sühreverdî, kullandığı hadislerin hükümlerini çok iyi bilmektedir. Yeri geldiğinde kullandığı zayıf ve mevzu rivayetlerin tahlilini ve eleştirisini yaptığı görülmektedir.⁶⁷ Hadis tenkitçilerinin ittifakla en ağır bir dille cerh ettiği Seyf b. Muhammed ve Dâvud b. Muhib misali ravilerden rahatlıkla rivayet alması bu konuda bir başka örnektir. Özellikle 56. Bölümde aklın üstünlüğü ile ilgili rivayetlere yer vermesi dikkatlerden kaçmaz. Dâvud b. Muhib kezzâb/yalancı bir ravidir. *Kitâbu'l-akl* adlı eserinden Sühreverdî üç rivâyet almaktadır. Bunların üçü de mevzudur. Hâlbuki Sühreverdî'den bir muhaddis olarak ağır şekilde cerhe uğramış bir râvînin hadislerini almamasıdır. Sühreverdî'nin mezkûr raviden naklettiklerinden biri şöyledir: “*Yâ Rasûlellâh (a.s)! İnsanlar ne ile üstünlük elde eder? Diye sordu. Peygamber Efendimiz (a.s), “Dünya ve ahirette akılla üstünlük sağlarlar”* buyurdu.

68

⁶⁵ Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 77.

⁶⁶ Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 34.

⁶⁷ Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 122-123.

⁶⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 266.

III. BÖLÜM

AVÂRİF'TE YER ALAN HADİSLERİN TAHRİC VE TAHLİLİ

Bu bölümde Sühreverdî'nin *Avârifü'l-Meârif* adlı eserindeki hadisler, kitabın bölümleri dikkate alınarak tahrir ve tahlil edilecektir. Burada elde edilen Mukaddime dâhil olmak üzere 63 bölüme ait hadislerden yola çıkılarak tezin ikinci bölümünde Sühreverdî'nin "Hadisçiliği/Hadis Anlayışı" incelenmiştir.

Mukaddimede müellif sadece bir hadis'e yer vermektedir. Hadis şöyledir: مَنْ كَثُرَ سَوَادُ قَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ "Bir topluluğun çoğalması için çalışan kimse o toplumdandır."⁶⁹ Müellif bu hadisi eserinde senetsiz vermekte dolayısıyla Kütüb-i tis'a da geçmemektedir. Ebu Yâ'lâ'nın... وَحَسَنُ عِيَالِهِ، وَكَثُرَ عِيَالُهُ، مِنْ قَلِّ مَالِهِ، "Kimin malı az, ailesi çok, namazı güzel olursa..." şeklinde zikrettiği rivayetin senedi zayıf olup şöyledir: Ebû Hemmâm- İbn Vehb-Mesleme b. Uleyy-Abdurrahman b. Yezîd-İbn Şihâb- Saîd b. el-Müseyyib-Ebû Said el-Hudrî.⁷⁰

Sühreverdî'nin *Avârif*'te zikretmiş olduğu diğer hadisler bablara göre aşağıda verilmiştir. Söz konusu hadisler/rivayetler içinde Sahihayn'de geçenler dışındaki rivayetler özellikle isnadı itibariyle tahlil ve tenkide tabi tutulmuş, meşhur rical tenkidi eserlere müracaat edilmeye gayret gösterilmiştir. Ayrıca rivayetin, *Avârif*'teki yerine işaret edilmiştir.

3.1. Sûfilerin İlminin Kaynağı

Bu bölümde toplam dokuz hadis geçmektedir. Onlar sırasıyla şu şekildedir:

1. إِنَّمَا مَثَلِي وَمَثَلُ مَا بَعَثَنِي اللَّهُ بِهِ، كَمَثَلِ رَجُلٍ أَتَى قَوْمًا فَقَالَ: يَا قَوْمِ، إِنِّي رَأَيْتُ الْجَيْشَ بَعِثَنِي، وَإِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْعُرْيَانُ، فَالْتَّجَاءُ، فَأَطَاعَهُ طَائِفَةٌ مِنْ قَوْمِهِ، فَأَذْجُوا، فَأَنْطَلَقُوا عَلَى مَهْلِهِمْ فَتَجَّوْا، وَكَذَّبَتْ طَائِفَةٌ

⁶⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, Mukaddime s. 8. Abdullah b. Mubârek Ebû Abdurrahmân, *ez-Zühd ve'r-Rekâik*, (I-II) Thk. Habîburrahmân el-A'zamî, Dâru'l-Kutubu'l-ilmîyye, Beyrût, ts. II, s.12. Beğavî Huseyin b. Mesûd, *Şerhu's-Sünne*, (I-XV) Thk. Şuayb el-Arnâvût, Mektebetu'l-İslâmî, Dimeşk, 1403/1983, IX, s. 149, no: 2322. Alî el-Müttakî Alâuddîn b. Husâmuddîn, *Kenzu'l-Ummâl fi Sunenu'l-Akvâl ve'l-Efâl*, Thk. Bekrî Hayyânî, Müessesetu'r-Risâle, 1401/1981, IX, s. 22, no: 24735. Aclunî İsmâil b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlu'l-İlbâs amma İştêhera mine'l-Ehadîsi alâ Elsineti'n-Nâs*, Mektebetu'l-Kudsî, Kâhire, 1351/1933, II, s. 328, no: 2588. Krş. *Avârifü'l-Meârif*, Mukaddime s. 8.

⁷⁰ Bkz. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 276 (990).

مِنْهُمْ، فَأَصْبَحُوا مَكَانَهُمْ، فَصَبَّحَهُمُ الْجَيْشُ فَأَهْلَكَهُمْ وَاجْتَاكَهُمْ، فَذَلِكَ مَثَلُ مَنْ أَطَاعَنِي فَأَتَيْتُ مَا جِئْتُ بِهِ، وَمَثَلُ مَنْ عَصَانِي وَكَذَّبَ بِمَا جِئْتُ بِهِ مِنَ الْحَقِّ “Benim ve Allah Teâla'nın beni kendisi için gönderdiği islam şu adamın durumuna benzer: Adam kavimine gelerek, 'Ey kavimim! Ben, gözlerimle, size saldırmak üzere yola çıkan bir ordu gördüm. Size korkunç tehlikeyi haber veriyorum: Başınızın çaresine bakın, kendinizi kurtarın!' diye seslendi. Onlardan bir kısmı adama inandı ve gece hemen yola çıkarak ellerindeki zaman içinde yol aldılar ve kurtuldular. Diğer bazıları da adamı yalanlayıp hiç yerlerinden kımıldamadan kaldılar. Sabahleyin düşman ordusu bunlara saldırdı ve köklerini kazıyıp hepsini öldürdü. İşte, bana itaat edip uyan kimse, birinci kurtulanlara benzer. Bana isyan edip hak olan şeyleri yalanlayan kimse de helak olan ikinci guruba benzer.”⁷¹

2. مَثَلُ مَا بَعَثَنِي اللَّهُ بِهِ مِنَ الْهُدَى وَالْعِلْمِ، كَمَثَلِ الْغَيْثِ الْكَثِيرِ أَصَابَ أَرْضًا، فَكَانَ مِنْهَا نَقِيَّةٌ، قَبِلَتْ الْمَاءَ، فَأَنْبَتَتِ الْكَلَّاءَ وَالْغُثْبَانَ الْكَثِيرَ، وَكَانَتْ مِنْهَا أَجَادِبُ، أَمْسَكَتِ الْمَاءَ، فَفَنَعَ اللَّهُ بِهَا النَّاسَ، فَشَرِبُوا وَسَقَوْا وَزَرَعُوا، وَأَصَابَتْ مِنْهَا طَائِفَةٌ أُخْرَى، إِنَّمَا هِيَ قِيعَانٌ لَا تُمْسِكُ مَاءً وَلَا تُنْبِتُ كَلًّا، فَذَلِكَ مَثَلُ مَنْ فُفَّهَ فِي دِينِ اللَّهِ، وَنَفَعَهُ مَا بَعَثَنِي اللَّهُ بِهِ فَعَلِمَ وَعَلَّمَ، وَمَثَلُ مَنْ لَمْ يَرْفَعْ بِذَلِكَ رَأْسًا، وَلَمْ يَقْبَلْ هُدَى اللَّهِ الَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ "Allah'ın benim vâsitamla gönderdiği hidâyet ve ilim, bol yağmura benzer. Bu yağmur kâh öyle bir toprağa düşer ki, onun bir kısmı suyu kabul eder ve çayır ile bol ot yetiştirir. Bir kısmı da kurak olur, suyu (üstünde) tutar da Allah onunla insanları faydalandırır: Ondan hem kendileri içler hem de hayvanlarını suvarırlar, ekin ekerler. Bu yağmur diğer bir nevi' toprağa daha isabet eder ki, düz ve kaypaktır; ne suyu üstünde tutar, ne çayır bitirir. Allah'in dinini anlayıp da Allah'ın benim vâsitamla gönderdiği hidâyet ve ilimden faydalanan ve bunu bilip de başkasına bildiren kimse ile bunu duyduğu vakit kibrinden başını bile kaldırmayan ve Allah'ın benimle gönderilen hidâyetini kabul etmeyen kimse böyledir"⁷²

⁷¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 11. Buhârî Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil el-Cu'fi, *el-Câmiu's-Sahih*, (I-IX) Thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsır en-Nâsır, Dâru Tûku'n-Necât, 1422/2001, I, s. 27. Müslim, *Sahihu Müslim*, (I-V) IV, s. 1788.

⁷² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 12. Buhârî, *Sahih*, I, s. 27, no: 79. Müslim, *Sahih*, IV, s. 1787, no: 2282. Nesâî Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, (I-X) Thk. Hasan Abdulmun'im Şelbî, Şuayb el-Arnâvût, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1421/2001, V, s. 359, no: 5812. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, s. 399.

3. لَمَّا نَزَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَعَيَّنَ أُذُنُ وَاعِيَةً قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَأَلْتُ رَبِّي أَنْ يَجْعَلَهَا أُذُنَ عَلِيٍّ قَالَ مَكْحُولٌ: فَكَانَ عَلِيٌّ يَقُولُ: مَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا قَطُّ فَتَسَبَّحَتْهُ *Anlayışlı kulaklar anlasın diye*”⁷³ mealindeki âyet nazil olduğu zaman Rasûlullâh’ın (a.s) Hz Ali’ye (r.a) hitaben şöyle buyurduğunu haber vermektedir:” Ya Ali! Allah Subhanehu ve Teâlâ dan senin kulağını âyette geçen anlayışlı kulaklardan eylemesini niyaz ettim. Hz. Ali (r.a): ”Efendimiz’in (a.s) bu duasından sonra hiçbir şeyi unutmadım, artık benim için unutmak diye birşey olmadı.” demiştir.⁷⁴ Hadis mürsel olarak rivâyet edilmiştir. Bunun dışında hadisin farklı tariklerine yer veren Ebu Nuaym (ö. 430/1038)⁷⁵, İbn Cerir (ö. 310/923)⁷⁶, İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938)⁷⁷ gibi müellifler de vardır. Bu rivayetler incelendiğinde hadisin tarikleri birbirini kuvvetlendirmekte ve şahitlerle beraber rivayet hasen/sahih derecesine yükselmektedir.

4. مَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ فِقْهِ فِي دِينٍ، وَلَفَقِيَّةٍ وَاحِدٍ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ، وَلِكُلِّ عِمَادٍ دِينٍ الْفَقْهُ *Allah indinde hiçbir ibadet, dini layığıyla anlamaktan, fıkhi bilmekten daha üstün ve faziletli değildir. Dini iyi bilen bir fakih, şeytan için bin âbiddenden daha güçlüdür. Her şeyin bir direği vardır, bu dinin direği ise fıkhıdır.*”⁷⁸
Ebû Mansur→Ebû'l-Abbâs→Muhammed b. Müseyyib→Muhammed b. Yezîd→Yezîd b. Hârûn→Yezîd b. İyâz→Safvân b. Selîm→Süleymân b. Yesâr→Ebû Hureyre (r.a) tarikiyle zikredilen hadisi Beyhakî (ö. 458/1066) de Ebû

⁷³ Hâkka, 69/12.

⁷⁴ Taberî Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîl'l-Kur'ân*, (I-XXIV) Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetu'r-Risâle, 1420/2000, XXIX, s. 55. İbn Kesîr Ebu'l-Fedâi İsmâîl b. Ömer el-Basrî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (I-VIII) Thk. Sâmi b. Muhammed Selâme, Dâru'l-Tayyibe, 1420/1999, VIII, s. 227.

⁷⁵ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî, *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, (I-X) es-Saâde, Mısır, 1394/1974, I, s. 67.

⁷⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, s. 55.

⁷⁷ Ebû Hâtim, *Tefsîr*, 10/3369, X, s. 3369, no: 18961.

⁷⁸ Krş. *Avâriifu'l-Meârif*, s. 13. Beyhakî Ebû Bekir Ahmed b. Huseyin b. Alî, *Şu'abu'l-Îmân*, (I-XIV) Thk. Abdul'ulâ Abdulhamîd Hâmîd, Muhtâr Ahmed en-Nedvî, Mektebetu'r-Rüşd, Bombay, 1423/2003, III, s. 231.

Hureyre tarikiyle rivâyet etmiştir.⁷⁹ Senette geçen İyaz zayıf bir râvîdir.⁸⁰ Râvîlerden İbn Hârûn da, Ebû Hureyre rivâyetinde zayıf kabul edilmiştir.⁸¹

5. *Allah Teâlâ, kime hayır vermek isterse, onu dinde fakih yapar. Ben, bana geleni taksim ediciyim, asıl veren Allah'tır.*⁸²

6. *ولما قرأ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ على الأعرابي فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره ومن يعمل مثقال ذرة شرا يره قال الأعرابي: حسبي حسبي، فقال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فقه الرجل Rasûlullâh (a.s) bir bedeviye: Kim zerre kadar hayır yaparsa karşılığını alır. Kim de zerre kadar şer işlerse karşılığını aynen görür.*⁸³ *Âyetini okuduğu zaman, bedevî: "bana bu yeter, bana bu yeter" dedi. Rasûlullâh (a.s): Adam ne iyi anladı.*⁸⁴ Rivâyet farklı lafızlarla nakledilmiş olup râvîleri güvenilirdir.

7. *أفضل العبادة الفقه في الدين* İbadetin en faziletlisi, dini hakkıyla anlamak ve yaşamaktır.⁸⁵ Sühreverdî bu rivâyeti senetsiz vermiştir. Aynı lafızla zikredilen bir senede ulaşamadık. Ancak rivâyet ziyade lafızlarla merfû ve muttasıl olarak

⁷⁹ Taberânî Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, (I-X) Thk. Târik b. Avdullâh b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrâhîm, Daru'l-Harameyn, ts., VI, s. 194. Dârekutnî Ebu'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed, *Sünenu'd-Dârekutnî*, (I-V) Thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1424/2004, IV, s. 55. Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî, *Târîhu İsbehân*, (I-II) Thk. Seyyid Kesrevî Hasan, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1410/1990, II, s. 192.

⁸⁰ Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, III, s. 231.

⁸¹ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, XI, s. 256.

⁸² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 14. Buhârî, *Sahîh*, I, s. 25, no: 71, Müslim, *Sahîh*, II, s. 719, no:1037, Ma'mer b. Râşid el-Ezdî, *el-Câmi*, (I-II) Thk. Habiburrahmân el-A'zmî, el-Meclisu'l-İlmî, Pakistân, 1403/1983, XI, s. 403. Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Âmir el-Medenî, *Muvatta*, (I-VIII) Thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Müessesetu Zâid b. Sultân, 1425/2004, V, s. 1325. Ebu Dâvud et-Tayâlisî Süleymân b. Dâvud b. Cârûd el-Basrî, *Müsned*, (I-IV) Thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Turkî, Dâru Hicr, Mısır, 1419/1999, II, s. 306. İbn Ebî Şeybe Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed, *el-Kitâbu'l-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, (I-VII) Thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, Mektebetu'r-Rüşd, Riyâd, 1409/1989, VI, s. 240, no: 31046, İshak b. Râhûye, *Müsned*, I, s. 400. Dârimî Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdîrahmân *Sünenu'd-Dârimî*, (I-IV) Thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Dâru'l-Muğnî, 1412/2000, I, s. 300. Ahmed, *Müsned*, XXVIII, s. 55, no: 16839.

⁸³ Zilzal, 99/29.

⁸⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 14. Ahmed, *Müsned*, XXXIV, s. 200, no: 20593. Nesâî, *Es-Sünenu'l-kübrâ*, X, s. 343, no: 11630. Taberânî Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, (I-XXV) Thk. Hamdî b. Abdulmecid es-Selefi, Mektebetu İbn Teymiyye, Kâhire, 1415/1994, VIII, s. 76, no: 7411. Beyhakî, *Zühd*, s. 341, no: 864.

⁸⁵ *Avârifü'l-Meârif*, s. 14.

nakledilmiştir. Taberânî'ye (ö. 360/971) göre senedde yer alan ravi Süleyman b. Abdurrahmân tefferüd etmekte, Muhammed İbn Ebî Leylâ ise kötü hıfzından dolayı zayıf bir râvi olarak bilinmektedir. Ayrıca diğer ravi Hâlid el-Ezrak da rivayetinde teferrüd etmiştir.⁸⁶ Sühreverdî, İbn Abbas ve İbn Ömer'den nakledilen rivâyetlerin baş kısmını almış son kısmına is yer vermemiştir. Onun bu tavrı, metnin akıcılığını korumak istemesi olarak yorumlanabilir.

8. كُنْتُ نَبِيًّا وَأَدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ “*Âdem henüz ruh ve ceset arasında iken ben nebî idim.*”⁸⁷ Hadisi senetsiz zikredilmiştir. Fakat muttasıl senetleri vardır. Bu hadis kütübü tis'a da geçer fakat farklı lafızlarla geçmektedir. Tirmizi hadise hasen, sahih, garîb hükmünü vermiştir.⁸⁸

9. إن الله تعالى مسح ظهر آدم، وأخرج نريته كهنة الذر *Allah Teâlâ Âdem'in (a.s.) sırtını sıvazladı ve onun nesli böylece çok küçük varlıklar hâlinde ortaya çıktı.* Sühreverdî, hadisi senetsiz zikretmiştir.⁸⁹ Rivayeti mana itibariyle destekleyen hadisler mevcuttur. Bunlar İbn Abbas (r.a), Ömer (r.a), Ebî Musâ (r.a), Ebu'd- Derda (r.a), Abdurrahmân Katâde (r.a), Ebû Hureyre (r.a), Ebû Emâme (r.a), Hişâm b. Hakîm (r.a), İbn Ömer (r.a), Muâviye (r.a), Übeyy İbn Ka'b (r.a) ve Ebî Bekir (r.a) isnad edilerek nakledilmiştir. Übeyy İbn Ka'b ve Ebî Bekir (r.a) den gelenler mevkuf, diğer sahâbîlerden nakledilenler ise merfûdur.⁹⁰ Sühreverdî, bu bölümde toplam

⁸⁶ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XIII, s. 73 no: 13706; *el-Mu'cemu'l-Evsat*, IX, s. 107, no: 9264. *el-Mu'cemu's-Sağîr*, (I-II) Thk. Muhammed Şakûr Mahmûd el-Hâc Emîr, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrût, 1405/1985, II, s. 251, no: 1114. Kudâi Ebû Abdullâh Muhammed b. Selâme el Mısırî, *Müsnedu's-Şihâb*, (I-II) thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefi, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1407/1986, II, s. 249, no: 1290.

⁸⁷ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 14. Buhârî Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl el-Cu'fî, *et-Târihu'l-Kebîr*, (I-VIII) Thk. Muhammed Abdulmuîd Hân, Dâiretu'l-Ma'ârifî'l-Usmâniyye, Haydarâbâd, ts, VII, s. 374. Hâkim Ebû Abdullâh en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek alâ's-Sahîhayn*, (I-IV) Thk. Mustafâ Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutub'l-İlmiyye, Beyrût, 1411/1990, II, s. 69. İbn Sa'd Muhammed, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, (I-VIII) Thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1410/1990, I, s. 148.

⁸⁸ Tirmizi, *Sünen*, (I-V) Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Matba'atu Mustafâ, 1395/1975, V, s. 585, no: 3609.

⁸⁹ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 15

⁹⁰ Ahmed, *Müsned*, 1, s. 399, no: 311. Ebû Dâvud Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-ü Ebî Dâvûd*, (I-IV) Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrût, ts., IV, s. 226, no: 4703. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 266, no: 3075. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kubrâ*, X, s. 102, no: 11127. Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, II, s. 898-899. İbn Hibbân Ebû Hâtim, *Sahih*, (I-XVIII) Thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetu'r-Risâle, 1414/1993, XIV, s. 37, no: 6166. Heysemî

dokuz hadis nakletmiş olup bunlardan üç tanesi müttefekun aleyhtir. Diğer hadisler ise Kütüb-i tis'a da mevcuttur. Bir hadis şahitlerle beraber hasen veya sahih derecesine yükselmektedir. Sühreverdi'nin tercih ettiği bu hadisler, yaşadığı dönemde sıkça nakledilen meşhur hadislerdir ve bunlar sahih veya sahihe yakın konumdadır. Müellif, senetleri bazen zikretmiş ancak genel olarak isnadı hazfetmeyi tercih etmiştir. Bir hadisi de mana ile rivâyet etmiştir.

3.2. Sûfilerin İşittikleri Sözü Güzelce Anlamaları

İkinci bölümde toplam beş hadis geçmektedir.

1. نَضَرَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا حَدِيثًا حَفِظَهُ حَتَّى يُبَلِّغَهُ قَرَبًا حَامِلٍ فِيهِ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ، وَرَبَّ
حَامِلٍ فِيهِ لَيْسَ بِفَقِيهِ
*“Bizden bir hadis duyarak ezberleyip, onu başkalarına nakleden kişinin Allah yüzünü ak etsin! Nice anlayışlı kişiler vardır ki, başkaları ondan daha anlayışlıdır, nice anlayışlı geçinenler de vardır ki, gerçekte anlayışlı değillerdir.”*⁹¹

2. “Eğer şeytanlar dolaşıp durmasaydı, onlar ilahî kudret tarafına yönelirlerdi.”⁹² Rivâyet Ahmed'in *Müsned*'inde⁹³, Gazzâlî'nin eserlerinde⁹⁴ ve muhtelif tefsirlerde yaygın olarak zikredilmektedir.⁹⁵

Nüreddîn Alî b. Ebî Bekir b. Süleymân, *Keşfu'l-Estâr an Zevâidu'l-Bezzâr*, (I-IV) Thk. Habîburrahmân el-Â'zamî, Müessesu'r-Risâle, Beyrût, 1399/1979, III, s. 21. Beyhakî Ebû Bekir Ahmed b. Huseyin b. Alî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, (I-II) Thk. Abdullâh b. Muhammed el-Hâşidî, Mektebetu's-Sevâdî, Cidde, 1413/1993, s. 326. İbn Ebî Âsım Ahmed b. Amr ed-Dakkâk eş-Şeybânî, *es-Sünne*, (I-II) Thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, Mektebetu'l-İslâmiyye, Beyrût, 1400/1980, I, s. 73-74.

⁹¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 16. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 322, no: 3660. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 330, no: 2656; IV, s. 331, no: 2657; IV, s. 331, no: 2658; V, s. 33, no: 2656; V, s. 34, no: 2657; V, s. 34, no: 2658. Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, V, s. 363, no: 5816. İbn Mâce Ebû Abdullâh el-Kazvîni, *Sünen*, (I-V) Thk. Şuayb el-Arnâvût, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009, I, s. 84, no: 230; I, s. 85, no: 231; I, s. 85, no: 232; I, s. 86, no: 236; II, s. 1015, no: 3056. Ahmed, *Müsned*, VII, s. 221, no: 4157; VII, s. 224, no: 4158; XXI, s. 60, no: 13350; XXVII, s. 301, no: 16738; XXVII, s. 308, no: 16754; XXXV, s. 467, no: 21590. Darimî, *Sünen*, I, s. 302, no: 234; I, s. 302, no: 235; I, s. 303, no: 236. Tayâlisî, *Müsned*, I, s. 505, no: 618. Humeydî Ebû Bekir Ubeydullâh, *Müsned*, (I-II) Thk. Hasan Selîm Esed ed-Dârânî, Dâru's-Sekâ, Dimeşk, 1417/1996, I, s. 200, no: 88. İbn Ebî Şeybe Ebû Bekir, *Müsned*, (I-II) Thk. Âdil b. Yûsuf, Ahmed b. Ferîd, Dâru'l-Vatan, Riyâd, 1418/1997, I, s. 200, no: 296. Bezzâr Ebû Bekir Ahmed b. Amr *Musnedü'l-Bezzâr (Bahru'z-Zehâr)*, (I-XVIII) Thk. Mahfûz Rahmân Zeynullâh, Âdil b. Sa'd ve Sabrî Abdullâhik eş-Şâfîi, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikme, Medîne, 1429/2009, V, s. 382, no: 2014; V, s. 385, no: 2019; VIII, s. 340, no: 3416. Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî et-Temîmî el-Mevsilî, *Müsned*, (I-XIII) Thk. Hüseyin Selîm Esed, Dâru'l-Me'mûn, Beyrût, 1404/1984, IX, s. 62, no: 5126; IX, s. 198, no: 5296; XIII, s. 408, no: 7413.

⁹² *Avârifü'l-Meârif*, s. 17.

3. نَحْنُ الْآخِرُونَ السَّابِقُونَ “Biz dünyaya son gelen ümmet olmakla beraber, kıyamet günü en önce haşredilecek topluluğuz.”⁹⁶

4. ما نزل من القرآن آية إلا ولها ظهر وبطن، ولكل حرف حد، ولكل حد مطلع “Kur’ân’ı-Kerîm’in her âyetinin zâhirî ve bâtinî manası vardır. Her harfinin bir hududu ve her hududun da bir muttali olma yeri vardır.”⁹⁷ Hadisin isnadı muttasıl, râvîleri kavîdir.

5. إذا نزل عليه جبريل عليه السلام وأوحى إليه لا يفتر من قراءة القرآن مخافة الانفلات والنسيان إذا نزل عليه جبريل عليه السلام وأوحى إليه لا يفتر من قراءة القرآن مخافة الانفلات والنسيان *Cibrîl (a.s), Rasûlullâh’in (a.s) kendisine gelip Allah’ın âyetlerini vahyettiği zaman, âyetlerin zihninden silinip gitmemesi için, melek âyetleri okurken tekrarlamaya çalışıyordu. Allah Teâlâ kendisini bu halden sakındırdı.*⁹⁸ Sühreverdî, rivâyeti manen nakletmiştir.⁹⁹ Sühreverdî bu bölümde beş hadisi şerif zikretmektedir. Bunlardan ikisi muttefekun aleyhtir. Bir tanesinin senedine ulaşmamakla beraber hadisin geçtiği kaynaklar yukarıda verilmiştir. Diğer hadisi şerifler ise kütüb-i sittede

⁹³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIV, 285 (8640). Şuayb el-Arnâud, buradaki rivayeti ravi Ali b. Zeyd nedeniyle zayıf kabul etmiştir

⁹⁴ Gazzâlî, *Meâricu’l-Kuds*, s. 96.

⁹⁵ Fahreddîn er-Râzî, *Tefsîru’r-Râzî*, Dâru İhyâu’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrût, 1420/2000, V, s. 252; Serrâc Muhammed Alî, *el-Lübâb fî Kavâidi’l-Lügat ve’l-Âlâtu’l-Edeb*, Thk. Hayrettin Şemsi Paşa, Dâru’l-Fikr, Dimeşk, 1403/1983, I, s. 111; Nisâbü’rî Nizâmuddîn el-Hasan b. Muhammed, *Tefsîru’n-Nisâbü’rî*, Thk. Zekeriyâ Amîrât, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrût, 1416/1996, I, s. 20; İsmâil Hakkı, *Rûhu’l-Beyân*, Dâru’l-Fikir, Beyrût, ts., V, s. 18.

⁹⁶ Krş. *Avârifu’l-Meârif*, s. 19. Buhârî, *Sahîh*, I, s. 57, no: 238; II, s. 2, no: 876; II, s. 5, no: 896; IV, s. 50, no: 2956; IV, s. 177, no: 3486; VIII, s. 128, no: 6624; IX, s. 7, no: 6887; IX, s. 41, no: 7036; IX, s. 143, no: 7495. Müslim, *Sahîh*, II, s. 586, no: 21; Mâlik, *Muvatta*, I, s. 108; İbn Mubârek, *ez-Zühed*, I, s. 549; II, s. 114. Şâfiî, *Müsned*, I, s. 126. İshak b. Râhûye Ebû Ya’kûb el-Mervezî, *Müsned*, Thk. Abdulgâfûr b. Abdulhak, Mektebetu’l-Îmân, Medîne, 1412/1991, I, s. 310. Ahmed, *Müsned*, XII, s. 364, no: 7402; XIII, s. 136, no: 7707; XIII, s. 475, no: 8115; XIV, s. 198, no: 8503; XVI, s. 121, no: 10122; XVI, s. 314, no: 10530; XVI, s. 322, no: 10548. Bezzâr, *Müsned*, XV, s. 253, no: 8716; XVII, s. 108, no: 9671. Nesâî, *Es-Sünenü’l-kübrâ*, II, s. 258, no: 1666. Ebû Ya’lâ, *Müsned*, XI, s. 149, no: 6269. Dârekutnî, *Sünen*, II, s. 306, no: 1578. Beyhakî Ebû Bekir Ahmed b. Huseyin b. Alî, *es-Es-Sünenü’l-kübrâ*, Thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrût, 1424/2003, I, s. 445, no: 1421.

⁹⁷ Krş. *Avârifu’l-Meârif*, s. 20. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I, s. 12. Beğavî, *Tefsîr*, I, s. 35. Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, I, s. 263. Ebû Ya’lâ, *Müsned*, IX, s. 80, no: 5149. İbn Hibbân, *Sahîh*, I, s. 276, no: 75. Taberânî, *Kebîr*, X, s. 102, no: 10090. Heysemî Nüreddîn Alî b. Ebî Bekir b. Süleymân, *Mecmau’z-Zevâid ve Menbau’l-Fevâid*, (I-X) Thk. Husâmuddîn el-Kudsî, Mektebetu’l-Kudsî, Kâhire, 1414/1994, VII, s. 152. Ebû Nuaym, *Hilye*, I, s. 65.

⁹⁸ Buhârî, *Sahîh*, I, s. 8, no: 5. Müslim, *Sahîh*, I, s. 330, no: 448, Ahmed, *Müsned*, V, s. 268, no: 3191.

⁹⁹ Bkz. *Avârifu’l-Meârif*, s. 22.

mevcuttur, senetleri de kavîdir. Bir hadisi şerif kısaltılmak suretiyle manen rivâyet edilmiştir.

3.3. Tasavvuf İliminin Fazileti

Bu bölümde toplam yedi hadis geçmektedir:

1. سَأَلَ رَجُلٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الشَّرِّ فَقَالَ: لَا تَسْأَلُونِي عَنِ الشَّرِّ، وَاسْأَلُونِي عَنِ الْخَيْرِ، “Bir adam Rasûlullâh’a (a.s) şerrin ne olduğunu sordu. Rasûlullâh (a.s), “Bana şerden sormayınız, hayırlı şeyleri sorunuz!” dedi ve bunu üç kere tekrarladı. Sonra, “Şerlerin en kötüsü âlimlerin kötü olmasıdır; hayırların en iyisi de âlimlerin hayırlı olmasıdır” buyurdu.¹⁰⁰ Senette geçen Ahvaz b. Hakîm cerhe uğramış bir râvîdir. Kendisi tâbînün küçüklerindedir. Bu rivâyetin senedinde sahâbî gibi gösterilmiştir. Ancak sahâbî değildir. Rivâyet Muâz b. Cebel (r.a) rivâyetine mevsûl’dur. Ahvaz bilinen birisi olmakla beraber rivâyeti azdır.¹⁰¹ Ebû Hâtim râvi hakkında leyse bihi be’s derken, Ebû Dâvud ile İbn Mâce ondan rivâyette bulunmuştur.¹⁰² Hadis bu tarikle mürseldir. Ancak Merfu ve muttasıl senedi de bulunmakta ve Hasendir.¹⁰³ Başka tariklerle gelen rivâyetler mevcut ise de senetleri kavî değildir.¹⁰⁴

2. اَطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصَّيْنِ، فَإِنَّ طَلَبَ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ “İlim Çin’de de olsa onu elde etmeye çalışınız. İlim elde etmeye çalışmak bütün Müslümanlara farzdır”¹⁰⁵ buyurmuştur. Bu rivâyette geçen İbn Süleymân Ebû Âtike cerhe uğramış bir râvîdir.

¹⁰⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 22. Dârimî, *Sünen*, I, s. 377, no: 382

¹⁰¹ İbn Hacer Ebu'l-Fadl Ahmed b. Alî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, (I-XII) Matbaatu Dâireti'l-Maârif, el-Hind, 1326/1908, no: 1476.

¹⁰² Mizzî Ebu'l-Haccâc Cemâluddîn, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, (I-XXXV) Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1400/1980, VIII, s. 344-345.

¹⁰³ Heysemî, *Keşfu'l-Estâr*, I, s. 96-97, no: 167.

¹⁰⁴ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, s. 242; V, s. 219-220.

¹⁰⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 23. Bezzâr, *Müsned*, I, s. 164. Beyhakî, *Sünen*, I, s. 241, no: 325. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, III, s. 193, no: 1543. İbn Abdulber Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullâh el-Kurtubî, *Câmi'u-Beyâni'l-İlm ve Fadlihi*, (I-II) Thk. Ebi'l-Eşbâl ez-Züheyrî, Dâru İbnu'l-Cevzî, Suûd, 1414/1994, I, s. 28, no: 20; I, s. 30, no: 22; I, s. 37, no: 29.

Munkeru'l-hadistir.¹⁰⁶ Bu senetle rivayet batıldır. ¹⁰⁷ Ebû Tâhir el-Fakiye→Ebû Hâmid b. Bilâl→İbrâhîm b. Mesûd el-Hemezânîyyu→el-Hasan b. Atiyye el-Kureşî→Ebû Âtike el-Basrî→Enes b. Mâlik (r.a) tarikiyle Bezzâr'da verilen senedde de Ebû Âtike'nin kim olduğu bilinmemektedir. Bu hadisin de aslı yoktur.¹⁰⁸ Beyhakî'de yer alan rivâyetin metni meşhurdur fakat senedi zayıftır. ¹⁰⁹ Buna mukabil *طَلَبَ الْعِلْمِ فَرِيضَةً عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ* “İlim elde etmeye çalışmak bütün Müslümanlara farzdır”¹¹⁰ lafzıyla gelen rivâyetin senetleri zayıf, hasen ve sahih olarak nakledilmiştir. Dolayısıyla Sühreverdi, “ilim Çin’de de olsa” ziyadesiyle diğer muhaddislerin rivâyetinde olmayan fakat meşhur olduğu söylenen sözleri metne ilave etmiştir. Ahmed b. Hanbel, İbn Râhûye, Ebû Dâvud, Bezzâr, Hâkim, Beyhakî, İbn Abdilberr, İbn Salah, Nevevî, Zehebî bu rivâyetlerin tamamı zayıftır ve illetlidir derken İbn Kattân, Sehâvî ve Suyûtî bazı tariklerin hasen şartına ulaştığını söyler. Mizzî ise bütün tariklerin hasen derecesine ulaştığı kanaatindedir.¹¹¹ Hadis sahih ligayrihi derecesine ulaşmıştır. Çünkü Enes’den (r.a) gelen rivâyetteki râvîler hasen şartına göre sikadır. Sâbit’ten (r.a) gelen rivâyetteki râvîler de aynı şekilde sikadır. Bu iki rivâyet hadisin sahih li gayrihi derecesine yükselmesinde kâfidir.

¹⁰⁶ İbn Hibbân Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî, *el-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn ve Duafâi ve'l-Metrûkîn*, (I-III) Thk. Mahmûd İbrâhîm Zâid, Dâru'l-Va'y, Haleb, 1396/1976, I, s. 382, no: 517.

¹⁰⁷ İbn Adî Ebû el-Cürcânî, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, (I-IX) Thk, Âdil Ahmed, Alî Muhammed, el-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1418/1997, I, s. 292.

¹⁰⁸ Bezzâr, *Müsned*, I, s. 164.

¹⁰⁹ Beyhakî, *Sünen*, I, s. 241

¹¹⁰ İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 81, no: 224. Bezzâr, *Müsned*, I, s. 164, no: 94; XIII, s. 240, no: 6746; XIV, s. 45, no: 7478. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, s. 223, no: 2837; V, s. 283, no: 2903; VII, s. 96, no: 4035. Dûlâbî Ebû Bişr, *el-Künâ ve'l-Esmâ*, (I-III) Thk. Ebû Kuteybe, Dâru ibn Hazm, Beyrût, 1421/2000, II, s. 707, no: 1242. Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, I, s. 7, no: 9; II, s. 289, no: 2008; II, s. 297, no: 2030; III, s. 57, no: 2462; IV, s. 245, no: 4096; VI, s. 96, no: 5908; VIII, s. 195, no: 8381; VIII, s. 258, no: 8567; VIII, s. 347, no: 8833.

¹¹¹ Sehâvî Şemsuddîn Ebu'l-Hayr, *el-Mekâsîdu'l-Hasene*, Thk. Muhammed Osmân, Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, Beyrût, 1405/1985, s. 424.

3. **طَلَبُ الْحَلَالِ فَرِيضَةٌ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ** “*Helal rızık elde etmeye koşmak çok mühim bir farzdır.*”¹¹² Senetteki İbâd İbn Kesîr cerhe uğramış bir râvidir.¹¹³ Hadisin senedi zayıftır.

4. **اسْتَقِيمُوا وَلَنْ تُحْصُوا** “*Tam olarak güç yetiremeyeceksiniz ama siz istikamet üzere olunuz.*”¹¹⁴ Hadisi kütüb-i tis’a müelliflerin eserlerinde geçmektedir. Hadisin baş kısmı alınmış gerisi hazf edilerek kısaltılmıştır. Hadisin senedi Şeyhân’ın şartlarına muvafıktır.

5. **رَأَى بَعْضَ الصَّالِحِينَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَنَامِ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، رَوَى عَنْكَ أَنْكَ قُلْتُ: شَيْبَتَنِي سُورَةُ هُودٍ وَأَخَوَاتِهَا. فَقَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ: مَا الَّذِي شَبَّكَ مِنْهَا، قَصَصَ الْأَنْبِيَاءَ** *Salihlerden biri, Rasûlullâh’ı (s.a) rüyasında görmüş ve ona, Yâ, Rasûlellâh! Sizin, ”Beni Hûd sûresi ve benzerleri ihtiyarlattı” sözünü zü naklediyorlar, bu doğru mudur, diye sorunca, Rasûlullâh (a.s), “Evet” demiş, bunun üzerine, “Bu sûrede ne var ki sizi ihtiyarlattı? Geçmiş Peygamberlerin kıssaları mı, yoksa ümmetlerin helakı mı?” diye sorunca, Peygamber Efendimiz (a.s), “Hayır bunlar değil! Beni, Allah Teâlâ’nın, ’Emrolunduğun gibi dostdoğru ol!’¹¹⁵ emri ihtiyarlattı” buyurmuştur.¹¹⁶ Bu rivâyet salih bir zatın gördüğü salih bir ruyadan ibarettir. Rivâyet değişik lafızlarla bazı*

¹¹² Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, X, s. 74, no: 9993. İbnu’l-Mukrî Ebû Bekir Muhammed, *el-Mu’cem*, Thk. Ebî Abdulhaman Âdil b. Sa’d, Mektebetu’r-Rüşd, Riyâd, 1419/1998, I, s. 108, no: 274. Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, s. 126; *Târih*, II, s. 339. Ebû Nuaym el-İsbehânî, *el-Müsnedu’l-Müstahrec alâ Sahîhi’l-İmâmi Müslim*, (I-IV) Thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfiî, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrût, 1417/1996, I, s. 76, no: 178. Kudâî, *Müsned*, I, s. 104, no: 122.

¹¹³ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, s. 169, no: 792. Ebû Nuaym el-İsbehânî, *ed-Duafâ*, Thk. Fârûk Hammâde, Dâru’s-Sekâfe, 1405/1984, I, s. 123, no: 177.

¹¹⁴ Krş. *Avâriifu’l-Meârif*, s. 25. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 101, no: 277; 278. Ahmed, *Müsned*, XXXVII, s. 60, No: 22378; 22436; 22378. Dârimî, *Sünen*, I, s. 519, no: 681. Mâlik, *Muvatta*, II, s. 45, no: 90. İbn Mubârek, *ez-Zühd*, I, s. 367, no: 1040. Tayâlisî, *Müsned*, II, s. 336, no: 1089. Bezzâr, *Müsned*, VI, s. 358, no: 2367. Rüyânî Ebû Bekir Muhammed b. Hârûn, *Müsned*, (I-II) Thk. Eyman Alî Ebû Yemânî, Müessesetu Kurtuba, Kâhire, 1416/1996, I, s. 404, no: 614; I, s. 405, no: 615; I, s. 406, no: 619. İbn Hibbân, *Sahîh*, III, s. 311, no: 8. Taberânî, *Evsat*, VII, s. 116, no: 7019; *Sağîr*, I, s. 27. No: 8; II, s. 191, no: 1011; II, s. 101, no: 1444; *Kebîr*, VII, s. 25, no: 6270. Beyhakî, *Sünen*, I, s. 132, no: 384; I, s. 670, no: 2150.

¹¹⁵ Hûd, 11/112.

¹¹⁶ *Avâriifu’l-Meârif*, s. 25.

kaynaklarda geçmektedir.¹¹⁷ Tirmizî *Sünen*'inde rivâyetin farklı senedle (Ebû Kurayb Muhammed b. Alâi→ Muâviye b. Hişâm→Şeybân→Ebî İshâk→İkrime→İbn Abbâs (r.a) geldiğini söyler ve bu rivayete hasen garib hükümünü verir.¹¹⁸ Bununla beraber Hâkim Nisaburi rivayete dair Ebû Bekir Muhammed b. Ca'fer el-Muzkî→ Muhammed b. İbrâhim el-Abdî→Müsedded b. Müserhed→Ebu'l-Ahvas→Ebî İshâk el-Hemedânî→İkrime→İbn Abbâs (r.a) tarikini verir. Bu hadisin Şeyhân'ın şartlarına göre sahih olduğuna hükmederken Zehebî de bunu tasdik etmektedir.¹¹⁹

6. إن الشيطان ليس بكم بالعلم، قالوا: كيف يسبعنا به يا رسول الله؟ قال: لا يزال العبد للعلم طالبا
Rivâyet Enes'den zayıf bir senedle Muhammed b. Muğîre→Amr b. Abdilcebbâr es-Sincârî→Sevre b. Yezîd→Hâlid b. Madân→Enes (r.a) tarikiyle nakledilmiştir. Muhammed b. Muğîre zayıf bir râvîdir. Ancak ondan Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce rivâyet etmiştir. Bu ravi, İbn Hacer'e göre Sadûktur ancak unutkanlığı bulunmaktadır. Zehebî'ye göre İbn Maîn onun sika olduğunu söylemiş, İbn Medînî ise onun İbn Müseyyib'den münker haberler rivâyet ettiğini ifade etmiştir.¹²¹

7. فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أُمَّتِي “Âlimin âbide göre durumu, benim ümmetime karşı olan üstünlüğüm gibidir.”¹²² Abdullah ibn Avn→Muhammed b. Fadîl→Zeydî'l-Ammiyyî→Ca'fer el-Abdiyyî→Ebî Saîd el-Hudrî (r.a) tarikiyle gelen rivâyetin senedindeki Zeydu'l-Ammî hakkında birçok münekkittin karmaşık

¹¹⁷ Tirmizî Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâ, eş-Şemâilu'l-Muhammediyye, Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, ts., s. 42; Hâkim Tirmizî Muhammed b. Alî b. Hasan b. Bişr, *Nevâdiru'l-Usûl fî Ehadîsi Rasûl Sallâhu aleyhi ve Sellem*, (I-IV) Thk. Abdurrahmân Umeyre, Dâru'l-Cil, Beyrût, ts., II, s. 94; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, s. 350.

¹¹⁸ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 402, no: 3297.

¹¹⁹ Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 476.

¹²⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 30. Hatîb el-Bağdâdî Ebû Bekir Ahmed b. Alî, *el-Câmî li-Ahlâki'r-Râvî ve Âdâbi's-Sâmi*, (I-II) Thk. Mahmûd et-Tahhân, Mektebetu'l-Maârif, Riyâd, ts., I, s. 132.

¹²¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 31. Mizzî, *Tehzîb*, XIX, s. 488, no: 3859.

¹²² İbn Ebî Üsâme, *Müsned*, I, s. 184. İbn Abdulber, *Câmi*, I, s. 101.

söylentileri vardır. Onun hakkında İbn Maîn “leyse bihi şey’ün”, bir defasında da “salihdir” demiştir. Dârekutnî ve Ahmed’e göre “Salih” bir ravidir. Ebû Hâtim ise onu zayıf kabul etmiş ve hadis uydurduğunu söylemiştir. Ancak dört sünen sahibi, ondan hadis nakletmişlerdir.¹²³ Benzer başka bir rivâyet şöyledir: **فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أَدْنَائِكُمْ** “*Âlimin âbide göre durumu, benim ümmetimin en az ilim ve irfan sahibine karşı olan üstünlüğüm gibidir.*”¹²⁴ Bu hadisin senetleri sahihtir. Râvîleri de sikadır. Sühreverdî, bu kısımda yedi hadis zikretmiştir. İsnadı sıkıntılı görünen rivâyetler bulunmakla beraber, o rivâyetlerin şahitleri veya lafız itibariyle nakledilen benzerleri hadisleri güçlendirmektedir.

3.4. Sûfilerin Halleri ve Tarikatleri

Bu kısımda Sühreverdî şu dört hadisi zikretmiştir.

1. **قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا بُنَيَّ، إِنْ قَدَرْتَ أَنْ تُصْبِحَ وَتُمْسِيَ لَيْسَ فِي قَلْبِكَ غِشٌّ لِأَحَدٍ فَأَفْعَلْ ثُمَّ قَالَ لِي: يَا بُنَيَّ وَذَلِكَ مِنْ سُنَّتِي، وَمَنْ أَحْيَا سُنَّتِي فَقَدْ أَحْبَبَنِي، وَمَنْ أَحْبَبَنِي كَانَ مَعِيَ فِي الْجَنَّةِ** “*Enes b. Mâlik (r.a) Rasûlullâh’ın (s.a) kendisine: Evlâdım, gücün yeterse, geceni gündüzünü kalbinde hiç kimseye karşı en ufak bir kin ve düşmanlık bulunmadan geçirmeye bak dediğini ve sözlerine devamla: Evlâdım, bu benim sünnetlerimden birisidir. Sünnetimi tatbik ederek yaşayan beni yaşatmış, ihyâ etmiş gibidir. Beni ihya eden ise, cennette benimle beraberdir.*” buyurduğunu rivâyet etmiştir.¹²⁵ Müslim b. Hâtim el-Ensârî el-Basrî→Muhammed b. Abdullâh el-Ensârî→Ebîhi→Alî İbn Zeyd→Saîd ibn Müseyyib→Enes b. Mâlik (r.a) tarikiyle gelen hadis hakkında Tirmizî hasen, garîb hükmünü vermiştir. Tirmizî’ye göre isnaddaki Abbâd (İbn Meysere) el-Munkiri, bu hadisi Alî ibn Zeyd’den nakletmiş, Enes’ten rivâyeti aktaran Saîd b. Müseyyib senette zikredilmemiştir. Buhârî de “Ben bu rivâyeti Saîd ibn Müseyyib→Enes b. Mâlik’den (r.a) ve diğerlerinden geldiğine dair hiçbir bilğim yok” demektedir.¹²⁶ Ayrıca hadis Taberânî’nin eserinde

¹²³ Mizzî, *Tehzîb*, X, s. 56-60.

¹²⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 317, no: 3641. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 50, no: 2685. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 81, no: 223. Dârimî, *Sünen*, I, s. 334, no: 297. Ahmed, *Müsned*, V, s. 196.

¹²⁵ Bkz. *Avârifü’l-Meârif*, s. 34.

¹²⁶ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 46, no: 2678.

geçmektedir.¹²⁷ Ravi Ali b. Zeyd; Ebû Zur'a ve Ebû Hâtîm'e göre "Pek kuvvetli bir (râvi)" değildir. Buhârî onu "muhteccün bih" görmez. Tirmizi "Saduk" demiş ise de İbn Uyeyne onun "leyyin" olduğunu söylemektedir. Ahmed b, Hanbel'e göre "zayıf", Yahya b. Maîn'e göre de "Leyse bihi be's" lafzıyla mecruhtur.¹²⁸

2. *"Peygamber كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخْتَرُ أَنْ يَقُولَ: لَا تَكُنِّي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ"* (a.s) Mevlâsına sığınarak şöyle derdi: *Yâ Rabbi, bir saniye bile olsa, beni nefsimin eline bırakma.*"¹²⁹ Muhammed b. Gâlib→Abdussamed→Ebû Ca'fer er-Râzî→Muhammed b. el-Münkediri→Ebî Mûsa el-Kindî→Ebû Hureyrâ (r.a) tarihiyle nakledilen hadisin senedi zayıftır.¹³⁰

3. *"اَكْلَانِي كِلَاءَةَ الْوَلِيدِ"* *"Yeni doğmuş bebeği koruduğun gibi koru."*¹³¹ Hadis biraz farklı lafızla *اللَّهُمَّ وَاقِيَةَ كَوَاقِيَةَ الْوَلِيدِ* şeklinde nakledilmiştir. Bu lafızla hadisin senedi sahihtir. Sikâ râvîlerden oluşur.¹³²

4. *"من عرف نفسه فقد عرف ربه"* *"Nefsini bilen Rabbini bilir."*¹³³ Rivâyetin senedine ulaşamadık. Münekkitler rivâyet hakkında "Mevzu", "Hadis değil", "Merfû değil" hükmünü verirken Muhyiddîn İbnu'l-Arâbî *"Bu hadis rivâyet yoluyla sahih değilse de bizlere keşif yoluyla sahih görüldü."* demektedir.¹³⁴ Bu kısımda geçen dört

¹²⁷ Taberânî, *Sağîr*, II, s. 100, no: 856.

¹²⁸ Zehebî, *Siyer*, V, s. 207.

¹²⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 34. Bezzâr, *Müsned*, XIII, s. 49, no: 6368. Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, s. 237. Hatîb el-Bağdâdî Ebû Bekir, *el-Müttefik ve'l-Müfterik*, (I-III) Thk. Muhammed Sâdık Aydın el-Hâmidî, Dâru'l-Kâdirî, Dimeşk, 1417/1997, III, s. 1659, no: 1146; *Târihu Bağdâd*, (I-XVI) Thk. Beşşâr Avvâd, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrût, 1422/2001, XVII, s. 178, no: 482.

¹³⁰ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, s. 215, no: 564; I, s. 456, no: 1276;

¹³¹ Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 34.

¹³² Bkz. Taberânî, *ed-Duâ*, I, s. 426, no: 1446. Ebû Şeyh el-İsbahânî Ebû Muhammed Ca'fer b. Hayyâ, *et-Tevbih ve't-Tenbih*, Thk. Mecdî es-Seyyid İbrâhîm, Mektebetü'l-Furkân, Kâhire, ts., *Kitâbu'l-Emsâl fi'l-Hadisi'n Nebevî*, Thk. Abdulhamîd, Dâru's-Selefi, Bûmbay, 1408/1987, I, s. 212. Kudâî, *Müsned*, II, s. 339, no: 1484; 1486. Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, Thk. Muhammed Abdusselâm Şâhîn, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1420/2000, I, s. 12, no: 50. Hattâbî Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm, *Şe'nu'd-Duâ*, Thk. Ahmed Yûsuf ed-Dakkâk, Dâru's-Sekâfetu'l-Arabiyye, 1404/1984, I, s. 125. Münzirî Abdulazîm b. Abdulkavî b. Abdullâh, *et-Terğib ve't-Terhib mine'l-Hadisi's-Şerîf*, (I-IV) Thk. İbrâhîm Şemsuddîn, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1417/1997, IV, s. 585, no: 41.

¹³³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 34.

¹³⁴ Ebû Nuaym, *Hilye*, X, s. 208. Zerkeşî Bedreddîn, *et-Tezkira fi'l-Ehâdîsi'l-Meşhûra*, Thk. Mustafa Abdulkâdir Âtâ, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1406/1986, I, s. 129; Suyûtî Celâluddîn, *ed-Dureru'l-Munteşira fi'l Ehadîsi'l-Müştehirâ*, Thk. Muhammed b. Lütfi Sabbâğ,

hadisten biri sahih, diğeri hasen-garib, biri zayıf ve öteki de mevzudur. Bu son rivâyet batıldır. Peygamber'den (a.s) böyle bir söz vârid olmamıştır. Özellikle rivâyet hakkında senedi uydurma manası sahih denilmişse de bu ifadeyi kullanmak doğru değildir. Bazı mutasavvıfların hadis usulüne adeta yeni bir usul bilgisi yerleştirdikleri görülmekte ve senedin denetim mekanizması ikinci planda kalmaktadır. Bu, bazı sufilerin başvurduğu keşif ve rüya yoluyla rivâyet anlamına gelir. Bu metot, hadisçiler için bağlayıcı bir usul değildir. İsnad sistemi hadis rivâyetinde uygulanmış köklü ve bilimsel bir tedbirdir. Müslümanlara mahsus bir uygulamadır ve amacı uydurma hadisleri ayıklamaktır. Hadis ilminin temelidir. Her ne kadar Sühreverdi kullandığı rivâyetleri önemle seçerek zikretmiş olsa ve muhaddis kimliği anlaşılrsa da –bu örnekte görüleceği üzere- dönemin bazı yaygın sözlerini de kitabına almaktan kendini koruyamamıştır.

3.5. Tasavvufun Mahiyeti

Beşinci bölümde toplam üç hadisi şerif geçmektedir.

1. لِكُلِّ شَيْءٍ مِفْتَاحٌ وَمِفْتَاحُ الْجَنَّةِ حُبُّ الْمَسَاكِينِ، وَالْفَقْرَاءُ الصَّبْرُ هُمْ جُلسَاءُ اللَّهِ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

“Her şeyin bir anahtarı vardır. Cennetin anahtarı da sabırlı fakir ve miskinleri sevmektir. Çünkü sabırlı fakir ve miskinler, kıyamet gününde Allah Teâlâ'nın nezdinde bulunacaklardır.”¹³⁵ Abdurrahmân es-Sülemî→İbrâhîm b. Ahmed b. Muhammed b. Ricâi'l-Fizârî→Abdullâh ibn Ca'fer b. Ahmed b. Haşîş el-Bağdâdî→Osmân b. Ma'bed→Ömer ibn Râşid→Mâlik b. Enes→Nâfi→İbn Ömer (r.a) tarikiyle gelen rivayette ravi Ömer ibn Râşid cerhe uğramış bir râvîdir. İbn Adî,

İmâde Şuûni'l-Mektebât, Riyâd, ts., I, s. 185, no: 393. Aclunî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, s. 312, no: 2532; Sehâvî, *el-Mekasîdu'l-Hasene*, I, s. 657; el-Hût Muhammed b. Muhammed Derviş, *Esnâ'l-Metâlib fi Ehadîsi Muhtelifi'l-Merâtib*, Thk. Mustafâ Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1418/1997, I, s. 277.

¹³⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 37. İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, I, s. 146-147. Dârekutnî Ebu'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed, *Ta'likâtu'd-Dârukutnî*, Thk. Halîl b. Muhammed el-Arabî, Dâru'l-Kutubu'l-İslâmî, Kâhire, 1414/1994, s. 54. Kuşeyrî Abdulkarîm b. Hevâzin b. Abdulmelik, *er-Risâletü'l-Kuşeyrî*, (I-II) Thk. Abdulhalîm Mahmûd, Mahmûd b. Şerîf, Dâru'l-Maârif, Kâhire, ts., II, s. 430.

İbn Hibbân, Darukutnî, Zehebî gibi münekkidler onun “yalancı” olduğuna hükmetmişlerdir.¹³⁶ Dolayısıyla rivayet mevzudur.

2. **لَوْ خَشَعَ قَلْبُهُ خَشَعَتْ جَوَارِحُهُ** “Eğer onun kalbinde huşû olsaydı, azaları da huşûlu olurdu.”¹³⁷ Salih ibn Muhammed→Süleymân b. Amr→İbn İclân→Mukrî→Ebû Hureyrâ (r.a) senediyle gelen rivayette Süleymân b. Amr’ın asıl ismi Ebû Dâvud en-Nehâî olup cerhe uğramış bir râvîdir.¹³⁸ Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Maîn, Nesâî, Dârekutnî, Buhari onu “Kezzab, Metruku’l-hadis” gibi ağır cerh lafızlarıyla tecrih etmişlerdir.¹³⁹ Nakledildiğine göre o, Hz. Peygamberin (a.s) abdest alırken, âzalarını üçer üçer yıkamasına dair “Ne gerek vardı üçer üçer yıkamanın, suyu israf etmiş, israf ise şeytandandır.” diyen biridir.¹⁴⁰

3. **يَدْخُلُ فُقَرَاءُ أُمَّتِي الْجَنَّةَ قَبْلَ الْأَغْنِيَاءِ بِنِصْفِ يَوْمٍ، وَذَلِكَ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ** “Ümmetimin fakirleri zenginlerinden yarım gün önce cennet gireceklerdir, o da beşyüz yıllık bir süredir.”¹⁴¹ Hadisin senedi sahih, râvîleri kavîdir.¹⁴² Bu bölümde zikredilen üç hadisin ikisi mevzu, sonuncusu sahih hükmündedir. Mevzu rivâyetler öğüt ve nasihat mahiyetindedir. Herhangi bir itikâdi veya ameli değeri mevzu bahis değildir.

3.6. Sûfî Kelimesinin Kökü

Bu bölümde geçen on iki hadis şöyledir:

¹³⁶ İbn, Adî, *el-Kâmil*, VI, no: 2375; İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, I, s. 146-147; Dârekutnî, *Ta’likâtu’l-Dârekutnî*, s. 54; Zehebî, *Mizânul-İ’tidâl fî Nakdi’r-Ricâl*, (I-IV) Thk. Alî Muhammed el-Bicâvî, 1382/1963, I, s. 96.

¹³⁷ Bkz. *Avârifü’l-Meârif*, s. 38.

¹³⁸ Abdurrezzâk b. Hemâm es-San’ânî, *el-Musannef*, (I-XI) Thk. Habîburrahmân el-A’zamî, el-Mektebetü’l-İslâmî, Beyrut, 1403/1983, 2, s. 266, no: 3308. Beyhakî Ebû Bekir, *Ma’rifetü’s-Süneni ve’l-Âsâr*, (I-XV) Thk. Abdulmu’tî Emîn Kal’acî, Câmîatu’l-Dirâsâtu’l-İslâmiyye, Karâçî, 1412/1991, III, s. 203, no: 4275. Sülemî Ebû Abdurrahmân Hâlid b. Sâlim en-Nisâbûrî, *Tabakâtu’s-Sûfiyye*, Thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrût, 1419/1998, I, s. 108. İbn Mülakkin Sirâcuddîn Ebû Hafs eş-Şâfî el-Mısrî, *Tabakâtu’l-Evliyâ*, Thk. Nüreddîn, Mektebetü’l-Hâncî, Kâhire, 1415/1994, I, s. 249.

¹³⁹ Zehebî, *Mizân*, IV, s. 272, no: 9115.

¹⁴⁰ Zehebî, *Mizân*, II, s. 216, no: 3495; 9115.

¹⁴¹ *Avârifü’l-Meârif*, s. 38.

¹⁴² Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 323, no: 3666. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 578, no: 2353. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1380, no: 4122. Nesâî, *Es-Sünenü’l-kübrâ*, X, s. 192, no: 11285. Ahmed, *Müsned*, XVI, s. 426, no: 10730. Ebû Ya’lâ, *Müsned*, I, s. 78, no: 64. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Evsat*, IV, s. 9, no: 3477; *Kebîr*, XII, s. 315, no: 13223; *Müsnedu’s-Şâmiyyin*, (I-IV) Thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefî, Müessesetu’r-Risâle, 1405/1984, I, s. 374, no: 649.

1. كان رسول الله صل الله عليه وسلم يجيب دعوة العبد، ويركب الحمار، ويلبس الصوف.
“Peygamber (a.s) kölelerin davetlerine gider, çağrılarına cevap verir, merkebe biner ve yün elbiseler giyerdi.”¹⁴³ Hadisin birçok tariki vardır ve sahih bir senedle nakledilmiştir.¹⁴⁴

2. مَرَّ بِالصَّخْرَةِ مِنَ الرُّوحَاءِ سَبْعُونَ نَبِيًّا خَفَاءَ عَلَيْهِمُ الْعَبَاءُ، يَوْمُونَ بَيْنَ اللَّهِ الْعَتِيقِ
“Peygamber (a.s) buyurdular ki: (Mekke ile Medine arasında bir bölge olan) Ravha’daki sahraya, ayakları çıplak, üzerlerinde yün elbise bulunan, Beytullah’i ziyaret için yola çıkmış yetmiş Nebî uğradı.”¹⁴⁵ Muhammed b. Abdullâh b. Numeyr→Yûnus b. Bükeyr→Saîd b. Meysere→Enes b. Mâlik (r.a) tarikiyle gelen rivayette Saîd b. Meysere cerhe uğramış bir râvîdir. Münekkitler onun kezzab/yalancı olduğunu nakleder. Rivâyet üç tarikle gelmiş, üçünde de cerhe uğramış başka râvîler vardır.¹⁴⁶

3. وصفهم أبو هريرة وفضالة بن عبيد فقالوا: كانوا يخرون من الجوع حتى يحسبهم الأعراب
مجائين، وكان لباسهم الصوف حتى إن بعضهم كان يعرق في ثوبه فيوجد منه رائحة الضأن إذا أصابه الغيث.
“Ebû Hureyre ve Fudâle b. Ubeyd (r.a), sahâbe-i kirâmı anlatırken şöyle demişlerdir: Açlıktan iki büklüm oluyorlardı. Onları gören ve tanımayan bedevîler kendilerini deli zannedirdi. Elbiseleri yündendi. Bu yüzden, terledikleri zaman, yağmur altında kalan koyunlardan çıkan koku gibi etrafa bir koku yayılırdı. Hatta ashaptan bazıları, Rasûlullâh’a (a.s), Bunların kokusu bizi rahatsız ediyor, sizi etmiyor mu? diye şikâyette bulunmuşlardı.”¹⁴⁷ Hadisin hükmü sahihtir. Râvîleri sikadır.¹⁴⁸

¹⁴³ Avârifü'l-Meârif, s. 41.

¹⁴⁴ İbn Mâce, Sünen, II, s. 1178, no: 3556. Hâkim, Müstedrek, IV, s. 119; IV, s. 187. Ahmed, Zühd, s. 53, no: 337; Beyhakî, Kitâbu'z-Zühdi'l-Kebîr, s. 356. İbn Sa'd, Tabakât, II, s. 370-371. Hâkim, Müstedrek, IV, s. 326. Heysemî, Keşfu'l-Estâr, III, s. 156, no: 2464; Taberânî, Kebîr, IX, s. 20; IV, s. 20.

¹⁴⁵ Avârifü'l-Meârif, s. 41.

¹⁴⁶ Ebû Nuaym, Hilye, I, s. 259. Ebû Ya'lâ, Müsned, XIII, s. 255, no: 7271, Ukaylî Ebû Ca'fer, ed-Duaîfû'l-Kebîr, (I-IV) Thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî, Dâru'l- Mektebetu'l-İlmiyye, 1404/1984, I, s. 36; Zehebî, Mîzân, II, s. 160. No: 3281; Heysemî, Zevâid, II, s. 245, no: 547.

¹⁴⁷ Avârifü'l-Meârif, s. 41.

¹⁴⁸ Ebû Dâvud, Sünen, IV, s. 44, no: 4033. Tirmizî, Sünen, IV, s. 650, no: 2479. İbn Mâce, Sünen, II, s. 1180, no: 3562; Ahmed, Müsned, I, s. 268-269. Hâkim, Müstedrek, IV, s. 188. Tâberânî, Evsat, s. 1967; Ebû Nuaym, Hilye, I, s. 259; Beyhakî, Şuâbu'l-İmân, I, s. 295.

يَوْمَ كَلَّمَ اللَّهُ تَعَالَى مُوسَى كَانَ عَلَيْهِ جُبَّةٌ صُوفٌ وَكِسَى وَسَرَائِيلُ صُوفٌ وَنَعْلُهُ مِنْ جِلْدِ جِمَارٍ غَيْرٍ 4. مَذْكُورِي
“Rasûlullâh (a.s) buyurdular ki: Allâh Teâlâ, Musâ (a.s) ile konuŖtuđu gün
zerinde yn bir cübbe, ynden yaplmıŖ bir Ŗalvar ve kolları yn bir elbise vardı.
Ayakkablar merkep derisindendi.”¹⁴⁹ Hadisin hükmü sahihtir.¹⁵⁰

دَخَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَجَدَ لَبَنًا فِي قَدَحٍ، فَقَالَ: أَبَا هِرٍّ، الْحَقُّ أَهْلَ الصُّفَّةِ 5. Eb Hureyre anlatıyor:
“Eb Hurr. Ehli Suffe'nin de hakkı vardır, ağr onları bana. Onlar
ağrdm, sütten ikram ettim, onlar gitmek için izin istediler ve izin verildi ve
gittiler.”¹⁵¹ Hadisin hükmü sahihtir. Senedi sika râvîlerden oluŖmaktadır.¹⁵²

قَالَ: وَفِيهِمْ نَزَلَ قَوْلُهُ تَعَالَى: {وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ، بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ} 6.7. Peygamber (a.s) onlarla
birlikte oturuyor ve yiyordu. Ŗu âyetler onlar hakkında “Rab'lerinin rzasn
dileyerek sabah akŖam O'na dua eden fakirleri, yanından kovma!”¹⁵³ “Sabah akŖam
Rab'lerinin rzasn dileyerek O'na dua eden kimselerle beraber sabret.”¹⁵⁴ nazil
oldu.¹⁵⁵

Hadisin aslı daha uzundur. Bir kısmı Ŗyledir: “...eI-Akra' b. Habis et-Temmi
ve Uyeyne b. Hisn el-Fezârî (Rasûlullâh'in (a.s) ziyaretine) geldiler ve Rasûlullâh'i
(a.s) müminlerin zayıflarndan bir gurubun içinde oturup Suheyb, Bilâl, Ammâr ve
Habbb ile beraber iken buldular; Peygamber'in (a.s) etrafında onları görünce o
zayıf sahableri küçümsediler, hakir gördüler... Bunun zerine Resl-i Ekrem (a.s)
bir yaprak kğit istedi ve yazı yazması için Ali (r.a)' ağrttı. Biz de meclisin bir
kenarında oturuyorduk. O sırada Cebrail (a.s) indi ve "Sabah akŖam Rablerinin

¹⁴⁹ Avârifu'l-Meârif, s. 42.

¹⁵⁰ Tirmizî, Sünen, IV, s. 224, no: 1734. Eb Ya'la, Müsned, VIII, s. 399, no: 4983. Hâkim, Müstedrek, II, s. 379.

¹⁵¹ Avârifu'l-Meârif, s. 42.

¹⁵² Buhârî, Sahîh, VIII, s. 55, no: 6246. Ahmed, Müsned, II, s.; Hâkim, Müstedrek, III, s. 15-16. Taberî, Câmiu'l-Beyân, IX, s. 49. 515.

¹⁵³ En'm, 6/52.

¹⁵⁴ Kehf, 18/28.

¹⁵⁵ KrŖ. Avârifu'l-Meârif, s. 42. İbn Mâce, Sünen, II, s. 1382, no: 4127; 4128.

rızâsını dileyerek O'na duâ edenleri kovma. Onların hesabından sana bir sorumluluk yoktur, senin hesabından da onlara bir sorumluluk yoktur ki onları kovup da zâlimlerden olasın."¹⁵⁶ âyetini (indirip) söyledi... Sonra el-Akra' b. Habis ve Uyeyne b. Hısn'ı anlatarak: "Ve işte böylece, "Allah aramızdan şunlara mı lütufta bulundu?" deyiversinler diye bazısını bazısıyla imtihan ettik. Allah şükredenleri en iyi bilen değil midir?"¹⁵⁷ âyetini (indirip) okudu...". Hadislerin senetleri sahih ve râvîleri sikadır.¹⁵⁸

8. قال: فنزل في ابن أم مكتوم قوله تعالى: {عَبَسَ وَتَوَلَّى أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى} وكان من أهل الصفة،
"Abdullah b. Ümmü Mektum hakkında şu âyetler inmiştir: "Âmâ kişi kendisine geldi de yüzünü ekşitti ve döndü."¹⁵⁹ Abdullah b. Ümmü Mektum Suffe ashabından idi. Peygamber (a.s) onun yüzünden Allah tarafından uyarılmıştı."¹⁶⁰ Hadis mevsul olarak nakledilmiştir. Tirmizî'nin hasen garîb hükümünü verdiği hadis, sahihtir.¹⁶¹

9. كان رسول الله صل الله عليه وسلم إذا صافحهم لا ينزع يده من أيديهم
"Peygamber (a.s) müsafaha ettiğinde elini ellerinden çekmezdi."¹⁶² Hadisin bu şekilde varid olduğunu tespit edemedik. Ancak lafız yönüyle benzer olan İbn Sa'd¹⁶³ ve İbn Mâce¹⁶⁴ rivayeti bulunmaktadır. Bu ikisinden İbn Mâce rivayeti zayıf bulunmuştur. Ali b. Muhammed→Vekî→Ebî Yahyâ et-Tavîl→Zeydu'l-Ammî→Enes b. Mâlik (r.a) tarikiyle gelen bu rivayette Zeyd el-Ammî cerhe uğramış bir râvîdir. İbn Main,

¹⁵⁶ En'am, 6/52.

¹⁵⁷ En'am, 6/53.

¹⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XII, s. 208. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, s. 144, no: 3677. İshak b. Râhûye, *Müsned*, I, s. 439. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 195. No: 4127. Taberânî, *Kebîr*, IV, s. 75-76, no: 3693. İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Thk. Esad Muhammed Tayyib, Mektebetu Nazzâr, Suûd, 1419/1998, IV, s. 1297, no: 7331. Ebû Nuaym, *Hilye*, I, s. 344.

¹⁵⁹ Abese, 1-2.

¹⁶⁰ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 43.

¹⁶¹ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 432, no: 3331. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, s. 261, no: 4848. Taberî, *Tefsîr*, XXX, s. 50. İbn Hibbân, *Sahîh*, II, s. 293, no: 535. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 514. İbn Kesîr, *Tefsîr*, IV, s. 471-472. İbnu'l-A'râbî Ebû Bekir, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, (I-IV) Thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1424, 2003, IV, s. 1905-1906.

¹⁶² *Avârifu'l-Meârif*, s. 43.

¹⁶³ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, s. 286.

¹⁶⁴ İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1224, no: 3716.

Darekutnî, Nesai, İbn Adî, Zehebî gibi münekkitler onun hakkında “zayıf, metruk, salih” gibi cerh lafızları kullanmaktadır.¹⁶⁵ Dolayısıyla Sühreverdî'nin tahrir etmiş olduğu hadis zayıftır.

10. قال: وكان يفرقهم على أهل الجدة والسعة، يبعث مع واحد ثلاثة، ومع الآخر أربعة، وكان سعد بن معاذ يحمل إلى بيته منهم ثمانين، يطعمهم *dörder gruplara ayırarak maddi durumu iyi olanlara gönderir, onları yedirip içirmelerini isterdi. Sa'd b. Muaz, ashâb-ı Suffe'den seksen kadar kişiyi evine götürüp doyururdu.*¹⁶⁶ Hadis mana olarak rivayet edilmiş olup farklı lafızlarla bazı kaynaklarda geçmektedir.¹⁶⁷

11. قال بعض أهل الصفة: جننا جماعة إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم وقتنا: يارسول الله أحرقتوننا التمر. فسمع بذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم فصعد المنبر ثم قال: ما بال أقوام يقولون: أحرقتوننا التمر، أما علمتم أن هذا التمر هو طعم أهل المدينة، وقد واسونا به، وواسيناكم بما واسونا به، والذي نفس محمد بيده إن منذ شهرين لم يرتفع من بيت رسول الله صلى الله عليه وسلم دخان للخبر، وليس لهم إلا *Ashâb-ı Suffe'den biri dedi ki “Bir gün toplu bir halde, Rasûlullâh'ın (a.s) huzuruna vardık ve kendisine: Yâ Rasûlallâh! Devamlı yediğimiz kuru hurma karnımızı kavurdu!” diye şikayette bulunduk. Allah Rasûlu bunu duyunca minbere çıktı ve şu konuşmayı yaptı: Bazılarına ne oluyor ki, ‘Hurma karnımızı kavurdu!’ diye şikâyette bulunuyorlar. Yediğiniz bu hurmaların Medine ehlinin yiyeceği olduğunu bilmiyor musunuz? Onlar bize bununla ikramda bulundular. Biz de sahip olduğumuz bu hurmalardan size ikram ediyoruz. Nefsimi elinde tutan Allah'a yemin ederim ki Allah'ın Rasûlu'nün evinde, iki aydır ekmek pişirmek için ateş yanmadı ve onların iki siyah şeyden başka bir yieceği olmamıştır. Onlar da; su ve hurmadır.*¹⁶⁸ Hadis sahihtir. Senedi sika râvîlerden oluşmuştur.

12. وقف رسول الله صلى الله عليه وسلم يوماً على أصحاب الصفة فرأى فقرهم وجهدهم وطيب قلوبهم فقال أبشروا يا أصحاب الصفة من بقي من أمتي على النعت الذي أنتم عليه راضيا بما فيه فإنه من *Rasûlullâh (a.s) Suffe ehlinin kapılarında durdu. Onların onca*

¹⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, s. 178, no: 3170. Zehebî, *Mizân*, II, s. 102; *Siyer*, VIII, s. 358.

¹⁶⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 43.

¹⁶⁷ Buhârî, *Sahîh*, I, s. 127. No: 602. Müslim, *Sahîh*, III, s. 1627, no: 2057. Ebû Nuaym, *Hilye*, I, s. 341.

¹⁶⁸ Ahmet, *Müsned*, XXV, s. 364, no: 15988.

*fakirlik ve zorluklarına rağmen kalplerinin çok hoş olduğunu görünce, Ey Suffe ashabı! Size müjdelere olsun. Sizden kim bugünkü olduğu hale razı olarak hayatına devam ederse, o, kıyamet gününde benim en yakın arkadaşım olacaktır. Buyurdu.*¹⁶⁹ Muhammed b. Muhammed b. Saîd→Hasan ibn Yahyâ b. Sellâm→ Muhammed b. Alî et-Tirmizî→Saîd b. Hâtim el-Belhî→Sehl b. Eslem→Hilâd b. Muhammed→Ebî Hamza Sukrî→Yezîd en-Nahvî→ İkrime→İbn Abbâs (r.a) tarikşiyle gelen hadisteki ravi Saîd b. Hâtim el-Belhî'nin ne cerhi ne de tadili bilinmektedir. Onun dışındaki râvîler sikadır.¹⁷⁰

3.7. Mutasıvıflar ve Onlara Benzeyenler

Bu bölümde zikredilen hadislerin toplamı altıdır:

1. جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَتَى قِيَامُ السَّاعَةِ؟ فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الصَّلَاةِ، فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ قَالَ: أَيْنَ السَّائِلُ عَنْ قِيَامِ السَّاعَةِ؟ فَقَالَ الرَّجُلُ: أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: مَا أَعَدَدْتُ لَهَا؟ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَعَدَدْتُ لَهَا كَبِيرَ صَلَاةٍ وَلَا صَوْمٍ إِلَّا أَنِّي أَحَبُّ اللَّهُ وَرَسُولُهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ وَأَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ فَمَا رَأَيْتَ فَرَحَ الْمُسْلِمُونَ بَعْدَ الْإِسْلَامِ فَرَحَهُمْ بِهَذَا؟ *Hz. Peygamber'e (a.s) bir adam gelerek, Kıyamet ne zaman kopacak? diye soru sordu. Rasûlullâh (a.s) (cevap vermeden) namaza kalktı. Namazı bitirdiği zaman, Kıyameti soran kişi nerede? Diye sordu. Adam, Benim (buradayım) yâ Resûlallâh! dedi. Peygamber efendimiz (a.s), Kıyamet için ne hazırladın? Diye sordu. Adam, O güne çokça namaz ve oruç (diğer bir rivâyette) büyük bir amel hazırlayamadım, ancak ben, Allah ve Resûlü'nü seviyorum dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s), Kişi sevdiği ile beraberdir yahut sen sevdiğinle beraberisin.*¹⁷¹ buyurdu. Hadis müttefekun aleyhtir.¹⁷²

2. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، الرَّجُلُ يُحِبُّ الْقَوْمَ وَلَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَعْمَلَ مِثْلَ عَمَلِهِمْ؟ قَالَ: أَنْتَ يَا أَبَا ذَرٍّ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ. قُلْتُ: فَأَيُّ أَحَبُّ اللَّهُ وَرَسُولُهُ، قَالَ: أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ *“Ebû Zer (r.a) Hz. Peygamber'e*

¹⁶⁹ Avârifü'l-Meârif, s. 43.

¹⁷⁰ Sülemî Ebû Abdurrahmân Hâlid b. Sâlim en-Nisâbüri, *el-Erbaûn fi't-Tasavvuf*, Dâiratu'l-Maârif, el-Hind, 1401/1981, I, s. 1, no: 1.

¹⁷¹ Avârifü'l-Meârif, s. 44.

¹⁷² Buhârî, *Sahîh*, VIII, s. 40, no: 6171. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2034, no: 2640. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 173, no: 2385. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1117, no: 3368. Ebû Dâvud, *Sünen*, 4, s. 333, no: 5127.

(a.s): *Yâ Rasûlullâh. Onlar gibi yapamasa ve onlar gibi olamasa da onları seven adamın durumu nedir? Dedim. O da: Ey Ebû Zer! Sen, sevdiğilerinle beraber olacaksın, buyurdu. Ben de Allah'ı ve Resûlünü seviyorum, dedim. Bunun üzerine Rasûlullâh (a.s): Muhakkak ki sen, sevdiğilerinle berabersin.*" buyurdu.¹⁷³ Hadisin hükmü sahihtir, senedi kavi râvîlerden oluşmaktadır.¹⁷⁴

3. سَبَقَ الْمُفْرِدُونَ، قَالُوا: وَمَا الْمُفْرِدُونَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الْمُسْتَهْتَرُونَ فِي ذِكْرِ اللَّهِ، يَضَعُ الذِّكْرَ عَنْهُمْ أَنْتَقَالَهُمْ فَيَأْتُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ خِفَافًا *Müferridûn ileri geçtiler! Buyurdu. Ashop, Müferridûn kimlerdir yâ Rasûlullâh? (a.s) diye sorduklarında, Hz. Peygamber (a.s), Onlar; aşırı derecede Allah'ın zikrine düşkün olan kimselerdir. Zikir üzerlerinden ağırlıklarını kaldırdı ve onlar kıyamet günü Allah'ın huzuruna yükü hafif olarak geldiler.*"¹⁷⁵ Hadis sahihtir.¹⁷⁶

4. *“Onlardan kimi nefesine zulmeder, kimi orta halde gider. Kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçendir.”*¹⁷⁷ *“Hepsi cennettedir.”*¹⁷⁸ Tirmizi hadise hasen garîb hükmünü vermiştir.¹⁷⁹

5. *“Kim bir kavme benzerse, o da onlardandır.”*¹⁸⁰ Sahabeden İbn Ömer (r.a), Huzeyfe (r.a), Enes (r.a), Ebû Hureyre'ye (r.a) dayandırılan rivayet ayrıca bu hadis Tâvus'dan mürsel olarak da nakledilmiştir.¹⁸¹

¹⁷³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 45.

¹⁷⁴ Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, Thk. Semîr b. Emîn ez-Zuheyri, Mektebetu'l-Ma'ârif, Riyâd, 1419/1998, I, s. 128, no: 351. Dârimî, *Sünen*, III, s. 1834, no: 2829.

¹⁷⁵ *Avârifü'l-Meârif*, s. 45.

¹⁷⁶ Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2062, no: 2676. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 577, no: 3596. Ahmed, *Müsned*, XIV, s. 44, no: 8290.

¹⁷⁷ Fâtır, 35/32.

¹⁷⁸ *Avârifü'l-Meârif*, s. 46.

¹⁷⁹ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 363, no: 3225. Ahmed, *Müsned*, III, s. 78. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 426. Taberânî, *Kebîr*, I, s. 167, no: 410. Taberânî, *Evsat*, VI, s. 167, no: 6094. Beyhakî, *el-Ba's ve'n-Nuşûr*, Thk. Ebû Âsım eş-Şevvâmî el-Eserî, Mektebe Dâru'l-Hicâz, Riyâd, 1436/2016, s. 84. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, X, s. 3181, no: 17987.

¹⁸⁰ *Avârifü'l-Meârif*, s. 47.

¹⁸¹ Ma'mer b. Râşid, *Câmi*, XI, s. 453, no: 20986. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, s. 471, no: 33016. Ahmed, *Müsned*, II, s. 50. Ebû Dâvud, *Sünen*, VI, s. 144, no: 4031. Bezzâr, *Müsned*, VII, s. 368, no: 2966.

Osman b. Ebî Şeybe→Ebû Nadr→Abdurrahmân ibn Sâbit→Hassân b. Atiyye→Ebî Münîb el-Cüreşî→İbn Ömer (r.a) tarikinde yer alan Abdurrahmân ibn Sâbit hakkında münekkitlerin sözleri farklı farklıdır. “Sika, Leyse bikavî, Leyyin, Leyse bihi be’s, münker, zayıf, salih” vb. lafızlar kullanılmıştır.¹⁸²

6. إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً فَضَّلَا عَنْ كُتَابِ النَّاسِ يَطُوفُونَ فِي الطَّرِيقِ وَيَبْتَغُونَ الذِّكْرَ فَإِذَا رَأَوْا قَوْمًا يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَنَادَوْا: إِلَيَّ حَاجَتُكُمْ قَالَ: فَتَحَفَّهُمْ بِأَجْنِحَتِهِمْ إِلَى عَنَانِ السَّمَاءِ فَيَقُولُ اللَّهُ وَهُوَ أَعْلَمُ: مَا يَقُولُ عِبَادِي قَالُوا: يَحْمَدُونَكَ وَيُسَبِّحُونَكَ وَيُمَجِّدُونَكَ فَيَقُولُ: هَلْ رَأَوْنِي فَيَقُولُونَ: لَا فَيَقُولُ: كَيْفَ لَوْ رَأَوْنِي قَالُوا: لَوْ رَأَوْنَا كَانُوا أَشَدَّ لَكَ تَسْبِيحًا وَتَمَجِيدًا فَيَقُولُ: مَا يَسْأَلُونِي؟ قَالُوا: يَسْأَلُونَكَ الْجَنَّةَ فَيَقُولُ: رَأَوْنَا فَيَقُولُونَ: لَا، فَيَقُولُ: كَيْفَ لَوْ رَأَوْنَا فَيَقُولُونَ: لَوْ رَأَوْنَا كَانُوا أَشَدَّ لَهَا طَلَبًا وَعَلَيْهَا جِرْصًا قَالَ: وَمِمَّ يَتَعَوَّذُونَ؟ قَالُوا: يَتَعَوَّذُونَ مِنَ النَّارِ قَالَ: هَلْ رَأَوْنَا قَالُوا: لَا فَيَقُولُ: كَيْفَ لَوْ رَأَوْنَا فَيَقُولُونَ: لَوْ رَأَوْنَا كَانُوا أَشَدَّ مِنْهَا تَعَوُّدًا وَأَشَدَّ فِرَارًا فَيَقُولُ: أَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ عَفَرْتُ لَهُمْ فَيَقُولُ الْمَلَكُ: فِيهِمْ فَلَانَ لَيْسَ مِنْهُمْ إِنَّمَا جَاءَ لِحَاجَةٍ فَيَقُولُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: هُمْ أَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ عَفَرْتُ لَهُمْ فَسُئِلُوا: السُّعْدَاءُ لَا يَشْفَى جَلِيسُهُمْ “Şüphesiz ki: Allah Tebâreke ve Teâla'nın bir takım seyyar fazla melekleri vardır. Bunlar zikir meclislerini araştırırlar. İçerisinde zikir olan bir meclis buldular mı onlarla beraber otururlar. Ve kanatlarıyla birbirlerini kuşatırlar. Ta ki kendileriyle alt semanın arası dolar. Cemaat dağıldıkları vakit yükselir ve gökyüzüne çıkarlar. Allah (Azze ve Celle) onları bildiği halde kendilerine: Nereden geldiniz? diye sorar. Onlar da: Senin yeryüzündeki bazı kullarının yanından (geldik), onlar sana hamdediyor, seni tesbih ediyor ve seni yüceltiyorlar ve senden istiyorlar, cevabını verirler. Teâlâ Hazretleri: Benden ne istiyorlar? diye sorar: Senden cennetini istiyorlar, derler. Onlar benim cennetimi gördü mü? der. Hayır yâ Rabbi! cevabını verirler. Acaba cennetimi görmüş olsalar ne yaparlar? der. Melekler: Senden eman dilerler, derler. Benden neden eman dilerler? Diye sorar. Senin cehenneminden yâ Rabbi! diye cevap verirler. Onlar benim cehennemimi görmüşler mi? der. Hayır! cevabını verirler. Acaba cehennemini görmüş olsalar ne yaparlar? der. Senden mağfiret dilerler, derler. O da: Ben onları mağfiret ettim, ne diledilse kendilerine verdim. Ve onları eman diledikleri şeyden kurtardım, buyurur. Bunun üzerine melekler: Ya Rabbi! İçlerinde filân var, günahı çok bir kul. O ancak oradan geçerken onlarla beraber oturdu, derler. Teâlâ Hazretleri: Onu da affettim. Onlar

¹⁸² İbn Adî, el-Kâmil, V, s. 460, no: 1109. Zehebî, Siyer, VII, s. 313, no: 103

öyle bir cemaat ki, onlarla düşüp kalkan şakı olmaz, buyurur.”¹⁸³ Hadis müttefekun aleyhtir.¹⁸⁴

3.8. Melâmetîlik ve Melâmetîler

Bu bölümde zikredilen tek hadis şöyledir:

1. قال: سألت النبي صلى الله عليه وسلم عن الإخلاص ما هو؟ قال "سألت جبريل عن الإخلاص ما هو؟ قال: سألت رب العزة عن الإخلاص ما هو؟ قال: سرّ من سرّي استودعته قلب من أحببته من عبادي" "Peygamber'e (a.s): İhlas nedir yâ Rasûlullâh (a.s)? diye sordum. O da: Ben de ihlas nedir yâ Cibril? diye sordum. Cibril ise: Bende aynı soruyu Cenab-ı Hakk'tan sordum, şu cevabı verdi: İhlas benim sırlarımdan bir sırdır. Onu kullarımdan sevdiğilerimin kalbine emanet olarak bıraktım."¹⁸⁵ Senette ismi geçen Ahmed b. Ğassân meçhul bir râvîdir. Ricâl eserlerinde adı geçmemektedir. Onun zahid ve abid bir şeyh olduğu nakledilir. Mihne döneminde Ahmed b. Hanbel ile hapis yatmıştır.¹⁸⁶ Ahmed b. Hanbel'in onun kelamı ne kadar güzeldi, dediği rivayet olunur.¹⁸⁷ Ancak bazı âlimler onun hakkında cerh ifadeleri kullanmıştır.¹⁸⁸ İbn Hacer'e göre ayrıca senette adı geçen Ahmed b. Atâi ile Abdolvâhid b. Zeyd zayıftır.¹⁸⁹

3.9. Sûfî Olmadıkları Halde Sûfî Zannedilenler

Bu bölümde Sühreverdî'nin zikrettiği merfû bir hadis bulamadık.

3.10. Şeyhlik Makamı

Bu kısım, kitabın onuncu bölümüdür. Toplam yedi hadis geçmektedir.

¹⁸³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 47.

¹⁸⁴ Buhârî, *Sahih*, VIII, s. 86, no: 6408. Müslim, *Sahih*, IV, s. 2069, no: 2689. Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, IV, s. 179, no: 2556. Ahmed, *Müsned*, XIV, s. 325, no: 8704. Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, s. 117. İbn Hibbân, *Sahih*, III, s. 139, no: 857.

¹⁸⁵ *Avârifü'l-Meârif*, s. 48.

¹⁸⁶ Kuşeyrî, *Risâle*, II, s. 360-361. Zebîdî, *İthâfu's-Sâdeti'l-Müttakîn bi Şerhi Esrâri İhyâi Ulûmiddîn*, (I-XIII) Beyrût, 1989, X, s. 43-44.

¹⁸⁷ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, V, s. 511, no: 19.

¹⁸⁸ Zehebî, *Siyer*, IX, s. 408-409.

¹⁸⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* IV, s. 109.

والذي نفس محمد بيده، لنن شنتم لأقسمن لكم، أن أحب عباد الله تعالى إلى الله الذين يحبون الله 1. *Muhammed'in nefsi elinde bulunduran Allah'a yemin olsun; eğer isterseniz bu hususta daha fazla yemin de edebilirim. Şüphesiz, Allah Teâlâ'nın en sevgili kulları, Allah'ı kullarına, kulların da Allah'a sevdiren, yeryüzünde hayır ve nasihat için dolaşandır.*"¹⁹⁰ Merfû ve mevkuf senetlerle gelen hadisin farklı lafızlarla Şeyhayn râvîlerinden gelen şekli de bulunmaktadır.¹⁹¹

2. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حَاكِيَا عَنْ رَبِّهِ: إِذَا كَانَ الْغَالِبُ عَلَى عَبْدِي الْإِشْتِغَالَ بِي جَعَلْتُ نَعِيمَهُ وَلَدَّتَهُ فِي ذِكْرِي فَإِذَا جَعَلْتُ نَعِيمَهُ وَلَدَّتَهُ فِي ذِكْرِي وَعَشِقْتِي وَعَشِقْتُهُ، فَإِذَا عَشِقْتِي وَعَشِقْتُهُ رَفَعْتُ الْجَبَابَ فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَهُ وَصَرْتُ مَعَالِمًا بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَلَا يَسْهُو إِذَا سَهَى النَّاسُ، أَوْلَيْكَ كَلَامُهُمْ كَلَامَ الْأَنْبِيَاءِ، *Hz. "أَوْلَيْكَ الْأَبْطَالَ حَقًّا، أَوْلَيْكَ الَّذِينَ إِذَا أَرَدْتُ بِأَهْلِ الْأَرْضِ عُقُوبَةً وَعَذَابًا ذَكَرْتُهُمْ فَصَرَفْتُ ذَلِكَ عَنْهُمْ Peygamber (a.s) bir kudsî hadiste Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu bildirmiştir: Kuluma benim zikrim ve taatimle meşgul olma hali galip gelince, onun bütün gayret ve lezzetini zikrimde toplarım. Bütün lezzet ve himmetini zikrimde toplayınca, o bana âşık olur, bende ona âşık olurum ve aramızdaki perdeyi kaldırırım (doğrudan benimle muhatap yaparım). İnsanlar yanıldıkları zaman onlar yanılmazlar. Onlar, sözleriyle nebîlerin sözleri gibi (hak ve hakikati ifade eden ve benden haber veren) kimselerdir. Onlar (hak yolunda) gerçek kahramanlardır. Yeryüzündekilere bir ceza indirmek ve azap etmek istediğim zaman, onları görürüm ve yeryüzündekilere azap etmekten vazgeçerim."*¹⁹² Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Yezîd→Abdullâh b. Abdulvehhâb→ Muhammed b. Abdullâh→İbrâhîm b. el-Eşas→Muhammed b. Fadl b. Atiyye→Abud'l-Vâhid b. Zeyd→Hasan tarikiyle gelen rivâyet mürseldir.¹⁹³

¹⁹⁰ *Avârifü'l-Meârif*, s. 53.

¹⁹¹ Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 51. İbn Ebî'd-Dünyâ, *el-Evliyâ*, Thk. Muhammed Saîd, Müessesetu'l-Kutubi's-Sekâfe, Beyrût, 1413/1992, s. 20, no: 36. Kıvâmu's-Sunne İsmâil el-İsbahânî, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, (I-III) Thk. Eyman b. Sâlih Şa'bân, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 1414/1993, III, s. 248, no: 2456. Vekî Ebû Süfyân el-Cerâh, *ez-Zühd*, Thk. Abdurrahmân Abdulcebbâr, Mektebetu'd-Dâr, 1404/1984, s. 620, no: 345; s. 626, no: 349. Ebû Şeyh el-İsbahânî, *et-Tevbîh ve't-Tenbîh*, Thk. Mecdî es-Seyyîd İbrâhîm, Mektebetu'l-Furkân, Kâhire, ts., s. 22; s. 49. İbn Mubârek, *ez-Zühd*, s. 460, no: 1303. Ali el Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, X, s. 776.

¹⁹² *Avârifü'l-Meârif*, s. 54.

¹⁹³ Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, s. 165. Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, no: 1872.

olan bütün varlıklar, hatta sudaki balıklar bile istiğfar ederler. İlim sahibinin sırf ibadet eden âbide üstünlüğü; dolunayın diğer yıldızlara karşı üstünlüğü gibidir. Muhakka ki âlimler, Peygamberlerin vârisleridir Peygamberler dirhem ve dinar miras bırakmadılar. Onlar sadece ilim miras bıraktılar. Kim bu ilimden alırsa, büyük bir pay almış olur.”¹⁹⁸ Hadisin hükmü sahihtir.¹⁹⁹

5. *Allah Teâlâ, “Allah Teâlâ, Cebrâil’e, yeryüzünden bir avuç toprak almasını emretti.”* hadisi mana olarak nakledilmiştir. Hadisin aslı şöyledir: *إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ مِنْ قَبْضَةٍ قَبْضَتِهَا مِنْ جَمِيعِ الْأَرْضِ، فَجَاءَ بَنُو آدَمَ عَلَى قَدْرِ الْأَرْضِ: جَاءَ مِنْهُمْ الْأَحْمَرُ، وَالْأَبْيَضُ، وَالْأَسْوَدُ، وَبَيَّنَ ذَلِكَ، وَالسَّهْلُ، وَالْحَزْنُ، وَالْخَبِيثُ، وَالطَّيِّبُ* “Allah, Âdem’i yeryüzünün her tarafından avuçladığı bir avuç topraktan yarattı. Bu sebeple Âdemoğulları (dünyaya, renk ve tabiat cihetiyle) yeryüzü (nün renkleri ve karakterleri) kadar (değişik şekillerde vücuda) geldiler. Onlardan kimisi kıvı, kimisi beyaz, kimisi siyah, kimisi de bunların karışımı, kimisi yumuşak, kimisi sert, kimisi kötü kimisi de iyi (huylu olarak dünyaya) geldi.”²⁰⁰ Tirmizi hadise hasen sahih hükümünü vermiştir.²⁰¹

6. *ويسجد الله سواده، وخیاله، ويؤمن به فواده، ويقر به لسانه، كما قال رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ* Rivâyet İbn Mesûd (r.a) ve Âişe’den (r.a) gelmiştir. İbn Mesûd tarihini Bezzâr nakletmiş olup sahihtir.²⁰²

7. *لا يزال العبد يتقرب إلي بالنوافل حتى أحبه فإذا أحببته كنت له سمعاً وبصراً ويدا ومؤيداً بي ينتق* *“Kulum bana, nâfile ibadetleriyle devamlı yaklaşır, nihâyet onu severim. Ben bir kulumu sevince onun gözü, kulağı, eli ve ayağı olurum.”*²⁰³ Hadis sahihtir.

¹⁹⁸ *Avârifü'l-Meârif*, s. 55-56.

¹⁹⁹ Dârimî, *Sünen*, I, s. 98. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 81, no: 223. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 44, no: 2642; 3641. Tirmizî, *Sahih*, V, s. 48, no: 2682. Ahmed, *Müsned*, V, s. 196.

²⁰⁰ *Avârifü'l-Meârif*, s. 56.

²⁰¹ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 222, no: 4693. Tirmizî, *Sahih*, V, s. 204, no: 2955. Ahmed, *Müsned*, IV, s. 400. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 261-262. İbn Sa’d, *Tabakât*, I, s. 26. Beyhakî, *el-Esmâ*, s. 385. Ebû Nuaym, *Hilye*, III, s. 104.

²⁰² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 58. Bezzâr, *Müsned*, V, s. 503, no: 2034. Mervezî Ebû Abdullâh Muhammed b. Nasr b. el-Haccâc, *Muhtasar kıyâmu'l-Leyl ve Kıyâmu Ramadân ve Kitâbu'l-Vitr*, Thk. Ahmed b. Alî el-Mukrîzî, Hadîsu Akâdemî, Faysal Abâd, 1408/1988, s. 182. Ebû Ya’lâ, *Müsned*, VIII, s. 121, no: 4661. Taberânî, *ed-Duâ*, Thk. Mustafâ Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1413/1992, s. 194, no: 606. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 716. Beyhakî Ebû Bekir, *Da’vâtu'l-Kebîr*, (I-II) Thk. Bedir b. Abdullâh el-Bedir, Ğirrâs, Kuveyt, 1429/2009, I, s. 449, no: 338; II, s. 145, no: 530.

3.11. Hâdimler ve Onlara Benzeyenler

On birinci bölümde toplam iki hadis geçmektedir.

1. النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى بِطَعَامٍ وَهُوَ بِمَرِّ الظَّهْرَانِ فَقَالَ لِأَبِي بَكْرٍ وَعَمْرٍ: كَلَا، فَقَالَ: إِنَّا
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: ارْحَلُوا بِصَاحِبَيْكُمَا، اَعْمَلَا لِصَاحِبَيْكُمَا اذْنُؤَا فَكَلَّا
çıkmişti. Yanında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de vardı. Kendisine bir miktar yemek
getirildi. Allah Resûlü, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e geliniz yiyiniz, buyurdu. Onlar
"Biz oruçluyuz", dediler. O zaman Allah Resûlü diğer oruç tutmayanlara,
Arkadaşlarınızın yükünü hazırlayın, yüklerini yüklemeye hazır olun. Siz de yaklaşıp
yiyiniz, buyurdu."²⁰⁴ Hadis sahih olup râvîleri sikadır.²⁰⁵

2. كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَمَنَا صَائِمُونَ، وَمَنَا الْمُفْطِرُونَ، فَنَزَلْنَا مَنْزِلًا فِي يَوْمٍ حَارٍّ، شَدِيدٍ
الْحَارِّ، فَمَنَا مَن يَتَّقِي الشَّمْسَ بِيَدِهِ، وَأَكْثَرْنَا ظِلًّا صَاحِبِ الْكِسَاءِ، يَسْتِظِلُّ بِهِ، فَمَنَا صَائِمُونَ، وَقَامَ الْمُفْطِرُونَ
فَضْرَبُوا الْأَبْنِيَةَ وَسَقَوْا الرِّكَابَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ذَهَبَ الْمُفْطِرُونَ الْيَوْمَ بِالْأَجْرِ
"Peygamber (a.s) ile beraberdik. Güneşin o sığağında gölgelenmeye çalışıyorduk.
Elbiselerimiz bu konuda yardımcı oluyordu. Aramızda hem oruçlu olanlar hemde
oruçlu olmayanlar vardı. Oruçlu olmayanlar binekleri buluyor, yediriyor içiriyordu
ve ilaç veriyordu. Bunu gören Peygamber (a.s), Bugün, oruç tutmayanlar bütün
sevapları alıp götürdüler" buyurdu.²⁰⁶ Hadis müttefekun aleyhtir.²⁰⁷

3.12. Sûfilere Göre Hirkanin Hükümü

Bu bölümde zikredilen dört hadis şöyledir:

1. بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي الْمُنْشَطِ وَالْمَكْرَهِ، وَأَنْ لَا تَنَازِعَ
"Biz, Rasûlullâh'a (a.s) الْأَمْرَ أَهْلَهُ، وَأَنْ نَقُومَ أَوْ نَقُولَ بِالْحَقِّ حَيْثُمَا كُنَّا، لَا نَخَافُ فِي اللَّهِ لَوْمَةً لَأَيِّمٍ

²⁰³ Buhârî, *Sahîh*, VIII, s. 105, no: 6502. İbn Ebî'd-Dünyâ, *Evlîyâ*, s. 27-28 no: 1.

²⁰⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 59.

²⁰⁵ Nesâî, *es-Sünenü's-Suğrâ (Sünenü'n-Nesâî)* (I-IX) Thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde, Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, Haleb, 1406/1986, IV, s. 177, no: 2264. Ahmed, *Müsned*, XIV, s. 155, no: 8435; 8436. Ebî Şeybe, *Müsned*, II, s. 279, no: 8973. Bezzâr, *Müsned*, XV, s. 201, no: 8598. İbn Hibbân, *Sahîh*, III, s. 261, no: 2031. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 599, no: 1583; 2030. Beyhakî, *es-Sünenü's-Sağîr*, (I-IV) Thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî, Câmiatu'l-Dirâsâtu'l-İslâmiyye, Karâçî, 1410/1989, IV, s. 414, no: 8176.

²⁰⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 59.

²⁰⁷ Buhârî, *Sahîh*, IV, s. 35, no: 2890. Müslim, *Sahîh*, II, s. 788, no: 1119. Nesâî, *Sünen*, IV, s. 182.

darlıkta, genişlikte, sevinçli ve kederli hallerimizde her emrini dinleyip itaat etmek üzere, ehli olan biri iş başına gelince, kendisiyle çekişmemeye, her nerede olursak olalım doğruyu söylemeye ve Allah yolunda hiçbir kınayanın kınamasından korkmayacağıma dair biat ettik.”²⁰⁸ Hadis müttefekun aleyhtir.²⁰⁹

2. *عَلَّمَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلَّ شَيْءٍ حَتَّى الْخِرَاءِ* ” *Rasûlullâh (a.s) bize, helada kaza-i hacet yapmasına varıncaya kadar her şeyi öğretti.*”²¹⁰ Hadis sahihtir.

3. *أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثِيَابٍ فِيهَا خَمِيصَةٌ سَوْدَاءُ صَغِيرَةٌ، فَقَالَ: مَنْ تَرَوْنِ أَنْ نَكْسُوَ هَذِهِ فَسَكَتَ الْقَوْمُ، قَالَ: انْتُونِي بِأَمِّ خَالِدٍ فَأَتَيْتِ بِهَا تَحْمَلُ، فَأَخَذَ الْخَمِيصَةَ بِيَدِهِ فَأَلْبَسَهَا، وَقَالَ: أَبِي وَأَخْلَقِي وَكَانَ فِيهَا عَلَمٌ أَخْضَرٌ أَوْ أَصْفَرٌ، فَقَالَ: يَا أُمَّ خَالِدٍ، هَذَا سَنَاءٌ وَسَنَاءُ بِالْحَبَشِيَّةِ حَسَنٌ* üzerinde küçük siyah çizgiler bulunan bir elbise getirildi. Peygamber (a.s) etrafındakilere, bunu, kime giydireceğimi düşünüyorsunuz? Diye sordu. Oradakiler sükût ettiler. Allah Resûlü, bana Ümmü Hâlid’i getirin, buyurdu. Beni kendisine götürdüler. Bana hırkayı kendi eliyle giydirerek, iki defa, iyi günlerde giy, güzel günlerde eskit! Diye iltifatta bulundu. Sonra elbisenin üzerinde göze çarpan sarı ve kırmızı nakışlara bakarak Ey Ümmü Halid! Bu çok güzel oldu, buyurdu.”²¹¹

4. *فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلزَّبِيرِ: اسْقِ يَازَبِيرُ، ثُمَّ أَرْسَلَ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ، فَغَضِبَ الرَّجُلُ* (Ensâr'dan bir kimse, Harre mevkiindeki hurmalıkları sulamakta oldukları suyollarından ve su nöbetinden dolayı Rasûlullâh’ın huzurunda Zubeyr ibnu'l-Avvâm hakkında şikâyet arzetti. Bu yollardan geçen su evvelâ Zubeyr’in hurmalığına uğruyor, sonra da Ensârî’ninkini suluyordu. Bir keresinde Zubeyr suyu tarlasında tutup sulayacağı sırada Ensârî, Zubeyr’e, Suyu bırak da bize gelsin, demişti. Fakat Zubeyr kendi hurmalığını sulamadan bırakmak ve nöbetini komşusuna vermek istemedi. İki taraf Peygamber’in (a.s) huzurunda muhakeme oldular.) “*Rasûlullah, Zubeyr'e "Yâ Zubeyr, tarlanı sula,*

²⁰⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 61. Buhârî, *Sahih*, IX, s. 77, no: 7199. Müslim, *Sahih*, III, s. 1470. Nesâî, *Sünen*, VII, s. 137-138. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 957, no: 2866. Ahmed, *Müsned*, III, s. 441. Mâlik, *Muvatta*, s. 332, no: 977.

²⁰⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 61.

²¹⁰ Müslim, *Sahih*, I, s. 223, no: 262. Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 3, no: 7. Tirmizî, *Sünen*, I, s. 24, no: 16. Nesâî, *Sünen*, I, s. 38-39. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 115, no: 316. Beyhakî, *Sahih*, I, s. 91.

²¹¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 61-62. Buhârî, *Sahih*, VII, s. 148, no: 5823. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 42, no: 4024. Ahmed, *Müsned*, VI, s. 364-365. Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 188. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, no: 6254.

sonra suyu komşuna doğru salıver!" buyurdu. Ensârî öfkelen-di. "Zubeyr halanın oğlu olduğu için mi?" diye (onu kayırdığına) ta'rîz etti. (Onun bu saygısızca sözünden dolayı Rasûlullâh'ın yüzünün rengi değişti ve (Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar)²¹² ayeti nâzil oldu.²¹³

3.13. Ribât ve Tekkelerde Yaşayan Dervişler

On üçüncü bölümde toplam on hadis geçmektedir.

1. لما نزلت هذه الآية: { فِي بُيُوتِ الَّذِينَ أَنْزَلْنَا اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ } رَجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ } قام أبو بكر رضي الله عنه وقال: يا رسول الله هذه البيوت، منها بيت علي وفاطمة؟ قال: نعم من أفاضلها (Allah'ın, yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde hiçbir ticaretin ve hiçbir alışverişin kendilerini, Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymadığı birtakım adamlar, buralarda sabah akşam O'nu tesbih ederler. Onlar, kalplerin ve gözlerin dikilip kalacağı bir günden korkarlar"²¹⁴ ayeti nazil olunca biri ayağa kalktı ve dedi ki, "Bu hangi evlerdir yâ Rasûlullâh (a.s)?" Efendimiz (a.s) Peygamberlerin evidir." buyurdu.) "Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir ayağa kalkarak, Yâ Rasûlullâh (a.s)! Ali ve Fatıma'nın evleri de bunlardan mıdır? Diye sordu, Peygamber Efendimiz de (a.s), Evet, hem de en faziletlielerindedir."²¹⁵ buyurdu. Ebû Zur'a Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Râzî→Ebû Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Saîd el-Humazânî bi'l-Kûfe→Münzir b. Muhammed el-Gâbûsî→Hüseyn b. Saîd→Ebî→Ebâni b. Tağlib→Nefî'a b. el-Hâris→Enes b. Mâlik (r.a) ve Bureyde (r.a) tarikiyle gelen rivayette Nefî'a b. el-Hâris cerhe uğramış

²¹² Nisa, 4/65.

²¹³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 62. Buhârî, *Sahih*, III, s. 111, no: 2359; 2360. Müslim, *Sahih*, IV, s. 1829, no: 2357, Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 315, no: 3637. Tirmizî, *Sünen*, III, s. 636, no: 1363. Nesâî, *Sünen*, VIII, s. 245. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 17, no: 15; 2480. Ahmed, *Müsned*, IV, s. 4-5.

²¹⁴ Nur, 24/36-37.

²¹⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 65. Suyûtî Celâluddîn Abdurrahmân, *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîri'l-Me'sûr*, (I-VIII) Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1983, VI, s. 203.

bir râvîdir.²¹⁶ Münekkitler bu kişinin “leyyin”, “zayıf”, “metruk”, “kezzab” olduğuna hükmetmiştir.²¹⁷ Dolayısıyla rivayet mevzudur.

2. مَا مِنْ صَبَاحٍ، وَلَا رَوَاحٍ وَبِقَاعِ الْأَرْضِ تَنَادِي بَعْضُهَا: هَلْ مَرَّ بِكَ الْيَوْمَ أَحَدٌ صَلَّى عَلَيَّ؟ فَمَنْ قَانَلَهُ: نَعَمْ، وَمَنْ قَانَلَهُ: لَا، فَإِذَا قَالَتْ: نَعَمْ عَلِمَتْ أَنَّ لَهَا عَلَيْهَا بِذَلِكَ فَضْلًا وَمَا مِنْ عَبْدِ نَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى بَقْعَةٍ مِنْ يَوْمٍ يَمُوتُ، إِلَّا شَهِدَهُ لَهَا بِذَلِكَ عِنْدَ رَبِّهِ وَبَكَتَ عَلَيْهِ يَوْمَ يَمُوتُ *Her akşam ve sabah yeryüzünün bir kısmı diğerine, bugün üzerine namaz kılan bir kimse uğradı mı? diye seslenir. Evet diyen yer paçası, üzerinde namaz kılınmasını ve Allah'ın zikredilmesini kendisi için bir fazilet görür ve onunla övünür.*²¹⁸ Ebû Ömer b. Heyeveyhi ve Ebû Bekir el-Verrâk→Yahyâ→Huseyin→İbn Mubarek→Sâlih Murrî→Ca'fer b. Zeyd→Enes b. Mâlik (r.a) tarikiyle gelen rivayette Sâlih Murrî mecruttur. Hakkında kadı, vaiz, zahid, Allah'tan çokça korkan gibi övücü vasıflar zikredilmekle beraber, muhaddis olmadığı için münekkitlerin tenkidine uğramıştır. Ahmed b. Hanbel'e göre o, “Kıssaları iyi bilir, eser veya hadisleri bilmezdi.” Yahya b. Maîn'e göre de “Salih kimsedir.” Dârekutnî ise “Salihtir, zahittir fakat hadiste zayıftır.” demiştir.²¹⁹ Bu nedenle hadisin hükmü zayıftır.

3. مَنْ انْقَطَعَ إِلَى اللَّهِ كَفَاهُ اللَّهُ كُلَّ مُؤْنَةٍ وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ، وَمَنْ انْقَطَعَ إِلَى الدُّنْيَا وَكَلَهُ اللَّهُ، إِنِّيهَا *Kim her şeyden kesilerek Allah'a bağlanırsa, Allah onun geçimine kâfi olur ve onu hiç beklemediği yerden rızıklandırır. Kim de her şeyi ile dünyaya bağlanırsa, Allah onu dünya ile baş başa bırakır.*²²⁰ İbn Ebî Hâtim→Alî ibn Hüseyin→Muhammed ibn Alî b. el-Hasan b. Şakîk→İbrâhîm b. el-Eşas→Fudayl b.

²¹⁶ Safiyuddîn el-Hazrecî, *Hulasâ Tehzîbu Tehzîbi'l-Kâmil fî Esmâi'r-Rical*, Thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde, Mektebetu'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Haleb, 1416/1996, s. 404.

²¹⁷ Alâî, Salahuddîn Ebû Saîd Halîl el-Keykeldî, *Câmiu't-Tahsîl fî Ahkâmi'l-Merâsîl*, Thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefî, Âlemu'l-Kutub, 1407/1987, s. 292, no: 836. Zehebî, *Mizân*, IV, s. 272; *Târîhu'l-İslâm*, III, s. 542. Mizzî, *Tehzîb*, XXIII, s. 31. Moğultay b. Kılıç, *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, (I-XII) Thk. Ebû Abdurrahmân Âdil b. Muhammed, Ebû Muhammed Esâme b. İbrâhîm, el-Fârûku'l-Hadîse, 1422/2001, XII, s. 78. Ebu'l Fidâ İsmâîl b. Ömer b. Kesîr, et-*Tekmil fî'l-Cerh ve't-Ta'dil ve Ma'rifetus'Sikât ve'd-Duafâi ve'l-Mecâhil*, (I-IV) Thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim, Merkezu'n-Nu'mân, Yemen, 1432/2011, I, s. 398.

²¹⁸ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s.65. İbn Mubârek, *ez-Zühed*, I, s. 113, no: 335. Taberânî, *Evsat*, I, s. 177, no: 562. Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, s. 174.

²¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, s. 207, no: 3285. İbn Adî, *el-Kâmil*, V, s. 92, no: 912. Zehebî, *Siyer*, VIII, s. 46, no: 9. Heyet, *Mevsûat Akvâl Ebi'l-Hasan ed-Dârekutnî fî Ricâli'l-Hadîs ve İlelihi*, Âlemu'l-Kutub, Beyrût, 1421/2001, I, s. 322, no: 1647.

²²⁰ *Avârifu'l-Meârif*, s. 66.

İyâz→Hişâm b. Hassân→İmrân b. Husayn (r.a) tarikiyle gelen rivayetin senedindeki İbrâhîm b. el-Eşas hakkında birtakım söylentiler vardır.²²¹ Bu rivâyette Taberânî, İbrâhîm b. el-Eşas'ın teferrüt ettiğini belirtirken Heytemî onun faziletli biri olduğunu söyler fakat hadiste zayıf olduğunu söyler. Ebû Hâtim de onda hayır vardır diyerek ahlakının güzel olduğunu fakat hadis ilminde zayıf kaldığını belirtmiştir. İbrâhîm b. el-Eşas, Fudayl b. İyâz'ın hizmetçisi idi.²²² Zehebî onun bâtil hadisler naklettiğini söylemiştir.²²³

4. **إِنَّ اللَّهَ لَيُدْفَعُ بِالْمُسْلِمِ الصَّالِحِ عَنْ مِائَةِ أَهْلِ بَيْتٍ مِنْ جِيرَانِهِ الْبِلَاءَ** “Şüphesiz, Allah Teâlâ salih bir Müslüman sebebiyle onun Ehl-i beyt'inden ve komşularından yüz kişiden, başlarına gelecek belayı defeder.”²²⁴ Alî ibn Saîd→Ebû Humejd Ahmed b. Muhammed b. Muğîre b. Sinân el-Hamsî→Yahyâ b. Sâid el-Attâr→Hafs b. Süleymân→Muhammed b. Sûga→Vebere b. Abdurrahmân→İbn Ömer (r.a) isnadiyal verilen hadisteki Yahyâ b. Sâid el-Attâr mecruhtur. Münekkitler “zayıf”, “lâ yuhteccü bihi”, “münkerul hadis” lafızlarıyla onu cerh etmişlerdir.²²⁵

5. **لَوْلَا عِبَادُ اللَّهِ رُغَّعٌ، وَصَبِيَّةٌ رُضِعَ، وَبَهَائِمٌ رُتَّعٌ، لَصَبَّ عَلَيْكُمْ الْعَذَابُ صَبًّا، ثُمَّ يَرْضُ رِضًا** “Çokça rükû eden kullar, süt emen çocuklar ve meralarda otlayan hayvanlar olmasaydı Allah Teâlâ üzerinize şiddetli azap indirirdi.”²²⁶ Ebû Sa'd el-Mâlîni→Ebû Ahmed b. Adî→Abdân ve Muhammed b. Saîd→Hişâm b. Ammâr→Abdurrahmân b. Sa'd (İbn Ammâr b. Sa'd el-Garazî)→Mâlik b. Ubeyde

²²¹ İbn Ebî'd-Dünyâ, *Evliyâ*, s. 64, no: 26. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, II, s. 351, no: 1044. İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, s. 170. Taberânî, *Evsat*, III, s. 346, no: 3359. Taberânî, *Sağîr*, s. 140-141, no: 322. Kudâî, *Müsned*, s. 490; 496. Hâtib el-Bağdâdî, *Târîh*, VIII, s. 96, no: 3611. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, X, s. 3360, no: 18912.

²²² Zehebî, *Mizân*, I, s. 20, no: 44.

²²³ Zehebî, *Târîh*, V, s. 515, no: 32. İbn Hacer, *Tehzîb*, I, s. 245, no: 64.

²²⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 66. Taberânî, *Evsat*, IV, s. 239, no: 4080. Beğavî, *Tefsîr*, I, s. 236. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II, s. 633. İbn Adî, *el-Kâmil*, III, s. 274.

²²⁵ Mizzî, *Tehzîb*, XXXI, s. 343-345, no: 6835. Cürcânî Ebû Ahmed b. Adî, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, Thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Alî Muhammed Ma'vez, Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997, IX, s. 16, no: 2098. Zehebî, *Siyer*, IX, s. 472, no: 174. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, (I-VII) Thk. Dâiretu'l-Ma'rifi'n-Nizâmiyye, Müessesetu'l-A'lamî, Beyrût, 1390/1971, IX, s. 447.

²²⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 66. Beyhakî, *Sünen*, III, s. 481, no: 6391. Dulâbî, *Küna*, I, s. 43-44. Taberânî, *kebîr*, XXIII, s. 309, no: 785. Taberânî, *Evsat*, no: 6535; 7081. İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, s. 1622.

(Babası İbn Müsafi'i ed-Diyliyye)→ (Dedesı Müsâfean ed-Diyliyye) (r.a) tarikiyle gelen hadiste Abdurrahmân b. Sa'd zayıf bir râvîdir. Hocası Mâlik mechuldür. İbn Kattân ne kendisi ne babası ne de oğlu hakkında bilgi vardır, demiştir.²²⁷ İbn Hacer'e göre ravi mesturdur.²²⁸ Rivayet zayıftır.

6. **إن الله ليصلح بصلاح الرجل المسلم ولده وولد وأهل دويرته ودويرات حوله ولا يزالون في** حفظ الله ما دام فيهم *Muhakkak Allah, birinin salâhı ile, onun çocuğunu, torununu, ev halkını ve yakın çevresini islah eder. O, aralarında olduğu sürece, bunlar Hakk'ın hıfz ve himâyesinde blunurlar.*²²⁹ Ebû Humejd el-Hımsî→Yahyâ b. Saîd (Ebû Zekerıyyâ el-Attâr)→Osmân b. Abdurrahmân→Muhammed b. el-Münkedir→Câbir b. Abdullâh (r.a) tarikiyle zikredilen hadiste Yahyâ b. Saîd cerhe uğramış bir râvîdir. Yahyâ b. Maîn onun hakkında leyse bihi şey' derken, Dârekutnî zayıf olduğunu, İbn Huzeyme hadisleriyle ihticâc edilemeyeceğini belirtmiştir.²³⁰ İbn Kesîr, Tefsîr'inde onun cidden zayıf olduğunu, dolayısıyla rivâyetin de zayıf olduğunu söylemiştir.²³¹

7. **يا ابن أخي هل تدري في أي شيء نزلت هذه الآية {اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا}؟ قلت: لا، قال: Ey kardeşimin oğlu," Sabredin. Sabır yarışında düşmanlarınızı geçin. (Cihat için) hazırlıklı ve uyanık olun"**²³² *âyet-i kerîmesinin indiriliş sebebini biliyormusun? Diye bana sordu. Ben de,Hayır, dedim. O şöyle devam etti. Hz Peygamber (a.s) zamanında atların bağlandığıve içinde binicilerin nöbet tuttuğu bir savaş olmadı. Buradaki Râbitû'nun manası, bir namazın ardından diğerini gözetleyiniz*²³³ Hâkim hadisin sahih olduğunu söyler, Zehebî de onu tasdik etmektedir.²³⁴

²²⁷ Moğultay, *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl*, V, s. 244.

²²⁸ Mizzî, *Tehzîb*, s. 2251.

²²⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 66. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II, s. 634. Taberî, *Tefsîr*, V, s. 375. Sa'lebî, *Tefsîr*, II, s. 224.

²³⁰ Zehebî, *Siyer*, IX, s. 472, no: 174. Mizzî, *Tehzîb*, XXXI, s. 343-345, no: 6835. İbn Adî, *el-Kâmil*, IX, s. 16, no: 2098. İbn Hacer, *Lisân*, IX, s. 447.

²³¹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, s. 669.

²³² Âli İmran, 3/200.

²³³ İbn Mubârek, *ez-Zühed*, s. 137-138, no: 408. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 301. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IV, s. 222. Sûyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, II s. 416.

²³⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 66. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 301.

8. قَالَ حِينَ رَجَعَ مِنْ بَعْضِ غَزَوَاتِهِ: رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ. *Rasûlullâh (a.s) bazı savaşlardan döndüğü zaman ashabına yönelerek: Küçük savaştan, büyük savaşa döndük.*²³⁵ dediğı rivâyet edilmiştir. Beyhakî hadisin senedi zayıftır demiştir.²³⁶ Alî b. Ahmed b. Abdân→Ahmed b. Ubeyd→Temtâm→Îsâ b. İbrâhîm→Yahyâ b. Ya'lâ→Leys (Leys İbn Ebî Selîm)→Atâi→Câbir (r.a). tarikiyle gelen rivayette "Leys" için ta'dîl ifadeleri olduğı gibi cerh ifadeleri de bulunmaktadır.²³⁷ Rivâyetin senedi zayıftır ancak şahitleri çoktur ve merfu olarak rivâyet edilmişlerdir.²³⁸ Bu yüzden hadisin hasen li gayrihi hükmündedir.

9. إِسْبَاحُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ، وَإِعْمَالُ الْأَقْدَامِ إِلَى الْمَسَاجِدِ، وَانْتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ يَغْسِلُ الْخَطَايَا غَسْلًا *Bütün organın hakkını tam vererek eksiksiz abdest almak, mescidlere çokça gidip gelmek, bir namazdan sonra diğerk namaz vaktini beklemek, suyun organları yıkadığı gibi hataları yıkar ve ve temizler.*²³⁹ Hâkim, hadisin Müslimin şartlarına göre sahih olduğunu söylemiştir.²⁴⁰

10. أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِمَا يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا، وَتَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ؟ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: إِسْبَاحُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ، وَكَثْرَةُ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ، وَانْتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ، فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ الَّذِي يَكْفِيكُمْ الرِّبَاطَ *Size, Allah Teâlâ'nın kendisiyle hatalarınızı temizlediğı, derecelerinizi yükselttiğı şeyleri haber vereyim mi? diye sorunca, ashap, buyur yâ Rasûlullâh dediler. Peygamber Efendimiz (a.s),bütün organın hakkını tam vererek eksiksiz abdest almak, mescidlere giderken adımları çoğaltmak, bir namazın ardından diğerkini beklemek. İşte size ribât, işte size ribât, işte size ribât budur, buyurdu.*²⁴¹ Hadis sahihtir.

²³⁵ Beyhakî, *Zühd*, s. 165, no: 373.

²³⁶ Hatîb, *Târih*, XIII, s. 523. Beğavî, *Tefsîr*, III, s. 300

²³⁷ Zehebî, *Siyer*, VI, s. 315.

²³⁸ Zehebî, *Siyer*, VI, s. 184.

²³⁹ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 67. Bezzâr, *Müsned*, s. 528. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, s. 488. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, no: 2739; 2740; 2741.

²⁴⁰ Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 223, no: 456.

²⁴¹ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 67. Müslim, *Sahîh*, I, s. 219, no: 251. Tirmizî, *Sünen*, I, s. 72, no: 51. Nesâî, *Sünen*, I, s. 89. Mâlik b. Enes, *Muvatta*, I, s. 176. Ahmed, *Müsned*, II, s. 235; 277; 301; 303. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, s. 389, no: 6503. İbn Huzeyme, *Sahîh*, (I-IV) Thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, *Mektebetu'l-İslâmî*, Beyrût, ts., I, s. 6, no: 5. İbn Hibbân,

3.14. Ribâttakilerin Suffa Ehline Benzemesi

On dördüncü bölümde toplam yedi hadisi şerif geçmektedir.

1. كَانَ الرَّجُلُ إِذَا قَدِمَ الْمَدِينَةَ وَكَانَ لَهُ بِهَا عَرِيفٌ نَزَلَ عَلَى عَرِيفِهِ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ بِهَا عَرِيفٌ نَزَلَ الصُّفَّةَ وَكَانَتْ فِيهَا مِنْ نَزَلَ الصُّفَّةَ “Dışarıdan Medine’ye gelen bir kimse, bir tanıdığı varsa onun yanında misafir kalır, tanıdığı bir yakını yoksa Suffe ehlinin yanına inerdi. Ben de onların arasında kalanlardan biriydim.”²⁴² Sühreverdî daha uzun olan bu hadisi, konu başlığı Suffe ehli olması hasebiyle yalnız ilgili yerini almıştır.²⁴³ Hâkim hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.²⁴⁴

2. يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَأْكُلُ وَلَا نَشْبَعُ، قَالَ: لَعَلَّكُمْ تَفْتَرِقُونَ عَلَى طَعَامِكُمْ، اجْتَمِعُوا وَإِذْكُرُوا اللَّهَ تَعَالَى بِيَارِكْ لَكُمْ فِيهِ “Yâ Rasûlullâh (a.s)! Biz yeterince yiyoruz, fakat doymuyoruz, nedendir? Diye sorduklarında, Peygamber Efendimiz (a.s): Herhalde siz, yemek yerken ayrı ayrı yiyorsunuz. Yemeği bir arada yiyiniz ve Allah Teâlâ’nun ismini anınız; besmele çekiniz ki yemeğiniz bereketlensin.” buyurdu.²⁴⁵ Rivâyet “Hasen li gayrihi” hükümündedir.²⁴⁶

3. مَا أَكَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى خَوَانٍ، وَلَا سَخْرَجَةٍ، وَلَا خُبِزٍ لَهُ مُرَقَّقٌ، فَقِيلَ: فَعَلَى أَي شَيْءٍ كَانُوا يَأْكُلُونَ؟ قَالَ: عَلَى السُّفْرِ، بِيَارِكْ لَكُمْ فِيهِ “Rasûlullâh (a.s) kurulmuş bir sofraya üzerinde ve özel bir tabak içinde yemek yemedi. Kendisine güzel yufka ekmeği de pişirilmedi. Bunu

Sahîh, III, s. 314, no: 1039. Beyhakî, Sünen, III, s. 88, no: 4969; Şu’abu’l-Îmân, IV, s. 357, no: 2636.

²⁴² Ahmed, Müsned, III, s. 487. Beyhakî, Şuâbu’l-Îmân, II, s. 419, no: 1155. Beğavî Huseyin b. Mesûd, Mu’cemu’s-Sahâbe, (I-V) Thk. Muhammed el-Emîn, Mektebetu’l-Dâru’l-Beyân, Kuveyt, 1421/2001, III, s. 413, no: 1350. Ebû Nuaym, Marifetu’s-Sahâbe, III, s. 1551, no: 3929. İbn Şebbe Ebû Zeyd el-Basrî, Târîhu’l-Medîne, Thk. Fuheyim Muhammed Şeltût, es-Seyyid Habîb Mahmûd Ahmed, Cidde, 1399/1979, II, s. 486.

²⁴³ Krş. Avârifu’l-Meârif, s. 67.

²⁴⁴ Hâkim, Müstedrek, III, s. 16, no: 4290.

²⁴⁵ Krş. Avârifu’l-Meârif, s. 68.

²⁴⁶ Ebû Dâvud, Sünen, III, s. 346, no: 3764. İbn Mâce, Sünen, II, s. 1093, no: 3286. Ahmed, Müsned, III, s. 501. Hâkim, Müstedrek, II, s. 103. İbn Hibbân, Sahîh, XII, s. 27, no: 5224. Beyhakî, el-Âdâb, Thk. Ebû Abdullâh es-Saîd el-Mendûh, Muessesetu’l-Kutubu’s-Sekâfe, Beyrût, 1408/1988, s. 190, no: 465. İbn Ebî Âsım, el-Âhâd ve’l-Mesânî, (I-VI) Thk. Bâsım Faysal Ahmed Cevâbira, Dâru’l-Râye, Riyâd, 1411/1991, I, s. 359, no: 482. Ebû Nuaym, Târîh, II, s. 350.

duyanlar, Peki neyin üzerinde yemek yiyorlardı? Diye sorunca yere serilmiş bir bez üzerinde” demiştir.²⁴⁷

4. كنت أجعل لرسول الله صل الله عليه وسلم حصيرا من الليف يصلي عليه من الليل
“Peygamber’e (a.s) hurma liflerinden yapılmış bir hasır sererdim. Geceleri namazı onun üzerinde kılardı.”²⁴⁸ Sühreverdî, “Müttefekun aleyh” olan bu hadisi ihtisar ederek zikretmiştir.²⁴⁹

5. كان رسول الله صل الله عليه وسلم تبسط له الخمرة في المسجد حتى يصلي عليها
“Peygamber (a.s) namazlarını, mescitte önüne serilen hasırdan bir seccade üzerinde kılardı.”²⁵⁰

6. المؤمن إخوة يطلب بعضهم الى بعض الحوائج فيقضي بعضهم الى بعض الحوائج، يقضي
المؤمن إخوة يطلب بعضهم الى بعض الحوائج فيقضي بعضهم الى بعض الحوائج، يقضي
“Müminler birbirlerinin kardeşidir; biri diğerinden ihtiyacını görmesini ister, o da hemen yerine getirir. Allah da kıyamet günü onların ihtiyacını giderir.”²⁵¹ Sühreverdî’nin zikretmiş olduğu bu hadisi, aynı lafızla bulamadık. Ancak farklı lafızlarla aynı manaya gelen “sahih” hadisler bulunmaktadır.²⁵²

7. لما انصرف رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ من تبوك، قال حين دنا من المدينة: إن بالمدينة
أقواما ماسرتم من مسير ولا قطعتم واديا إلا كانوا معكم. قالوا: وهم في المدينة؟ قال: نعم، حبسهم العذر
“Rasûlullâh (a.s) Tebûk gazvesinden dönüp de Medine'ye yaklaştığımızda
"Medine'de öyle topluluklar vardır ki, sizin yürüdüğünüz her bir yerde; sizin geçtiğiniz her bir vadide muhakkak onlar da sizin beraberinizde olmuşlardır"
buyurdu. Sahâbiler Yâ Rasûlellâh! Onlar Medîne'de (oturmuşlar) dediler.

²⁴⁷ Buhârî, *Sahîh*, VII, s. 70, no: 5386. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 250, no: 1788. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1095, no: 3292. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, s. 217, no: 6591. Ahmed, *Müsned*, XIX, s. 331, no: 12325. Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 68.

²⁴⁸ Buhârî, *Sahîh*, VII, s. 155, no: 5861. Müslim, *Sahîh*, I, s. 540, no: 782. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 48, no: 1368; 1374. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 693, no: 3856. Nesâî, *Sünen*, II, s. 68-69. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 303, no: 942. Ahmed, *Müsned*, VI, s. 40; 61; 84; 241; 267.

²⁴⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 68.

²⁵⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 68. Buhârî, *Sahîh*, I, s. 73, no: 333; 379; 381. Müslim, *Sahîh*, I, s. 367, no: 513, Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 176, no: 656. Tirmizî, *Sünen*, II, s. 151, no: 331. Nesâî, *Sünen*, II, s. 57. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 328, no: 1028. Dârimî, *Sünen*, I, s. 319. Ahmed, *Müsned*, VI, s. 330; 331. Beyhakî, *Sünen*, II, s. 421. İbn Sa'd, *Tabakât*, I, s. 469. Ebû Ya'la, *Müsned*, no: 6884; 7018. Tabarânî, *Kebîr*, XXIII, s. 351. Taberânî *Evsat*, no: 6432.

²⁵¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 68-69.

²⁵² Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 34, no: 1425. Ebû Davud, *Sünen*, IV, s. 287, no: 4946. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 82, no: 225. Ahmed, *Müsned*, XXII, s. 393, no: 7427.

Rasûlullâh "Evet onlar Medine'de kaldılar. Fakat onları Medine'de özür hapsetti, buyurdu."²⁵³ Sühreverdî'nin bu bölümde kitabına aldığı hadislerin üçü tanesi müttefekun aleyhtir. Üçü sahih ve biri de hasendir. Dolayısıyla hadisler güvenilir özelliğe sahiptir.

3.15. Ribât ve Suffe Ehlinin Özellikleri

On beşinci bölümde yer alan on üç hadisin tahrir ve tahlili şu şekildedir.

1. **إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ كَجَسَدٍ رَجُلٍ وَاحِدٍ إِذَا اشْتَكَى عُضْوٌ مِنْ أَعْضَائِهِ اشْتَكَى جَسَدَهُ أَجْمَعٌ، وَإِذَا اشْتَكَى** *Muhakkak ki, müminler bir vücüt gibidirler. Vücudun bir organı rahatsızlandığı zaman diğer azaları rahatsızlanır. Bir mümin rahatsızlanıp şikâyet ettiği zaman, diğer müminler de rahatsız olur.*²⁵⁴

2. **المؤمن يألف ويؤلف، ولا خير فيمن لا يألف ولا يؤلف** *"Mümin, başkalarıyla güzel geçinen ve kendisiyle güzel geçinilen kimsedir. Başkaları ile iyi geçinmeyen ve kendisiyle de ülfet edilmeyen kimsede hayır yoktur."*²⁵⁵

3. **"الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ، فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا انْتَلَفَ، وَمَا تَنَافَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ** *Ruhlar saf halinde dizilmiş ordular gibidir. Orada tanışanlar, tanışıp kaynaşırlar. Orada anlaşamayanlar birbiriyle zıtllaşıp dururlar.*²⁵⁶

4. **المؤمن مرآة المؤمن** *"Mümin, müminin aynasıdır."*²⁵⁷

5. **اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الَّذِينَ إِذَا أَحْسَنُوا اسْتَبَشَرُوا، وَإِذَا أَسَاءُوا اسْتَغْفَرُوا** *Allahım! Beni, iyilik yaptığı zaman sevinen ve kötülük işlediğinde istiğfar eden kimselerden yap."*²⁵⁸ Ebû

²⁵³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 69. Buhârî, *Sahîh*, IV, s. 25, no: 2838; 2839; VI, s. 8, no: 4423. Müslim, *Sahîh*, III, s. 1518, no: 1911. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 12, no: 2508. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 923, no: 2764; 2765. Ahmed, *Müsned*, III, s. 160; 214.

²⁵⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 70. Buhârî, *Sahîh*, VIII, s. 10, no: 6011. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 1999, no: 2586. Ahmed, *Müsned*, IV, s. 270. Taberânî, *Sağîr*, s. 164, no: 383. Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, s. 126. Kudâî, *Müsned*, no: 1366; 1367; 1368.

²⁵⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 70. Ahmed, *Müsned*, II, s. 200. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 23. Hatîb, *Târîh*, VIII, s. 288-289. Taberânî, *Evsat*, no: 5783. Ebû Nuaym, *Târîh*, II, s. 92.

²⁵⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 70. Buhârî, *Sahîh*, IV, s. 133, no: 3336. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2031, no: 2638. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 260, no: 4834. Ahmed, *Müsned*, XIII, s. 319, no: 7935; XVI, s. 482, no: 10823. Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 485-486. Bezzâr, *Müsned*, XVI, s. 34, no: 9067; XVIII, s. 240, no: 265. Taberânî, *Kebîr*, X, s. 230, no: 10557. Ebû Ya'la, *Müsned*, VII, s. 344, no: 4381.

²⁵⁷ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 70. Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 239. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 280, no: 4918. Taberânî, *Evsat*, no: 2135. Ebû Şeyh, *Tenbîh*, s. 87-88. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 325, no: 1929. Beyhakî, *Sünen*, VIII, s. 167.

Bekir İbn Şeybe→Yezîd b. Hârun→Hemmâd b. Seleme→Alî b. Zeyd→Ebî Osmân→Ayşe (r.a) tarikiyle gelen bu rivayette Alî b. Zeyd cerhe uğramış bir râvîdir. Mizzî, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Cüzcânî bir çok münekkit onun hadisiyle ihticâc olunmayacağını, zayıf bulunduğunu, rivayetlerinde vehmettiğini söylemişlerdir.²⁵⁹ Bu yüzden rivayet zayıftır.

6. *”ارْحَمُوا تُرْحَمُوا، وَاعْفُوا يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ”* Merhamet gösterin ki merhamet edilesiniz, affedin ki affedilesiniz.”²⁶⁰

7. كان في سرية من سرايا رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: فحاص الناس حيصة، فكنت فيمن حاص قال: فلما برزنا قلنا: كيف نصنع وقد فررنا من الزحف وبؤنا بالغضب؟ فقلنا: ندخل المدينة فنتثبت فيها ونذهب ولا يرانا أحد. قال: فدخلنا فقلنا: لو عرضنا أنفسنا على رسول الله صلى الله عليه وسلم، فإن كانت لنا توبة أقمنا، وإن كان غير ذلك ذهبنا. قال: فجلسنا لرسول الله صلى الله عليه وسلم قبل صلاة الفجر، فلما خرج قمنا إليه فقلنا: نحن الفرارون فأقبل إلينا فقال: لا. بل أنتم العكارون. قال: فدونا فقلنا يده، فقال: *“Rasûlullâh 'in (a.s) düşman üzerine gönderdiği bir seriyyede idim. İslam askerleri bir ara tamamen bozguna uğrayıp sağa sola dağıldılar. Ben de onların arasında idim. Sonra bir araya gelince, biz ne yapacağız? Harpten kaçtık ve Allah'ın gazabı ile döndük! dedik ve sonra, Kimse görmeden Medîne'ye girer geceleriz. Sabah olunca durumumuzu Allah Resûlü'ne anlatırız. Eğer bizim için tövbe varsa tövbe ederiz, yoksa ne emredilirse onu yaparız, dedik. Sabah namazından önce mescide vardık, beklemeye başladık. Rasûlullâh Efendimiz (a.s) çıkageldi ve kim bu topluluk? diye sordu. Biz de, biz savaştan kaçanlar! diye cevap verdik. Allah Resûlü (a.s), hayır! Siz savaştan kaçmış değilsiniz, bilakis geri çekilip tekrar düşmanla savaşan kimselersiniz. Ben sizin topluluğunuzdanım. Ben, Müslümanların topluluğundanım, buyurdu. Bizde gidip Allah Resûlü'nün elini öptük.”*²⁶¹ Tirmizî hadisin hasen olduğunu söylemektedir.²⁶²

²⁵⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 71. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1255, no: 3820.

²⁵⁹ Mizzî, *Tehzib*, s. 4734.

²⁶⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 72. Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 138, no: 380. Ahmed, *Müsned*, XI, s. 99, no: 6540; s. 619, no: 7041. el-Lalekâî Ebu'l-Kâsım, *Şerhu Usûl İ'tikâd Ehli's-Sünne ve'l-Cemâa*, (I-IX) Thk. Ahmed b. Sa'd b. Hemedân, Dâru Tayyibe, 1423/2003, VI, s. 1118, no: 1942.

²⁶¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 72. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 46, no: 2647. İbn Mâce, *Sünen*, IV, s. 655, no: 3704, Ahmed, *Müsned*, II, s. 23; 70; 86. Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 972.

²⁶² Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 215, no: 1716.

8. **فَنزَلْتُ إِلَيْهِ وَقَبِلْتُ يَدَهُ** “*Onun (a.s) yanına geldim ve elini öptüm.*”²⁶³ Ebû Bekir ibn Ebî Şeybe→Muhammed b. Fudayl→Yezîd ibn Ebî Ziyâd→Abdurrahmân b. Ebî Leylâ→İbn Ömer (r.a) tarikiyle gelen rivayette “Yezîd ibn Ebî Ziyâd” cerhe uğramış bir râvîdir. Buhârî, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, Ezdî, Dârekutnî gibi hadis ototriteleri onun hadisiyle ihticâc edilmeyeceğini, meçhul bulunduğunu, rivayetinin kâim olmadığını, isnadına güvenilmeyeceğini söylemişlerdir.²⁶⁴

9. **مَنْ اعْتَرَىٰ إِلَيْهِ أَخُوهُ مَعْذِرَةً فَلَمْ يَقْبَلْهَا كَانَ عَلَيْهِ مِثْلَ خَطِيئَةِ صَاحِبِ الْمَكُوسِ** Kendisinden bir kusurdan dolayı özür dilenip de onu kabul etmeyen kimse, haksız kazanç ve mal elde edenin günahı gibi günaha girmiş olur.²⁶⁵ Hadisin Alî ibn Muhammed→Vekî’→Süfyân→İbn Cüreyc→İbn Mînâî→Cüvdân tarikiyle gelen isnadında Cüreyc (genellikle) müdellis kabul edilmiştir. Ancak İbn Hibbân onun “müdellis” sayılmasına itibar etmemiş hadisi Cüreyc, şayet Abbâs b. Abdurrahmân’dan dinlemişse hadis hasen’dır, hükmünü vermiştir.²⁶⁶ Leys→İbrâhîm b. A’yen→Ebî Amr el-Bedî→Ebî Zübeyr→Câbir ibn Abdullâh (r.a) tarikinde ise Leys ve İbrâhîm “munkerul-hadis” olmakla cerhe uğramış râvîlerdir.²⁶⁷ Bu isnad zayıftır.

10. **مَنْ تَنَصَّلَ إِلَيْهِ فَلَمْ يَقْبَلْ لَمْ يَرِدْ الْحَوْضَ** Kendisinden bir kusurdan dolayı özür dilenip de onu kabul etmeyen kimse, benim havzıma gelmesin.”²⁶⁸ Muhammed b. Sâlih b. Hânî→İbrâhîm b. Ebî Tâlib→Yahyâ b. Hakîm ve İshâk b. İbrâhîm es-

²⁶³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s.72. İbn Mâce, *Sünen*, IV, s. 655, no: 3704. Ebû Ya’lâ, *Müsned*, no: 6850. Taberânî, *Kebîr*, XX, s. 340, no: 812. İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, no: 1690.

²⁶⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, s. 524. Mizzî, *Tehzîb*, s. 6398.

²⁶⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 72. Ebû Dâvud, *el-Merâsil*, Thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetu’r-Risâle, Beyrût, 1408/1987, s. 351, no: 521. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1225, no: 3718. Taberânî, *Kebîr*, II, s. 375, no: 2156. Taberânî, *Evsat*, VIII, s. 283, no: 8644. Ebû Hanîfe, *Müsned*, Thk. Abdurrahmân Hasan Mahmûd, el-Âdâb, Mısır, ts., no: 12. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, X, s. 554, no: 7981; 7985. Harâitî Ebû Bekir Muhammed b. Ca’fer es-Sâmîrî, *Mekârimu'l-Ahlâk*, Thk. Eyman Abdulcâbir el-Bahîrî, Dâru'l-Âfâki'l-Arabiyye, Kâhire, 1419/1999, s. 311, no: 649.

²⁶⁶ İbn Hibbân Ebû Hâtim, *Ravdatu'l-Ukalâ ve Nuzhetu'l-Fudalâ*, Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, ts., s. 182-183.

²⁶⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, s. 154.

²⁶⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 72. Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 170, no: 7258; 7259. İbn Ebî Âsım, *Sünne*, II, s. 352, no: 757. İbn Hibbân, *Sahîh*, I, s. 518, no: 284. Taberânî, *Evsat*, I, s. 306, no: 1029; 6295. Ebû Nuaym, *Hilye*, II, s. 335. Ebû Nuaym, *Târîh*, II, s. 48; 285. Hatîb, *Târîh*, VI, s. 311.

Sarrâf→Süveyd Ebû Hâtim→Katâde→Ebî Râfi→Ebû Hureyra senediyle gelen rivayette "Süveyd Ebû Hâtim" tenkid edilmiştir. Kimileri "leyyin" ve "zayıf" derken bazıları da "Leys bihi be's", "Leys bi kavî" lafızlarıyla tenkid etmişlerdir.²⁶⁹

11. **إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أَنْخَلَعَ مِنْ مَالِي كُلِّهِ، وَأَهْجَرَ دَارَ قَوْمِي الَّتِي فِيهَا أُتَيْتَ الذَّنْبُ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَجْزِيكَ مِنْ ذَلِكَ الثَّلَاثَ مَا لَمْ يَكُنْ يَكْفِيكَ مِنْهُ شَيْءٌ نَدِمْتَ عَلَيْهِ، وَنَدِمْتُ عَلَيْهِ لِيَكْفِيكَ مِنْهُ شَيْءٌ نَدِمْتُ عَلَيْهِ** *Günahından tövbenin şükürü olarak, bütün malımı fakirlere bıraktım ve yine tövbemin kabulü için, içinde günah işlediğim yurdumu da terkettim deyinince, Rasûlullâh (a.s), bunun için malının üçte birini vermen yeterlidir, buyurdu.*²⁷⁰

12. **جَعَلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَنَا الْأَدَانَ، وَالسِّقَايَةَ لِابْنِي هَاشِمٍ، وَالْحِجَابَةَ لِبَنِي عَبْدِ الدَّارِ** *H. Peygamber (a.s) Haremi Şerif'te ezan okuma görevinin, hacıları sulama görevini beni Hâşim'e Ka'benin anahtarını ve Beytullah'ı koruma görevini de Benî Abduddâr'a vermiştir.*²⁷¹ dedi. Halef b. el-Velîd→Hüzeyl b. Bilâl→İbn Ebî Mahzûre→Ebîhi veya Ceddihi senediyle gelen rivayette "Hüzeyl b. Bilâl" problemlidir. Nesâî, Ebû Dâvud, İbn Sa'd, İbn Maîn, Ebû Zur'a, İbn Hibbân ve daha birçok kişi onun zayıf olduğunu belirtmiştir.²⁷² Hadisin isnadı zayıftır.

13. **مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ الْفَرَسِ فِي آخِيَّتِهِ يَجُولُ وَيَرْجِعُ إِلَى آخِيَّتِهِ، وَإِنَّ الْمُؤْمِنَ يَسْنَهُو، ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى الْإِيمَانِ، فَأَطَعُوا طَعَامَكُمْ الْأَتْقِيَاءَ، وَأَوْلُوا مَعْرُوفَكُمْ الْمُؤْمِنِينَ** *Mümin otlandığı alanda ipine bağlı bir ata benzer. At döner dolaşır yine ipine gelir. Mümin de hata eder sonar imana döner. Siz yemeğinizi müttakilere yediniz ve her türlü iyiliklerinizi müminlerle yapınız.*²⁷³ Ebû Abdurrahmân→Saîd ibn Ebî Eyyûb→Abdullâh b. el-Velîd→Ebî Süleymân el-Leysî→Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) isnadıyla gelen rivayette

²⁶⁹ Mizzî, *Tehzîb*, s. 2687. İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, s. 270.

²⁷⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 72. Buhârî, *Sahîh*, IV, s. 7, no: 2757; 4418; 6690. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2120, no: 2769. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 240, no: 3317; 3318. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 281, no: 3102. Nesâî, *Sünen*, VII, s. 23, no: 3825. Ahmed, *Müsned*, III, s. 452; 453; 502.

²⁷¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 73. Ahmed, *Müsned*, XXXV, s. 225-226. Taberânî, *Evsat*, I, s. 230, no: 757. Hâkim, *Müstedrek*, III, s. 514-515. Hatîb, *Târih*, XIV, s. 78.

²⁷² İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, s. 232. 3444. Zehebi, *Mizân*, IV, s. 294. İbn Adî, *el-Kâmil*, VIII, s. 432.

²⁷³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 73. Ahmed, *Müsned*, XVIII, s. 85, no: 11526. İbn Mubârek, *ez-Zühd*, I, s. 24, no: 73. Mervezî, *Ta'zîm Kadru's-Salâh*, II, s. 609, no: 650. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, s. 492, no: 1332. İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 381, no: 616. Kudâî, *Müsned*, II, s. 279, no: 1356. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, XIII, s. 343, no: 10460. Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIII, s. 69, no: 3485.

“Ebû Süleymân el-Leysî” cerhedilmiştir. Meçhuldur.²⁷⁴ Hadisin isnadı zayıftır. Bu bölümde zikredilen on üç hadisin üçü müttefekun aleyh, beşi sahih, biri hasendir. Dört tanesi ise ravilerindeki çeşitli kusurlar nedeniyle zayıftır.

3.16. Sefer ve İkâmet Âdâbi

On altıncı bölümde toplam onbir hadis geçmektedir.

1. **اطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصَّيْنِ** ”İlim Çinde de olsa onu taleb ediniz.”²⁷⁵ Ebû Tâhir el-Fakiye→Ebû Hâmid b. Bilâl→İbrâhîm b. Mesûd el-Hemezânîyyu→el-Hasan b. Atiyye el-Kureşî→Ebû Âtike el-Basrî→Enes b. Mâlik (r.a) tarikiyle gelen rivâyette İbn Süleymân Ebû Âtike cerhe uğramış bir râvîdir. Munkeru’l-hadis olup²⁷⁶, rivâyette bu senetle batıldır.²⁷⁷ Bezzâr, “Ebû Âtike’nin kim olduğu bilinmiyor, hadisin aslı yoktur”²⁷⁸ derken, Beyhakî “bu rivâyetin metni meşhur ancak senedi zayıftır”²⁷⁹ demektedir. Sühreverdî “*ilim Çin’de de olsa*” ziyadesiyle diğer muhaddislerin rivâyetinde olmayan sözleri ilave ettiği anlaşılmaktadır.

2. **مَنْ خَرَجَ فِي طَلْبِ الْعِلْمِ فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَتَّى يَرْجِعَ** ”İlim elde etmek için evinden çıkan kimse, evine dönünceye kadar Allah yolundadır.”²⁸⁰ Tirmizî’nin hasen garîb hükmünü verdiği hadis,²⁸¹ Bezzâr’a göre bu lafızlarla Peygamber’den (a.s) rivâyette

²⁷⁴ Mizzî, *Tehzîb*, s. 1781. İbn Hacer, *Tehzîb*, III, s. 183.

²⁷⁵ Krş. *Avârifü’l-Meârif*, s. 74. Bezzâr, *Müsned*, I, s. 164. Beyhakî, *Sünen*, I, s. 241, no: 325. Beyhakî, *Şuâbu’l-İmân*, III, s. 193, no: 1543. İbn Abdulber, *Câmi*, I, s. 28, no: 20; I, s. 30, no: 22; I, s. 37, no: 29.

²⁷⁶ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, I, s. 382, no: 517.

²⁷⁷ İbn Adî, *el-Kâmil*, I, s. 292.

²⁷⁸ Bezzâr, *Müsned*, I, s. 164.

²⁷⁹ Beyhakî, *Sünen*, I, s. 241

²⁸⁰ Krş. *Avârifü’l-Meârif*, s. 74. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 29, no: 2647. Bezzâr, *Müsned*, XIII, s. 130, no: 6520. Taberânî, *Sağîr*, I, s. 234, no: 380. İbn Şâhin Ebû Hafis, *et-Tergîb fî Fedâilî’l-A’mâl ve Sevâb zâlik*, Thk. Muhammed Hasan İsmâil, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, 1424/2004, s. 72, no: 213. Beyhakî Ebû Bekir Ahmed b. Huseyin, *el-Medhal ilâ İlmi’s-Sünen*, (I-II) Thk. Muhammed Avvâme, Dâru’l-Yesir, 1437/2017, s. 264, no: 371. Ebû Nuaym, *Târîh*, I, s. 137.

²⁸¹ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 29, no: 2647.

edildiği sabit değildir ancak bu tarikle geldiği bilinmektedir.²⁸² Taberânî de aynı düşüncededir.²⁸³

3. **إِنَّ النَّاسَ لَكُمْ تَبِعٌ، وَإِنَّ رَجَالًا يَأْتُونَكُمْ مِنْ أَقْطَارِ الْأَرْضِ يَنْفَقُهُونَ فِي الدِّينِ، فَإِذَا أَتَوْكُمْ فَاسْتَوْصُوا بِهِمْ خَيْرًا** ”İnsanlar size tâbi olacaklar. Dinlerini güzelce öğrenmek için en ucra yerlerden yanınıza gelecekler. Böyle kimseler yanınıza gelince onlara hayır tavsiye edin; kendilerine güzel davranın.”²⁸⁴ Tirmizî'nin Süfyân İbn Vekî→Ebû Dâvud el-Haferî→Süfyân→Ebî Hârûn el-Abdî tarikiyle tahrir ettiği hadiste Ebî Hârûn el-Abdî zayıf bir râvîdir.²⁸⁵ Hadis münekkitlerine göre bu ravi Alî ibn Medîni, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Şu'be, Ebu Hâtim, Ebû Zur'a'ya göre zayıf kabul edilir. Buhari ve Nesâî'ye göre metruku'l-hadistir. Ahmed b. Hanbel ise onu "Leyse bihi şe'y" tecrîh ederken, Cûzcâni yalancı olduğunu söylemektedir.²⁸⁶ Bunları dikkate aldığımızda ravinin zayıf olduğu aşikardır. Ancak zayıflığının merdud olduğuna dair bir ittifak yoktur. Bu sebeple hadisin farklı tariklerden gelmesi Tirmizî rivâyetini güçlendirmektedir. Bu yüzden olmalıdır ki el-Albânî, İbn Mâce rivâyetinin hasen olduğunu söylemiştir.

4. **طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ** “İlim elde etmeye çalışmak bütün Müslümanlara farzdır.”²⁸⁷ Bu hadisin senetleri zayıf, hasen ve sahih olarak nakledilir.²⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, İbn Râhûye, Ebû Dâvud, Bezzâr, Hâkim, Beyhakî, İbn Abdî'l-Ber, İbn Salah, Nevevî, Zehebî ve daha niceleri bu rivâyetlerin tamamının

²⁸² Bezzâr, *Müsned*, XIII, s. 130, no: 6520.

²⁸³ Taberânî, *Sağîr*, I, s. 234, no: 380.

²⁸⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 74

²⁸⁵ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 30, no: 2650. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 90, no: 247. Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, s. 252-253. Hatîb, *Târih*, XIV, s. 386-387.

²⁸⁶ Mizzî, *Tehzîb*, s. 4840. İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, s. 413.

²⁸⁷ *Avârifü'l-Meârif*, s. 74.

²⁸⁸ İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 81, no: 224. Bezzâr, *Müsned*, I, s. 164, no: 94; XIII, s. 240, no: 6746; XIV, s. 45, no: 7478. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, s. 223, no: 2837; V, s. 283, no: 2903; VII, s. 96, no: 4035. Dûlâbî, *el-Künâ ve'l-Esmâi*, II, s. 707, no: 1242. Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, s. 323. Taberânî, *Evsat*, I, s. 7, no: 9; II, s. 289, no: 2008; II, s. 297, no: 2030; III, s. 57, no: 2462; IV, s. 245, no: 4096; VI, s. 96, no: 5908; VIII, s. 195, no: 8381; VIII, s. 258, no: 8567; VIII, s. 347, no: 8833.

zayıf ve illetli olduğu kanaatindedir. Buna mukabil bazı tariklerin hasen şartına ulaştığını söylenmiştir.²⁸⁹

5. *”إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَوْحَى إِلَيَّ أَنَّهُ مَنْ سَلَكَ مَسَلَكًا فِي طَلَبِ الْعِلْمِ سَهَّلْتُ لَهُ طَرِيقَ الْجَنَّةِ”* Allah Teâlâ bana, ilim öğrenmek için yola çıkan kimseye, cennete giden yolu kolaylaştırırım, diye vahyetti.” Sühreverdî bu rivâyeti ihtisar ederek almıştır.²⁹⁰ Hz. Aişe’den (r.a) gelen bu hadisi Taberânî ve Beyhakî aynı lafızlarla rivâyet etmiştir.²⁹¹ Ancak rivayet, benzeri lafızlarla desteklenerek nakledilmiştir. Örneğin *”مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا، سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ”* “Kim bir yola giderek onda ilim ararsa, bu çalışması sebebi ile Allah ona Cennet'e giden bir yolu kolaylaştıracaktır.”²⁹² rivayeti gibi... Dârimi'nin rivayeti ise mevkuftur.²⁹³

6. *”مَاتَ رَجُلٌ بِالْمَدِينَةِ مِمَّنْ وُلِدَ بِهَا، فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ: لَيْتَهُ مَاتَ بِغَيْرِ مَوْلِدِهِ، قَالُوا: وَلِمَ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا مَاتَ بِغَيْرِ مَوْلِدِهِ قِيسَ لَهُ مِنْ مَوْلِدِهِ إِلَى مُنْقَطِعِ أَثَرِهِ فِي الْجَنَّةِ”* “Bir adam Medine 'de doğdu ve orada vefat etti. Rasûlullâh (a.s) ona dua etti ve dedi ki: “Keşke bu adam doğduğu yerden başka bir yerde öleydi.” Oradakiler: “Niçin Ey Allah'ın Resûlü!” dediler. Rasûlullâh (a.s), şöyle buyurdu: “Bir adam doğduğu yerden başka bir yerde ölmüş olsaydı ona, Cennette doğduğu yerle öldüğü yer arasındaki mesafe kadar yer verilirdi.”²⁹⁴ Hadisin isnadı sahihtir.²⁹⁵

7. *”من دعا إلى هدى كان له من الأجر مثل أجور من تبعه لا ينقص ذلك من أجورهم شيئا، ومن دعا إلى ضلالة كان عليه من الإثم مثل آثام من تبعه لا ينقص ذلك من آثامهم شيئا”* “Kim (insanları) doğru yola çağırırsa, kendisine uyanların sevabı kadar ona da sevap yazılır. Bu (kendisine) uyanların sevabından bir şey eksiltmez. Kim de bir sapıklığa çağırırsa kendisine uyanların günahı kadar ona da günah yazılır. Bu (kendisine) uyanların günahından

²⁸⁹ Schâvî, *el-Mekâsidu'l-Hasene*, s. 424.

²⁹⁰ *Avârifü'l-Meârif*, s. 74

²⁹¹ Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, VII, s. 500, no: 5367. Taberânî, *Evsat*, no: 5163.

²⁹² Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2074, no: 2074. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 273, no: 4893; 4846. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 34, no: 1426; 1930; 2945. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 82, no: 225. Nesâî, *Sünen*, VI, s. 465, no: 7244; 7247; 7251. Ahmed, *Müsned*, IX, s. 463, no: 5646; 7427; 16959; 22560.

²⁹³ Dârimî, *Sünen*, I, s. 99.

²⁹⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 75.

²⁹⁵ Nesâî, *Sünen*, IV, s. 7, no: 1832. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 515, no: 1614. Ahmed, *Müsned*, II, s. 177. İbn Hibbân, *Sahîh*, no: 2934.

bir şey eksiltmez.”²⁹⁶ Hadisin isnadı sahihtir.²⁹⁷

8. *جزبة من جزبات الحق توازي عمل الثقلين* “*Hakk’ın cezbelerinden bir cezbe, insanların ve cinlerin ameline denktir.*”²⁹⁸ Sûfiler arasında yaygın olan bir sözdür. Rivayetin isnâdı bulunmamaktadır. Bu sebeple hadis değildir. Bazıları rivâyetin uydurma olduğunu söylemiştir.²⁹⁹

9. *أَحَبُّ شَيْءٍ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الْغُرَبَاءُ. قِيلَ: وَمَنْ الْغُرَبَاءُ؟ قَالَ: الْفَرَارُونَ بِدِينِهِمْ، يُجْتَمَعُونَ إِلَى عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ* “*Allah Teâlâ’nın en çok sevdiği kimseler gariplerdir. Sahâbe-i kirâm, garipler kimlerdir? diye sorunca, Rasûlullâh (a.s), dinlerini korumak için (bir beldeden diğerine) kaçanlardır. Onlar, kıyamet günü İsa b. Meryem’in (a.s) etrafında toplanacaklardır.*”³⁰⁰ buyurdu. İsnadı zayıf olan rivayet Kütüb-i sitte arasında yer almaz.³⁰¹

10. *إِنَّ الشَّمْسَ تَطَّلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ* ”*Güneş şeytanın iki boynuzu arasında doğar.*”³⁰² Sühreverdî’nin metin olarak tahrir ettiği hadis, lafız farklılıklarıyla kimi yerde ihtisar edilerek kimi yerde ise tamamı esas alınmak suretiyle bir çok hadis kitabında nakledilmiştir.³⁰³

11. *كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا الْإِسْتِخَارَةَ فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنْ الْقُرْآنِ، يَقُولُ: إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِالْأَمْرِ، فَلْيَرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ، ثُمَّ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ،*

²⁹⁶ *Avârifu’l-Meârif*, s. 77.

²⁹⁷ Müslim, *Sünen*, IV, s. 2060, no: 2674. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 201, no: 4609. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 43, no: 2674. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 75, no: 206. Dârimî, *Sünen*, I, s. 444, no: 530.

²⁹⁸ *Avârifu’l-Meârif*, s. 77.

²⁹⁹ Aclunî, *Keşfu’l-Hafâ*, I, s. 332, no: 1069.

³⁰⁰ *Avârifu’l-Meârif*, s. 77.

³⁰¹ Ahmed, *Zühd*, s. 66, no: 404. Ebû Nuaym, *Hilye*, I, s. 25. İbn Batta Ebû Abdullâh Hemedân el-Ukberâ, *el-İbânetu’l-Kübrâ*, (I-IX) Thk. Rıza Mu’tî, Osmân, Yûsuf, Velîd ve Hamdu’t-Tücerî, Dâru’r-Râye, Riyâd, 1426/2005, II, s. 600, no: 771. İbn Asâkir, *Târih*, XXXXIX, s. 86; XXXXXXIII, s. 139, no: 9956. Aclunî, *Keşfu’l-Hafâ*, II, s. 77-78.

³⁰² *Avârifu’l-Meârif*, s. 79.

³⁰³ Buhârî, *Sahîh*, no: 3272. Müslim, *Sahîh*, I, s. 568, no: 829; 832. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 61, no: 1415. Nesâî, *Sünen*, I, s. 277, no: 563. Ahmed, *Müsned*, II, s. 13; 19; 106; IV, s. 111; 223; V, s. 15; 16; 190; 216; 260; VI, s. 12. Mâlik, *Muvatta*, s. 173, no: 510. Abdurezzâk, *Musannef*, II, s. 425, no: 3950. Hâkim, *Müstedrek*, III, s. 518. Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, II, s. 228. Beyhakî, *Sünen*, II, s. 454. Tayâlisî, *Müsned*, s. 121-122, no: 896; s. 152, no: 1117. Ebû Ya’lâ, *Müsned*, s. 1572. İbn Huzeyme, *Sahîh*, no: 1274. Taberânî, *Kebîr*, IX, s. 258, no: 9280; XII, s. 454, no: 13648; *Evsat*, II, s. 49, no: 1210.

وَأَسْتَعِينُكَ بِقُدْرَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ، وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ، وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي - أَوْ قَالَ: فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ - فَاقْدِرْهُ لِي، وَيَسِّرْهُ لِي، ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي، وَمَعَاشِي، وَعَاقِبَةِ أَمْرِي - أَوْ قَالَ: فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ -، فَاصْرِفْهُ عَنِّي، وَاصْرِفْني عَنْهُ، وَاقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ، ثُمَّ أَرْضِنِي بِهِ

“*Rasûlullâh (a.s) bize, Kur’ân’dan bir sûre öğretir gibi istihare yapmayı öğretiyordu. Bu konuda şöyle dedi: Sizden biriniz, bir iş yapmak istediği zaman, iki rekât nâfile namazı kılsın ve şöyle dua etsin: Allahım! Senin ilminden hayırlı olanı istiyorum. Senin kudretinden yardım diliyorum. Yüce fazl-ı kereminden istiyorum. Şüphesiz sen her şeye güç yetirirsin, ben ise bir şeye güç yetiremem. Sen bilirsin, ben bilmem. Sen gayb olan her şeyi bilensin. Allahım! Eğer şu içine girmek istediğim iş benim dinim, dünyam ve ahiretim ve işimin sonu için hayırlı ise, onu bana nasip et ve onda benim için bereket yarat. Eğer o, benim için şerli ise, onu benden uzaklaştır ve beni de ondan uzak tut. Benim için hayırlı olanı takdir ve nasip et.*”³⁰⁴ Hadis sahihtir.³⁰⁵

3.17. Seferin Farzları ve Faziletleri

On yedinci bölümde toplam on dört hadis geçmektedir:

1. نهى رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَسَافِرَ الرَّجُلُ وَحْدَهُ “*Rasûlullâh (a.s) kişinin tek başına sefere çıkmasını nehyetti.*”³⁰⁶ Hadisi isnadı kavi, hükmü sahihtir.³⁰⁷ Bu rivayeti destekleyen bir başka hadis şöyledir: مَا يُوعَلُّ النَّاسُ مَا فِي الْوَحْدَةِ مَا أَعْلَمُ، مَا سَارَ رَاكِبٌ بِلَيْلٍ وَحْدَهُ “*Kişi tek başına olmanın ne olduğunu bilseydi şâyet, gece tek başına yola çıkmazdı.*”³⁰⁸

³⁰⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 80.

³⁰⁵ Buhârî, *Sahih*, VIII, s. 81, no: 6382. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 89, no: 1538. Tirmizî, *Sünen*, II, s. 345, no: 480. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 440, no: 1383. Nesâî, *Sünen’i-Kubrâ*, VII, s. 152, no: 7682. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, s. 52, no: 29403. Beyhakî, *Sünen*, III, s. 52. Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, II, s. 280-281; X, s. 187.

³⁰⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 82.

³⁰⁷ Ahmed, *Müsned*, I, s. 278-279; II, s. 91. Bezzâr, *Müsned*, no: 2022. Ebû Ya’lâ, *Müsned*, no: 2588; 2589.

³⁰⁸ Buhârî, *Sahih*, IV, s. 58, no: 2998. Ebû Dâvud, *Sünen*, no: 2607. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 193, no: 1673. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1239, no: 3768. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kubrâ*, VIII, s. 129, no: 8799. Ahmed, *Müsned*, II, s. 23; 24; 60. İbn Hibbân, *Sahih*, VI, s. 421, no: 2704. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 111, no: 2493. İbn Huzeyme, *Sahih*, IV, s. 151, no 2569.

2. *Şâyet seferde üç kişiyse, aranızdan birini emir tayin edin.*³⁰⁹ Hadisin hükmü sahihtir.³¹⁰

3. *Allah katında arkadaşların en hayırlısı, arkadaşları için en hayırlı olanıdır.*³¹¹ Hadis sahihtir.³¹²

4. *قال لقمان لابنه: يا بني إن الله تعالى إذا استودع شيئاً حفظه وإني أستودع الله دينك وأمانتك وخواتيم عملك* “Lokman oğluna: Ey oğul! Allah kendisine bir şey emanet edildiğinde onu muhafazar eder. Bende senin dinini, emanetini amelinin sonunu Allah’a emanet ediyorum.”³¹³ Tirmizî’ye göre hadis hasen sahih³¹⁴ olan rivayet, farklı hadis kaynaklarında da zikredilir.³¹⁵

5. *إذا أراد أحدكم سفراً فليودع إخوانه فإن الله تعالى جاعلٌ لذي دعائهم البركة* “Sizden biriniz sefere çıkacağı zaman kardeşiyle vedalaşsın. Şüphesiz Allah Teâlâ vedalaşırken yapılacak duada onun için bereket yaratır.”³¹⁶ Amr b. el-Husayn→Yahyâ b. el-Allâi→Süheyl→Ebîhi→Ebu Hureyra (r.a) tarikiyle gelen rivayette “Amr b. el-Husayn” cerhedilmiştir. İbn Ebî Hâtim’e göre o, rivâyetleri terk edilen biri hatta zâhibu’l-hadis, Ebû Zur’a’ya göre de vâhi’l-hadistir. Rivayetin bütün tarikleri zayıf edilmiştir.³¹⁷ Münekkidler “Amr b. el-Husayn”i münker, çok zayıf ve metruk

³⁰⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 82.

³¹⁰ Ebû Dâvud, *Sünen* III, s. 36, no: 2608. Bezzâr, *Müsned*, no: 329. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 114. Taberânî, *Kebîr*, IX, s. 185-186, no: 8915.

³¹¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 82.

³¹² Bkz. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 333, no: 1944, Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 115. Dârimî, *Sünen*, II, s. 215. Ahmed, *Müsned*, II, s. 167-168. İbn Ebî'd-Dünyâ, *Mekârimu'l-Ahlâk*, Thk. Mecdî es-Seyyid İbrâhîm, Mektebetu'l-Kur'ân, Kâhire, ts., s. 329. Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, (I-XVI) Thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetu'r-Risâle, 1415/1994, no: 2800-2801. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 164.

³¹³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 82.

³¹⁴ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 499, no: 3442.

³¹⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 34, no: 2600. Nesâî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyl*, s. 353, no: 509. Ahmed, *Müsned*, II, s. 25; 28; 38; 136; 358. Buhârî, *Târih*, VIII, s. 260. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 97; 442. Taberânî, *ed-Duâ*, Thk. Mustafâ Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1413/1992, s. 262, no: 828. İbn Hibbân, *Sahîh*, VI, s. 410, no: 2693.

³¹⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 82.

³¹⁷ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, no: 6686. Harâitî, *Mekârimu'l-Ahlâk*, s. 263, no: 805. Mizzî, *Tehzîb*, XXI, s. 588-589. Heysemî, *Zevâid*, IV, s. 334, no: 1662.

olmakla tecirih etmişlerdir.³¹⁸

6. **كَانَ إِذَا وَدَّعَ رَجُلًا قَالَ: زَوَّدَكَ اللَّهُ التَّقْوَى، وَغَفَرَ ذَنْبَكَ، وَوَجَّهَكَ الْخَيْرَ حَيْثُ تَوَجَّهْتَ**
”*Rasûlullâh (a.s) bir adamı uğurlarken şöyle dua etmiştir: Allah Teâlâ, seni takva ile rızıklandırırsın, günahlarını bağışlasın, her ne tarafa yönelirsen karşına hayrı çıkarırsın.*”³¹⁹ Tirmizî’ye göre hadis hasen garib³²⁰ olan rivayet farklı kitaplarda zikredilmiştir.³²¹

7. **لَا يَنْزِلُ مَنْزِلًا إِلَّا وَدَّعَهُ بِرَكَعَيْنِ** “*Evden ayrılmadan önce iki rekât namaz kılın.*”³²² Hâkim hadise sahih derken Zehebî bunu kabul etmemektedir.³²³ İsnaddaki ravi Fellâs yalancılıkla suçlanmıştır.³²⁴

8. **قَلَّمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْرُجُ، إِلَى السَّفَرِ إِلَّا يَوْمَ الْخَمِيسِ**
”*Peygamber (a.s) -daha ziyade- Perşembe günü sefere çıkardı.*”³²⁵

9. **كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَبْعَثَ سَرِيَّةَ بَعَثَهَا مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ**
”*Rasûlullâh (a.s) bir seriyye veya ordu göndermek istediğinde sabah erkence gönderirdi.*”³²⁶
Hadis sahihtir.³²⁷

10. **كَانَ إِذَا سَافَرَ حَمَلَ مَعَهُ خَمْسَةَ أَشْيَاءَ: الْمِرْآةَ، وَالْمُحْخَلَّةَ، وَالْمِذْرَى، وَالسِّوَاكَ، وَالْمُشْتَطَ.**
”*Peygamber (a.s) yolculuk yapacağı zaman şu beş şeyi yanında taşırdı: ayna, sürme,*

³¹⁸ Zehebî, *Târîh*, V, s. 895, no: 303. Mizzî, *Tehzîb*, XXI, s. 589. İbn Hacer, *Lisân*, IX, s. 384, no: 2084. Moğultay, *İkmâl*, X, s. 152, no: 4079.

³¹⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 83.

³²⁰ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 500, no: 3444.

³²¹ Darimî, *Sünen*, III, s. 1747, no: 2713. Bezzâr, *Müsned*, XIII, s. 325, no: 6933. Huzeyme, *Sahîh*, IV, s. 138, no: 2532. Taberânî, *ed-Duâ*, s. 259, no: 817; 819; *Kebîr*, XII, s. 292, no: 13151; *Evsat*, I, s. 305, no: 1027; 4548. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 107, 2477. Harâitî, *Mekârimu'l-Ahlâk*, s. 263, no: 806; 808. İbnu's-Sunnî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyl*, Thk. Kevseru'l-Bernî, Dâru'l-Kible, Cidde, ts., s. 451, no: 502; 506; 533.

³²² Huzeyme, *Sahîh*, I, s. 595; 621; 1223.

³²³ Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 460, no: 1188; 1635; 2492.

³²⁴ Zehebî, *Mizân*, II, s. 619, no: 5063. İbn Hacer, *Lisân*, V, s. 181, no: 4775.

³²⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 83. Buhârî, *Sahîh*, IV, s. 48, no: 2949.

³²⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 83.

³²⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 35, no: 2606. Tirmizî, *Sünen*, III, s. 509, no: 1212. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 752, no: 2236. Ahmed, *Müsned*, XXIV, s. 171, no: 15438. Dârimî, *Sünen*, 3, s. 1581, no: 2479. Tayâlisî, *Müsned*, II, s. 574, no: 1342. Beyhakî, *Sünen*, IX, s. 152. Hatîb, *Târîh*, IX, s. 441. Buhârî, *Târîh*, IV, s. 310. İbn Ebî, Şeybe, *Musanef*, XII, s. 517.

tarak, misvak ve makas.”³²⁸ Ahmed b. Muhammed b. Gâlib el-Basrî→Ahmed b. Ubeydullâh→Ebî Ümeyye b. Ya’lâ es-Sekafî→Hişâm b. Urve→Ebîhî→Ayşe (r.a) tarikiyle gelen rivayette Ebî Ümeyye b. Ya’lâ es-Sekafî kezzab/yalancı olmakla cerh edilmiştir.³²⁹

11. **إِنْ أَتَّخَذُ مِنْبَرًا فَقَدْ أَتَّخَذَهُ أَبِي إِبْرَاهِيمُ، وَإِنْ أَتَّخَذِ الْعَصَا فَقَدْ أَتَّخَذَهَا إِبْرَاهِيمُ وَمُوسَى عَلَيْهِمَا السَّلَامُ.**
“Benim minber edindiğim gibi, İbrahim (a.s) de minber edinmişti. Benim asa kullandığım gibi, İbrahim ve Musa (a.s) da kullanmıştır.”³³⁰ Ukbe→Mûsa b. Muhammed b. İbrâhîm→Ebîhi→Selvelî→Muaz b. Cebel (r.a) tarikiyle gelen rivayette Mûsa b. Muhammed b. İbrâhîm zayıf ve munkeru’l-hadis olmakla cerh edilmiştir.³³¹

12. **التَّوَكُّؤُ عَلَى الْعَصَا مِنْ أَخْلَاقِ الْأَنْبِيَاءِ. وَكَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَصَا يَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا، وَيَأْمُرُ بِالتَّوَكُّؤِ عَلَى الْعَصَا**
“Asa kullanmak peygamberlerin âdetidir. Rasûlullâh’ın da (a.s) üzerine dayandığı bir asası vardı ve asa kullanmayı tavsiye ederdi.”³³² Rivâyet uydurmadır.³³³

13. **بَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ مِنْ رِجْوَةٍ، إِذْ جَهَشَ النَّاسُ نَحْوَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا لَكُمْ؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا نَجِدُ مَاءً نَشْرَبُ وَلَا نَتَوَضَّأُ بِهِ إِلَّا مَا بَيْنَ يَدَيْكَ**
“Peygamber (a.s) önünde deriden bir su kabı olduğu hâlde abdest alıyordu. İnsanlar O'ndan tarafa doğru koştu. Peygamber (a.s): "Sizlere ne oluyor?" buyurdu. Onlar da yanımızda hiç su yoktur. Abdest alamıyor, su da içemiyoruz. Yalnız senin önündeki su var, dediler.”³³⁴

14. **حَجَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ مَشَاءً مِنَ الْمَدِينَةِ، إِلَى مَكَّةَ وَقَالَ: ارْبُطُوا عَلَيَّ**
“Rasûlullâh (a.s) ve ashabı, Medine’den

³²⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 83. Taberânî, *Evsat*, no: 5238. Harâitî, *Mekârimu'l-Ahlâk*, s. 269, no: 828.

³²⁹ Zehebî, *Mizân*, I, s. 253, no: 965.

³³⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 83. Ebû Nuaym, *Târih*, II, s. 175. Taberânî, *Kebîr*, XX, s. 167, no: 354. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, II, s. 181.

³³¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, X, s. 368. Mizzî, *Tehzîb*, no: 7006.

³³² *Avârifü'l-Meârif*, s. 83.

³³³ İbn Adî, *el-Kâmil*, VIII, s. 101, 102. Zehebî, *Mizân*, IV, s. 153. Krş

³³⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 83. Buhârî, *Sahîh*, IV, s. 193, no: 3576; 4152. Ahmed, *Müsned*, III, s. 353; 365. İbn Sa’d, *Tabakât*, II, s. 98. Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, s. 293; *Delâilu'n-Nubuuvve*, (I-II) Thk. Muhammed Rivâs, Abdulber Abbâs, Dâru'n-Nefâis, Beyrût, 1406/1986, s. 313; 314.

Mekke'ye yürüyerek gidip haccettiler. Peygamber (a.s) Mekke'ye varınca, elbiselerinizi belinize sıkıca bağlayın! buyurdu. Biz de sıkıca bağladık arkasından hervele yürüyüşüyle yürüdük.”³³⁵ İsmâîl b. Hafs el-Ubulliyyu→Yahyâ b. Yemân→Hamza b. Habîb ez-Zeyyât→Hümrân b. A'yene→Ebû Tufeyl→Ebû Saîd (r.a) traikiyle gelen rivayette ”Hümrân b. A'yene” mecruhtur. Şîi/Rafîzî olmakla ve zayıf bulunmakla tecrih edilmiştir. İclî'ye göre muhtelit bir ravidir. Önceki ve sonraki haline bakılmaz rivâyetlerini terk etmek lazımdır.³³⁶ Sühreverdî'nin bu bölümde zikrettiği on dört hadisin; dokuzu sahih, üçü zayıf, biri de mevzudur.

3.18. Seferden Dönme Âdâbı

On sekizinci bölümde toplam yirmi dokuz hadis geçmektedir:

1. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعَثَاءِ السَّفَرِ، وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ، وَسُوءِ الْمَنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ وَالْوَالِدِ
 “Allahım! Seferin meşakkatinden, seferden kötü bir şekilde dönmekten, çoluk çocuğumu ve malımı fena bir halde bulmaktan sana sığınırım.”³³⁷ Buhârî hariç farklı hadis kaynaklarında zikredilmiştir.³³⁸

2. كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَفَلَ مِنْ عَزْوٍ أَوْ حَجَّ يَكْبِرُ عَلَى كُلِّ شَرْفٍ مِنَ الْأَرْضِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَيَقُولُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، أَنْبُونَ تَائِبُونَ
 “Allahtan başka ilah yoktur. O'nun ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'nadır. O her şeye kadirdir. Biz Rabbimize tövbe ediyoruz, kulluk ediyoruz, secde ve hamediyoruz. Allah vadinde durdu ve kulunu muzaffer kıldı, tek başına bütün orduları dağıttı.”³³⁹

³³⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 84. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1042, no: 3119. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 442-443. Huzeyme, *Sahih*, no: 2535. Ebû Nuaym, *Târih*, I, s. 338; II, s. 291.

³³⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-İlel ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, (I-III) Thk. Vasiullâh b. Muhammed Abbâs, *Dâru'l-Hânî*, Riyâd, 1422/2002, no: 1312. Zehebî, *Mizân*, I, s. 604. Mizzî, *Tehzîb*, XVI, s. 348. İbn Adî, *el-Kâmil*, III, s. 366.

³³⁷ *Avârifü'l-Meârif*, s. 85.

³³⁸ Müslim, *Sahih*, II, s. 978, no: 1342; 1343. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 33, no: 2599. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 497, no: 3438; 3439. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1279, no: 3888. Nesâî, *Sünen*, VIII, s. 272 no: 5498. Ahmed, *Müsned*, XXXIV, s. 370, no: 20771. Abdurrezzâk, *Musannef*, V, s. 154. Taberânî, *Evsat*, no: 6041.

³³⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 85.

Müttefekun aleyh bir hadistir.³⁴⁰

3. *“Yolculuktan dönen kimse beldesini gördüğü zaman şöyle dua eder: Allahım! Bize orada istikrar ve güzel rızık ver.”*³⁴¹ Hadisin senedi sahihtir. Sikâ râvîlerden oluşmaktadır.³⁴²

4. *“Mekke 'ye girmek için gusül abdesti alırdı.”*³⁴³ Müttefekun aleyh bir hadistir.³⁴⁴

5. *“Hendek savaşıdan dönüp Medîne 'ye gelince zırhını çıkarıp, güzelce yıkanıp gusletmiştir.”*³⁴⁵ Metnin aynısı Beyhakî'de geçen³⁴⁶ rivayet aynı zamanda müttefakun aleyhtir.³⁴⁷

6. *“خَرَجَ رَجُلٌ يَزُورُ أَخَاهُ فِي اللَّهِ، فَأَرْصَدَ اللَّهُ بِمَدْرَجَتِهِ مَلَكًا، وَقَالَ: أَيَّنَ تُرِيدُ؟ قَالَ: أَزُورُ فَلَانًا، قَالَ: لِقَرَابَةٍ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: لِنِعْمَةٍ لَكَ عِنْدَكَ تَشْكُرُهَا؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فِيمَ تَزُورُ؟ قَالَ: إِنِّي أُحِبُّهُ فِي اللَّهِ، قَالَ: فَإِنِّي إِيَّاكَ إِذَا رَأَيْتَهُ قَدْ جَاءَكَ بِأَخِيكَ، فَأَنْتَ يَحْبُكَ بِحَبِّكَ إِيَّاهُ كَيْفَ تَحْبُكَ إِيَّاهُ؟”* *“Allah için sevdiği bir din kardeşini ziyaret eden kimsenin yoluna Allah bekçi bir melek koyar, melek adama, nereye gidiyorsun? Diye sorar, adam, şu köyde bir kardeşim var, onu ziyarete gidiyorum, der. Melek, onunla bir yakınlığın olduğu için mi ziyaretine gidiyorsun? Diye sorar, adam, hayır, der. Melek, sana bir iyiliği dokundu da ona teşekkür et mi gidiyorsun? Diye sorar, adam, hayır, ben onu sırf Allah rızası için seviyorum ve bunun için ziyaretine gidiyorum, der. Melek, ben Allah Teâlâ'nın sana gönderdiği bir elçiyim. Sana, senin ziyarete gittiğin kimseyi sevdiğin gibi, Allah Teâlâ'nın da seni sevdiğini haber vermeye*

³⁴⁰ Buhâri, *Sahîh*, III, s. 7, no: 1797; 2995; 4116. Müslim, *Sahîh*, II, s. 980, no: 1344. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 88, no: 2770. Nesâî, *Sünen*, IV, s. 244, no: 8720; 10297. Ahmed, *Müsned*, VIII, s. 339, no: 4717; 5830. Mâlik, *Muvatta*, I, s. 564, no: 1460.

³⁴¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 85.

³⁴² Nesâî, *Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle*, Thk. Fâruk Hammâde, Müessesetu'r-Risâle, 1406/1986, s. 553. Heysemî, *Keşfu'l-Estâr*, no: 313. Abdülganî el-Makdisî el-Cemâîlî, *et-Terğîb fi'd-Duâ*, Thk. Fevâz Ahmed Zemrelî, Dâru İbn Hazm, Beyrût, ts. s. 249, no: 129.

³⁴³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 85.

³⁴⁴ Buhâri, *Sahîh*, IV, s. 113, no: 7369. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2129, no: 2770.

³⁴⁵ *Avârifü'l-Meârif*, s. 85.

³⁴⁶ Beyhakî, *Delâilu'n-Nubuvve ve Ma'rifetu Ahvâli Sâhibu's-Şerîa*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1405, 1985, IV, s. 7.

³⁴⁷ Buhârî, *Sahîh*, I, s. 100, no: 463; 4122. Müslim, *Sahîh*, III, s. 1389, no: 1769. Ayrıca bkz. Ahmed, *Müsned*, XXXXII, s. 26, no: 25097.

geldim, der.”³⁴⁸

7. *”Bir إذا عاد الرجل أخاه أو زار في الله قال الله له: طِبْتَ وَطَابَ مَمَشَاكَ وَتَبَوَّاتَ مِنَ الْجَنَّةِ مَنْزِلًا 7. kimse hasta olan müslüman kardeşini veya herhangi bir kardeşini Allah için ziyaret ettiği zaman Allah Teâlâ ona şöyle buyurur: Ne iyi yaptın, Ziyaretin ne iyi oldu! Bu sayede cennette kendine bir köşk kazandın.”*³⁴⁹ Tirmizî'nin hasen olduğuna hükmettiği hadis başka kaynaklarda da zikredilmiştir.³⁵⁰

8. *”كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ، فَرُزُوهَا؛ فَإِنَّهَا تَذَكِّرُ الْآخِرَةَ 8. Ben sizi kabir ziyaretinden men etmiştim. Şimdi siz onları ziyaret ediniz. Zira kabir ziyareti insana ölümü hatırlatır.”*³⁵¹ Buhâri hariç güvenilir kaynaklarda geçmektedir.³⁵²

9. *”Peygamber (a.s) إذا قدم من سفر دخل المسجد أولاً وصلى ركعتين ثم دخل البيت 9. Seferden döndüğünde ilk önce mescide gider iki rekât namaz kılar daha sonra evine geçerdi.”*³⁵³ Müttefekun aleyhtir.³⁵⁴

10. *”كَانَ الرَّجُلُ إِذَا قَدِمَ الْمَدِينَةَ وَكَانَ لَهُ بِهَا عَرِيفٌ يَنْزِلُ عَلَى عَرِيفِهِ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ بِهَا عَرِيفٌ نَزَلَ 10. Dişarıdan Medine'ye gelen bir kimse, bir tanıdığı varsa onun yanında misafir kalır, tanıdığı bir yakını yoksa Suffe ehlinin yanına inerdi. Ben de onların arasında kalanlardan biriydim.”*³⁵⁵ Hadisin isnadı sahihtir.³⁵⁶

³⁴⁸ Müslim, *Sahîh*, IV, s. 1988, no: 2567. Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 128, no: 350. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 365, no: 2008. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 464, no: 1443. Ahmed, *Müsned*, II, s. 292; 508. İbn Hibbân, *Sahîh*, II, s. 331, no: 572. Bkz. *Avârifü'l-Meârif*, s. 85.

³⁴⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 85.

³⁵⁰ Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 126, no: 345. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 365, no: 2008. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 464, no: 1443. İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, s. 228, no: 2961.

³⁵¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 85.

³⁵² Müslim, *Sahîh*, II, s. 672, no: 977. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 218, no: 3235. Tirmizî, *Sünen*, III, s. 360, no: 1053. Nesâî, *Sünen*, VIII, s. 310-311. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 501, no: 1571. Ahmed, *Müsned*, XXXVIII, s. 55, no: 22958. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 530-532. Beyhakî, *Sünen*, IV, s. 77; VIII, s. 311. Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, II, s. 152, no: 844. Taberânî, *Kebîr*, II, s. 19, no: 1152; *Evsat*, III, s. 219, no: 2966. Heysemî, *Keşfu'l-Estâr*, I, s. 407-408.

³⁵³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 85.

³⁵⁴ Buhârî, *Sahîh*, VI, s. 3, no: 4418. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2120, no: 2769. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 262, no: 2202; 3317; 3320; 4600. Nesâî, *Sünen*, II, s. 53, no: 731; VI, s. 152, no: 3422; VII, s. 22, no: 3823. Ahmed, *Müsned*, XXV, s. 66, no: 15789. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 488-489.

³⁵⁵ *Avârifü'l-Meârif*, s. 85.

³⁵⁶ Ahmed, *Müsned*, III, s. 487. Hâkim, *Müstedrek*, III, s. 16, no: 4290. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, II, s. 419, no: 1155. Beğavî, *Mu'cemu's-Sahâbe*, III, s. 413, no: 1350. Ebû Nuaym, *Marifetu's-Sahâbe*, III, s. 1551, no: 3929. İbn Şebbe, *Târihu'l-Medîne*, II, s. 486.

11. مر رجل على النبي صلى الله عليه وسلم وهو يبول عليه فلم يرد عليه حتى كاد رجل أن يتواري فضرب يده على حائط ومسح بها وجهه ثم ضرب ضربة أخرى فمسح بها ذراعيه ثم رد على الرجل السلام وقال: *"Bir adam, Rasûlullâh (a.s) bevlederken yanına uğrayıp selam verdi. Allah Resûlü selamını almadı. Adam uzaklaşıp kaybolacakken, Peygamber (a.s) elini duvara vurup hemen teyemmüm abdesti aldı, sonra adamın selamına karşılık verdi ve selamına karşılık vermeme, o anda abdestsiz oluşum mani oldu, dedi."*³⁵⁷ Ahmed b. İbrâhîm el-Mevsilî Ebû Alî→ Muhammed b. Sabit el-Abdî→Nâfi→İbn Ömer (r.a) tarikiyle gelen rivayette Muhammed b. Sabit mecruhtur. Münker ve zayıf olmakla cerh edilmiştir.³⁵⁸

12. لم يرد عليه حتى توضأ، ثم اعتذر إليه وقال " إني كرهت أن أذكر الله عز وجل إلا على طهر " *"Selamına mukabalede bulunamayınca, öziir diledi ve dedi ki: Allah'ın adını temiz olmadığım bir halde ağzıma almak istemedim."*³⁵⁹ Hadisin isnadındaki raviler günevilir kabul edilmiştir.³⁶⁰

13. إِذَا انْتَعَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِالْيَمِينِ، وَإِذَا خَلَعَ فَلْيَبْدَأْ بِالشِّمَالِ، وَلْيُنْعِلْهُمَا جَمِيعًا، أَوْ لِيُخْلَعْهُمَا جَمِيعًا. *"Ayyakabılarınızı giyerken, önce sağı giyiniz, çıkarırken de soldan başlayınız veya beraber giyip beraber çıkarın."*³⁶¹ Müslim, İbn Mâce, Ahmed ve diğerleri rivâyet etmiştir.³⁶²

14. كان يخلع اليسير قبل اليمين ويلبس اليمنى قبل اليسرى *"Câbir (r.a): Peygamber (a.s) önce solu, sonra sağı çıkardığını, giyerken de önce sağı sonra solu giydiğini rivâyet etmiştir."*³⁶³ Rivâyet müttefekun aleyhtir.

15. *"Bir kimseye, لا يوم الرجل في بيته ولا في سلطانه ولا يجلس على تكرمته إلا بإذنه"*

³⁵⁷ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 86. Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 90, no: 330. Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, s. 253. Beyhakî, *Sünen*, I, s. 331, no: 1032. Taberânî, *Evsat*, VIII, s. 6, no: 7784. Dârekutnî, *Sünen*, I, s. 325, no: 676.

³⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, s. 262, no: 3632. Zehebî, *Mizân*, III, s. 495, no: 7293. Mizzî, *Tehzîb*, XXIV, s. 554-557.

³⁵⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 86.

³⁶⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 5, no: 17. Nesâî, *Sünen*, I, s. 86, no: 34. Ahmed, *Müsned*, XXXI, s. 381, no: 19034.

³⁶¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 87.

³⁶² Müslim, *Sahîh*, III, s. 1660, no: 2097; 2098. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1195, no: 3616; 3617. Ahmed, *Müsned*, XII, s. 103, no: 7179.

³⁶³ Buhârî, *Sahîh*, VII, s. 154, no: 5856. Müslim, *Sahîh*, III, s. 1660, no: 2097, Ahmed, *Müsned*, XXII, s. 103, no: 7179; 7349; 7447; 7812; 8151; 9306.

idaresi altında olan bir yerde ve ehli içinde, izin almadan imam olunmaz. Yine izni olmadan seccadesine oturulmaz.”³⁶⁴ Buhârî dışında kütübü tis’a da mevcut bir hadistir.³⁶⁵

16. لَمَّا قَدِمَ جَعْفَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مِنْ أَرْضِ الْحَبَشَةِ عَانَقَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ قَالَ: رَوَى
أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا قَدِمَ جَعْفَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَبَلَ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَقَالَ: مَا أَنَا بِفَتْحِ خَيْرٍ أَسْرَ
مَنِي بِقَدُومِ جَعْفَرٍ ”*Rasûlullâh (a.s) Hayber’den dönerken, Cafer (r.a) Habeşistan’dan dönüyordu. Onunla karşılaştığında alnından öperek şöyle buyurmuştur: Cafer’in gelişine, Hayber’in fethinden daha çok sevindim.*”³⁶⁶ Hâkim’in³⁶⁷ muttasıl ve merfü bir senetle rivâyet edip sahih olduğuna hükmettiği hadis, mürsel olarak da nakledilmiştir.³⁶⁸

17. قَبْلَةَ الْمُسْلِمِ أَخَاهُ الْمَصَافِحَةَ “*Müslümanın kardeşini öpmesi, onunla müsâfaha etmesidir.*”³⁶⁹ İshâk b. Beyân el-Eğâtiy→Alî b. Harb→Amr b. Abdulcebbâr→Ubeyde b. Hassân→Katâde→Enes (r.a)tarikiyle gelen rivayette Amr b. Abdulcebbâr mecruh görülmüştür.³⁷⁰ Amcasından münker hadisler rivâyet etmekte, rivayetinde zayıf görülmekte ve hiçbir rivâyeti mahfuz kabul edilmemektedir.³⁷¹

18. قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ الرَّجُلُ يَلْقَى صَدِيقَهُ وَأَخَاهُ يَنْحَنِي لَهُ؟ قَالَ: لَا، قِيلَ: يَلْزَمُهُ وَيُقْبَلُهُ؟ قَالَ: لَا، قِيلَ: نَعَمْ
”*Bir kişi: Yâ Rasûlullâh (a.s)! Bir kimse kardeşi veya arkadaşı ile karşılaştığında onun için eğilebilir mi? Diye sordu. Peygamber (a.s), hayır, buyurdu. Onu öpebilir mi? Diye soruldu, Allah Resûlü yine, hayır! Buyurdu. Peki, müsâfaha*

³⁶⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 87.

³⁶⁵ Müslim, *Sahîh*, I, s. 465, no: 673. Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 159, no: 582; 583; 584. Tirmizî, *Sünen*, I, s. 458, no: 235; 2772. Nesâî, *Sünen*, II, s. 77, no: 780. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 313, no: 980. Ahmed, *Müsned*, XXVIII, s. 295, no: 17063; 17092; 17097; 17099.

³⁶⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 87.

³⁶⁷ Hâkim, *Müstedrek*, III, s. 233, no: 4941. Beyhakî, *Delâil*, IV, s. 246.

³⁶⁸ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 356, no: 5220. İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, s. 34. Taberânî, *Kebîr*, II, s. 108, no: 1469.

³⁶⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 87.

³⁷⁰ Harâitî, *Mekârimu'l-Ahlâk*, s. 277, no: 852. İbn Şâhin, *Terğîb*, s. 127, no: 431. İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, s. 242, no: 1302.

³⁷¹ Zehebî, *Mîzân*, III, s. 271, no: 6399. İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, s. 242, no: 1302. İbn Hacer, *Lisân*, VI, s. 214, no: 5816.

yapabilir mi? Diye sorulunca, "Evet."³⁷² buyurdu. Tirmizî'nin³⁷³ hasen olduğuna hükmettiği hadisin isnadında yer alan ravi Hanzala b. Ubeydullâh Ahmed b. Hanbel tarafından cerh edilmiştir. Ona göre Hanzala "Münkerdir. Tuhaf hadisler rivâyet etmektedir. Bir kişi biri için eğilebilir mi veya öpebilir mi rivâyeti gibi, bu rivayet münkerdir!"³⁷⁴ Yahyâ el-Kattân ise onun ihtilata uğradığı kanaatindedir. Rivâyetlerinin değeri yoktur.³⁷⁵

19. **يَوْمَ جَنَّتُهُ: مَرْحَبًا بِالرَّابِكِ الْمُهَاجِرِ** "Rasûlullâh'a geldiğimde bana: Hoşgeldin ey atlı muhacir," dedi.³⁷⁶ Hâkim hadisin senedine sahihtir derken, Zehebî muvafakat etmekte ve senedin munkatı olduğunu beyan etmektedir.³⁷⁷ Tirmizi; Ebû Abdullâh el-Esbahânî→Ahmed b. Muhammed b. İsa el-Gâdî→Ebû Huzeyfe en-Nehdî→Süfyân→Ebû İshâk→Musab b. Sa'd→İkrime (r.a) b. Ebû Cehil tarikiyle gelen rivayette Musab b. Sa'd'ın zayıf olduğunu söylemiştir.³⁷⁸ Rivâyetin aslı mürseldir.³⁷⁹

20. **قَامَ لَجَعْفَرٍ يَوْمَ قَدُومِهِ قَالَ وَهُوَ مَسْنُونٌ** "Rasûlullâh (a.s) Cafer'in Habeşistan'dan geldiği gün onu karşılamak için ayağa kalkmıştır."³⁸⁰ Bu rivâyetin aslı Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.³⁸¹

21. **وَفَدْنَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنْزِلُهُ وَصَادَفْنَا عَائِشَةَ فَأَمَرَتْ لَنَا بِالْخَزِيرَةِ فَصَنَعَتْ لَنَا وَأَوْتَيْنَا بَقْتَنَاعَ فِيهِ وَالْقَتْنَاعَ الطَّبَقَ فَأَكَلْنَا ثُمَّ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَصَبْتُمْ شَيْئًا؟ قَالْنَا نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَكَانَتْ كَنْدِسِينَ بُلَامَادِكِ. أَيَّسَةَ (ر.أ) وَصَادَفْنَا بُلَامَادِكِ. بُلَامَادِكِ فِيهِمْ خِدْمَتُهُمْ**

³⁷² *Avârifü'l-Meârif*, s. 87.

³⁷³ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 372, no: 2728. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1220, no: 3702. Ahmed, *Müsned*, XX, s. 340, no: 13044.

³⁷⁴ Ahmed, *İlel*, I, s. 55. Mizzî, *Tehzib*, VII, s. 447-449.

³⁷⁵ İbn Adî, *el-Kâmil*, III, s. 340, no: 538. Buhârî, *Târih*, III, s. 43, no: 164.

³⁷⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 87.

³⁷⁷ Hâkim, *Müstedrek*, III, s. 271, no: 5059.

³⁷⁸ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 78, no: 2735.

³⁷⁹ Taberânî, *Kebîr*, XVII, s. 373, no: 1021; 1022. Buhârî, *Târih*, VII, s. 48, no: 217. İbn Sa'd, *Tabakât*, s. 328, no: 141. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, XI, s. 251, no: 8498. Mizzî, *Tehzib*, no: 6688. İbn Hacer, *Tehzib*, X, s. 160.

³⁸⁰ *Avârifü'l-Meârif*, s. 87.

³⁸¹ Buhârî, *Sahih*, IV, s. 204, no: 3625, Müslim, *Sahih*, IV, s. 1904, no: 2450. Ayrıca bkz. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 355, no: 5217. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 700, no: 3872.

ile süttten yapılan bulamaç yapılmasını emretti. Dediği yapıldı ve içinde hurma da bulunan sahanlar içinde bize getirildi. Biz de yedik. Sonra Rasûlullâh (a.s) geldi, size bir şey verildi mi? Diye sordu, biz de evet yâ Rasûlullâh (a.s) dedik.”³⁸² Sahih bir hadistir.³⁸³

22. *”لَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ، نَحَرَ جَزُورًا”* Peygamber (a.s) Medîne’ye geldiklerinde bir deve kurban etmiştir.”³⁸⁴ Sahih bir hadistir.³⁸⁵ Buhârî hadisi’dir.

23. *”Rasûlullâh (a.s) seferden geceleyn dönmeyi nehyetmiştir.”*³⁸⁶ Müttefekun aleyh bir hadistir.³⁸⁷

24. *”Sizden biriniz seferden döndüğünde ehlinin yanına gece dönmesin.”*³⁸⁸ Müttefekun aleyhtir.³⁸⁹

25. *”Genellikle seferden kuşluk vakti kan la يقدم من السفر إلا نهارا في الضحى dönerdi.”*³⁹⁰ Müttefekun aleyhtir.³⁹¹

26. *”أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَخْطُبُ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ رَجُلٌ غَرِيبٌ، جَاءَ يَسْأَلُ عَن دِينِهِ، لَا يَدْرِي مَا دِينُهُ، فَأَقْبَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَتَرَكَ خُطْبَتَهُ ثُمَّ أَتَى بِكُرْسِيِّ قَوَائِمَهُ مِنْ حَدِيدٍ فَقَعَدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ جَعَلَ يُعَلِّمُنِي مِمَّا عَلَّمَهُ اللَّهُ، ثُمَّ أَتَمَّ خُطْبَتَهُ”* *”Rasûlullâh (a.s) insanlara konuşma yaparken huzuruna geldim ve kendisine, yâ Rasûlullâh (a.s)! Dini hakkında hiçbir şey bilmeyen garip bir adam dini hususunda bazı şeyler sormak için size geldi! Dedim. Allah Resûlü konuşmasını keserek bana yöneldi, yanıma geldi.*

³⁸² *Avârifü'l-Meârif*, s. 87.

³⁸³ Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 35, no: 142. İbn Hibbân, *Sahih*, III, s. 332, no: 1054. Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 123, no: 7094. Beyhakî, *Sünen*, VII, s. 495, no: 14771; *Ma'rifet Sünen ve'l-Âsâr*, I, s. 284, no: 657. Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I, s. 415, no: 213.

³⁸⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 87.

³⁸⁵ Buhârî, *Sahih*, IV, s. 77, no: 3089. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 342, no: 3747.

³⁸⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 87.

³⁸⁷ Buhârî, *Sahih*, VII, s. 39, no: 5244; 5234. Müslim, *Sahih*, I, s. 495, no: 715; 1928. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 90, no: 2776. Nesâî, *Sünen*, VIII, s. 252, 9098. Ahmed, *Müsned*, XXII, s. 101, no: 14191. Tayâlisî, *Müsned*, III, s. 290, no: 1830.

³⁸⁸ *Avârifü'l-Meârif*, s. 87-88.

³⁸⁹ Buhârî, *Sahih*, VII, s. 39, no: 5244; 5234. Müslim, *Sahih*, I, s. 495, no: 715; 1928. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 90, no: 2776. Nesâî, *Sünen*, VIII, s. 252, 9098. Ahmed, *Müsned*, XXII, s. 101, no: 14191.

³⁹⁰ *Avârifü'l-Meârif*, s. 88.

³⁹¹ Buhârî, *Sahih*, IV, s. 77, no: 3088. Müslim, *Sahih*, I, s. 496, no: 716. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 91, no: 2781. Nesâî, *Sünen*, II, s. 53, no: 731. Ahmed, *Müsned*, XXV, s. 54, no: 15774.

Kendisine ayakları demirden bir oturak getirildi. Üzerine oturarak bana Allah'ın kendisine öğrettiği şeylerden anlatmaya başladı. Sonra konuşmasına döndü ve tamamladı.”³⁹² Buhârî dışında kütübü tis'a müellifleri rivâyet etmiştir.³⁹³

27. أن أعرابيا دخل المسجد وبال فأمر النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حتى أتى بذنوب فصب على ذلك ولم ينهر الأعرابي بل رفع به وعرفه الواجب ”Bedevinin biri dikilip mescidin içinde işedi. Oradaki insanlar bedevîye doğru bağırıştılar. Peygamber (a.s) onlara "Onu serbest bırakın... Sonra sidiğinin üzerine dolu bir kova yâhud büyük bir kova su dökünüz. Çünkü sizler ancak kolaylaştırıcılar olarak gönderildiniz, güçlük yapıcılar olarak gönderilmediniz" buyurdu.”³⁹⁴ Müttefekun aleyhtir.³⁹⁵

28. دَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَامٌ لَهُ حَبَشِي يُعْمِرُ ظَهْرَهُ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا شَأْنُكَ؟ فَقَالَ: إِنَّ النَّاقَةَ اقْتَحَمَتْ بِي ”Peygamber'in (a.s) yanına girdim. Habeşli bir kölesi sırtına masaj yapıyordu. Yâ Rasûlullâh (a.s), bu ne halidir? Diye sordum. Allah Resûlü, deve ile yaptığım yolculuk beni yordu,” buyurdu.³⁹⁶ İbrâhim b. Ziyâd→Hâlid b. Hidâş b. Aclân→Abdullâh b. Zeyd b. Eslem→Ebîhi→Ceddihi→Ömer b. Hattâb (r.a) tarikiyle gelen rivayetin³⁹⁷ ricâli sahih olmakla birlikte Abdullâh b. Zeyd b. Eslem hakkında bazı münekkitler zayıf olduğunu söylemektedir.³⁹⁸

29. إِذَا زَارَ أَحَدَكُمْ أَخَاهُ فَجَلَسَ عِنْدَهُ، فَلَا يَقُومَنَّ حَتَّى يَسْتَأْذِنَهُ ”Sizden biriniz bir kardeşinizi ziyaret ettiği zaman, kendisinden izin alınca kadar yanında otursun, kalkmasın.”³⁹⁹ Hadis sahihtir.⁴⁰⁰

³⁹² Avârifü'l-Meârif, s. 88.

³⁹³ Müslim, *Sahîh*, II, s. 597, no: 876. Nesâî, *Sünen*, VIII, s. 220, no: 5377. Ahmed, *Müsned*, XXXIV, s. 355, no: 20753; XXXIX, s. 502. Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 658, no: 1164. Huzeyme, *Sahîh*, III, s. 151, no: 1800. Taberânî, *Kebîr*, II, s. 59, no: 1284. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 422, no: 1055.

³⁹⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 103, no: 381. Tirmizî, *Sünen*, I, s. 275, no: 147. Nesâî, *Sünen*, I, s. 48, no: 56. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 176, no: 528; 529. Ahmed, *Müsned*, XII, s. 197, no: 7255. Huzeyme, *Sahîh*, I, s. 150, no: 297.

³⁹⁵ Buhârî, *Sahîh*, I, s. 54, no: 220. Müslim, *Sahîh*, I, s. 236, no: 285.

³⁹⁶ Avârifü'l-Meârif, s. 88.

³⁹⁷ Taberânî, *Evsat*, VIII, s. 95, no: 8077. Bezzâr, *Müsned*, I, s. 405, no: 282.

³⁹⁸ Mizzî, *Tehzîb*, no: 3330. İbn Hacer, *Tehzîb*, V, s. 223. İbn Hacer, *Lisân*, IX, s. 339, no: 1363. İbn Sa'd, *Tabakât*, V, s. 412-416. İbn Adî, *el-Kâmil*, V, s. 306, no: 1001. Buhârî, *Târîh*, V, s. 94, no: 263. Moğultay, *İkmâl*, VII, s. 362-363, no: 2941.

³⁹⁹ Avârifü'l-Meârif, s. 89.

3.19. Esbâba Tevessül ve Sûfiler

On dokuzuncu bölümde toplam yedi hadisi şerif geçmektedir:

1. من يضمن لي واحدة أتكفل له بالجنة؟، فقلت: أنا، قال: لا تسأل الناس شيئاً، فكان ثوبان تسقط
Kim bana tek şeyi yapacağına söz verirse, ben de ona
cennete girmesine kefil olurum. (Sevbân) ben söz veririm yâ Rasûlullâh (a.s) dedim.
Peygamber (a.s), insanlardan hiçbir şey isteme!⁴⁰¹ buyurdu. ⁴⁰² Sahih olan hadisin
benzeri Müslim'de bulunmaktadır. ⁴⁰³

2. لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ حَبْلًا فَيَخْتِطِبَ عَلَى ظَهْرِهِ فَيَأْكُلَ وَيَتَصَدَّقَ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْتِيَ رَجُلًا فَيَسْأَلُهُ، أَعْطَاهُ
Sizden sırtıyla odun taşıyıp onunla rızkını
temin eden ve tasaddukta bulunan kimse, başkasına gidip isteyen ve bazen istediği
kendisine verilen, bazen da verilmeyen adamdan daha iyidir. Çünkü veren el alan
elden hayırlıdır.” ⁴⁰⁴ Müttefekun aleyh bir hadistir. ⁴⁰⁵

3. أَتَيْتُ الْمَدِينَةَ فَنَزَلْتُ دَارَ أَبِي سَعِيدٍ فَضَمَنِي وَإِيَّاهُ الْمَجْلِسُ، فَحَدَّثَ أَنَّهُ أَصْبَحَ ذَاتَ يَوْمٍ وَلَيْسَ
عندهم طعام، فأصبح وقد عصب على بطنه حَجْرًا، من الجوع. فَقَالَتْ لِي امْرَأَتِي: انت رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ فَقَدْ أَتَاهُ فُلَانٌ وَأَعْطَاهُ وَأَتَاهُ فُلَانٌ فَأَعْطَاهُ، قَالَ: فَاتَيْتَهُ وَقُلْتُ أَلْتَمَسُ شَيْئًا فَذَهَبَ أَطْلُبُ فَنْتَهَيْتُ إِلَى رَسُولِ
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَخْطُبُ وَيَقُولُ: مَنْ اسْتَعْفَى يَعْفُهُ اللَّهُ وَمَنْ يَسْتَعْفَ يَعْفِهِ اللَّهُ، وَمَنْ سَأَلَنَا
شَيْئًا فَوَجَدْنَاهُ أَعْطَاهُ وَوَأَسِينَاهُ وَمَنْ اسْتَعْفَى عَنْهُ وَاسْتَعْفَى فَوَاحِبٌ إِلَيْنَا مِمَّنْ سَأَلْنَا قَالَ: فَرَجَعْتُ وَمَا سَأَلْتُهُ
“Medîne-i Münevvere'ye
geldim ve Ebî Saîd'in evinde misafir oldum. Beraberce bir mecliste bulunduk. Bize
şunları anlattı: Bir gece evimizde hiçbir yiyeceğimiz yoktu. Sabah olunca, açlıktan
karnıma taş bağladım. Hanımum bana dedi ki: Git Rasûlullâh'a (a.s) bir şeyler iste!

⁴⁰⁰ Deylemî, *Firdevs*, no: 1200. Taberânî, *Kebîr*, VI, s. 271, no: 6188. İbnu's-Şecerî, *Emâlî İbnu's-Şecerî*, (I-III) Thk. Mahmûd Muhammed et-Tunâhî, Mektebetu'l-Hâncî, Kâhire, 1413/1991, II, s. 195, no: 2102. Makdisî Diyâuddîn Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdolvâhid, *el-Ehâdisu'l-Muhtârâ*, (I-XIII) Thk. Abdulmelik b. Abdullâh, Dâru Hıdır, 1420/2000, XIII, s. 147, no: 236.

⁴⁰¹ Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 121, no: 1643. Nesâî, *Sünen*, V, s. 96, no: 2590. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 588, no: 1837. Ahmed, *Müsned*, XXXVII, s. 57, no: 22374. Taberânî, *Kebîr*, II, s. 98, no: 1433. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, V, s. 166, no: 3245.

⁴⁰² *Avârifu'l-Meârif*, s. 89.

⁴⁰³ Müslim, *Sahih*, II, s. 723, no: 1045.

⁴⁰⁴ *Avârifu'l-Meârif*, s. 89.

⁴⁰⁵ Buhârî, *Sahih*, II, s. 125, no: 1480. Müslim, *Sahih*, II, s. 721, no: 1042. Tirmizî, *Sünen*, III, s. 55, no: 680. Ahmed, *Müsned*, XVI, s. 135, no: 10150.

Nitekim falanca kişiler gitti ve Rasûlullah (a.s) onlara bir şeyler verdi. Bir şeyler istemek üzere Rasûlullâh'ın huzuruna vardığımda O, halka şu konuşmayı yapıyordu: Her kim haram ve çirkin şeylerden kaçınmaya çalışırsa Allah onu iffet sahibi kılar. Müstağni davrananı da zengin yapar. Bizden bir şey isteyene bulur ve veririz. Kim de istemez istiğna gösterirse, isteyenden daha sevimlidir. Rasûlullâh'ın bu sözleri üzerine hiçbir şey istemeden eve döndüm, geldim. Sonra Cenâb-ı Hakk beni öyle mevrûk kıldı ki Ensar'ın içinde benim ailem kadar zengin olanını bilmiyorum.”⁴⁰⁶ Hilve de geçen bu rivâyet, Avârif'te geçen rivâyetin aynısıdır. Ebû Nuaym'a göre bu rivâyet “Şu'be'den nakledilmiş meşhur bir hadistir.”⁴⁰⁷ Sahih olan bu hadis birçok hadis kaynağında benzer/farklı lafızlarla zikredilmektedir.⁴⁰⁸

4. لا تَزَالُ الْمَسْأَلَةُ بِأَحَدِكُمْ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ وَلَيْسَ فِي وَجْهِهِ مَرْعَةٌ لَحْمٍ ”Sizden biriniz durmadan başkalarından dilenip durur, bu böyle devam ederse kul, yüzünde hiç bir et parçası bulunmadığı bir halde Allah'ın huzuruna çıkar.”⁴⁰⁹ Müttefekun aleyhtir.⁴¹⁰

5. لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي تَرُدُّهُ الْأَكْلَةَ وَالْأَكْلَتَانِ وَالْتَمْرَةَ وَالتَّمْرَتَانِ وَلَكِنِ الْمَسْكِينُ الَّذِي لَا يَسْأَلُ النَّاسَ وَلَا يَفْطِنُ الْمَكَانَةَ فَيُعْطَى ”Miskin bir iki lokma veya bir kaç hurma ile kapılardan geri çevrilen kimse değildir. Gerçek miskin, insanlardan bir şey istemeyen, yeri ve hali de bilinmediği için kendisine bir şey verilmeyen kimsedir.”⁴¹¹ Hadis sahihtir.⁴¹²

6. ”مَنْ جَاعَ فَلَمْ يَسْأَلْ فَمَاتَ دَخَلَ النَّارَ ”Kim acıkır da kimseden bir şey istemeden ölürse, cehenneme girer.”⁴¹³ Rivâyet merfu değildir ancak Ebû Nuaym, Hilve de

⁴⁰⁶ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 90.

⁴⁰⁷ Ebû Nuaym, Hilve, VII, s. 203.

⁴⁰⁸ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 90. Buhârî, Sahîh, VIII, s. 99, no: 6470. Müslim, Sahîh II, s. 729, no: 1053. Ebû Dâvud, Sünen, II, s. 121, no: 1644. Nesâî, Sünen, V, s. 95, no: 2588. Dârimî, Sünen, I, s. 387. Beyhakî, Es-Sünenü'l-kübrâ, IV, s. 327, no: 7866. Mâlik, Muvatta, II, s. 997, no: 7.

⁴⁰⁹ Nesâî, Sünen, V, s. 94, no: 2585.

⁴¹⁰ Buhârî, Sahîh, VI, s. 32, no: 4539. Müslim, Sahîh, II, s. 719, no: 1039.

⁴¹¹ Avârifü'l-Meârif, s. 90.

⁴¹² Nesâî, Sünen, V, s. 85, no: 2572. Mâlik, Muvatta, V, s. 1351, no: 3414. Ebû Ya'lâ, Müsned, XI, s. 220, no: 6337.

⁴¹³ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 91.

senedini vererek sözün Süfyân es-Sevrî'ye ait olduğunu zikretmiştir.⁴¹⁴ Süleymân b. Ahmed→Muhammed b. Abbâs b. Eyyûb el-Esbahân→Abdurrahmân b. Yûnus er-Rakî→Mutarrif b. Mâzin→Süfyân es-Sevrî tarikiyle gelen hadis, benzer lafızlarla bir çok kaynakta yer almaktadır.⁴¹⁵

7. *أحل ما أكل المؤمن من كسب يده* “Müminin yediği şeyin en helali, elinin kazancıyla olanıdır.”⁴¹⁶ Hadis sahihtir.⁴¹⁷ Sühreverdi'nin bu bölümde zikrettiği yedi hadisin dördü müttefekun aleyh, ikisi sahih ve biri maktudur.

3.20. Manevî Fetihler ve İlâhî İhsanlar

Yirminci bölümde toplam dört hadis geçmektedir:

1. *مَنْ وَجَهَ إِلَيْهِ شَيْءٌ مِنْ هَذَا الرِّزْقِ مِنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ، وَلَا إِشْرَافٍ، فَلْيَأْخُذْ وَلْيُوسِعْ بِهِ فِي رِزْقِهِ، فَإِنْ كَانَ عِنْدَهُ غَنِيٌّ، فَلْيُدْفَعْهُ إِلَى مَنْ هُوَ أَحْوَجُ مِنْهُ* “Kime şu rızıktan, kendisi istemeksizin ve beklemeksizin bir şey verilirse, onu alsın ve rızıkında genişlik sağlasın. Eğer durumu iyi ise onu kendisinden daha muhtaç olanlara versin.”⁴¹⁸ Hadisin isnadı sahihtir.⁴¹⁹

2. *كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُغْطِينِي الْعَطَاءَ فَأَقُولُ لَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْطِهِ مَنْ هُوَ أَفْقَرُ مِنِّي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خُذْهُ، فْتَمَوَّلْهُ أَوْ وَتَصَدَّقْ بِهِ، وَمَا جَاءَكَ مِنْ هَذَا الْمَالِ وَأَنْتَ رَاسِلٌ، فَاخُذْهُ، وَلَا تَتَّبِعْهُ نَفْسَكَ* “*Rasûlullâh (a.s) bana bazı atıyyeler verirdi. Ben de kendisine, yâ Rasûlullâh (a.s) onu benden daha fakir birine verseniz dediğimde, Peygamber (a.s), onu al! Dilersen kendi malına kat, dilersen sadaka ver. Sen istemeksizin ve beklemeksizin, bu maldan sana ne verilirse onu al. Böyle olmayan malın da peşine düşme.*”⁴²⁰ buyurdu. Müttefekun aleyhtir.⁴²¹

⁴¹⁴ Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, s. 66.

⁴¹⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 122, no: 1645. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 563, no: 2326. Dülâbî, *Küna*, I, s. 96; 98. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 408. Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, s. 234. Beyhakî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, s. 328, no: 7869.

⁴¹⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 92.

⁴¹⁷ Bkz. Buhârî, *Sahih*, III, s. 57, no: 2072. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 288, no: 3528; 3529. Nesâî, *Sünen*, VII, s. 241. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 723, no: 2137. Ahmed, *Müsned*, 6, s. 31; II, s. 178. İbn Hibbân, *Sahih*, no: 1091. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 443. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, II, s. 434, no: 1170. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, s. 157. Abdurrezzâk, *Musannef*, no: 16643. Heysemî, *Keşfu'l-Estâr*, IV, s. 60.

⁴¹⁸ *Avârifü'l-Meârif*, s. 94.

⁴¹⁹ Ahmed, *Müsned*, XXXIV, s. 247, no: 20647. Taberânî, *Kebîr*, XVIII, s. 19, no: 30.

⁴²⁰ *Avârifü'l-Meârif*, s. 94.

3. مَنْ جَاءَهُ مَعْرُوفٌ مِنْ أَخِيهِ مِنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ وَلَا إِشْرَافٍ نَفْسٍ فَلْيَقْبَلْهُ فَإِنَّمَا هُوَ شَيْءٌ مِنْ رِزْقِ اللَّهِ ”Kime, bir kardeşinden, kendi istemeksizin ve nefsi ummaksızın bir ihsan ulaşırsa, onu alsın, çünkü o, Allah'ın kendisine gönderdiği bir rızıktır.”⁴²² İsnadı sahihtir.⁴²³

4. ” Ben bir kulumu sevince onun işiten kulağı ve gören gözü olurum.”⁴²⁴ Buhari, daha uzun olan bu rivayetiyle teferrüd etmiştir.⁴²⁵ Sühreverdî'nin, bu bölümde zikrettiği dört hadisin biri tanesi müttefekun aleyh, diğerleri ise sahihtir.

3.21. Sûfilere Göre Evlilik Ve Bekârlık

Yirminci bölümde toplam dokuz hadis geçmektedir:

1. إِذَا جَاءَهُ فَيُؤْتِيهِ قَسَمَهُ فِي يَوْمِهِ فَأَعْطَى الْمَتَاهِلَ حَظَّيْنِ الْعَرَبِ حَظًّا وَاحِدًا. فَدُعِينَا وَكُنْتُ أَدْعَى قَبْلَ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، فَأَعْطَانِي حَظَّيْنِ وَأَعْطَاهُ حَظًّا وَاحِدًا، فَسَخَطَ حَتَّى عَرَفَ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي وَجْهِهِ وَمَنْ حَضَرَهُ، فَبَقِيَتْ مَعَهُ سِلْسَلَةٌ مِنْ ذَهَبٍ، فَخَعَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْفَعُهَا بِطَرْفِ عَصَاهُ وَتَسْقُطُ، يَقُولُ: كَيْفَ أَنْتُمْ يَوْمَ يَكْتُرُ لَكُمْ مِنْ هَذَا؟ فَلَمْ يَجِبْهُ أَحَدٌ، فَقَالَ عَمَّارٌ: وَدَدْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ قَدْ أَكْثَرَ هَذَا ”*Rasûlullâh'a (a.s) bir ganimet geldiği zaman onu eline geçtiği gün taksim eder, evli olanlara iki pay, bekâr olanlara bir pay verirdi. Nihâyet biz çağrıldık. Ben, Ammâr b. Yâsir'den önce çağrıldım. Allah Rasûlü bana iki pay, Ammâr'a ise tek pay verdi. Ammâr'ın buna canı sıkıldı. Rasûlullâh (a.s) ve oradakiler onun bu hoşnutsuzluğunu yüzünden farkettiler. Rasûl-i Ekrem'in (a.s) yanında ganimet mallarından bir altın zincir kalmıştı. Peygamber Efendimiz (a.s) onu esasının ucuyla kaldırıyor, zincir yere düşüyor, o da. Bundan çokça elinize geçeceği gün haliniz nasıl olur acaba! Diyordu. Kimse cevap vermedi. Yalnız Ammâr, bundan çokça elimize geçerse seviniriz yâ Rasûlullâh (a.s)! dedi.”⁴²⁶ Hadisin senedi sahihtir.⁴²⁷*

⁴²¹ Buhârî, *Sahih*, IX, s. 67, no: 7163. Müslim, *Sahih*, II, s. 723, no: 1045.

⁴²² *Avârifü'l-Meârif*, s. 94.

⁴²³ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, s. 226, no: 925. Taberânî, *Kebîr*, V, s. 248, no: 5241. İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, s. 2; 70.

⁴²⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 95.

⁴²⁵ Buhârî, *Sahih*, VIII, s. 105, no: 6502. Krş. İbn Ebî'd-Dünyâ, *Evliyâ*, s. 27-28 no: 1.

⁴²⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 99.

2. *"Benden sonra, erkeklere, kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım."*⁴²⁸ Müttefekun aleyhtir.⁴²⁹

3. *خيركم بعد المنتين رجل خفيف الحاذ قيل: يا رسول الله وما خفيف الحاذ؟ قال: الذي لا أهل له ولا ولد* "İki yüz yıldan sonra en hayırlınız, yükü en hafif olanınızdır, buyurdu. *Yâ Rasûlullâh! Yükü hafif olan kimdir? Diye sorulunca, ailesi ve çocuğu olmayan kimsedir, buyurdu."*⁴³⁰ Verrâd→Süfyân→Mansûr→Rebî→Huzeyfe (r.a) tarikiyle gelen bu rivayette ravi Verrâd tenkid edilmiştir. Ahmed b. Hanbel ve Yahya b. Main'e göre sika ve leyse bihi be's ise de Nesâi hıfzının pek kuvvetli olmadığı kanaatindedir. Buhari'ye göre de ihtilata maruz kalmıştır. Dârekutnî onun metrûk olduğunu söylemiştir.⁴³¹

4. *مر جماعة من الشبان وهم يرفعون الحجارة فقال: يا معشر الشباب من استطاع منكم الباءة* "Rasûlullâh (a.s) bir yerde toplanıp kuvvet denemesi için taş kaldıran gençler topluluğuna uğradı. Onlara hitaben, *Ey gençler! Sizden evlenmeye imkanı olan evlensin. İmkani olmaya da, oruç tutsun. Çünkü oruç şehveti kırar."*⁴³² Müttefekun aleyh bir hadistir.⁴³³

5. *Râsûlullâh (a.s) husyeleri* *رضي رسول الله صلى الله عليه وسلم بكبشيين أملحين موجبين* *kırılmış iki alaca koç kurban etti."*⁴³⁴ Hadis sahihtir.⁴³⁵

⁴²⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 136, no: 2953. Ahmed, *Müsned*, XXXIX, s. 412-413, no: 23986; 24004. Bezzâr, *Müsned*, VII, s. 181. İbn Hibbân, *Sahih*, XI, s. 145, no: 4816. Taberânî, *Kebîr*, XVIII, s. 45, no: 80; 81; *Müsnedu's-Şâmiyyîn*, (I-IV), II, s. 76, no: 946; 947.

⁴²⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 99. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 103, no: 2780. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1325, no: 3998. Nesâi, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, s. 255, no: 9108. Ahmed, *Müsned*, XVII, s. 262, no: 11170. İbn Hibbân, *Sahih*, XIII, s. 306, no: 5967; 5969. Taberânî, *Evsat*, I, s. 178, no: 564.

⁴²⁹ Buhârî, *Sahih*, VII, s. 8, no: 5096. Müslim, *Sahih*, IV, s. 2097, no: 2740.

⁴³⁰ *Avârifü'l-Meârif*, s. 100. Krş. Hatîb, *Târih*, VI, s. 198; XI, s. 225. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, VII, s. 292, no: 10350.

⁴³¹ Ahmed, *İlel*, II, s. 132, no: 189. İbn Hacer, *Tehzib*, III, s. 289. Mizzî, *Tehzib*, no: 1958. Hatîb, *Târih*, VI, s. 198.

⁴³² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 100.

⁴³³ Buhârî, *Sahih*, VII, s. 3, no: 5065. Müslim, *Sahih*, II, s. 1018, no: 1400. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 219, no: 2046. Tirmizî, *Sünen*, III, s. 384, no: 1081. Nesâi, *Sünen*, IV, s. 169, no: 2239. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 592, no: 1845. Ahmed, *Müsned*, VI, s. 71, no: 3592.

⁴³⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 100.

6. *إذا كان بعد المنتين أبيحت العزوبة لأمتي* “İki yüz sene geçtikten sonra ümmetim için bekârlık helal olur.”⁴³⁶ Sühreverdî’nin zikretmiş olduğu bu rivayeti aynı lafızla bulamadık. Ancak manasına uygun düşen rivayet az yukarıda zikredilmişti.⁴³⁷

7. *خَيْرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَكْثَرُهَا نِسَاءً* ”Bu ümmetin en hayırlısı zevcesi çok olanıdır.”⁴³⁸ Hadis sahihtir.⁴³⁹

8. *النِّكَاحُ سُنَّتِي، فَمَنْ لَمْ يَعْمَلْ بِسُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي، وَتَزَوَّجُوا، فَإِنِّي مُكَاتِّرٌ بِكُمْ الْأُمَّمَ، وَمَنْ كَانَ ذَا طَوْلٍ فَلْيُنْكِحْ، وَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَعَلَيْهِ بِالصِّيَامِ، فَإِنَّ الصَّوْمَ لَهُ وَجَاءٌ* ”Nikâh benim sünnetimdir. Sünnetimle amel etmeyen benden değildir. Evleniniz, çünkü ben, diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övünürüm. Kimin imkanı varsa evlensin. Evlilik için imkan bulamayan kimsede oruç tutsun. Çünkü oruç, şehvetin kırılması için bir sebeptir.”⁴⁴⁰ Sühreverdî’nin verdiği hadis yukarıda ”Sahihayn”⁴⁴¹ rivayetinde şahid olarak geçmişti. Ancak bu metin, bu lafız ve senedle problemlidir. Ahmed b. el-Ezher→Âdem→Îsâ b. Meymûn→Kâsım→Aişe (r.a) tarikiyle zikredilen ve İbn Mâce’nin teferrüd ettiği bu rivayette Îsâ b. Meymûn metruk ve münkeru’l-hadis olmakla cerh edilmiştir.⁴⁴²

9. *يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَكُونُ هَلَاكُ الرَّجُلِ عَلَى يَدِ زَوْجَتِهِ وَأَبُوَيْهِ وَوَالِدِهِ، يُعَيِّرُونَهُ بِالْفَقْرِ وَيَكْلِفُونَهُ مَا لَا يَطِيقُ، فَيَدْخُلُ فِي الْمَدَاخِلِ الَّتِي يَذْهَبُ فِيهَا دِينُهُ فِيهِلِكُ* ”Öyle bir zaman gelecek ki kişinin helakı hanımının, anne babasının ve evladının elinde olacaktır. Onlar, onu fakirlikle ayıplarlar ve güç yetiremeyeceği şeylerin altına sokarlar. O da dinini mahvedecek yollara girer ve böylece helak olur.”⁴⁴³ Ebû Huseyn b. Bişrân→Ebû Hasan Alî b. Muhammed el-Misrî→Câmi b. Sevâde→Abdullâh b. Mesleme b.

⁴³⁵ Müslim, *Sahih*, III, s. 1557, no: 1966. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 95, no: 2795. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 84, no: 1494. Nesâî, *Sünen*, IV, s. 344, no: 4460; 4489. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1043, no: 3121.

⁴³⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 101.

⁴³⁷ Bkz. Hatîb, *Târih*, VI, s. 198; XI, s. 225. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, VII, s. 292, no: 10350.

⁴³⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 102.

⁴³⁹ Buhârî, *Sahih*, VII, s. 3, no: 5069. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 160.

⁴⁴⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 103. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 592, no: 1846.

⁴⁴¹ Buhârî, *Sahih*, VII, s. 3, no: 5065. Müslim, *Sahih*, II, s. 1018, no: 1400. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 219, no: 2046.

⁴⁴² Buhârî, *Târih*, VI, s. 401, no: 2781.

⁴⁴³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 103. Krş. Beyhakî, *Zühhd*, s. 183, no: 439.

Ka'nebi→Mubârek b. Fedâle→Hasan→Ebû Hureyre (r.a) tarikiyle zikredilen hadiste Câmi' b. Sevâde cerh edilmiştir. Batıl rivâyetleri vardır. Dârekutnî onun zayıf olduğunu söyler.⁴⁴⁴ Sühreverdî'nin bu bölümde zikrettiği dokuz hadisin ikisi müttefekun aleyh, dördü sahih, ikisi hasen olup bir tanesinin aslı yoktur.

3.22. Sûfilerin Semâi

Yirmi ikinci bölümde toplam yirmi hadis geçmektedir:

1. **قَرَأَ أَبِي بِنُ كَعْبٍ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَقُوا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:** *اغْتَمُوا الدُّعَاءَ عِنْدَ الرَّقَّةِ فَإِنَّهَا رَحْمَةٌ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى يَانِيَا كُرْآنَ أَوْدِيَةِ بَنِي كَعْبٍ إِذْ أَقْبَعَتْ جِلْدُ الْعَبْدِ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ، تَحَاتَّتْ عَنْهُ الذُّنُوبُ كَمَا يَتَحَاتُّ عَنِ الشَّجَرَةِ الْيَابِسَةِ وَرَقُهَا* *Übeyb b. Kâ'b (r.a) Rasûlullâh'ın (a.s) yanında kur'an okudu. Orada bulunanların kalbi iyice yumuşadı. Bunun üzerine Peygamber (a.s), kalplerin yumşayıp inceldiği anda, duayı ganimet bilin. Çünkü o, Allah Teâlâ'dan bir rahmettir.*⁴⁴⁵ Ahmed b. Muhammed b. Şeybe→Hasan b. Saîd el-Bezzâr→Şebâbe→Ebû Ğassân el-Medîniyye Muhammed b. Mutarrif→Zeyd b. Eslem tarikiyle gelen bu rivayette Zeyd b. Eslem tedlis, hafızasının zayıf olması ve münkeru'l-hadis bulunmakla cerh edilmiş hadis ilminde hüccet bulunmamıştır.⁴⁴⁶
2. *إِذَا أَقْبَعَتْ جِلْدُ الْعَبْدِ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ، تَحَاتَّتْ عَنْهُ الذُّنُوبُ كَمَا يَتَحَاتُّ عَنِ الشَّجَرَةِ الْيَابِسَةِ وَرَقُهَا* *Allah korkusundan kulun derisi ürperdiği zaman, kuru ağacın yapraklarının dökülmesi gibi günahları dökülür.*⁴⁴⁷ Ricâli sahihtir.⁴⁴⁸
3. *إِذَا أَقْبَعَتْ جِلْدُ الْعَبْدِ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ تَعَالَى حَرَمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ* *Allah korkusundan kulun*

⁴⁴⁴ Zehebî, *Mizân*, I, s. 387, no: 1432 İbn Hacer, *Lisân*, II, s. 415, no: 1752.

⁴⁴⁵ *Avârifu'l-Meârif*, s. 105. Krş. İbn Şâhin, *Terğîb*, s. 55, no: 152. Kudâî, *Müsned*, I, s. 402, no: 692.

⁴⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Suâlât*, Thk. Âmir Hasan Sabrî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1425/2005, s. 185. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't Tadîl*, Dâru İhyâu't-Turâs el-Arabî, Beyrût, 1271/1952, II, s. 1032. Zehebî, *Siyer*, IV, s. 98-100, no: 31; *Siyer*, V, s. 316-317; *Mizân*, II, s. 98, no: 2990; 3017; 9224; *Men Tüküllime fîhi ve hüve müvessak*, Thk. Muhammed Şakûr b. Mahmûd el-Hâcî, Mektebetu'l-Manâr, Zerkâi, 1406/1986, s. 186, no: 354. İbn Hacer, *Tabakâtu'l-Müdekkisîn*, Thk. Âsım b. Abdullâh, Mektebetu'l-Manâr, Ammân, 1403/1983, s. 20-21, no: 11. *Tehzîb*, I, s. 207.

⁴⁴⁷ *Avârifu'l-Meârif*, s. 105.

⁴⁴⁸ Bezzâr, *Müsned*, IV, s. 148, no: 1322. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, II, s. 236, no: 782. Beğavî, *Mu'cemu's-Sahâbe*, IV, s. 391, no: 1856. Ebû Nuaym, *Marifetu's-Sahâbe*, (I-VII) Thk. Âdil b. Yûsuf el-Azzâzî, Dâru'l-Vatan, 1419/1998, VI, s. 3551, no: 8022. Bağdâdî, *Târîh*, V, s. 90, no: 1935. İbnu'l-Esîr el-Cezerî, *Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, (I-VIII) Thk. Alî Muhammed Ma'vez, Âdil Ahmed Abdulmevcût, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1415/1994, VII, s. 376, no: 7584. İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, (I-VIII) Thk. Âdil Ahmed Abdulmevcût, Alî Muhammed Ma'vez, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1415/1994, VIII, s. 466, no: 12238.

derisi ürperdiği zaman Allah Teâlâ, onu ateşe haram kılar.”⁴⁴⁹ Ravilerden Ümmü Kulsûm binti'l-Abbas hadis rivayetiyle tanınan biri değil diğer ricali ise sikadır.⁴⁵⁰

4. أَنَّ أَبَا بَكْرٍ دَخَلَ عَلَيْهَا وَعِنْدَهَا جَارِيَتَانِ تُغْنِيَانِ وَتَضْرِبَانِ بِدَفَّيْنِ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَسَجَى بِثَوْبِهِ، فَأَنْتَهَرَهُمَا أَبُو بَكْرٍ، فَكَشَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ وَجْهِهِ الشَّرِيفَ، وَقَالَ: "دَعُهُمَا يَا أَبَا بَكْرٍ، فَإِنَّهَا أَيَّامٌ عِيدٍ"، وَقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتُرُنِي بِرِدَائِهِ وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَى الْحَبِشَةِ يَلْعَبُونَ فِي الْمَسْجِدِ حَتَّى أَكُونَ أَنَا أَسَاءٌ "Babam Ebû Bekir (r.a) bana geldi. O anda iki cariye yanımda def çalarak şarkı söylüyorlardı. Rasûlullâd (a.s) elbisesine bürünmüş ve yaslanmış vaziyette oturuyordu. Ebû Bekir (r.a), cariyeleri azarlayarak yaptıklarından sakındırınca, Rasûlullâh (a.s) yüzünü açarak, yâ Ebû Bekir! Onları bırak. Bugün bayram günüdür. Hatırlıyorum; Rasûlullâh (a.s) beni ridasıyla örter mescidin avlusunda kılıç kalkan oyunları sergileyen Habeşliler'i usanana kadar seyrederdim.”⁴⁵¹ Müttefekun aleyh bir hadistir.⁴⁵²

5. "Allah أشدُّ أدنا إلى الرجل الحسن الصوت بالقرآن يجهر به، من صاحب القينة إلى قينته" Allah Teâlâ, güzel sesiyle kur'an okuyan bir kimseyi, sizden birinin güzel sesli cariyesini dinlemesinden daha muhabbetle dinler.”⁴⁵³ Hâkim isnadın sahih olduğunu söyler, Zehebî de onu tasdik etmektedir.⁴⁵⁴

6. كانت عندي جارية تسمعي فدخل رسول الله صلى الله عليه وسلم وهي على الحالها ثم دخل عمر ففرت فضحك رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال عمر: ما يضحكك يا رسول الله؟ فحدثته حديث الجارية، فقال: لا أبرح حتى أسمع مما سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم فأمرها رسول الله صلى الله عليه وسلم فأسمعته "Yanımda bir cariye vardı. Bana bir şeyler söyleyip dinletiyordu. O esnada Rasûlullâh (a.s) içeri girdi. Cariye durumunu değiştirmeden söylemeye devam etti. Biraz sonra Ömer (r.a) girdi. Cariye sözünü kesip hemen kaçtı. Bunu gören Allah Rasûlü güldü. Ömer (r.a), yâ Rasûlullâh sizi güldüren nedir? Diye sordu.

⁴⁴⁹ Bezzâr, *Müsned*, IV, s. 148, no: 1322.

⁴⁵⁰ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, X, 310, Hadis no:18217.

⁴⁵¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 105.

⁴⁵² Buhârî, *Sahih*, II, s. 23, no: 987; 3529; 3931. Müslim, *Sahih*, II, s. 608, no: 892. Nesâî, *Sünen*, III, s. 196, no: 1597. Ebû Avâne, *Mustahrec*, II, s. 155, no: 2647. İbn Hibbân, *Sahih*, XIII, s. 177, no: 5868; 5876; 5868; 5876.

⁴⁵³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 107.

⁴⁵⁴ İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 405, no: 130. Ahmed, *Müsned*, VI, s. 19-20. Buhârî, *Târîh*, VII, s. 124. İbn Hibbân, *Sahih*, III, s. 31, no: 754. Taberânî, *Kebîr*, XVIII, s. 301, no: 772. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 760, no: 2097.

Rasûlullâh'da (a.s) cariyenin halini anlattı. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a), Rasûlullah'ın dinlediğini ben de dinlemedikçe yerimden ayrılmayacağım, dedi. Peygamber Efendimiz (a.s) cariyeye emretti, söylediklerini ona da dinletti.”⁴⁵⁵ Sa'd el-Beyrûtî→İbn Ebî Sırrî (Muhammed b. Mütevekkil b. Abdurrahmân el-Askalânî)→Abdurrezzâk→Bekkâr b. Abdullâh→İbn Ebî Melîke→Aişe (r.a) tarihiyle gelen rivayette İbn Ebî Sırrî cerh edilmiştir.⁴⁵⁶ Yahyâ b. Maîn ile İbn Hibbân sika ve hadis hafızı olduğunu söylerken bazıları leyyinu'l-hadis, münkerul hadis olmakla onu tecirih etmiştir.⁴⁵⁷ Heysemî'ye göre bu hadisin ricali sikadır.⁴⁵⁸

7. في الحديث في مدح داود عليه السلام، إنه كان حسن الصوت بالنيابة على نفسه وبالتلاوة “Hz. Davud'u (a.s) öven bir sözde, onun çok güzel sesli olduğu, Zebur'u okurken insanların, cinlerin ve kuşların etrafına toplandığı, hatta bazen binlerce cenaze çıktığı belirtilmektedir.”⁴⁵⁹ Kaynaklarda geçtiğini biz tespit edemedik.

8. لَقَدْ أُعْطِيَ مِزْمَارًا مِنْ مِزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ “Ona, Davud'un mizmarlarından bir mizmar verilmiştir.”⁴⁶⁰ Müttefekun aleyh bir hadistir.⁴⁶¹

9. إِنَّ مِنَ الشِّعْرِ حِكْمَةً “Bazı şiirler (gerçekten) hikmettir.”⁴⁶²

10. دخل رجل على رسول الله صل عليه وسلم وعنده قوم يقرأون القرآن وقوم ينشدون الشعر، فقال: يا رسول الله، قرآن وشعر؟ قال: من هذا مرة ومن هذا مرة “Bir adam, Rasûlullâh'ın (a.s)

⁴⁵⁵ Avârifu'l-Meârif, s. 107.

⁴⁵⁶ Bezzâr, Müsned, XVIII, s. 223, no: 230. Râhûye, Müsned, III, s. 664, no: 1258. Ebû Avâne, Mustahrec, II, s. 473, no: 3882.

⁴⁵⁷ Moğultay, İkmâl, X, s. 328, no: 4276. Zehebî, Men Tüküllime fihi, s. 168, no: 314; Siyer, XI, s. 161, no: 64. Mizzî, Tehzîb, no: 6263. İbn Hacer, Tehzîb, IX, s. 425.

⁴⁵⁸ Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, VIII, s. 130.

⁴⁵⁹ Avârifu'l-Meârif, s. 107.

⁴⁶⁰ Avârifu'l-Meârif, s. 107.

⁴⁶¹ Buhârî, Sahîh, VI, s. 195, no: 5048. Müslim, Sahîh, I, s. 546, no: 793. Tirmizî, Sünen, V, s. 693, no: 3855. Nesâî, Sünen, II, s. 180, no: 1019; 1021. İbn Mâce, Sünen, I, s. 425, no: 1341. Dârimî, Sünen, IV, s. 2192, no: 3541; 3542. Ahmed, Müsned, XIV, s. 288, no: 8646; 8820; 9806. Mâlik, Muvatta, VI, s. 69, no: 179.

⁴⁶² Krş. Avârifu'l-Meârif, s. 107. Buhârî, Sahîh, VIII, s. 34, no: 6145; el-Edebu'l-Müfred, s. 301, no: 872. Ebû Dâvud, Sünen, IV, s. 303, no: 5011. Tirmizî, Sünen, V, s. 138, no: 2845. İbn Mâce, Sünen, II, s. 1236 no: 3756. Ahmed, Müsned, IV, s. 245, no: 2424. Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Müsned, IV, s. 394, no: 2792. Taberânî, Kebîr, 10, no: 11758. Beyhakî, Sünen, III, s. 208.

yanına girdiğinde, yanında bir tarafta kur'an okuyan ve diğer yanda şiir söyleyen iki grup insan gördü (hayret ederek), Yâ Rasûlellâh (s.a)! Hem kur'an hem şiir (ikisi bir arada olur mu?) diye sordu. Peygamber Efendimiz de (s.a), bir ondan, bir bundan buyurdu.”⁴⁶³

Aynı lafızlarla rivayetin kaynağını bulamadık. Ancak Nesâî'de buna yakın manada sahih bir hadis bulunmaktadır. Hadis şöyledir: إِذَا صَلَّى الْفَجْرَ جَلَسَ فِي مُصَلَّاهُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، فَيَتَحَدَّثُ أَصْحَابَهُ يَذْكُرُونَ حَدِيثَ الْأَجَاهِلِيَّةِ، وَيُنْشِدُونَ الشِّعْرَ وَيَضْحَكُونَ، وَيَتَبَسَّمُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ “Peygamber (a.s) sabah namazını kıldıktan sonra mescidde güneş doğana kadar otururdu. Ashabıyla konuşur, cahiliye döneminde ki konuşmalar hatırlatılırdı, şiir neşredilir, hoş vakit geçirirlerdi. Peygamber (a.s) da tebessüm ederdi.”⁴⁶⁴

11. أَنشَدَ النَّابِغَةَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبِياتَهُ الَّتِي فِيهَا: وَلَا خَيْرَ فِي حِلْمٍ إِذَا لَمْ يَكُنْ لَهُ بَوَادِرُ تَحْمِي صَفْوِهِ أَنْ يَكْدُرَا وَلَا خَيْرَ لَهُ حَكِيمٍ إِذَا مَا أُوْرِدَ الْأَمْرُ أُصْدِرَا فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَحْسَنْتَ يَا أَبَا لَيْلَى لَا يُفْضِضُ اللَّهُ فَوْكَ “Şair Nâbiga, içinde şu beyitler bulunan şiirini, Rasûlullâh'ın (a.s) yanında okudu: Hayır arama, bulunmazsa bir hükümde, bir gayret ki toz komaz safiyetine. İş başında olmayınca bir hakîm, iş yürümez, sonucu olur akîm. Bunu işiten Peygamber (a.s), güzel söyledin, yâ Ebâ Leylâ! Allah dişlerini dökmesin! diye dua etti.”⁴⁶⁵ Rivayete yer veren eserler farklıdır.⁴⁶⁶ Hadis zayıftır.⁴⁶⁷

12. يَضَعُ لِحَسَّانٍ مِنْبَرًا فِي الْمَسْجِدِ فَيَقُومُ عَلَيَّ الْمَنْبِرِ قَائِمًا يَهْجُو الَّذِينَ كَانُوا يَهْجُونَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَقُولُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ مَعَ حَسَّانٍ مَا دَامَ يَنَافِحُ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ”Rasûlullâh (a.s) Hassan için, mescidde özel bir minber koyar, o da üzerine çıkar, Hz. Peygamber (a.s) hicvedenleri hicveder, Allah Rasûlü de, şüphesiz, Hassan, Allah'ın Rasûlünü savundukça, Ruhulkudüs onun yardımcısıdır.”⁴⁶⁸

⁴⁶³ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 107.

⁴⁶⁴ Nesâî, Sünen, III, s. 80, no: 1358.

⁴⁶⁵ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 107-108.

⁴⁶⁶ Ebû Nuaym, *Tarih*, I, s. 103. Beyhakî, *Sünen*, X, s. 383, no: 21030; Sağîr, IV, s. 180, no: 3365; *Âdâb*, s. 256, no: 624. Temmâm b. Muhammed ed-Dimeşkî, *el-Fevâid*, (I-II) Thk. Hamdî Abdulmecdî es-Selefi, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd, 1412/1992, II, s. 185, no: 1484. Cemâluddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdullâh ez-Zâhirî el-Hanefî, *Meşyaha İbnu'l-Buhârî*, (I-III) Thk. Avd Atkî Sa'd el-Hâzimi, Dâru Alemu'l-Fuâd, 1419/1998, I, s. 492.

⁴⁶⁷ Irâkî, *el-Muğni*, I, 746 Hadis no:3.

⁴⁶⁸ Avârifü'l-Meârif, s. 108.

buyurdu. Hadis sahihtir.⁴⁶⁹

13. *”Peygamber (a.s)’a dünyada kadınlar sevdirdi.”*⁴⁷⁰ Hadis sahihtir.⁴⁷¹

14. *”Nikâhın fazileti ve ibadet oluşu hakkında hadis varid olmuştur.”*⁴⁷²

15. *”أما وجه منع الإنكار في السماع فهو أن المنكر للسمع على الإطلاق من غير تفصيل لا يخلو من أحد أمور ثلاثة: إما جاهل بالسنن والآثار، ثم قال: أما الجاهل بالسنن والآثار فيعرف مما أسلفناه من حديث عائشة رضي الله عنها Semâ ve benzeri şeyleri kabul etmeyenlere cevap olarak şunlar söylenebilir. Semâ hiçbir ayırım yapmaksızın her haliyle inkâr eden kimse şu üç gruptan birine girer: Bu husustaki sünnet ve haberleri ya bilmiyor veya kendisine verilen hayırlı amellerle aldanmış biridir. Veyahut donuk tabiatlı olduğundan bu konuda herhangi bir zevki yoktur ve bunun için inkârda ısrar eder. Her bir gruba anlayacakları bir yolla cevap verilebilir. Şöyle ki: Semâ konusundaki hadis ve haberleri bilmeyenlere yukarıda geçen, Hz. Âişe’den rivayet edilen hadisle, bu konudaki diğer hadis ve haberleri bildirmek gerekir.”*⁴⁷³ Burada işaret edilen Hz. Âişe hadisi şöyledir: *”كانت عندي جارية تسمعي فدخل رسول الله صلى الله عليه وسلم وهي على الحالها ثم دخل عمر ففرت فضحك رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال عمر: ما يضحكك يا رسول الله؟ فحدثه حديث الجارية، فقال: لا أبرح حتى أسمع مما سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم فأمرها رسول الله صلى الله عليه وسلم فأسمعته”* *”Yanımda bir cariye vardı. Bana bir şeyler söyleyip dinletiyordu. O esnada Rasûlullâh (a.s) içeri girdi. Cariye durumunu değiştirmeden söylemeye devam etti. Biraz sonra Ömer (r.a) girdi. Cariye sözünü kesip hemen kaçtı. Bunu gören Allah Rasûlü güldü. Ömer (r.a), Yâ Rasûlellâh sizi güldüren nedir? Diye sordu. Rasûlullâh’da (a.s) cariyenin halini anlattı. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a), Rasûlullah’ın dinlediğini ben de dinlemedikçe yerimden ayrılmayacağım, dedi.*

⁴⁶⁹ Müslim, *Sahih*, IV, s. 1935, no: 2490. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 304, no: 5015. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 138, no: 2846.

⁴⁷⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 109.

⁴⁷¹ Nesâî, *Sünen*, VII, s. 61, no: 3939; 3940. Ahmed, *Müsned*, III, s. 285. Taberânî, *Evsat*, no: 5768. Hâkim *Müstedrek*, II, s. 160.

⁴⁷² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 109. Konuyla alakalı hadisler için bkz: Taberânî, *Evsat*, no: 7643; 8789. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 161. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, no: 5486. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, no: 4349.

⁴⁷³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 109.

Peygamber Efendimiz (a.s) cariyeye emretti, söylediklerini ona da dinletti.”⁴⁷⁴
Hadisin ricali arasında İbn Ebî Sırrî hadis rivayetinde zayıf olmakla tenkit edilmiş ise de diğer raviler sikadır.⁴⁷⁵

16. جَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَخَلَ حِينَ بَنِي عَلَيٍّ، فَجَلَسَ عَلَى فِرَاشِي كَمَا جَلَسْتُ مَنِي، فَجَعَلْتُ جَوِيرِيَّاتٍ لَنَا، يَضْرِبْنَ بِالذُّفِّ وَيَنْدُبْنَ مَنْ قُتِلَ مِنْ آبَائِي يَوْمَ بَدْرٍ، إِذْ قَالَتْ إِحْدَاهُنَّ: وَفِينَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مَا فِي عَدِي، *Rasûlullah (a.s) zifaf gecemin sabahında yanına girip senin benimle oturuşun gibi o yatağımın üstüne oturdu. Kızlar deflerine vurarak Bedir günü şehid olan babalarımızın kahramanlıklarını dile getiriyorlardı. içlerinden birinin: "Aramızda yarın ne olacağını bilen bir Peygamber vardır" söylemesine devam etti. Hz. Peygamber, sen bunu bırak da söylemekte olduğun sözü söylemeye devam et”* buyurdu.⁴⁷⁶ Müttefekun aleyh bir hadistir.⁴⁷⁷

17. إِنَّ أَبَا بَكْرٍ دَخَلَ عَلَيْهَا وَعِنْدَهَا جَارِيَتَانِ تُغْنِيَانِ وَتَضْبَانِ بِدَقِّينِ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَكَشَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ وَجْهِهِ الشَّرِيفَ، وَقَالَ: "دَعُهُمَا يَا أَبَا بَكْرٍ، فَإِنَّهَا أَيَّامٌ عِيدٍ"، وَقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتُرُنِي بِرِدَائِهِ وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَى الْحَبْشَةِ يَلْعَبُونَ فِي الْمَسْجِدِ حَتَّى أَكُونَ أَنَا أَسَاءٌ *Babam Ebû Bekir (r.a) bana geldi. O anda iki cariyeye yanımda def çalarak şarkı söylüyorlardı. Rasûlullâh da (a.s) elbisesine bürünmüş ve yaslanmış vaziyette oturuyordu. Ebû Bekir (r.a), cariyeleri azarlayarak yaptıklarından sakındırınca, Rasûlullâh (a.s) yüzünü açarak, Yâ Ebû Bekir! Onları bırak Bugün bayram günüdür. Hatırlıyorum; Rasûlullâh (a.s) beni ridasıyla örter mescidin avlusunda kılıç kalkan oyunları sergileyen Habeşliler'i usanana kadar seyrederdim.”*⁴⁷⁸ Müttefekun aleyh bir hadistir.⁴⁷⁹

⁴⁷⁴ Bezzâr, *Müsned*, XVIII, s. 223, no: 230. Râhûye, *Müsned*, III, s. 664, no: 1258. Ebû Avâne, *Mustahrec*, II, s. 473, no: 3882.

⁴⁷⁵ Moğultay, *İkmâl*, X, s. 328, no: 4276. Zehebî, *Men Tüküllime fihi*, s. 168, no: 314; *Siyer*, XI, s. 161, no: 64. Mizzî, *Tehzîb*, no: 6263. İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, s. 425. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, s. 130.

⁴⁷⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 110.

⁴⁷⁷ Buhârî, *Sahîh*, VII, s. 19, no: 5147. Müslim, *Sahîh*, II, s. 607, no: 892. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 281, no: 4922. Tirmizî, *Sünen*, III, s. 391, no: 1090. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 611, no: 1897. Ahmed, *Müsned*, XXXIV, s. 570, no: 27021.

⁴⁷⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 110.

⁴⁷⁹ Buhârî, *Sahîh*, II, s. 23, no: 987; 3529; 3931. Müslim, *Sahîh*, II, s. 608, no: 892. Nesâî, *Sünen*, III, s. 196, no: 1597. Ebû Avâne, *Mustahrec*, II, s. 155, no: 2647. İbn Hibbân, *Sahîh*,

18. قال رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنْتَ مِنِّي وَأَنَا مِنْكَ فَحَجَل. وقال لجعفر: 480
“*Rasûlullâh (a.s) Hz. Ali 'ye, Yâ Ali! Sen benden Bende sendenim, deyinince, Hz. Ali (r.a) sevincinden sallanmıştır. Yine, Peygamber (a.s), Cafer 'i-Tayyâr 'a, sen hem yaratılış hem de ahlak bakımından bana benziyorsun, buyurunca Cafer sallanıp raksetmiştir. Zeyd'e, sen dostum ve kavmim içinde en sevimlisisin.*” 480

19. مَنْ خَلَقَ السَّمَاءَ؟ قَالَتْ: اللَّهُ، قَالَ: فَمَنْ خَلَقَ الْأَرْضَ؟ قَالَتْ: اللَّهُ. قَالَ: مَنْ خَلَقَ الْجِبَالَ؟ ... 481
“*Semayı kim yarattı? Allah. Yeri kim yarattı? Allah. Dağları kim o şekle soktu? Allah.*” 481 Ebû Ya'lâ bu rivâyetin zayıf olduğunu söylemiştir. 482

20. نَقَلَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَدْخُلُ وَلَا يَقَامُ لَهُ 483
“*Nakledilir ki Peygamber (a.s) görüldüğünde bazen ayağa kalkılmazdı.*” 483 Rivâyet sahihtir. 484

3.23. Semaâ Karşı Çıkanlar

Sühreverdî bu bölümde toplam üç hadis zikretmiştir:

1. كَانَ إبْلِيسُ أَوَّلَ مَنْ نَاحَ وَأَوَّلَ مَنْ تَغْنَى 485
“*İlk sayha atıp ağlayan ve ilk teganni edip şarka söyleyen İblis 'tir.*” 485 Hz. Peygamber'e (a.s) isnad edilen bu rivâyetin mutemet kaynaklarda zikredildiğini tespit edemedik. Ancak benzer ifadeler bulunmaktadır. 486

2. إِنَّمَا نَهَيْتُ عَنْ صَوْتَيْنِ فَاجْرَيْنِ، صَوْتِ عِنْدَ نِعْمَةٍ، وَصَوْتِ عِنْدَ مُصِيبَةٍ 487
“*Günah olan iki sestten sakındırıldım. Biri, herhangi bir nimete kavuşunca gülüp eğlenmek, diğer de*

XIII, s. 177, no: 5868; 5876; 5868; 5876. Ebû Nuaym: *Müsned*, II, s. 476, no: 2002. Beyhakî, *Âdâb*, s. 251, no: 615.

480 Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 110. Buhârî, *Sahîh*, V, s. 18. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 284, no: 2280. Ahmed, *Müsned*, II, s. 249, no: 931. İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, s. 1; 24.

481 Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 111.

482 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, no: 769. İbn Kesîr Ebu'l-Fidâ, *Câmiu'l-Mesânîd ve's-Sünen*, (I-X) Thk. Abdumelik b. Abdullâh, Dâru Hıdr, Beyrût, 1419/1998, XXVIII, s. 373, no: 769. Lafiz itibariyle benzer rivâyetler için bkz. Müslim, *Sahîh*, I, s. 120, no: 134. Ahmed, *Müsned*, VIII, s. 295, no: 8359.

483 *Avârifü'l-Meârif*, s. 111.

484 Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 326, no: 946. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 90, no: 2754. Ahmed, *Müsned*, XIX, s. 367, no: 12370.

485 *Avârifü'l-Meârif*, s. 113.

486 Deylemî, *Firdevs*, no: 42. Subkî, *Tabakât*, VI, s. 321.

musibet halinde bağırıp çağırmaktır.”⁴⁸⁷

3. أنه سمع الشعر “Peygamber (a.s) şiir dinlerdi.”⁴⁸⁸ Daha önceki bölümde Hz.Peygamber’in (a.s) şiir dinlediğine dair rivâyetler zikredilmiştir.⁴⁸⁹

3.24. Semâ’a İhtiyaç Duymayanlar

Yirmi dördüncü bölümde toplam üç hadis geçmektedir.

1. اقرأ فقال: أقرأ عليك وعليك أنزل؟ فقال: أحب أن أسمعه من غيري. فافتتح سورة النساء حتى إذا بلغ قوله تعالى: {فكيف إذا جئنا من كل أمة بشهيد، وجئنا بك على هؤلاء شهيداً} فإذا عيناه تهللان ”Rasûlullâh (a.s) Übeyy b. Ka’b’a (r.a), bana Kur’an oku! Buyurdu. Übeyy (r.a), O size inmişken onu ben mi size okuyayım! Dedi. Peygamber Efendimiz (a.s), ben, onu başkasından dinlemeyi severim, buyurdu. Übeyy, Nisâ suresinden okumaya başladı. Nihâyet, ”Her ümmetten şahitlik yapacak bir şahit, seni de onların üzerine bir şahit yaptığımız zaman, onların hali nasıl olacak?”⁴⁹⁰ âyetine gelince, Rasûlullâh (a.s), yeter! Buyurdu. Übeyy (r.a) baktı ki Rasûlullâh’ın (a.s) gözlerinden yaşlar boşanıyordu.⁴⁹¹ Müttefekun aleyh hadistir.⁴⁹²

2. أن رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَقْبَلَ الْحَجَرَ، واستلم ثم وضع شفتيه عليه طويلاً يبكي، وقال يا عُمَرُ: هَاهُنَا تُسَكَّبُ الْعَبْرَاتُ selamladı, fem-I saâdetlerini üzerine koyup öperek uzun süre ağladı. Sonra geri dödüğünde, Hz. Ömer’in (r.a) de ağladığını görünce, Yâ Ömer! Ağla! Doğrusu

⁴⁸⁷ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 114. Tirmizî, *Sünen*, III, s. 319, no: 1005. Nesâî, *Sünen*, IV, s. 69. İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, III, s. 62, no: 12124. Keşşî Ebû Muhammed Abdulhamîd, *el-Müntehab min Müsned Abd b. Humeyd*, Thk. Subhi'l-Bedrî es-Sâmerrâî, Mahmûd Muhammed Halîl es-Saîdî, Mektebetu's-Sünne, Kâhire, 1408/1988, s. 309, no: 1006. Tahavî, *Şerhu Meânî*, IV, s. 293, no: 6975. Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 43, no: 6825. Beyhakî, *Sünen*, IV, s. 115, no: 7151.

⁴⁸⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 114.

⁴⁸⁹ Buhârî, *Sahîh*, II, s. 23, no: 987; 3529; 3931. Müslim, *Sahîh*, II, s. 608, no: 892. Nesâî, *Sünen*, III, s. 196, no: 1597. Ebû Avâne, *Mustahrec*, II, s. 155, no: 2647. İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, s. 177, no: 5868; 5876; 5868; 5876. Ebû Nuaym, *Müsned*, II, s. 476, no: 2002. Beyhakî, *Âdâb*, s. 251, no: 615.

⁴⁹⁰ Nisa 4/41.

⁴⁹¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 118-119.

⁴⁹² Buhârî, *Sahîh*, VI, s. 197, no: 5055. Müslim, *Sahîh*, I, s. 551, no: 800. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 324, no: 3668. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 238, no: 3025. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1403 no: 4194. Ahmed, *Müsned*, VI, s. 12, no: 3551. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 454.

burası, gözyaşlarının boşalacağı ağlamaya değer bir yerdir.”⁴⁹³ Buyurdu. Alî b. Muhammed→Hâlî Ya'lâ→Muhammed b. Avn→Nâfi→İbn Ömer (r.a) tarikiyle gelen bu rivayette Muhammed b. Avn cerh edilmiştir. Hadis tenkidçilerine göre o, münkeru'l-hadis, leyse bi şey', metrûkü'l-hadis ve zayıf lafzılarıyla tecrîh edilmiştir.⁴⁹⁴

3. اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي عَيْنَيْنِ هَطَّالَتَيْنِ “Allahım! Bana hep iki ağlayan göz nasib et.”⁴⁹⁵ Irâkî'ye göre hadis hasen hükmündedir.⁴⁹⁶ Farklı kaynaklarda zikredilmiştir.⁴⁹⁷

3.25. Semâ Âdabi

Yirmi beşinci bölümde toplam sekiz hadis geçmektedir.

1. مَنْ عَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا ”Bizi aldatan bizden değildir.”⁴⁹⁸ Hadis sahihtir.⁴⁹⁹
2. إن كعب بن زهير دخل على رسول الله صلى الله عليه وسلم المسجد وأنشده أبياته التي أولها: بانئت سعاد فقلبي اليوم متبول، حتى انتهى إلى قوله فيها: إن الرسول لسيف يستضاء به، مهند من سيوف الله مسلول. فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: من أنت؟ فقال: أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا... ”Ka'b b. Züheyr, Mescid-i Nebvî'ye, Rasûlullâh'ın (a.s) huzuruna gelerek, kendisine, başlangıcı şu manada olan beyitleri okudu: Ayrıldı benden sevgilim/Kalbin yara bu günlerde/Arkasında bir köleyim/Sanki bağlı zincirlerde. Uzunca bir kasideden sonra, şu manadaki son beytine geldi: Bil ki yüce nur Peygamber/Yalın keskin kılıca benzer/Onun nuruyla beraber/Yol bulunur zulmetlerde. Bunun üzerine, Rasûlullah

⁴⁹³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 119. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 982, no: 2945. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 454.

⁴⁹⁴ Zehebî, *Mizân*, III, s. 676. Mizzî, *Tehzîb*, XXVI, s. 240-243, no: 5528. İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, s. 385.

⁴⁹⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 119.

⁴⁹⁶ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 1512.

⁴⁹⁷ İbn Mubârek, *ez-Zühed*, I, s. 165, no: 480. Taberânî, *Duâ*, s. 429, no: 1457. Ebû Nuaym, *Hilye*, II, s. 196. Dârekutnî Ebu'l-Hasen, *el-Mu'telif ve'l-Muhtelif*, (I-V) Thk. Muvaffak b. Abdullâh b. Abdulkâdir, *Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî*, Beyrût, 1406/1986, III, s. 1227. İbn Asâkir, *Târîh*, XI, s. 120. Deylemî, *el-Firdevs*, I, 469.

⁴⁹⁸ *Avârifü'l-Meârif*, s. 120.

⁴⁹⁹ Müslim, *Sahîh*, I, s. 99, no; 101. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, s. 513. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 272, no: 3452. Tirmizî, *Sünen*, III, s. 598, no: 1315. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 749, no: 2224. Ahmed, *Müsned*, XII, s. 242, no: 7292.

(a.s), sen kimsin? Diye sordu. O da kelime-i şehadet getirip Ben Ka'b b. Züheyrim, dedi. O zaman, Rasûlullâh (a.s) onun müslüman oluşundan ve söylediği kasideden çok memnun olarak, üzerinde bulunan hurka-ı saadetlerini çıkarıp kendisine verdi.”

⁵⁰⁰ Rivayet sahihtir.⁵⁰¹

3. قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم بدر: من وقف مكان كذا فله كذا... الحديث في سبب نزول
“*Rasûlullâh (a.s) Bedir günü şöyle buyurdu: Kim falan mekânda durur, ona şu kadar ganimet vardır. Bu hadise üzerine Allah Teâlâ, “Resûlum! Sana, ganimetlerin kime ait olduğunu soruyorlar. De ki: Ganimet (in taksimi) Allah ve Rasûlü’ne aittir.*”⁵⁰²âyet-i kerimesini indirdi.”⁵⁰³ Hadis sahihtir.⁵⁰⁴

4. كان رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَقْبَلُ الْغَيْثَ وَيَتَبَرَّكُ بِهِ، وَيَقُولُ: حَدِيثُ عَهْدٍ بِرَبِّهِ
“(Enes şunları söyledi):Bir defa biz Rasûlüllah’la (a.s) beraber iken yağmura tutulduk. Rasûlüllah (a.s) elbisesini çıkardı hatta yağmurdan ıslandı. Bi Yâ Resûlellah! Neden böyle yaptın? dedik. Bu yağmur Rabbi Teâlâ tarafından yeni geliyor da onun için! cevâbını verdi.”⁵⁰⁵ Hadis sahihtir.⁵⁰⁶

5. أَهْدَيْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُلَّةً حَرِيرٍ فَأَرْسَلَ بِهَا إِلَيَّ. فَخَرَجْتُ فِيهَا، فَقَالَ لِي: مَا كُنْتَ
لَأَكْرَهُ لِنَفْسِي شَيْئًا أَرْضَاهُ لَكَ، فَشَقَّقْتُهَا بَيْنَ النِّسَاءِ خَمْرًا، وَفِي رِوَايَةٍ: أَتَيْتُهُ فَقُلْتُ مَا أَصْنَعُ بِهَا، أَلْبَسَهَا؟ قَالَ:
لا، وَلَكِنْ اجْعَلْهَا خَمْرًا بَيْنَ الْفَوَاطِمِ. أَرَادَ فَاطِمَةَ بِنْتَ حَمْزَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُنَّ، وَفِي هَذِهِ الرِّوَايَةِ أَنَّ الْهَدِيَّةَ كَانَتْ
“*Rasûlullâh’a (a.s) ipek bir elbise hediye edildi. Peygamber Efendimiz (a.s) onu bana gönderdi. Ben de onu giyerek, huzuruna çıktım. Beni görünce, Ben kendim için hoş görmediğim şeyi senin giymene de razı değilim. Onu parçalayıp kadınlara başörtüsü yap!*” Diğer bir rivayette: Rasûlullâh’a (a.s), ”Bunu ne yapayım, giyeyim mi?” diye sordum, ”Hayır, onu Fâtimalar arasında başörtüsü

⁵⁰⁰ *Avârifü'l-Meârif*, s. 120.

⁵⁰¹ Hâkim, *Müstedrek*, III, s. 670, no: 6477. İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, V, s. 168. Beyhakî, *Delâil*, V, s. 207.

⁵⁰² *Enfal*, 8/19.

⁵⁰³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 121.

⁵⁰⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 77, no: 2737. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 131; 326. Beyhakî, *Sünen*, VI, s. 291; 315.

⁵⁰⁵ *Avârifü'l-Meârif*, s. 121.

⁵⁰⁶ Müslim, *Sahîh*, II, s. 615, no: 898. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 326, no: 5100. Ahmed, *Müsned*, XXI, s. 324, no: 13820. İbn Ebî Âsım, *Sünne*, I, s. 276. Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 285. Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, s. 377.

olabilecek şekilde paylaştır”⁵⁰⁷ Buyurdu. Hadis sahihtir.⁵⁰⁸

6. لما وضعت الحرب أوزارها يوم حنين وفرغنا من القوم، قال رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: من قتل قتيلًا فله سلبه ayrıldıığımız zaman, Rasûlullâh (a.s) buyurdu ki Kim bir düşman askeri öldürmüşse, üzerinde bulunanlar ona aittir.”⁵⁰⁹ Müttefekun aleyh bir hadistir.⁵¹⁰

7. لما قدمنا على رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بعد خيبر بثلاث فأسهم لنا ولم يسهم لأحد لم يشهد الفتح غيرنا Hayber'in fethinden üç gün sonra, Rasûlullâh'a (a.s) geldiğimde, ganimetten bize de pay ayırdı. Bizden başka savaşa katılmamış hiç kimseye pay ayırmadı.”⁵¹¹ Müttefekun aleyh bir hadistir.⁵¹²

8. كنا عند رسول الله صل الله عليه وسلم إذا نزل عليه جبريل عليه السلام فقال: يا رسول إن فقراء أمتك يدخلون الجنة قبل الأغنياء بنصف اليوم وهو خمس مئة عام، ففرح رسول الله صل الله عليه وسلم فقال: هل فيكم من ينشدنا؟ فقال بدوي: نعم يا رسول الله، فقال: هات، فأنشأ الأعرابي: قد لسعت حيتالهُوى كبدى، فلا طبيب لها ولا راقى، إلا الحبيب الذي شغفت به، فعنده رقيتي وترياقى فتواجد رسول الله صل الله عليه وسلم وتواجد الأصحاب معه حتى سقط، رداؤه عن منكب، فلما فرغوا أوى كل واحد منهم إلى مكانه، قال معاوية بن أبي سفيان: ما أحسن لعبكم يا رسول الله، فقال: مه يا معاوية ليس بكريم من لم يهتز عند سماع ذكر الحبيب، ثم قسم رداؤه رسول الله صل الله عليه وسلم على من خضرم بأربع مئة قطعة “Rasûlullâh'in (a.s) yanında bulunuyorduk. O anda Cebrail (a.s) geldi ve Yâ Rasûlellâh! Senin ümmetinin fakirleri zenginlerinden yarım gün önce cennete gireceklerdir. Bu yarım gün 500 sene etmektedir, dedi. Bunu duyan Allah Rasûlu gâyet sevinerek, İçinizde bize şiir söyleyecek kimse yok mudur? Diye sordu. Cemaatin içinden bir bedevi: Evet yâ Rasûlullâh ben söyleyebilirim, dedi. Rasûlullâh (a.s) Öyleyse gel söyle! Buyurunca; a'râbî şu manadaki şiiri okudu: Ciğerimi soktu

⁵⁰⁷ Avârifü'l-Meârif, s. 121-122.

⁵⁰⁸ Müslim, Sahîh, III, s. 1644, no: 2071. Ebû Dâvud, Sünen, IV, s. 47, no: 4043. Nesâî, Sünen, VIII, s. 197, no: 5298. İbn Mâce, Sünen, II, s. 1189, no: 3596. Ahmed, Müsned, II, s. 108, no: 698.

⁵⁰⁹ Avârifü'l-Meârif, s. 122.

⁵¹⁰ Buhârî, Sahîh, V, s. 154, no: 4321. Müslim, Sahîh, III, s. 1370, no: 1751. Ebû Dâvud, Sünen, III, s. 70, no: 2717. Tirmizî, Sünen, IV, s. 695, no: 2562. İbn Mâce, Sünen, II, s. 946, no: 2837. Ahmed, Müsned, XXXVII, s. 210, no: 22527.

⁵¹¹ Avârifü'l-Meârif, s. 122.

⁵¹² Buhârî, Sahîh, V, s. 138, no: 4233. Müslim, Sahîh, IV, s. 1946, no: 2502. Ebû Dâvud, Sünen, III, s. 73, no: 2725. Tirmizî, Sünen, IV, s. 128, no: 1559. Ahmed, Müsned, IV, s. 406.

hevâ yılanı/Ne tabibi var ne de okuyanı/Ancak o aşkına daldığım habib/O'dur bütün ilaçların sahibi tabib. Rasûlullâh (a.s) bunu işitince vecde geldi. Orada bulunan ashab da vecde geldiler. Öyle ki Rasûlullâh'ın (a.s) omuzundan ridası düştü. Vecd halinden çıkınca, her biri yerlerine döndüler. Muâviye b. Ebû Süfyân, hareketiniz ne güzeldi yâ Rasûlullâh! Dedi. Rasûlullâh (a.s), Öyle deme yâ Muâviye! Sevgilinin zikrini işittiğinde titremeyen kimse kerim değildir, buyurdu. Sonra omuzundan düşen ridasını orada bulunan 400 kişiye pay etti.”⁵¹³Sühreverdî bu rivayeti zikrettikten sonra şöyle söylemektedir: “Yukarıdaki hadisi işittiğimiz senedle müsned olarak naklettik. Hadis âlimleri bu hadisin sıhhati konusunu tartışmış ve onun sahih olmadığını söylemişlerdir. Rasûlullah'tan (a.s) nakledilen ve zamanımızdaki kimselerin vecdine, semâlarına ve bu tür meclislerde toplanmalarına uygun düşen bundan başka bir hadis de bulamadım. Eğer bu hadis sahih olsaydı, Sûfiler ve zamanımızdaki kimselerin semâları ve hırka parçalayarak taksim etmeleri konusunda güzel bir delil olurdu. En doğrusunu Allah bilir. Bana öyle geliyor ki bu hadis, bu rivâyet şekliyle sahih değildir. Ben onda, Rasûlullâh (a.s) ashabıyla bir arada bulunmasındaki diğer haberlerde bulduğum zat-ı âlisine yakışan hali ve zevki bulamıyorum. Hem ashab-ı kiram hadiste bize ulaşan duruma göre hareket etmiyorlardı. Bu yüzden kalbim hiç tedirgin olmadan onu kabule yanaşmıyor. En doğrusunu Allah Teâlâ bilir.”

3.26. Halvet (Çilehane) Âdabı

Yirmi altıncı bölümde toplam beş hadis geçmektedir.

1. *”مَنْ أَخْلَصَ لِلَّهِ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا ظَهَرَ تَيَابِيعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ”* Kim kırk gün, Allah için ihlasla amel ederse, kalbinden diline doğru hikmet pınarları fişkıırır.”⁵¹⁴ İbnu'l-Cevzî'nin⁵¹⁵ mevzu olduğunu söylediği rivâyet zayıf senedle rivayet edilmiştir.⁵¹⁶

⁵¹³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 123.

⁵¹⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 123.

⁵¹⁵ İbnu'l-Cevzî Ebu'l-Ferec, *Mevzûât*, (I-III) Thk, Muhammed Abdulmuhsin, Medîne, 1368/1966, III, s. 144.

⁵¹⁶ Ebû Nuaym, *Hilye*, V, s. 189. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XIII, s. 231. Kudâî, *Müsned*, no: 466.

الناس معادن كمعادن الذهب الفضة، خيارهم في الجاهلية خيارهم في الإسلام، إذا فقهوا 2. *”İnsanlar altın ve gümüş madenleri gibi farklı yapı ve değerdedirler. Onların Cahiliyye devrinde hayırlı olanları, dini iyice öğrendikleri zaman, İslama girişlerinde de insanların en hayırlısı olurlar.”*⁵¹⁷ Müttetekun aleyh hadistir.⁵¹⁸

3. إذا كان يوم القيامة يجيء الإخلاص والشرك يجثوان بين يدي الرب عز وجل فيقول الرب *“Kıyamet günü للإخلاص: انطلق أنت وأهلك إلى الجنة، ويقول للشرك: انطلق أنت وأهلك إلى النار olduğunda ihlâs ve şirk, Azîz ve Celîl Allah’ın huzuruna gelirler. Rabbu’l-âlemîn, ihlâsa, sen ve sana sahip olanlar cennete gidiniz. Şirke de sen ve sana sahip olanlar cehenneme gidiniz, buyurur.”*⁵¹⁹ Tahîr b. ebî Fadl→Ebû Bekir Ahmed b. Halef→Ebû Abdurrahmân b. Sülemî→Ebû Mansûr el-Gab’î→Muhammed b. Eşras→Hafs b. Abdullâh→İbrâhîm b. Tuhmân→Âsım→Zerr→Safvân b. Assâl (r.a) tarikiyle nakledilen rivayetteki ravi Muhammed b. Eşras yalancılıkla (kezzab) itham edilmiş birisidir. Rivâyetleri terk edilmiştir.⁵²⁰

4. سألت النبي صلى الله عليه وسلم عن الإخلاص ما هو؟ قال "سألت جبريل عن الإخلاص ما هو؟ قال: سألت رب العزة عن الإخلاص ما هو؟ قال: سرّ من سرّي استودعته قلب من أحببته من عبادي *“Peygamber’e (a.s) ihlas nedir yâ Rasûlullâh (a.s)? diye sordum. O da ben de ihlas nedir yâ Cibril? diye sordum. Cibril ise bende aynı soruyu Cenab-ı Hakk’tan sordum, şu cevabı verdi: İhlas benim sırlarımdan bir sırdır. Onu kullarımdan sevdiğilerimin kalbine emanet olarak bıraktım.”*⁵²¹ İbn Hacer’e göre senette geçen Ahmed b. Atâi ve Abdulvâhid b. Zeyd za yıftır.⁵²² Diğer bir ravi Ahmed b. Gassân ise meçhuldür. Tanınmamaktadır. Bu yüzden de tecrih edilmiştir.⁵²³ Dolayısıyla

⁵¹⁷ *Avârifü'l-Meârif*, s. 124-125.

⁵¹⁸ Buhârî, *Sahîh*, IV, s. 178, no: 3493. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 1846, no: 2378. Ahmed, *Müsned*, II, s. 260; 391. Tayâlisî, *Müsned*, no: 2476. İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, VI, s. 402, no: 32387. Bezzâr, *Müsned*, XV, s. 118, no: 8418.

⁵¹⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 125.

⁵²⁰ Zehebî, *Mizân*, III, s. 485, no: 7246; *Divânu'd-Duâfâ*, s. 343, no: 3606, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, (I-XV) Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1423/2003, VI, s. 395, no: 389. İbn Hacer, *Lisân*, VI, s. 578, no: 6514. İbn Kutlûbuğa, *es-Sikât Mimmen Lem Yeka'a fi'l-Kütübü's-Sitte*, (I-IX) Thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim, Merkezi'n-Nu'mân, 1432/2011, VIII, s. 193.

⁵²¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 125.

⁵²² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IV, s. 109.

⁵²³ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, V, s. 511, no: 19; *Siyer*, IX, s. 408-409.

rivayet merduddur.

5. أول ما بدئ به رسول الله صلى الله عليه وسلم من الوحي الرؤيا الصادقة في النوم، فكان لا يرى رؤيا إلا جاءت مثل فلق الصبح، فكان يأتي حراء فيتحنث فيه، وهو التعبد، الليالي ذوات العدد، ويتزود لذلك، ثم يرجع إلى خديجة فتزوده لمثلها، حتى فجئه الحق وهو في غار حراء، فجاءه الملك فيه، فقال: اقرأ، فقال له النبي صلى الله عليه وسلم: " فقلت: ما أنا بقارئ، فأخذني فغطني حتى بلغ مني الجهد، ثم أرسلني فقال: اقرأ، فقلت: ما أنا بقارئ، فأخذني فغطني الثانية حتى بلغ مني الجهد، ثم أرسلني فقال: اقرأ، فقلت: ما أنا بقارئ، فأخذني فغطني الثالثة حتى بلغ مني الجهد، ثم أرسلني فقال: {اقرأ باسم ربك الذي خلق}- حتى بلغ - {علم الإنسان ما لم يعلم} " فرجع بها ترجف بوادره، حتى دخل على خديجة، فقال: زملوني زملوني فزملوه حتى ذهب عنه الروع، فقال: يا خديجة، ما لي وأخبرها الخبر، وقال: قد خشيت على نفسي فقالت له: كلا، أشر، فوالله لا يخزيك الله أبدا، إنك لتصل الرحم، وتصدق الحديث، وتحمل الكل، وتقري الضيف، وتعين على نوائب الحق، ثم انطلقت به خديجة حتى أتت به ورقة بن نوفل بن أسد بن عبد العزى بن قصي وهو ابن عم خديجة أخو أبيها، وكان امرأ تنصر في الجاهلية، وكان يكتب الكتاب العربي، فيكتب بالعربية من الإنجيل ما شاء الله أن يكتب، وكان شيوخا كبيرا قد عمي، فقالت له خديجة: أي ابن عم، اسمع من ابن أخيك، فقال ورقة: ابن أخي ماذا ترى؟ فأخبره النبي صلى الله عليه وسلم ما رأى، فقال ورقة: هذا الناموس الذي أنزل على موسى، يا ليتني فيها جذعا، أكون حيا حين يخرجك قومك. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: أوخرجي هم فقال ورقة: نعم، لم يأت رجل قط بمثل ما جنت به إلا عودي، وإن يدركني يومك أنصرك نصرًا مؤزرًا، ثم لم ينشب ورقة أن توفي، وفتر الوحي فترة حتى حزن النبي صلى الله عليه وسلم، فيما بلغنا، حزنا غدا منه مرارا كي يتردى من رعوس شواهد الجبال، فكلما أوفى بذروة جبل لكي يلقي منه نفسه تبدى له جبريل، فقال: يا محمد، إنك رسول الله حقا، فيسكن لذلك جأشه، وتقر نفسه، فيرجع، فإذا طالت عليه فترة الوحي غدا لمثل ذلك، فإذا أوفى بذروة جبل تبدى له جبريل فقال له مثل ذلك قال ابن عباس: {فالق الإصباح} ضوء *Rasûlullah 'in (a.s) ilk vahiy başlangıcı uykuda sâliha ruyâ (yânî güzel ve doğru ruyâ) görmekte olmuştur. Hiçbir ruyâ görmezdi ki, sabah aydınlığı gibi açık meydana gelmesin. Kendisi Hira dağına gider ve orada birçok geceler tahannüs, yânî ibâdet eder ve bunun için azık hazırlardı. Sonra Hatîce'ye döner ve bir o kadar zaman için yine azık hazırlardı. Nihâyet bir gün kendisi Hira mağarası'nda bulunduğu sırada kendisine hakk geldi. Şöyle ki: Mağarada iken melek O'na geldi ve oku, dedi. Peygamber (a.s) de ona "Ben okuma bilmem! dedim" diye cevâb verdi. Peygamber (a.s) devamla dedi ki "O zaman melek beni tuttu da takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bıraktı da yine oku, dedi. Ben de ona ben okuma bilmem, dedim. Yine beni aldı ve ikinci defa takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni salıverdi de yine oku, dedi. Ben okuma bilmem! dedim. Yine*

beni üçüncü defa takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bıraktı 'Yaratan Rabb 'inin adiyle oku! O insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabb 'in nihâyetsiz kerem sahibidir. O, kalemle öğretendir. İnsana bilmediğini O öğretti' âyetine kadar ulaştı." Bunun üzerine Rasûlullah (a.s) bu âyetlerle korkudan vücudundaki etleri titreyerek döndü. Nihâyet Hatîce'nin yanına girdi ve: "Beni sarıp örtünüz! Beni sarıp örtünüz!" dedi. Korkusu gidinceye kadar kendisini sarıp örttüler. "Yâ Hadîce! Bana ne oluyor?" dedi ve ona olan haberi haber verdi ve ona "Kendimden korktum" dedi. Hatîce de O'na: Öyle deme! Sen hayırla müjdelenip sevin! Allah'a yemîn ederim ki, Allah Seni hiçbir zaman utandırmaz. Çünkü Sen hısımlarına bakarsın, sözü dosdoğru söylersin, işini görmekten âciz olanların ağırlığını yüklenirsin, zayıflara yemek yedirirsin, hakk yolunda meydana gelen hâdiselerde ve mühim işlerde insanlara yardım edersin, dedi. Bundan sonra Hatîce O'nu birlikte alıp, Hatîce'nin babasının kardeşi olan Varaka ibnu Nevfel ibn Esed ibn Abdiluzzâ ibn Kusayy'a götürdü. Bu zât Câhiliyet zamanında Hristiyan Dîni'ne girmiş bir kimse olup İbrânîce yazı bilir ve incîl'den Allah'ın dilediği mikdârda bâzı şeyleri İbrânîce yazardı. Varaka gözlerine körlük arız olmuş yaşlı bir ihtiyardı. Hatîce ona: Ey amcam oğlu! Dinle de bak! Kardeşinin oğlu ne söylüyor! dedi. Varaka: Ey kardeşimin oğlu! Ne görüyorsun? diye sorunca, Peygamber (a.s) ona gördüğü şeyleri haber verdi. Bunun üzerine Varaka dedi ki: "Bu gördüğün Mûsâ üzerine indirilmiş olan Nâmûs'tur (yânî vahiy sırrının sahibidir). Ah keşke senin davet günlerinde genç olaydım, kavmin seni çıkaracakları zaman, keşke hayâтта olsam!" Bunun üzerine Rasûlullah (a.s): "Onlar beni çıkaracaklar mı?" diye sordu. Varaka "Evet, Senin gibi birşey getirmiş bir kimse yoktur ki, düşmanlığa uğramasın. Şâyet senin davet günlerine yetişirsem, sana son derecede yardım ederim, cevâbını verdi. Ondan sonra çok geçmedi, Varaka vefat etti. Ve o esnada vahiy fetreti oldu. Hattâ bundan dolayı Peygamber (a.s) çok hüzünlendi ve kendisini saran hüzmün içinde, kederinden dolayı birkaç defa yüksek dağların başlarından kendini aşağıya atmak için gitmiş, her defasında kendini dağdan aşağısına atmak için bir dağın zirvesine çıktığında kendisine Cibrîl görünüp: Yâ Muhammed! şübhesiz sen hakk olarak Allah'ın Rasûlü'sün! demiş; bununla ıztırabı sükûna kavuşur ve gönlü sevinir ve geriye dönerdi. Vahiy fetreti kendisine uzun olduğu zaman yine böyle kendini dağdan aşağı atmak için gitmişti. Dağın

zirvesine yükseldiğinde yine kendisine Cibril görünüp, O'na bu "Sen muhakkak Allah'ın Rasûlü'sün!" sözlerini söylemiştir." ⁵²⁴ Hadis sahihtir. ⁵²⁵

3.27. Halvette Vâki Olabilecek Fetihler

Bu bölümde Sühreverdî hadis zikretmemiştir.

3.28. Halvete Nasıl Girilir

Yirmi sekizinci bölümde toplam iki hadis zikredilmiştir.

1. *أبيت عند ربي يطعمني ويسقيني* "Ben Rabbim'in katında gecelerim; O beni yedirir ve içirir." ⁵²⁶ Hadis sahihtir. ⁵²⁷
2. *مَنْ أَخْلَصَ لِلَّهِ تَعَالَى الْعِبَادَةَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا ظَهَرَتْ يَنَابِيعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ* "Kim kırk gün, Allah için ihlasla amel ederse, kalbinden diline doğru hikmet pınarları fişkirir." ⁵²⁸ Bu rivayet az önceki "Halvet Adâbı" bölümünde zikredilmiş ⁵²⁹, burada konuyla itibatlı görüldüğünden tekrar edilmiştir.

3.29. Sûfilerin Ahlak Anlayışı

Bu bölümde toplam yirmi altı hadis geçmektedir.

1. *قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا بَنِيَّ، إِنْ قَدَرْتَ أَنْ تُصْبِحَ وَتُمْسِيَ لَيْسَ فِي قَلْبِكَ عِشٌّ لِأَحَدٍ فَأَفْعَلْ ثُمَّ قَالَ لِي: يَا بَنِيَّ وَذَلِكَ مِنْ سُنَّتِي، وَمَنْ أَحْيَا سُنَّتِي فَقَدْ أَحْبَبَنِي، وَمَنْ أَحْبَبَنِي كَانَ مَعِيَ فِي الْجَنَّةِ* "Enes b. Mâlik (r.a) Rasûlullâh'ın (s.a) kendisine: Evlâdım, gücün yeterse, geceni gündüzünü kalbinde hiç kimseye karşı en ufak bir kin ve düşmanlık bulunmadan geçirmeye bak dediğini ve sözlerine devamla: Evlâdım, bu benim sünnetlerimden birisidir. Sünnetimi tatbik ederek yaşayan beni yaşatmış, ihyâ etmiş

⁵²⁴ Avârifü'l-Meârif, s. 126.

⁵²⁵ Buhârî, *Sahîh*, IX, s. 29, no: 6982. Müslim, *Sahîh*, X, s. 142, no: 160; 253. Ahmed, *Müsned*, VI, s. 232.

⁵²⁶ Avârifü'l-Meârif, s. 134.

⁵²⁷ Buhârî, *Sahîh*, III, s. 37, no: 1962; 7299. Müslim, *Sahîh*, II, s. 774, no: 1102; 1103. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 306, no: 2360. Ahmed, *Müsned*, III, s. 170.

⁵²⁸ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 136. Hennâd, *Zühed*, no: 678. Ebû Nuaym, *Hilye*, V, s. 189. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XIII, s. 231. Kudâî, *Müsned*, no: 466.

⁵²⁹ Ebû Nuaym, *Hilye*, V, s. 189. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XIII, s. 231. Kudâî, *Müsned*, no: 466. İbnu'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, s. 144.

gibidir. Beni ihya eden ise, cennette benimle beraberdir buyurduğunu rivâyet etmiştir.”⁵³⁰ Sühreverdî, hadisi Tirmizî tarikiyle vermiştir. Müslim b. Hâtim el-Ensârî el-Basrî→Muhammed b. Abdullâh el-Ensârî→Ebîhi→Alî ibn Zeyd→Saîd ibn Müseyyib→Enes b. Mâlik (r.a) senediyle gelen rivayet Tirmizi’ye göre hasen gariptir.⁵³¹ Ancak senedde geçen Ali b. Zeyd’in, Said b. Müseyyib’ten onun da Enes b. Malik’ten rivayeti olduğu tartışmalıdır. Buhari, böyle bir senedi tanımadığını söylemektedir. İbn Uyeyne ile Darekutnî’nin leyyin kabul ettiği Ali b. Zeyd’i; Buhar, lâ yuhteccü bih, Yahya b. Main Leyse bi Şe’y, Ahmed b. Hanbel ise zayıf lafzıyla tenkid etmiştir.⁵³²

2. سئلت عائشة رضي الله عنها عن خلق رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقالت: كان خلقه القرآن ”Hz. Aişe’ye (r.a) Efendimiz’in (a.s) ahlakı soruldu. Hz. Aişe Onun (a.s) ahlakı Kur’an’dı.” dedi.⁵³³ Hadis sahihtir.⁵³⁴

3. خذوا شطر دينكم عن هذه الحميراء “Dininizin yarısını şu Humeyra’dan (Ayşe’den) öğreniniz.”⁵³⁵ Hadis münkerdir. Hadis münekkidlerine göre rivayetin senedi bilinmemektedir.⁵³⁶ İbnu’l-Cevzî’ye göre “Yâ Humeyra!” şeklinde geçen bütün rivâyetler uydurmadır.⁵³⁷ Ancak İbnu’l-Cevzî’nin bu tespiti tam olarak doğru değildir. Çünkü Hâkim’in “Sahih” kaydıyla verdiği –Zehebî’nin de *Sahihayn*’ın şartlarına uygun olduğunu ifade ettiği- bir hadiste “Humeyrâ” ifadesi geçmektedir.⁵³⁸

4. صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيثَ حَلِيمَةَ السَّعْدِيَّةِ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فِي شِقِّ صَدْرِهِ الشَّرِيفِ

⁵³⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s.136.

⁵³¹ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 46, no: 2678.

⁵³² Taberânî, *Sağîr*, s. 357, no: 857.

⁵³³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 136.

⁵³⁴ Müslim, *Sahîh*, I, s. 512, no: 746. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 40, no: 1342. Nesâî, *Sünen*, III, s. 199, no: 1601. Ahmed, *Müsned*, VI, s. 91; 163. Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 471. Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, no: 308.

⁵³⁵ *Avârifü'l-Meârif*, s. 136.

⁵³⁶ İbnu’l-Esîr Ebû’s-Saadât, *en-Nihâye fi Ğaribi'l-Hadîs ve'l-Eser*, (I-V) Thk. Tâhir Ahmed Zâvî, Mahmûd Muhammed, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrût, 1399/1979, I, s. 438. İbn Kesîr Ebu’l-Fidâ, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (I-XV) Dâru'l-Fikr, 1407/1986, III, s. 129. Deylemî, *Firdevs*, no: 2828.

⁵³⁷ Sehâvî, *Makâsidü'l-Hasene*, s. 198.

⁵³⁸ Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 471.

“Halîme'nin naklettiği Hz. Peygamber'in (a.s) sadrının yarılması hadisi.”⁵³⁹

Sühreverdî'nin burada işaret ettiği hadisin bir kısmı şöyledir: فِي يَوْمٍ يَلْعَبَانِ فِي بُهُمٍ لَنَا وَرَاءَ بَيْوتِنَا إِذْ جَاءَ أَخُوهُ يَسْعَى، فَقَالَ: ذَلِكَ الْفَرَشِيُّ قَدْ قُتِلَ. فَأَقْبَلْتُ وَأَبُوهُ فَاسْتَقْبَلَنَا، وَهُوَ مُنْتَقِعُ اللَّوْنِ، فَجَعَلْتُ أَضْمُهُ إِلَى مَرَّةٍ، وَأَبُوهُ مَرَّةً، وَنَقُولُ: مَا شَأْنُكَ؟ فَيَقُولُ: لَا أَدْرِي إِلَّا أَنَّهُ أَتَانِي رَجُلَانِ، فَشَقًّا بَطْنِي... فَسَاطَأَهُ... (Peygamber'in (a.s) süt annesi Hâris'in kızı Halîme (r.a) şunları anlatır): ...İkisi evimizin arkasındaki ağulda oynuyorlardı. Derken süt kardeşi telaş ve korku ile yanımıza gelerek, şu Kureyşli kardeşim var ya! Ona beya elbiseli iki adam geldi; onu yatırıp karnını kestiler, dedi. Bunun üzerine ben ve sütbabası hemen yanına koştuk. Onu rengi solmuş bir halde bulduk. Babası boynuna sarılarak, yavrucuğum! Sana ne oldu? Diye sordu. O da tanımadığım beyaz elbise giymiş iki adam yanıma geldi. Beni yatırarak karnımı (göğsümü) yardılar, sonra içinden bir şey çıkararak attılar... (Daha sonra karnımı eski haline getirdiler, dedi...) ⁵⁴⁰

5. كُسِرَتْ رَبَاعِيَّتُهُ وَصَارَ الدَّمُ يَسِيلُ عَلَى وَجْهِهِ وَهُوَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْسَحُهُ وَيَقُولُ: كَيْفَ {يَفْلُحُ قَوْمٌ خَضَبُوا وَجْهَ نَبِيِّهِمْ وَهُوَ يَدْعُوهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ؟ فَاتَزَلَّ اللَّهُ تَعَالَى: {لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ} Uhud harbinde, Rasûlullah'in (a.s) mubarek dişleri kırılıp, kanı yanağına akarken, mübarek nefisleri harekete gelmişti. Bir yandan yüzündeki kanları siliyor, bir yandan da kendilerini Allah'a davet eden peygamberlerinin yüzünü kana bulayan bir kavim nasıl iflah olur? Diye, serzenişte bulunuyordu. Bu hadise üzerine Allah Teâlâ, bu işten sana ait (rahatsız olacağın) herhangi bir şey yok! (Sen onların hesabını bize bırak) âyetini indirdi.” ⁵⁴¹ Hadis sahihtir. ⁵⁴²

6. {إِنَّمَا أَنْسَى لِأَسْنٍ} ”Ben ancak sünnet olsun diye unuturum.” ⁵⁴³ Mâlik rivâyetinde “belagâni” ifadesini kullanmıştır. ⁵⁴⁴ İbn Abdilberre'e göre bunun anlamı Muvatta

⁵³⁹ Avârifü'l-Meârif, s. 137.

⁵⁴⁰ İbn İshâk, Sîre, Thk. Süheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1398/1978, s. 26. İbn Sa'd, Tabakât, I, s. 112. Ebû Nuaym, Delâil, I, s. 111. Beyhakî, Delâil, I, s. 133. İbn Kesîr, el-Bidâye, II, s. 275.

⁵⁴¹ Avârifü'l-Meârif, s. 137.

⁵⁴² Buhârî, Sahîh, V, s. 99, no: 4069. Müslim, Sahîh, III, s. 1417, no: 1791. Tirmizî, Sünen, V, s. 226, no: 3002. Ahmed, Müsned, II, s. 206.

⁵⁴³ Avârifü'l-Meârif, s. 137.

⁵⁴⁴ Mâlik, Muvatta, I, s. 100, no: 2. Ayrıca bkz. Taberânî, Evsat, no: 7753.

dışında bu rivâyeti ne müsned ne de mürsel olarak gördüm, demektir.⁵⁴⁵ Dolayısıyla rivayet müsned, mevzul veya mürsel değildir. İsnadı bilinmemektedir.

7. *”الأخلاق مَخْرُونَةٌ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى، فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ تَعَالَى بَعْدَ خَيْرٍ مَنَحَهُ مِنْهَا خُلُقًا* ”*Güzel ahlaklar, Allah Teâlâ'nın katında saklıdır. Cenâb-ı Hak, kime hayır murad ederse, ona bu ahlaktan bir tane nasib eder.*”⁵⁴⁶ Hadisin isnadındaki ravi Alâi b. Kesir zayıf ve mechul olmakla cerh edilmiştir.⁵⁴⁷

8. *”بِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ* ”*Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.*”⁵⁴⁸ Rivâyetin isnadı kavî, ricali “Sahih” ricalidir.⁵⁴⁹

9. *”إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى مَنَةً وَبِضْعَةَ عَشْرٍ خُلُقًا مَنِ آتَاهُ وَاحِدًا مِنْهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ* ”*Allah Teâlâ'nın yüz on küsur ahlakı vardır; kim onlardan birine sahip olursa, cennete girer.*”⁵⁵⁰

Abdulvâhid ibn Zeyd→Abdullâh ibn Râşid (Osman'ın (r.a) kölesi)→Osman'ın kölesi→Osmân (r.a) tarikiyle gelen rivayette Abdulvâhid zayıf bir râvîdir. Abdullâh ibn Râşid ise hadis rivayetinde mechul kabul edilmiştir.⁵⁵¹

10. *”إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحْسَنِكُمْ أَخْلَاقًا، وَإِنَّ أْبَعْضَكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الثَّرَثَارُونَ وَالْمُتَشَدِّقُونَ وَالْمُتَفِيهِقُونَ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ عَلِمْنَا الثَّرَثَارُونَ الْمُنْتَكِبُونَ؟ قَالَ: الْمُنْتَكِبُونَ”* *Sizin bana en sevimli olanınız ve kıyamet gününde bana en yakın bulunanınız, ahlakı en güzel olanlarınızdır. Bana en sevimsiz ve kıyamet günü meclisimden en uzak olanlarınız da, geveze, lafi uzatarak avurdunu doldura doldura konuşan ve mütefeyhkihûn olanlarınızdır. Ashap yâ Rasûlullâh!*

⁵⁴⁵İbn Abdilberr, *el-İstiskâr*, (I-IX) Thk. Sâlim Muhammed Atâ, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1421/2000, X, s. 342.

⁵⁴⁶ Krş. *Avâriфу'l-Meârif*, s. 137-138

⁵⁴⁷ İbn Vehb, *Câmi*, s. 591, no: 491. Taberânî, *Evsat*, no: 8616. Dârekutnî, *Müsned*, I, s. 218. Hakîm Tirmizî, *Nevâdir*, II, s. 211.

⁵⁴⁸ Krş. *Avâriфу'l-Meârif*, s. 138.

⁵⁴⁹ Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 104, no: 273. Ahmed, *Müsned*, XIV, s. 513, no: 8952. Bezzâr, *Müsned*, XV, s. 364, no: 8949. Tahâvî, *Muşkil*, XI, s. 262, no: 4432. Harâitî, *Mekârimu'l-Ahlâk*, s. 27, no: 1. Kudâî, *Müsned*, II, s. 192, no: 1165. Beyhakî, *Sünen*, X, s. 323, no: 20782. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, X, s. 352, no: 7609.

⁵⁵⁰ Krş. *Avâriфу'l-Meârif*, s. 138. Tayâlisî, *Müsned*, I, s. 82, no: 84. İbn Ebî'd-Dünyâ, *Mekârimu'l-Ahlâk*, s. 24, no: 27. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, XI, s. 65, no: 8191. İbn Hacer, *el-Metâlibu'l-Âliye bi Zevâidi'l-Mesânîdi's-Semâniye*, (I-XIX) Thk. Heyet, Dâru'l-Âsime, 1419/1998, XI, s. 431, no: 2572. Ukaylî, *Duafâu'l-Kebîr*, III, s. 54.

⁵⁵¹ Mizzî, *Tehzîb*, no: 3303. İbn Hacer, *Tehzîb*, V, s. 205.

Geveze ve sözü uzatarak konuşanları biliyoruz, mütefeykihûn kimlerdir? Diye sorduklarında, Rasûlullâh (a.s), kibirlilerdir, buyurdu.”⁵⁵² Sühreverdî, hadisi Tirmizî tarikiyle zikretmektedir. Tirmizi tahric ettiği senedin hasen garib olduğunu ifade eder.⁵⁵³ Ahmed b. Hanbel ile Taberânî’nin ricali ise sahihtir.⁵⁵⁴

11. *إن لله تعالى منة وبضعة عشر خلقا من آتاه واحدا منها دخل الجنة.* ”Allah Teâlâ’nın yüz on küsur ahlakı vardır; kim onlardan birine sahip olursa, cennete girer.”⁵⁵⁵ Abdulvâhid ibn Zeyd→Abdullâh ibn Râşid (Osman’ın (r.a) kölesi)→Osman’ın kölesi→Osmân (r.a) tarikiyle zikredilen bu isnadda Abdulvâhid zayıf bir râvî’dir. Abdullâh ibn Râşid ise hadis rivayetiyle tanınmamaktadır.⁵⁵⁶ Dolayısıyla rivâyet zayıftır.

12. *مَكَارِمُ الْأَخْلَاقِ عَشْرَةٌ تَكُونُ فِي الرَّجُلِ وَلَا تَكُونُ فِي ابْنِهِ، وَتَكُونُ فِي الْإِبْنِ وَلَا تَكُونُ فِي أَبِيهِ، وَتَكُونُ فِي الْعَبْدِ وَلَا تَكُونُ فِي سَيِّدِهِ، وَيُقَسِّمُهَا اللَّهُ تَعَالَى لِمَنْ أَرَادَ بِهِ السَّعَادَةَ: صِدْقُ الْحَدِيثِ، وَصِدْقُ النَّاسِ، وَأَنْ لَا يَشْبَعِ وَجَارُهُ وَصَاحِبُهُ جَانِعَانِ وَإِعْطَاءُ السَّائِلِ، وَالْمُكَافَأَةُ بِالصَّنَاعِ، وَحِفْظُ الْأَمَانَةِ، وَصِلَةُ الرَّحِمِ، وَأَنْ يَشْرَبَ الْغَيْبَ وَتَقَاتُلُ الْوَالِدِ، وَتَقَاتُلُ الْمَرْحُومِ، وَإِقْرَاءُ الضَّيْفِ، وَرَأْسُهُنَّ الْحَيَاءُ* ”En güzel ahlak on tanedir. Onlar bir adamda bulunur, oğlunda bulunmaz. Oğlunda bulunur, babasında bulunmaz. Kölede bulunur, efendisinde bulunmaz. Allah Teâlâ onları, kendilerine saadet murat ettiği kimselere taksim etmiştir. Bunlar şunlardır: Doğru konuşmak, en zor hallerde Hakk’a sadık çıkmak (doğru ve samim olmak), komşusu ve arkadaşı aç iken kendi karnını doyurup onları unutmamak, kendisinden bir şey isteyene vermek, iyiliği mükafatlandırmak, emaneti koruyup, hıyanetlik etmemek, akrabayı ziyaret etmek, arkadaşına güven vermek ve ona karşı samimi olmak, misafiri ağırlamak, hepsinin başı olan hayâ.”⁵⁵⁷ Abdulcebbâr b. Abdussamed b. İsmâîl b. Alî→Ahmed b. Ebî

⁵⁵² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 138.

⁵⁵³ Tirmizî, *Sahîh*, IV, s. 370, no: 2018.

⁵⁵⁴ Ahmed, *Müsned*, IV, s. 193. Taberânî, *Mekârimü'l-Ahlâk*, no: 6. Harâiti, *Mekârim*, no: 5. İbn Hibbân, *Sahîh*, no: 482. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VIII, s. 21

⁵⁵⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 139. Tayâlisî, *Müsned*, I, s. 82, no: 84. Taberânî, *Mekârimü'l-Ahlâk*, s. 357, no: 121. İbn Ebî'd-Dünyâ, *Mekârimü'l-Ahlâk*, s. 24, no: 27. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, XI, s. 65, no: 8191. İbn Hacer, *Metâlibu'l-Âliye*, XI, s. 431, no: 2572. Ukaylî, *Duafâu'l-Kebîr*, III, s. 54.

⁵⁵⁶ Mizzî, *Tehzîb*, no: 3303. İbn Hacer, *Tehzîb*, V, s. 205.

⁵⁵⁷ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 139. İbn Vehb, *Câmi*, s. 595, no: 496. Temmâm, *el-Fevâid*, II, s. 288, no: 1770. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, X, s. 161, no: 7323. Hâkim Tirmizî, *Nevâdir*, II, s. 110. İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, III, s. 81, no: 1140.

Abdumelik Muhammed b. Abdulvâhid el-Hımsî→Eyyûb b. Muhammed el-Vezzân→el-Velîd b. el-Velîd→Sâbit b. Yezîd→Evzâî→Zührî→Urve→Ayşe (r.a) tarikiyle gelen bu rivayette Sâbit b. Yezîd mechuldur.⁵⁵⁸

13. سُنِّلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ الْجَنَّةَ؟ فَقَالَ: تَقْوَى اللَّهِ وَحَسَنُ رَجُلٍ وَرَحْمَةُ الْجَارِ، وَسُنِّلَ عَنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ النَّارَ، فَقَالَ: الْفَمُّ وَالْفَرْجُ
İnsanı en çok ateşe götüren şeyin ne olduğu sorulunca Allah korkusu ve güzel ahlak, buyurdu. İnsanı en çok ateşe götüren şeyin ne olduğu sorulunca da dili ve ferci, buyurdu.”⁵⁵⁹ Tirmizî hadise sahih garib hükmünü vermiştir.⁵⁶⁰ Farklı eserlerde zikredilmektedir.⁵⁶¹

14. لا يسعني أرضي ولا سمائي ويسعني قلب عبدي المؤمن “Beni, yerim ve göğüm içine sığdıramadı, mümin kulumun kalbi içine aldı.”⁵⁶² Bu rivâyet hadis değildir. Sûfiler arasında yaygındır. Rivâyet Vehb b. Münebbih’ten nakledilmiştir.⁵⁶³

15. يَا مُعَاذُ، أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَصِدْقِ الْحَدِيثِ، وَالْوَفَاءِ بِالْعَهْدِ، وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ، وَتَرْكِ الْخِيَانَةِ، وَحِفْظِ الْجَوَارِ وَرَحْمَةِ الْيَتِيمِ، وَلِينِ الْكَلَامِ، وَبَذْلِ السَّلَامِ وَحَسَنِ الْعَمَلِ، وَقِصْرِ الْأَمَلِ وَقِصْدِ الْعَمَلِ، وَأُزْرُومِ الْإِيمَانِ “Yâ Muâz! Sana, Allah’tan korkmayı, takvayı, doğru konuşmayı, ahbine vefa göstermeni, emaneti yerine getirmeyi, hıyaneti terk etmeyi, âzalarını haramadan korumayı, yetime acımayı, yumuşak konuşmayı, selamı yaymayı, güzel ameli, kısa emeli, imana sarılmayı tavsiye ederim.”⁵⁶⁴ Hadisi, sahabi Muâz’dan naklettiği söylenen Atâ’nın Muâz’ı idrak etmediği bilinmektedir. Dolayısıyla hadisin isnadında inkıta’ vardır.⁵⁶⁵

⁵⁵⁸ İbn Hacer, *Lisân*, II, s. 392.

⁵⁵⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 139.

⁵⁶⁰ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 363, no: 2004.

⁵⁶¹ Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, no: 294. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1418, no: 4246. İbn Hibbân, *Sahih*, no: 476. Ahmed, *Müsned*, II, s. 392. Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 224. İbn Şâhin, *Terğîb*, no: 356. Beyhakî, *Zühd*, no: 953.

⁵⁶² *Avârifü'l-Meârif*, s. 140.

⁵⁶³ Ahmed, *Zühd*, s, 69, no: 423; s. 126, no: 830; 1347; 2264. Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, s. 97.

⁵⁶⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 141.

⁵⁶⁵ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, s. 240-241. Beyhakî, *Zühd*, no: 954. Taberânî, *Kebîr*, XX, no: 331. Hatîb, *Târîh*, VIII, s. 435.

16. **حَفَ الْإِسْلَامَ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ وَمَحَاسِنِ الْأَدَابِ** “İslam; şerefli ahlak ve güzel edeplerle çevrilmiştir.”⁵⁶⁶ Hâfız Irâkî bu sözün hadis olmadığı kanatindedir.⁵⁶⁷

17. **مَا مِنْ شَيْءٍ يُوضَعُ فِي الْمِيزَانِ أَثْقَلَ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ، وَإِنَّ صَاحِبَ حُسْنِ الْخُلُقِ لَيَبْلُغُ بِهِ دَرَجَةً** ”Kıyâmet günü, müminin mizanında güzel ahlaktan daha ağır gelen hiçbir şey yoktur. Şüphesiz güzel ahlak sahibi, güzel ahlak sayesinde davamlı nâfile oruç ve namazla meşgul olan kimselerin derecesine ulaşır.”⁵⁶⁸ Müellif Tirmizî tarikiyle isnadı vermiştir. Rivâyet sahihtir.⁵⁶⁹

18. **كان رسول الله صلى الله عليه وسلم أسخى الناس** “O insanların en cömerdi idi.”⁵⁷⁰ Müttefekun aleyhtir.⁵⁷¹

19. **كان صلى الله عليه وسلم لا يبيت عنده دينار ولا درهم، وإن فضل ولم يجد من يعطيه ويأتيه الليل** Peygamber (a.s) yanında bir dinar ve dirhem varken gecelemezdi. Elinde fazla mal bulunur da onu verecek kimse bulamaz ve gece de kavuşursa, ondan kurtuluncaya kadar evine gitmezdi.⁵⁷² Hadis sahihtir.⁵⁷³

20. **كان رسوله صلى الله عليه وسلم لا ينال من الدنيا، وأكثر قوت عامه أيسر ما يجد من التمر** Hz. Peygamber (a.s) dünya adına hiçbir şeye sahip değildi. Eline geçen kuru hurma ve arpadan en kolay şekliyle ailesinin senelik yiyeceğini temin ederdi.⁵⁷⁴

⁵⁶⁶ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 141. Gazzâlî, *İhyâ*, II, s. 359. Subkî, *Tabakât*, VI, s. 322. Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 141.

⁵⁶⁷ Irâkî, *el-Muğnî*, s. 839, no: 2.

⁵⁶⁸ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s.141.

⁵⁶⁹ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 253, no: 4799. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 362, no: 2002; 2003. Ahmed, *Müsned*, VI, s. 40; 446. Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, no: 2270. Taberânî, *Mekârim*, no: 4. Ebû Nuaym, *Hilye*, V, s. 243.

⁵⁷⁰ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 141.

⁵⁷¹ Buhârî, *Sahih*, VIII, s. 13, no: 6033. Müslim, *Sahih*, IV, s. 1802, no: 2307. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 199, no: 1687. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 926, no: 2772.

⁵⁷² Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 141.

⁵⁷³ Buhârî, *Sahih*, I, s. 170, no: 851. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 171, no: 3055. Nesâî, *Sünen*, III, s. 84, no: 1365. Bezzâr, *Müsned*, IV, s. 218. İbn Hibbân, *Sahih*, XIV, s. 261, no: 6351. Taberânî, *Kebîr*, I, s. 363, no: 1119. Ebû Nuaym, *Hilye*, I, s. 149. Beyhakî, *Sünen*, VI, s. 133, no: 11435.

⁵⁷⁴ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 141. Buhârî, *Sahih*, IV, s. 38, no: 2904. Müslim, *Sahih*, III, s. 1376, no: 1757. Ahmed, *Müsned*, I, s. 25.

21. كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُسْأَلُ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ. *“Peygamber (a.s) çok mütevazı idi. Bir şey verdiğinde bile soru sormazdı.”*⁵⁷⁵ Hadis sahihtir.⁵⁷⁶

22. يعود إلى قوت عامه فيؤثر منه حتى ربما احتاج قبل انقضاء العام. *Kendisinden birşey istendiğinde mutlaka verirdi. Eğer istenilen o şey o anda elinde yoksa senelik yiyeceğine döner, ondan ikram ederdi. Öyle ki çoğu zaman, daha sene dolmadan kendisi yiyeceğe muhtaç olurdu.*⁵⁷⁷ Hadis sahihtir.⁵⁷⁸

23. O (a.s) كَانَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْصِفُ نَعْلَ وَيُرْقِعُ الثَّوْبَ وَيُخْدِمُ فِي مَهْنَةِ أَهْلِهِ. *“O (a.s) ayakkabısını kendisi diker, elbisesini yamar, diğer insanların çalıştığı gibi çalışırdı.”*⁵⁷⁹ Hadis sahihtir.⁵⁸⁰

24. كَانَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْطَعُ اللَّحْمَ مَعَ أَهْلِهِ. *“Peygamber (a.s) ailesiyle beraber et doğrardı”*⁵⁸¹ Hadis sahihtir.⁵⁸²

25. كَانَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشَدَّ النَّاسِ حَيَاءً. *“Peygamber (a.s) insanların en hayâlısı idi.”*⁵⁸³ Hadis sahihtir.⁵⁸⁴

26. كَانَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْثَرَ النَّاسِ تَوَاضَعًا. *“Peygamber (a.s) insanların en mütevâzi olanı idi.”*⁵⁸⁵ Konuyla birçok hadis bulunmaktadır.⁵⁸⁶

⁵⁷⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 141.

⁵⁷⁶ Buhârî, *Sahîh*, VII, s. 146, no: 5810. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 1805, no: 2311. Nesâî, *Sünen*, VIII, s. 204, no: 5321. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1177, no: 3555. Dârimî, *Sünen*, I, s. 211, no: 72. Ahmed, *Müsned*, III, s. 497. Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 16; 17.

⁵⁷⁷ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 141.

⁵⁷⁸ Buhârî, *Sahîh*, VI, s. 15, no: 4467. Tirmizî, *Sünen*, II, s. 510, no: 1214. Nesâî, *Sünen*, VII, s. 288, no: 4609. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 815, no: 2436. Beyhakî, *Sünen*, VI, s. 36.

⁵⁷⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 141.

⁵⁸⁰ Buhârî, *Sahîh*, I, s. 136, no: 676. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 654, no: 2489. Ahmed, *Müsned*, XXXXIII, s. 289, no: 26239. İbn Sa'd, *Tabakât*, I, s. 2.

⁵⁸¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 141.

⁵⁸² Ahmed, *Müsned*, XXXXIII, s. 23, no: 25825.

⁵⁸³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 141.

⁵⁸⁴ Buhârî, *Sahîh*, VIII, s. 26, no: 6102. Müslim *Sahîh*, IV, s. 1809, no: 2320. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1399, no: 4180. Ahmed, *Müsned*, III, s. 71; 91. Tabarânî, *Kebîr*, XVIII, s. 206, no: 507.

⁵⁸⁵ *Avârifü'l-Meârif*, s. 141.

⁵⁸⁶ İlgili sahih hadisler için bkz. Buhârî, *Sahîh*, II, s. 133, no: 1517. Tirmizî, *Sünen*, III, s. 328, no: 1017. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1398, no: 4178. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 466. Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, no: 2148.

3.30. Sûfilerin Ahlâkı

Sühreverdî bu bölümde toplam seksen bir hadis zikretmiştir:

1. *Allah Teâlâ bana; "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا وَلَا يَبْغِيَ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ، بَرِّبْرِينَ بِرَبِّبْرِينَ، وَاصْطَبْطُوا بِمَا بَدَأَ بِهِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضِهِمْ خُلُقًا." 587* Hadis sahihtir. 588

2. *قال صلى الله عليه وسلم في قوله تعالى: {قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي} قال: على البر Rasûlullâh (a.s), "De ki: eğer Allah'ı seviyorsanız, hemen bana tabi olunuz ki Allah da sizi sevsin" 589* âyet-i kerimesi hakkında bana iyilik, takva Allah'tan korkma ve nefsi zelil etme hususunda uyunuz." buyurdu. 590

3. *كان من تواضع رسول الله صلى الله عليه وسلم أن يجيب دعوة الحر والعبد ويقبل الهدية، ولو أنها جرة لبن أو فخذ أرنب ويكافئ عليه ويأكلها ولا يستكبر عن إجابة الأمة والمسكين (a.s), yüksek tevazuununun bir eseri olarak; hür olsun köle olsun, herkesin davetine icabet ederdi. Bir yudum süt veya bir tavşan bacağı da olsa, hediyeyi kabul eder, onları yer, içer ve karşılık verirdi. Bir cariyenin veya fakirin davetine gitmekten çekinmezdi." 591 Rivâyet birçok hadisten toplanarak bir araya getirilmiştir. 592*

4. *إن من رأس تواضع أن تبدأ بالسلام على من لقيت وترد على من سلم عليك وأن ترضى بالدون من المجلس وأن لا تحب مدحة و التزكية و البر önce senin selam vermen, selam verene karşılıklıta bulunman, meclisin gerisinde oturmaya razı olman, methedilmeyi, nefsinı temize çıkarmayı ve iyiliklerinin anılmasını sevmemendir." 593 Ebû Zur'a→İbn Halef→Sülemî→Ahmed b. Alî el-Mukrî→Muhammed b. el-Minhâl→Ebî→Muhammed b. Câbir el-*

587 *Avârifu'l-Meârif*, s. 142.

588 Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2197, no: 2865. Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 153, no: 428. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 274, no: 4895. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1398, no: 4178. Ebû Nuaym, *Hilye*, II, s. 17. Hatîb, *Târîh*, IV, s. 168.

589 Âli İmrân, 3/188.

590 *Avârifu'l-Meârif*, s. 142.

591 *Avârifu'l-Meârif*, s. 142.

592 Bkz. Buhârî, *Sahîh*, III, s. 157, no: 2585; 2568; 1661; 5489. Müslim, *Sahîh*, III, s. 1547, no: 1953. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 290, no: 3536. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 183, no: 1653. Ahmed, *Müsned*, VI, s. 90. Mâlik, *Muvatta*, s. 841. İbn Sa'd, *Tabakât*, I, s. 106; 108. Krş.

593 *Avârifu'l-Meârif*, s. 142.

Yemâmî→Süleymân→Amr b. Şuayb→Ebîhi→Ceddihi tarikiyle gelen rivayette Muhammed b. Câbir el-Yemâmî'nin zayıf olduğu söylenmektedir.⁵⁹⁴

5. طُوبَى لِمَنْ تَوَاضَعَ فِي غَيْرِ مَنْقَصَةٍ، وَدَلَّ فِي نَفْسِهِ فِي غَيْرِ مَسْكِنِهِ “*Ne mutlu, (şeref ve dininden) bir şey kaybetmeden tevazu gösterene ve meskenete düşürmeden nefsinin zelil edene.*”⁵⁹⁵ İsnadı sahihtir.⁵⁹⁶

6. “*Büyükklük* الكبرياء رداي، والعظمة إزاري، فمن نازعني واحدا منهما، قذفته في النار *benim ridam, ululuk izarımdır. Kim bu ikisinden biriyle benimle çekişmeye (yarışmaya) girerse, onu ateşe atarım.*”⁵⁹⁷ Müslim ve diğer müellifler rivâyet etmiştir.⁵⁹⁸

7. فَقَدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَأَخَذَنِي مَا يَأْخُذُ النَّاسَ مِنَ الْغَيْبَةِ ظَنًّا مَنِي أَنَّهُ عِنْدَ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ فَطَلَبْتَهُ فِي حَجَرٍ نَسَانَهُ فَلَمْ أَجِدْهُ، فَوَجَدْتَهُ فِي الْمَسْجِدِ سَاجِدًا كَالثُّوبِ الْخَلْقِ وَهُوَ يَقُولُ فِي سَخُودِهِ: سَجَدَ لَكَ سَوَادِي وَخَيَالِي، وَأَمَّنَ بِكَ فُؤَادِي وَأَقْرَبِكَ لِسَاتِي وَهَا أَنَا ذَا بَيْنَ يَدَيْكَ يَا عَظِيمَ يَا غَافِرَ الذُّنُوبِ الْغَافِرِ الْعَظِيمِ “*Bir gece, Rasûlullah'ı (a.s) yatakta, yanımda bulamadım. Kadınlığın verdiği kıskançlık duygusuyla, onun diğer zevcelerinin yanına gittiğini zannettim. Kalkıp diğer hanımlarının odalarını aradım fakat bulamadım. Mescide vardım. Kendisini eski bir elbise gibi iki büklüm secdeye kapanmış halde, şöyle derken buldum: İlahi! Gözüm ve hayalim sana secde etti. Kalbim sana iman, lisanım seni ikrar etti. İşte ben burada, huzurundayım. Ey büyük olan Rabbim! Ey büyük günahları bağışlayan*

⁵⁹⁴ Buhârî, *Târih*, I, s. 53, no: 111. Zehebî, *Târih*, IV, s. 734, no: 254. Taberânî, *Kebîr*, I, s. 114, no: 205. İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, s. 283. Cürcânî, *Târih*, s. 302. Ebû Nuaym, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, I, s. 104, no: 401. İbn Asâkir, *Târih*, XXV, s. 95.

⁵⁹⁵ *Avârifü'l-Meârif*, s. 142.

⁵⁹⁶ İbn Ebî Âsım, *el-Âhad ve'l-Mesânî*, V, s. 255, no: 2782. Taberânî, *Müsned-i Şamiyyin*, II, s. 56, no: 912. Taberânî, *Mekârim*, s. 318, no: 17. Hatîb, *Müttefik*, III, s. 1755, no: 1135. İbn Asâkir, *Târih*, XXXXXVIII, s. 349; 350; 351; 353.

⁵⁹⁷ *Avârifü'l-Meârif*, s. 144.

⁵⁹⁸ Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 552. Müslim, *Sahih*, IV, s. 2023, 2620. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 59, no: 4090. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1397, no: 4174. Ahmed, *Müsned*, II, s. 414. Tayâlisî, *Müsned*, no: 2378. Dulâbî, *Küna*, II, s. 113. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 61; III, s. 453. Kudâî, *Müsned*, s. 1463. Hatîb, *Târih*, XIII, s. 290.

Mevla!"⁵⁹⁹ Hadis aynı lafızlarla Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inde geçmektedir.⁶⁰⁰ Biraz farklı lafızlarla rivâyet edilmiştir.⁶⁰¹

8. زعم أن رجلا من الأنصار يقال له - سهل بن أبي حثمة أخبره: أن نفرا من قومه انطلقوا إلى خيبر، ففترقوا فيها، ووجدوا أحدهم قتيلا، وقالوا للذي وجد فيهم: قد قتلتم صاحبنا، قالوا: ما قتلنا ولا علمنا قاتلا، فانطلقوا إلى النبي صلى الله عليه وسلم، فقالوا: يا رسول الله، انطلقنا إلى خيبر، فوجدنا أحدا قتيلا، فقال: الكبر الكبير فقال لهم: تأتون بالبينة على من قتله قالوا: ما لنا ببينة، قال: فيحلفون قالوا: لا نرضى *Ensâr'dan* "بايمان اليهود، فكره رسول الله صلى الله عليه وسلم أن يبطل دمه، فوداه مائة من إبل الصدقة *Sehl ibn Ebî Hasme* denilen *sahâbî (r.a)*, *Buşeyr ibn Yesâr'a* şöyle haber vermiştir: *Kendi kavminden bir topluluk Hayber'e gittiler. Hayber hurmalıkları içinde kendi işlerine dağıldılar. Sonra kendilerinden birini (Abdullah ibn Sehl'i) öldürülmüş olarak buldular. Bu topluluk, cesedin arazilerinde bulunduğu Hayber'lilere siz bizim arkadaşımızı öldürdünüz! dediler. Hayberliler de: Onu biz Öldürmedik, onun kaatilini de bilmiş değiliz! dediler. Sonra bu sahâbîler topluluğu Peygamber'e (a.s) gidi Yâ Rasûlallah! Bizler Hayber'e gittik ve orada birimizi öldürülmüş hâlde bulduk, dediler. Peygamber (a.s): "Büyük konuşsun, büyük konuşsun!" buyurdu. Sonra onlara:"Onu öldüren kimse üzerine beyyine getireceksiniz" buyurdu. Onlar: Bizim beyyinemiz yoktur, dediler. Peygamber: "O takdirde Yahudiler onu kendileri öldürmediklerine dâir yemîn ederler" dedi. Sahâbîle (Yâ Rasûlallah!) Biz Yahûdiler'in yeminlerine razı olmayız! dediler. Rasûlullah, öldürülen kişinin kanını bâtû ve heder kılmayı istemedi de zekât develerinden yüz tanesini onun diyeti olmak üzere verdi."*⁶⁰² Hadis sahihtir.⁶⁰³

⁵⁹⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 145.

⁶⁰⁰ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, s. 121, no: 4661.

⁶⁰¹ Bkz. Müslim, *Sahîh*, I, s. 351, no: 485. Nesâî, *Sünen*, I, s. 360, no: 721; 8859; 8860. Ahmed, *Müsned*, XXXXII, s. 97, no: 25179. Taberânî, *Duâ*, s. 194, no: 605. Ebû Nuaym, *Mustahrec*, II, s. 99, no: 1077. Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, III, s. 101, no: 619.

⁶⁰² *Avârifü'l-Meârif*, s. 146.

⁶⁰³ Buhârî, *Sahîh*, IX, s. 9, no: 6898. Müslim, *Sahîh*, III, s. 1291, no: 1669. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 178, no: 4523. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 30, no: 1422. Nesâî, *Sünen*, VIII, s. 5, no: 4709. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 892, no: 2677. Mâlik, *Muvatta*, no: 1630.

9. كان رسول الله صل الله عليه وسلم لا يزم طعاما ولا ينهر خادما “*Rasûlullâh (a.s) hiçbir yiyeceği kötülemez, hiçbir hizmetçiyi de azarlamazdı.*”⁶⁰⁴ Bu rivâyet iki ayrı lafızla gelen hadisten oluşmaktadır. ⁶⁰⁵

10. خَدَمْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ فَمَا قَالَ لِي أَفِ قَطُّ، وَمَا قَالَ لِشَيْءٍ صَنَعْتُهُ لَمْ صَنَعْتُهُ، وَلَا لِشَيْءٍ تَرَكْتُهُ لَمْ تَرَكْتُهُ، وَكَانَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ خَلْقًا، وَمَا مَسَسَتْ خَزَا قَطُّ وَلَا حَرِيرًا قَطُّ وَلَا شَيْئًا كَانَ أَلْيَنَ مِنْ كَفِّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا شَمَمْتَ مَسَا قَطُّ وَلَا عَطْرًا
كَانَ أَطْيَبَ مِنْ عَرَقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ “*Rasûlullâh (a.s) Efendimiz’e on sene hizmet ettim. Bu süre içinde bana hiçbir zaman, “öf!” Bile demedi. Yaptığım birşey için, “Niçin böyle yaptın?” veya terkettiğim birşey için, “Onu niçin terkettin?” diye bana çıkışmadı. Rasûlullâh (a.s) insanlar içinde ahlakı en güzel olan idi. Onun elinden daha yumuşak bir ipek ve başka şeye dokunmadım. Onun vücüdünden çıkan terden daha güzel misk ve koku koklamadım.*”⁶⁰⁶ Rivâyet, Tirmizî’nin tarikıyla nakledilmiştir. ⁶⁰⁷

11. الْمُؤْمِنُ الَّذِي يَعَاشِرُ النَّاسَ، وَيَصْبِرُ عَلَى أَدَاهُمْ، خَيْرٌ مِنَ الَّذِي لَا يُخَالِطُهُمْ وَلَا يَصْبِرُ عَلَى أَدَاهُمْ
“*İnsanların içinde yaşayan ve onların eziyetlerine sabreden bir mümin, onlara karışmayan ve eziyetlerine sabretmeyen kimseden daha hayırlıdır.*” ⁶⁰⁸ Rivâyet sahih olup Kütüb-i tis’a müellifleri tarafından tahrir edilmiştir. ⁶⁰⁹

12. أَيْعِزُّ أَحَدَكُمْ أَنْ يَكُونَ كَأَبِي ضَمُّمٍ؟ قِيلَ: مَاذَا كَانَ يَصْنَعُ أَبُو ضَمُّمٍ؟ قَالَ: كَانَ إِذَا أَصْبَحَ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي تَصَدَّقْتَ بَعْرَضِي عَلَى مَنْ ظَلَمَنِي، فَمَنْ ضَرَبَنِي لَا أَضْرِبُهُ وَمَنْ شَتَمَنِي لَا أَشْتَمُهُ وَمَنْ ظَلَمَنِي لَا أَظْلَمُهُ
“*Rasûlullâh (a.s) sizden biri, Ebû Damdam gibi olamıyor mu? diye sordu. O her sabah ‘Bugün bana zulmedene hakkımı bağışladım; bana vurana vurmayacağım,*

⁶⁰⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 146.

⁶⁰⁵ Bkz. Buhârî, *Sahîh*, VII, s. 74, no: 5409. Müslim, *Sahîh*, III, s. 1632, no: 2064. Ebû Davud, *Sünen*, III, s. 346, no: 3763. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 377, no: 2031. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1085, no: 3259.

⁶⁰⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 146.

⁶⁰⁷ Buhârî, *Sahîh*, IV, s. 11, no: 2768. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 1804, no: 2309. Ebû Davud, *Sünen*, IV, s. 247, no: 4774. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 368, no: 2015. Ahmed, *Müsned*, III, s. 227.

⁶⁰⁸ *Avârifü'l-Meârif*, s. 146.

⁶⁰⁹ Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 140, no: 388. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 662, no: 2507. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1338, no: 4032. Ahmed, *Müsned*, IX, s. 64, no: 5022; 23098. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, s. 293, no: 26220. Taberânî, *Evsat*, I, s. 118, no: 368; 5953. Taberânî, *Kebîr*, XIII, s. 112, no: 13766; 13767; 13832. Ebû Nuaym, *Hilye*, V, s. 62. Beyhakî, *Sünen*, X, s. 153, no: 20174; 20175.

bana sövene sövmeyeceğim, bana zulmedene zulmetmeyeceğim' derdi." ⁶¹⁰ Hadis sahihtir.⁶¹¹

13. استأذن رجلا على رسول الله صلى الله عليه وسلم، وأنا عنده فقال: بنس ابن العشييرة أو أخو العشييرة، ثم أذن له فألان له القول. فلما خرج قلت: يا رسول الله قلت له ما قلت ثم أنت له القول! قال: يا العشييرة، عائشة إن من شر الناس من يتركه الناس أو يدعه الناس اتقاء فحشه *"Bir adam içeri girmek için izin istedi. Rasûlullâh (a.s), bende (Âiše) Rasûlullâh'ın yanında bulunuyordum. "O, aşiretinin ne kötü bir kardeşi yahut evladıdır" dedi. Sonra içeri girmesi için izin verdi. O içeri girince ona karşı nazik konuştu ve yumuşak davrandı. Adam çıkıp gidince, ben, yâ Rasûlullâh! (a.s) önce adam hakkında diyeceğini dedin; sonra adam içeri girince yumşak laf ettin!" dedim. O zaman Rasûlullâh (a.s), yâ Aişe! İnsanların en kötüsü; halkın, kötülüğünden korunmak için kendisini terk ettiği kimsedir"* ⁶¹² buyurdu. Hadis sahihtir.⁶¹³

14. اتق الله حينما كنت، وأتبع السيئة الحسنة تمحها، وخالق الناس بخلق حسن. *"Nerede olursan ol Allah'tan kork. İşlediğin her kötülükten sonra bir iyilik yap ki onu temizlesin. İnsanlara da iyi davran."* ⁶¹⁴ Hadis sahihtir.⁶¹⁵

15. مَنْ كَظَمَ غَيْظًا وَهُوَ يَسْتَطِيعُ أَنْ يُفِدَّهُ دَعَا اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ حَتَّى يُخَيَّرَهُ فِي أَيِّ الْخُورِ شَاءَ *"İntikamını almaya gücü yetti halde, öfkesini yenen kimseyi, Allah Teâlâ kıyamet günü bütün mahlukatın önünde huzurna çağırır ve onu dilediği hûriyi almakta serbest bırakır."* ⁶¹⁶ Tirmizi hadise hasen garib hükmünü vermiştir.⁶¹⁷

⁶¹⁰ *Avârifü'l-Meârif*, s. 146.

⁶¹¹ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 272, no: 4886; 4887. İbnu's-Sunnî, *Amelu'l-Yevm*, s. 65. Taberânî, *Mekârim*, no: 53. Buhârî, *et-Târihu's-Sağîr*, II, s. 80.

⁶¹² *Avârifü'l-Meârif*, s. 146.

⁶¹³ Buhârî, *Sahîh*, VIII, s. 13, no: 6032. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2002, no: 2591. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 251, no: 4791.

⁶¹⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 146.

⁶¹⁵ Tirmizî, *Sünen*, III, s. 423, no: 1987. Ahmed, *Müsned*, XXXV, s. 284, no: 21354; 21403; 21536; 22059. Taberânî, *Evsat*, IV, s. 125, no: 3779; *Sağîr*, XX, s. 145, no: 297; 298; 530; *Mekârim*, s. 316, no: 13. Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, s. 378. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, X, s. 380, no: 7662; 7663.

⁶¹⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 147.

⁶¹⁷ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 372, no: 2021. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 248, no: 4777. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1400, no: 4186. Ahmed, *Müsned*, XXIV, s. 398, no: 15637.

16. *“Size cehennem haram olduğu kimseyi haber vereyim mi? Cehennem, her kolay geçimli, yumuşak ve cana yakın kimseye haramdır.”*⁶¹⁸ Rivâyet şahitlerle birlikte sahih derecesine yükselmektedir.⁶¹⁹

17. *أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَجُلٍ، فَكَلَّمَهُ فَارَعِدَ فَقَالَ: هَوْنٌ عَلَيْكَ، فَإِنِّي لَسْتُ بِمَلِكٍ، إِنَّمَا أَنَا ابْنُ امْرَأَةٍ تَأْكُلُ الْقَدِيدَ* *“Rasûlullâh’ın (s.a) yanına bir adam getirildi. Allah Rasûlu (a.s) onunla konuşunca adam titremeye başladı. Bunu gören Rasûlullâh (a.s), “Sakin ol, korkma! Ben kral değilim, sadece kuru ekmek yiyen Kureyşli bir kadının oğluyum”*⁶²⁰ buyurdu. Rivâyet sahihtir.⁶²¹

18. *مَنْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنَ الرَّفْقِ فَقَدْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنَ الْخَيْرِ، وَمَنْ حُرِمَ حَظَّهُ مِنَ الرَّفْقِ، فَقَدْ حُرِمَ حَظَّهُ مِنَ الْخَيْرِ* *“Kendisine yumuşaklık verilen kimseye, hayırdan bir pay verilmiş demektir. Yumuşaklıktan nasibi olmayanın, hayırdan da nasibi yoktur.”*⁶²² Rivâyet sahihtir.⁶²³

19. *قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم النضير للأَنْصار: إن شئتم قسمتم للمهاجرين من أموالكم ودياركم وتشاركونهم في هذه الغنيمة، وإن شئتم كانت لكم دياركم وأموالكم ولم نقسم لكم شيئاً من الغنيمة؟ فقالت الأنصار: بل نقسم لهم من أموالنا وديارنا ونؤثرهم بالغنيمة ولا نشاركهم فيها، فأنزل الله تعالى {وَيُؤْتِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ} “Rasûlullâh (a.s) Benî Nadr ganimetlerini taksim ederken Ensâr’a dedi ki, “Sizler kendi isteğinizle muhacir kardeşlerinizle mallarınızı ve evlerinizi bölüştünüz. Bu ganimette de onlara ortak oldunuz. Eğer isterseniz; mal ve evleriniz size kalsın, bu ganimetten size bir şey vermeyelim” buyurdu. Bunun üzerine ensar, “Hayır, biz mallarımızı ve evlerimizi onlarla bölüştük. Ayrıca bizler, bu ganimetteki payımızdan vazgeçerek hepsini onlara veriyoruz” dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, onlar kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile,*

⁶¹⁸ *Avârifu’l-Meârif*, s. 147.

⁶¹⁹ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 235, no: 2488. İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, I, s. 272, no: 409. Ebû Ya’lâ, *Müsned*, III, s. 379, no: 1853; 5053. İbn Hibbân, *Sahih*, II, s. 216, no: 470. Taberânî, *Evsat*, I, s. 256, no: 837.

⁶²⁰ *Avârifu’l-Meârif*, s. 147.

⁶²¹ İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1101, no: 3312. Hatîb, *Târih*, VI, s. 277. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 466.

⁶²² *Avârifu’l-Meârif*, s. 147.

⁶²³ Buhârî, *el-Edebu’l-Müfred*, s. 164, no: 464. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 367, no: 2013. Ahmed, *Müsned*, XXXXII, s. 153, no: 25259; 27553. Humeydî, *Müsned*, I, s. 379, no: 397. İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, I, s. 41, no: 24.

başkalarını kendilerine tercih ederler, âyet-i kerimesini indirdi.”⁶²⁴ Sühreverdi'nin ihtisar ederek zikrettiği hadis güvenilir hadis kaynaklarında yer almaktadır.⁶²⁵

20. أُهْدِيَ لِبَعْضِ الصَّحَابَةِ رَأْسُ شَاةٍ مَشْوِيٍّ وَكَانَ مَجْهُودًا فَوَجَّهَ بِهِ إِلَى جَارٍ لَهُ فَتَدَاوَلَهُ سَبْعَةً.
Edildi. Bu zat çok sıkıntı içindeydi; buna rağmen kelleyi yandaki komşusuna gönderdi. O da bir diğer komşusuna gönderdi ve böylece kelle yedi komşuyu dolaşarak ilk gönderene geri geldi. O zaman bu âyet-i kerime indi.”⁶²⁶ Hâkim hadise sahîh hükmünü verirken Zehebî, senedde yer alan Ubeydullah b. el-Velîd'in zayıf olduğuna dikkat çekmektedir.⁶²⁷

21. إِذَا تَقَى الْمُسْلِمَانُ يَنْزِلَ عَلَيْهِمَا مَنَّةٌ رَحْمَةً، تَسْعُونَ لِأَكْثَرِهِمَا بَشْرًا وَعَشْرَةٌ لِأَقْلَمِهِمَا بَشْرًا.
İki Müslüman karşılaşmış birbiriyle selamlaştıklarında yüz rahmet iner. Bunun doksanı en fazla güler yüzlü olana, onu da daha az güler yüz gösterene verilir.”⁶²⁸ Rivayet bu lafızla hadis değildir. Fakat buna yakın rivâyetler mevcuttur.⁶²⁹

22. إِنْ الْأَشْعَرِيِّينَ إِذَا أَرْمَلُوا فِي الْغَزْوِ، أَوْ قَلَّ طَعَامٌ عِيَالِهِمْ بِالْمَدِينَةِ جَمَعُوا مَا كَانَ عِنْدَهُمْ فِي ثَوْبٍ.
Eş'arîler, gazada azıkları tükendiği ve çoluk çocuklarının yiyeceği azaldığı zaman, yanlarında bulunan yiyecekleri bir bez üzerinde toplar, sonra da bir kapla aralarında eşit olarak bölerlerdi. Bu ne güzel davranıştır. Eş'arîler benden, bende onlardanım.”⁶³⁰ Hadis sahihtir.⁶³¹

23. يَا مَعْشَرَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ، إِنْ مِنْ إِخْوَانِكُمْ قَوْمًا لَيْسَ لَهُمْ مَالٌ، وَلَا عِدَّةٌ فَلْيَضُمُّ أَحَدُكُمْ إِلَيْهِ
الرجل والرَّجُلَيْنِ وَالثَّلَاثَةَ، فَمَا لِأَحَدِكُمْ مِنْ ظَهْرٍ جَمَلُهُ إِلَّا عُقْبَةٌ كَعُقْبَةِ أَحَدِهِمْ، قَالَ: فَضَمَمْتُ إِلَيَّ اثْنَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةً

⁶²⁴ Avârifü'l-Meârif, s. 148. Krş. Taberî, Câmiu'l-Beyân, XIV, s. 41. Vâkidî, el-Meğâzî, I, s. 378. Şevkânî, Fethu'l-Kadîr, V, s. 200.

⁶²⁵ Buhârî, Sahîh, V, s. 34, no: 3798. Müslim, Sahîh, III, s. 1624, no: 2054. Tirmizî, Sünen, V, s. 409, no: 3304.

⁶²⁶ Avârifü'l-Meârif, s. 148.

⁶²⁷ Hâkim, Müstedrek, II, s. 526, no: 3799. Beyhakî, Şuâbu'l-Îmân, no: 3479.

⁶²⁸ Avârifü'l-Meârif, s. 148.

⁶²⁹ Bkz. Bezzâr, Müsned, no: 2003. Dûlâbî, Künâ, I, s. 152. İbn Şâhin, Terğîb, no: 426. Sehmî, Târîhu Cürcân, s. 402. Hâkim Tirmizî, Nevâdir, s. 211; 245. Beyhakî, Şuâbu'l-Îmân, no: 8961.

⁶³⁰ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 150.

⁶³¹ Buhârî, Sahîh, III, s. 138, no: 2486. Müslim, Sahîh, IV, s. 1944, no: 2500.

مالِي إِلَّا عُقْبَةُ كَعْقَبَةَ أَحَدِهِمْ مِنْ جَمَلِهِ “Ey muhacir ve ensar topluluğu! Kardeşleriniz içinde hiçbir malı ve malzemesi olmayan kimseler var. Bineği olanlar yanlarına ikişer üçer kişi alsın. Her birinizin devesinde, diğer birinin bineceği nöbeti kadar istifade hakkı vardır. Câbir (r.a) dedi ki Bende yanıma iki veya üç kişi aldım. Bende arkadaşlarım gibi ancak nöbetim kadar istifade hakkı vardır.”⁶³² Hâkim hadisin hükmüne sahih derken Zehebî de onu tasdik etmektedir.⁶³³

24. لما قدم عبد الرحمان بن عوف المدينة آخى النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ فَقَالَ لَهُ: أَقَاسِمُكَ مَالِي نَصْفَيْنِ وَلِي امْرَأَتَانِ فَأُطَلِّقُ إِحْدَاهُمَا فَإِذَا انْقَضَتْ عِدَّتُهَا فَتَزَوَّجْهَا، فَقَالَ لَهُ دِ الرَّحْمَانِ “Abdurrahman b. Avf (r.a) Medine’ye hicret ettiği zaman Rasûlullâh (a.s) onu Sa’d b. Rebî (r.a) ile kardeş yaptı. Sa’d b. Rebî, Abdurrahman b. Avf’a, “Malımı ikiye bölüp yarısını sana vereceğim. Bir de, benim iki hanımım var; bunlardan birini boşayayım, iddeti bitince onunla evlen!” dedi. Abdurrahman b. Avf “Allah Teâlâ sana, ehlin ve malında bereket versin” dedi.”⁶³⁴ Hadis sahihtir.⁶³⁵

25. “Üç şey sahibini helak eder, üç şey de kurtuluşa götürür.”⁶³⁶ Eyyûb b. Utbe→Fadl b. Bekr el-Abdî→Katâde→Enes (r.a) tarikiyle gelen rivayette Fadl b. Bekr el-Abdî cerhe uğramıştır. Bilinen birisi değildir. Hadisleri münkerdir. Ukaylî onun hakkında şöyle demiştir: “Hiçbir kul onun hadislerine tabi olmamalıdır”. Hadis’in isnâdı çok zayıftır.⁶³⁷

26. “Bana peygamber (a.s) dedi ki: Cimrilik yapma ki sana da cimrice davranılmasın.”⁶³⁸ Hadis sahihtir.⁶³⁹

⁶³² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 150

⁶³³ Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. XVIII, no: 2534. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 100, no: 2451.

⁶³⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 150.

⁶³⁵ Buhârî, *Sahih*, V, s. 31, no: 3781; 3782. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 328, no: 1933. Nesâî, *Sünen*, VI, s. 128, no: 3373. Ahmed, *Müsned*, III, s. 190; 204; 270. İbn Sa’d, *Tabakât*, III, s. 89.

⁶³⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 150-151. Bezzâr, *Müsned*, XIII, s. 486, no: 7293. Dûlâbî, *Künâ*, II, s. 469, no: 847. Taberânî, *Evsat*, V, s. 328, no: 5452; 5754. Kelâbâzî Ebû Bekir Muhammed, *Bahru'l-Fevâid*, Thk. Muhammed Hasan İsmâil, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1420/1999, s. 49. Ebû Nuaym, *Hilye*, II, s. 160; s.343; III, s. 219. Kudâî, *Müsned*, I, s. 214, no: 325. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, II, s. 203, no: 731. İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, s. 421-422.

⁶³⁷ Zehebî, *Mizân*, III, s. 349; *Dîvânu'd-Duafâ*, s. 319, no: 3360. İbn Hacer, *Lisân*, IV, s. 437, no: 1337.

⁶³⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 151.

27. رَأَيْتَ قَصُورًا مَشْرُفَةً عَلَى الْجَنَّةِ فَقُلْتَ يَا جَبْرِيْلُ لِمَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: لِلكَاطِمِيْنَ الْغِيْظِ وَالْعَافِيْنَ عَنِ النَّاسِ “Cennette yüksekçe köşkler gödüm ve Cebrail’e, bunlar kimin için yâ Cebrail!” diye sordum, Cebrail, öfkesini tutan ve insanların kusurlarını müsamaha ile karşılayıp affedenler içindir” dedi.”⁶⁴⁰ Abdurrahmân b. Hemedânî el-Cellâbî→İbrâhîm b. Mehdî→es-Sult b. Mesûd el-Cuhdirî→Osmân b. Matar→Sâbit (r.a) tarikiyle gelen hadiste Osmân b. Matar ve İbrâhîm b. Mehdî zayıf olmakla, münkeru’l-hadis ve hadisleri yazılmamakla tenkid edilmiştir. Rivayet zayıftır.⁶⁴¹

28. أن أبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ كَانَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَجْلِسٍ فَجَاءَ رَجُلٌ فَوَقَعَ فِي أَبِي بَكْرٍ وَهُوَ سَاكِتٌ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَبَسَّمُ، ثُمَّ رَدَّ أَبُو بَكْرٍ عَلَيْهِ بَعْضَ الَّذِي قَالَ، فَغَضِبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَامَ، فَلَحَقَهُ أَبُو بَكْرٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ شَتَمَنِي وَأَنْتَ تَتَبَسَّمُ، ثُمَّ رَدَدْتَ عَلَيْهِ بَعْضَ مَا قَالَ فَغَضِبْتَ وَقَمْتَ! فَقَالَ: إِنَّكَ حَيْثُ كُنْتَ سَاكِتًا كَانَ مَعَكَ مَلِكٌ يَرُدُّ عَلَيْهِ، فَلَمَّا تَكَلَّمْتَ وَقَعَالشَّيْطَانُ فَلَمْ أَكُنْ لِأَقْعُدَ فِي مَقْعَدٍ فِيهِ الشَّيْطَانُ، يَا أَبَا بَكْرٍ، ثَلَاثٌ كُلُّهُنَّ حَقٌّ لَيْسَ عَبْدٌ يَظْلَمُ بِمَظْلَمَةٍ فَيَعْفُو عَنْهَا إِلَّا أَعَزَّ اللهُ نَصْرَهُ، وَلَيْسَ عَبْدٌ يَفْتَحُ بَابَ مَسْأَلَةٍ يَرِيدُ بِهَا كَثْرَةَ إِلَّا زَادَهُ اللهُ قَلَّةً، وَلَيْسَ عَبْدٌ يَفْتَحُ بَابَ عَطِيَّةٍ أَوْ صَلَاةٍ يَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللهِ إِلَّا زَادَهُ اللهُ بِهَا كَثْرَةَ “Hz. Ebû Bekir (r.a) Rasûlullâh (a.s) ile bir mecliste oturuyorken içeri bir adam geldi ve Hz. Ebû Bekir’e sövmeye başladı. Ebû Bekir (r.a) susuyor, Rasûlullâh da tebessüm ediyordu. Sonra Hz. Ebû Bekir (r.a), adamın söylediklerinin bir kısmına karşılık verdi. Bunun üzerine Rasûlullâh (a.s) gazaba gelerek kalkıp gitti. Hz. Ebû Bekir (r.a) arkasından yetişip, “Yâ Rasûlullâh! (a.s) O bana kötü kötü konuşurken siz tebessüm ediyordunuz. Sonra ben bazı sözlerine karşılık verdim, hemen kızıp kalktınız, niçin?” diye sordu. Rasûlullâh (a.s) şöyle buyurdu: “Sen susarken, senin yanında bir melek, senin adına ona karşılık veriyordu; fakat sen konuşmaya başlayınca, şeytan gelip işe karıştı. Şeytanın bulunduğu mecliste ben oturacak değildim.”⁶⁴² Ebû Dâvud’un rivâyeti hasen li gayrihi, Buhârî’nin *el-Edebu’l-müfred*’indeki rivâyeti ise zayıftır. Muhammed b. Ümeyye→Abdullâh b. Keysân→İkrime→İbn Abbâs (r.a) tarikiyle gelen rivayette Muhammed b. Ümeyye ve Abdullâh b. Keysân hakkında birtakım söylentiler bulunmaktadır. Münekkitler

⁶³⁹ Buhârî, *Sahîh*, II, s. 113, no: 1433. Müslim, *Sahîh*, II, s. 713, no: 1029. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 134, no: 1700. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 342, no: 1960. Nesâî, *Sünen*, V, s. 74, no: 2551. Ahmed, *Müsned*, VI, s. 139; 344.

⁶⁴⁰ Krş. *Avâriifu’l-Meârif*, s. 151. Deylemî, *Firdevs*, II, s. 255, no: 3187.

⁶⁴¹ Buhârî, *Târih*, VI, s. 253. Zehebî, *Mîzân*, III, s. 53, I, 68. İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, s. 278.

⁶⁴² *Avâriifu’l-Meârif*, s. 151.

onu zayıf/metruk kabul etmiştir. Hadisleri hüccet kabul edilmiş, yalnız meçhul râvîlerden rivâyet ettiği hadislerin ekseriyeti münker kabul edilmiştir. Bununla birlikte Buhârî ondan *Tarih* 'inde rivâyette bulunmuştur.⁶⁴³

29. لَا تَكُونُوا إِمْعَةً، تَقُولُونَ: إِنَّ أَحْسَنَ النَّاسِ أَحْسَنًا، وَإِنْ ظَلَمُوا ظَلَمْنَا، وَلَكِنْ وَطَنُوا أَنْفُسَكُمْ، إِنَّ
“İnsanlar bize iyilik ederse, biz de iyilik ederiz. Eğer zulm ederlerse, biz de onlara zulmederiz! diyen kimseler gibi olmayınız. Fakat kendinizi, iyilik yapanlara iyilik yapmaya, kötülük edenlere de zulmetmemeye alıştırmınız.”⁶⁴⁴ Müellif Tirmizî tarikiyle rivayeti tahrir etmiştir. Tirmizî hadise hasen garib hükmünü vermiş ve bu vecih dışında hadisi bilmiyoruz demiştir. Dolayısıyla Tirmizî bu rivâyetle infirad etmiş, Kütüb-i sitte müelliflerinden kendisi hariç kimse bu rivâyeti nakletmemiştir.

30. يَا رَسُولَ اللَّهِ، الرَّجُلُ أَمْرٌ بِهِ فَلَا يَقْرِينِي وَلَا يُضَيِّفُنِي فِيمَرُّ بِي أَفَأَجْزِيهِ؟ قَالَ: لَا، بَلْ أَقْرِهِ
Allah'ın Rasûlü! (s.a) Kendisine uğradığımda beni misafir edip ağırlamayan bir kimse, bana geldiğinde ben de aynısını yapabilir miyim?” diye sordu. Rasûlullâh (a.s), “Hayır, sen onu ağırla!”⁶⁴⁵ buyurdu. Tirmizî hadise hasen sahih demiştir.⁶⁴⁶

31. لَيْسَ الْوَاصِلُ الْمُكَافِي، وَلَكِنَّ الْوَاصِلَ الَّذِي إِذَا قَطَعْتَ رَجْمَهُ وَصَلَهَا
Gerçek sıla-i rahim; gelene gitmek değil, sana gelmeyen ve ilişkiyi kesene gitmektir.”⁶⁴⁷ Hadis sahihtir.⁶⁴⁸

32. كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ، وَإِنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلْقٍ، وَأَنْ تُفَرِّغَ مِنْ دَلُوكَ فِي إِئَاءِ
Her iyilik sadakadır. Mümin kardeşine güler yüzle muamele etmen, kovanla

⁶⁴³ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 274, no: 4896. Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 151, no: 419; *Târîh*, I, s. 102.

⁶⁴⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 152. Tirmizî, *Sünen*, III, s. 432, no: 2007.

⁶⁴⁵ *Avârifü'l-Meârif*, s. 152.

⁶⁴⁶ Tirmizî, *Sünen*, III, s. 432, no: 2006. Ahmed, *Müsned*, III, s. 473.

⁶⁴⁷ *Avârifü'l-Meârif*, s. 152.

⁶⁴⁸ Buhârî, *Sahih*, VIII, s. 6, no: 5991; *el-Edebu'l-Müfred*, s. 37, no: 68. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 133, no: 1697. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 316, no: 1908. Ahmed, *Müsned*, XI, s. 394, no: 6784. Taberânî, *Kebîr*, XIII, s. 447, no: 14302; 14304; 14305. Ebû Nuaym, *Hilye*, III, s. 301. Humeydî, *Müsned*, I, s. 505, no: 605. Bezzâr, *Müsned*, VI, s. 359; 360. Beyhakî, *Âdâb*, s. 9, no: 8.

⁶⁴⁹ Ahmed, *Müsned*, IV, s. 148. Taberânî, *Mekârim*, s. 331, no: 56. Taberânî, *Kebîr*, XVII, s. 269, no: 739. Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 178, no: 7285. İbn Vehb, *Câmi*, s. 586, no: 486. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, X, s. 336, no: 7587. Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIII, s. 31, no: 3443.

çektiğın sudan ona da vermen birer iyiliktir.”⁶⁵⁰ Müellif Tirmizî tarikiyle hadisi tahrir etmektedir. Müttefekun aleyh bir hadistir.⁶⁵¹

33. *Ben şaka da yaparım, fakat ancak hak olanı söylerim.”*⁶⁵² Hadisin hasen olduğu ifade edilmiştir.⁶⁵³

34. *روي أن رجلاً يقال له زاهر بن حرام وكان بدويا وكان لا يأتي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إلا جاء بطرفة يهديها إلى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فحاه يوماً من الأيام فوجده رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ في سوق المدينة يبيع سلعة له ولم يكن آتاه ذلك اليوم فاحتضنه النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ من ورائه بكفيه فالتفت فأبصر النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقبل كفيه فقال النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: من يشتري العبد؟ فقال: إذا تجدني كاسدا يا رسول الله فقال: ولكتك عند الله ربيع ثم قال صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لكل أهل حضر بادية وبادية آل محمد زاهر بن حرام* *Asr-ı saâdet'te Zâahir b. Haram isimli bir bedevî vardı. Çölde yaşardı. Medîne'ye Rasûlullâh'a (a.s) her gelişinde mutlaka taze turfanda yiyeceklerden hediye getirirdi. Yine bir gün Medine'ye gelmişti. Henüz Rasûlullâh'ın (a.s) huzuruna çıkmamıştı. Rasûlullâh (s.a) onu çarşıda mal satarken buldu. Hiç farketirmeden arkasından yanaşıp iki eliyle gözlerini kapadı. Zâhir b. Haram, geri dönüp karşısında Rasûlullâh'I (a.s) görünce hemen ellerini öptü. Rasûlullâh (a.s) şaka yollu, "Kim bu köleyi satın almak ister!" diye seslendi. O da, "Yâ Rasûlullâh! (a.s) Beni satacak olsanız, beş para etmem! dedi. Peygamber (a.s) ise, "Fakat Allah katında çok değerlisin" dedi, ve sonra, Her şehirlinin çölde yaşayan bir dostu vardır,*

⁶⁵⁰ *Avârifü'l-Meârif*, s. 152.

⁶⁵¹ Buhârî, *Sahîh*, VIII, s. 11, no: 6021. Müslim, *Sahîh*, II, s. 697, no: 1005. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 287, no: 4947. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 347, no: 1970. Nesâî, *Sünen*, X, s. 345, no: 11637. Ahmed, *Müsned*, XXIII, s. 161, 14877; 18741; 23371; 23379. Tayâlisî, *Müsned*, I, s. 335, no: 419. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, s. 220, no: 25426; 25427; 25431; 25432; 25433. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IV, s. 36, no: 2040. İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, s. 172, no: 3378. Dârekutnî, *Sünen*, III, s. 428, no: 2895.

⁶⁵² *Avârifü'l-Meârif*, s. 153.

⁶⁵³ Taberânî, *Kebîr*, XII, s. 391, no: 13443. Taberânî, *Evsat*, I, s. 298, no: 995; 6764; 7322. Taberânî, *Sagîr*, II, s. 59, no: 779. Kâdî el-Mâristân, *Meşyahu'l-Kübrâ* (I-III) Thk. eş-Şerîf Hâtim b. Ârif el-Avnî, Dâru Âlimu'l-Fevâid, 1422/2001, II, s. 948, no: 375. Deylemî, *Firdevs*, I, s. 56, no: 154.

Muhammed ailesinin köylüsü de Zâhir b. Haram'dır.”⁶⁵⁴ İbn Hibbân hadisin, Şeyhân'ın şartlarına göre sahih olduğu kanaatindedir.⁶⁵⁵

35. جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ احْمَلْنِي عَلَى جَمَلٍ فَقَالَ: أَحْمَلُكَ عَلَى ابْنِ النَّاقَةِ قَالَ: أَقُولُ لَكَ: احْمَلْنِي عَلَى جَمَلِكَ وَقُولْ أَحْمَلُكَ عَلَى ابْنِ النَّاقَةِ!؟ فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَاجْعَلْ ابْنَ النَّاقَةِ “*Rasûlullâh'a (a.s) bir adam gelerek, bana binecek bir deve ver, yâ Rasûlallah! dedi. Peygamber (a.s), “Seni, sana binmen için bir dişi deve yavrusu vereyim” buyurdu. Adam “Ben, Binmem için bana bir deve veriniz diyorum, siz ise; Sana binmen için bir dişi deve yavrusu vereyim! diyordunuz, “Yâ Rasûlullâh! (a.s) ben dişi deve yavrusuyla ne yapacağım. Beni nasıl taşıyacak?” deyince, Rasûlullâh (a.s) “İstediğin büyük deve de dişi bir devenin yavrusu değil midir?” diyerek, latife yaptı.”*⁶⁵⁶ Hadis sahihtir.⁶⁵⁷

36. أتيت رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَبَيْنَ يَدَيْهِ تَمْرٌ يَأْكُلُ مِنْهُ، فَقَالَ: أَصَبَ مِنْ هَذَا الطَّعَامِ فَجَعَلْتُ أَكُلُ مِنَ التَّمْرِ، فَقَالَ: أَتَأْكُلُ مِنَ التَّمْرِ وَأَنْتَ رَمَدٌ؟ فَقُلْتُ: إِذَا أَمْضَعُ مِنَ الْجَانِبِ الْآخِرِ فَضَحَكَ “*Rasûlullâh'in (a.s) huzuruna vardık; önünde bulunan kuru hurmalardan yiyordu. Beni görünce, “Gel sen de ye!” buyurdu. Bende yanaşıp, yemeye başladım. Rasûlullâh (a.s) bana, “Gözüm ağrıyor diyorsun. Gözün ağrıyor ve bozursa nasıl hurma yiyorsun?” diye şaka etti. Ben de, “Gözümün ağrımayan tarafıyla atıştırıyorum!” dedim. Bunun üzerine, Rasûlullâh (a.s) tebessüm etti.”*⁶⁵⁸ Hadis sahihtir.⁶⁵⁹

37. قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم: يا ذا الأذنين “*Enes b. Mâlik'e (r.a) bir gün Rasûlullâh (a.s) şaka yaparak, Ey iki kulaklı! diye hitab etti.”*⁶⁶⁰ Rivâyet sahihtir.⁶⁶¹

⁶⁵⁴ Avârifü'l-Meârif, s. 153.

⁶⁵⁵ Ahmed, Müsned, XX, s. 90, no: 12648. Tirmizî, Şemâil, s. 196, no: 240. İbn Hibbân, Sahih, XIII, s. 107, no: 5790. Taberânî, kebîr, V, s. 274, no: 5310. Abdurrezzâk, Musannef, X, s. 454-455, no: 19688.

⁶⁵⁶ Avârifü'l-Meârif, s. 153.

⁶⁵⁷ Tirmizî, Sünen, IV, s. 357, no: 1991. Ebû Dâvud, Sünen, IV, s. 300, no: 4998. Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, s. 102, no: 268. Ahmed, Müsned, XXI, s. 322, no: 13817.

⁶⁵⁸ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 153.

⁶⁵⁹ İbn Mâce, Sünen, II, s. 1139, no: 3443. Hâkim, Müstedrek, IV, s. 456, no: 8263.

⁶⁶⁰ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 153.

38. سئلت عائشة رضي الله عنها: كيف كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا خلا في بيت؟ قالت: “Hz. Aişe, (r.a) “Rasûlullâh (a.s) evde yalnız kaldıkları zaman hali nasıldı? diye sorulduğunda, “İnsanların en yumuşak huylusu ve en çok tebessüm edeniydi” demiştir.”⁶⁶²

39. سابقها فسبقته، ثم سابقها بعد ذلك فسبقها فقال: هذه بتلك. “Peygamber (a.s) ile birlikte seferdeydim. Benimle koşu yarışı yaptı; ilk yarışta onu geçtim. Daha sonar yine yarış yaptık; bu defa yarışı Rasûlullâh (a.s) kazandı ve, bu öncekinin karşılığıdır” buyurdu.⁶⁶³ Hadis sahihtir.⁶⁶⁴

40. كان رسول الله صلى الله عليه وسلم: ليخالطنا حتى إنه كان يقول لأخ لي صغر: يا أبا عمير ما فعل النغير؟ “Peygamber (a.s) bizimle karşılıklı konuşurdu. Hatta bir gün küçük kardeşime gelerek, Yâ Ebû Umeyr, ne yapıyor Nuğayr!” demişti.⁶⁶⁵ Müellif Tirmizî tarikiyle nakletmiştir. Müttefekun aleyh bir hadistir.⁶⁶⁶

41. أتيت النبي صلى الله عليه وسلم بخزيرة قد طبختها له، فقلت لسودة - والنبي صلى الله عليه وسلم بيني وبينها -: كُلي، فأبت، فقلت: لتأكلن أو لأطحن وجهك، فأبت، فوضعت يدي في الخزيرة، فطليت وجهها، فضحك النبي صلى الله عليه وسلم، فوضع بيده لها، وقال لها: أطخي وجهها، فضحك النبي صلى الله عليه وسلم لها، فمر عمر، فقال: يا عبد الله، يا عبد الله، فظن أنه سيدخل، فقال: فوما فأعسلا وجوهكما، فقالت عائشة: “Rasûlullâh 'a (a.s) kendisi için pişirdiğim bir miktar un bulamacı getirip ikram ettim. Diğer hanımı Sevde de oradaydı. Rasûlullâh (a.s) onunla benim armada oturuyordu. Sevde'ye, “Sen de ye!” dedim. O, Çekindi yemedi. Ben tekrar, “Ye!” dedim, yine yemedi, geri durdu. Bu sefer, “Vallahi, ya bundan yersin yahut yüzüne serperim!” dedim. Yine yemedi. Bunun üzerine elimi bulamaca daldırıp yüzüne serptim. Rasûlullâh (a.s) güldü; önünü kapatan dizini aşağı indirerek, Sevde'ye, “Sen de onun yüzüne serp!”

⁶⁶¹ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 301, no: 5002. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 358, no: 1992; 3828. Ahmed, *Müsned*, XIX, s. 206, no: 12164; 12283; 137337. Bezzâr, *Müsned*, XIII, s. 106, no: 6474. Taberânî, *Kebîr*, I, s. 240, no: 662.

⁶⁶² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 153. İbn Sa'd, *Tabakât*, I, s. 274.

⁶⁶³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 153.

⁶⁶⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 29, no: 2578. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1224, no: 1979. Nesâî, *es-Es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, s. 194, no: 8942.

⁶⁶⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 153.

⁶⁶⁶ Buhârî, *Sahîh*, VIII, s. 30, no: 6129. Müslim, *Sahîh*, III, s. 1692, no: 2150. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 293, no: 4969. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 357, no: 1989.

buyurdu. O da bir miktar bulamaç alıp benim yüzüme serpti. Peygamber Efendimiz (a.s) güldü. Bu sırada Hz. Ömer (r.a) hâne-i saâdetin kapısında, “Yâ Abdullah!” diye oğlunu çağırıyordu. Rasûlullâh (a.s), onun içeriğe gireceğini düşünerek, “kalkın yüzünüzü yıkayın!” buyurdu. Hz. Aişe (r.a) demiştir ki: “Rasûlullâh’ın (a.s) Ömer’e (r.a) böyle saygı duymasından dolayı, bende bu olaydan sonar, kendisinden çekinir, ona saygı duyarım.”⁶⁶⁷ Hadisin isnadı sika ravilerden meydana gelmektedir.⁶⁶⁸

42. شهدت وليمة لرسول الله صلى الله عليه وسلم ما فيها خبز ولا لحم “*Rasûlullâh’ın (a.s) bir düğün yemeğinde bulundum, onda et ve ekmek yoktu.*”⁶⁶⁹ Bu hadis Hayber ve Medine arasında vârid olmuştur. Hadis’in tamamı Buhârî ve Müslim’de geçmektedir. Müttefekun aleyhtir.⁶⁷⁰

43. نِعْمَ الْإِدَامُ الْخَلُّ “*Sirke ne güzel katıktır.*”⁶⁷¹ Hadis sahihtir.⁶⁷²

44. أخرج لسفيان بن سلمة خبزا وملحا وَقَالَ: كل، لَوْلَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَانَا أَنْ يَتَكَأَفَ أَحَدٌ لَأَحَدٌ لَتَكَأَفْتُ لَكُمْ عِمْكَةً جَاءَتْكَ “*Seleme’nin (r.a) yanına gitmiştim. Bana ikram olarak tuz ve ekmek getirdi. ”Ye” dedi. “Şâyet Peygamber (a.s) bir kimsenin diğer bir kimse için sıkıntıya girmesini yasaklamasaydı; ben de sizin için külfete girer elimde ve hazırda olmayan başka şeyler de getirirdim” dedi.*⁶⁷³ Müellif, sahâbi ismini Süfyan b. Seleme (r.a) olarak vermektedir ancak doğrusu Şakîk b. Seleme (r.a) olacaktır. Heysemî, Muhammed b. Mansur et-Tûsî dışında ricalinin sahih olduğunu beyan etmiştir.⁶⁷⁴

45. الْحَيَاءُ وَالْعِيُّ شُعْبَتَانِ مِنَ الْإِيمَانِ، وَالْبَدَأُ وَالْبَيَانُ شُعْبَتَانِ مِنَ النَّفَاقِ “*Haya ve az konuşmak, imanın iki şubesidir. Çirkin ve çok konuşmak da nifağın şubeleridir.*”⁶⁷⁵

⁶⁶⁷ Avârifü'l-Meârif, s. 154.

⁶⁶⁸ Ebû Ya'lâ, Müsned, VII, s. 449, no: 4476. Ebû Bekir eş-Şâfiî, Kitâbu'l-Fevâid, no: 121.

⁶⁶⁹ Avârifü'l-Meârif, s. 155.

⁶⁷⁰ Buhârî, Sahîh, VII, s. 6, no: 5085. Müslim, Sahîh, II, s. 993, no: 1365.

⁶⁷¹ Avârifü'l-Meârif, s. 155.

⁶⁷² Müslim, Sahîh, III, s. 1621, no: 2051. Ebû Dâvud, Sünen, III, s. 359, no: 3820; 3821. Tirmizî, Sünen, IV, s. 278, no: 1839; 1840. İbn Mâce, Sünen, II, s. 1102, no: 3316; 3317; 3318; 3820. Ahmed, Müsned, XXII, s. 132, no: 14225, 14261; 14807; 14985; 14988; 15186; 15191; Ma'mer b. Râşid, Câmi, X, s. 423, no: 19569. İbn Ebî Şeybe, Musannef, V, s. 148, no: 24613; 24614; 24615.

⁶⁷³ Avârifü'l-Meârif, s. 155.

⁶⁷⁴ Ahmed, Müsned, XXXIX, s. 136, no: 23733. Tabarânî, Kebîr, VI, s. 235, no: 6083. Ebû Nuaym, Târih, I, s. 56. Heysemî, Mecmau'z-zevâid, VIII, 179 H.no: 13628.

⁶⁷⁵ Avârifü'l-Meârif, s. 156.

Müellif Tirmizî tarikiyle rivâyet etmiştir. Hâkim hadis'in Şeyhân'ın şartlarına uygun olarak sahih olduğu kanaatindedir. Zehebî de bunu tasdik etmektedir.⁶⁷⁶

46. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلَّذِينَ يَدْعُونَ لَأَمْوَاتِ أُمَّتِي، وَلَا يَتَكَلَّفُونَ، أَلَا وَإِنِّي بَرِيءٌ مِنَ التَّكْلِيفِ، وَصَالِحٌ أُمَّتِي. *"Allahım! Ümmetimin mevtaları için dua edenleri, dua ve davranışlarında külfete girmeyenleri affet! Dikkat! Ben ve ümmetimin salihleri tekellüften uzağız."*⁶⁷⁷

Nevevî'ye bu lafızla hadis sabit değildir. Ancak Dârekutnî *efrâd* adlı eserinde Zübeyr b. Avvâm'dan gelen zayıf bir senedle rivayeti nakletmiştir.⁶⁷⁸

47. ما من يوم يصبح العباد فيه، إلا ملكان ينزلان، فيقول أحدهما: اللهم أعط منفقا خلفا، ويقول الآخر: اللهم أعط ممسكا تلفا. *"Her sabah, iki melek (dünya semasına inerek), biri, "Allahım! Malını infak edene yenisini ver" diğeri de "Allahım! Cimrilik edenin malını telef et!" diye dua eder."*⁶⁷⁹ Hadis sahihtir.⁶⁸⁰

48. لَا يَدْخُرُ شَيْئًا لِعَدِيٍّ "Rasûlullâh (a.s), elindeki maldan ertesi güne hiçbir şey bırakmaz hepsini fakirlere dağıtırdı."⁶⁸¹ Hadis sahihtir.⁶⁸²

49. أُهْدِيَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَةُ طَوَائِرٍ، فَأَطْعَمَ خَادِمَهُ طَائِرًا، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْعَدِيِّ أَتَتْهُ بِهِ، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَمْ أَنْهَكَ أَنْ تَرْفَعِي شَيْئًا لِعَدِيٍّ، فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِرِزْقِ كُلِّ عَدِيٍّ "Rasûlullâh'a (a.s) üç kuş hediye edildi. Bir tanesini yemesi için hizmetçisine verdi. Ertesi gün olunca, hizmetçi o kuşu Rasûlullâh'a (a.s) getirdi. Peygamber Efendimiz (a.s) şöyle buyurdu: "Ben sana (bugünkü yiyeceğini) yarına saklamayı yasaklamadım mı? Bil ki Allah Teâlâ, her yeni gün için ayrı bir rızık verir."⁶⁸³ Mervân b. Muâviye→Hilâl b. Süveyd Ebû Muallâ→Enes b. Mâlik (r.a) tarikiyle gelen rivayette

⁶⁷⁶ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 375, no: 2027. Ahmed, *Müsned*, XXXVI, s. 649, no: 22311. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 51, no: 17. Tahâvî, *Müşkil*, VII, s. 432, no: 2983. Harâitî, *Mekârim*, s. 108, no: 300. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, X, s. 148, no: 7307.

⁶⁷⁷ *Avârifü'l-Meârif*, s. 156.

⁶⁷⁸ İbn Asâkir, *Târîh*, XXXV, s. 278, no: 7188. Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 205 H. no:621.

⁶⁷⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 156.

⁶⁸⁰ Buhârî, *Sahih*, II, s. 115, no: 1442. Müslim, *Sahih*, II, s. 700, no: 1010. Ahmed, *Müsned*, V, s. 197. Tayâlisî, *Müsned*, no: 979. Ebû Nuaym, *Hilye*, I, s. 226. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 445. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, X, s. 331.

⁶⁸¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 156.

⁶⁸² Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 580, no: 2362. İbn Hibbân, *Sahih*, XIV, s. 270, no: 6356; 6378. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, III, s. 59, no: 1391.

⁶⁸³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 156.

Hilâl b. Süveyd Ebû Muallâ tenkid edilmiştir. Bu sebeple hadis zayıf kabul edilmektedir.⁶⁸⁴

50. دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى بِلَالٍ وَعِنْدَهُ صَبْرٌ مِنْ تَمْرٍ، فَقَالَ: مَا هَذَا يَا بِلَالُ؟ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، نَحَرْتُهُ لَكَ وَلِضَيْفَانِكَ، قَالَ: أَمَا تَخْشَى أَنْ يَفُورَ لَهَا بُخَارٌ مِنْ جَهَنَّمَ؟ أَنْفِقْ يَا بِلَالُ وَلَا تَخْشَ مِنْ ذِي الْعَرْشِ إِفْلَاحًا “*Rasûlullâh (a.s) Bilâl’in (r.a) yanına vardı. Önünde bir miktar yığılmış hurma görünce, “Bunlar nedir yâ Bilâl?” diye sordu. Bilâl (r.a), “Biriktiriyorum yâ Rasûlullâh!” (a.s) deyince, Rasûlullâh (a.s), “Allah’tan korkmuyor musun? Çekinme, infak et yâ Bilâl! Arşın sahibinin, malını azaltacağından korkma!” buyurdu.*⁶⁸⁵ Hadisin isnadı sahihtir.⁶⁸⁶

51. لَوْ أَنْتُمْ كُنْتُمْ تَوَكَّلُونَ عَلَى اللَّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرِزِقْتُمْ كَمَا يُرْزَقُ الطَّيْرُ تَغْدُو خِمَاصًا وَتَرُوحُ بِطْنَا “*Eğer siz Allah’a tam tevekkül etseydiniz, Allah size, kuşlara rızık verdiği gibi rızık verirdi. Kuşlar sabahleyn karınları aç olarak yuvalarından çıkarlar, karınları dolmuş olarak akşamleyn yuvalarına dönerler.*”⁶⁸⁷ Rivâyet sahih’tir.⁶⁸⁸

52. ما سئل النبي صلى الله عليه وسلم عن شيء قط فقال: لا “*Rasûlullâh (a.s) kendisinden istenen hi. Bir şey için “yok, veremem!” dememiştir.*”⁶⁸⁹ Hadis sahihtir.⁶⁹⁰

53. جَبْرِيلُ قَالَ: مَا فِي الْأَرْضِ أَهْلُ عَشْرَةِ آيَاتٍ إِلَّا قَلْبَتْهُمْ، فَمَا وَجَدْتُ أَحَدًا أَشَدَّ انْقِافًا لِهَذَا الْمَالِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ “*Cebrâil (a.s) dedi ki: “Yeryüzünde dolaşmadığım ev ve aşiret kalmadı, hepsini gezdim; içlerinde şu dünya malını Rasûlullâh’tan (a.s) daha çok infak eden kimse görmedim.*”⁶⁹¹ Müellif Dârimî’nin tarikiyle isnada yer

⁶⁸⁴ Ahmed, *Müsned*, XX, s. 339, no: 13043; *Zühd*, s. 11, no: 38. Buhârî, *Târîh*, VIII, s. 209, no: 2738. İbn Bişrân, *Emâli*, s. 78, no: 142.

⁶⁸⁵ *Avârifü'l-Meârif*, s. 156.

⁶⁸⁶ Taberânî, *Kebîr*, I, s. 340, no: 1020; 1024; 1025; 1098; 10300. Taberânî, *Evsat*, III, s. 86, no: 2572. Ebû Nuaym, *Hilye*, I, s. 149. Ma’mer b. Râşid, *Câmi*, XI, s. 108, no: 20057. İbn Ebî Esâme, *Müsned*, II, s. 875, no: 941. Bezzâr, *Müsned*, I, s. 396, no: 273; 1366; 1978; 9893; 9930. Ebû Ya’lâ, *Müsned*, X, s. 429, no: 6040.

⁶⁸⁷ *Avârifü'l-Meârif*, s. 157.

⁶⁸⁸ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 573, no: 2344. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1394, no: 4164. Ahmed, *Müsned*, I, s. 439, no: 372. Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 318. Ebû Nuaym, *Hilye*, X, s. 69. Kudâi, *Müsned*, no: 1444.

⁶⁸⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 157.

⁶⁹⁰ Buhârî, *Sahîh*, VIII, s. 13, no: 6034. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 1805, no: 2311. Tirmizî, *Şemâil*, no: 353. İbn Sa’d, *Tabakât*, I, s. 93. İbn Ebî’-d-Dünyâ, *Mekârim*, no: 376.

⁶⁹¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 157.

vermiştir. Bu isnad mürsel olmakla beraber râvîleri sikadır. Ayrıca rivâyetin şahitleri de vardır.⁶⁹²

54. مَا قَلَّ وَكَفَى خَيْرٌ مِمَّا كَثُرَ وَالْهَيَّ “Az olup yeten mal, çok olup insanı Hak’tan alıkoyan maldan daha hayırlıdır.”⁶⁹³ Rivâyet sahihtir.⁶⁹⁴

55. قَدْ أَفْلَحَ مَنْ أَسْلَمَ، وَكَانَ رِزْقُهُ كِفَافًا، وَصَبَرَ عَلَيْهِ “Müslüman olan, rızkı kendisine yeten ve bu hale sabreden kimse gerçekten kurtuluşa ermiştir.”⁶⁹⁵ Hadis sahihtir.⁶⁹⁶

56. اللَّهُمَّ اجْعَلْ رِزْقَ آلِ مُحَمَّدٍ قُوتًا “Allahım! Muhammed ailesinin rızkını yetecek kadar ver.”⁶⁹⁷ Hadis sahihtir.⁶⁹⁸

57. الْقَنَاعَةُ مَالٌ لَا يَنْفَدُ “Kanaat hiç bitmeyen bir maldır.”⁶⁹⁹ Abdulâh b. İbrâhîm→Münkedir b. Muhammed→Ebîhi→Câbir (r.a) tarikiyle gelen rivayette Abdulâh b. İbrâhîm zayıf, mechul, munkeru’l-hadis olmakla tenkid edilmiştir.⁷⁰⁰

58. مَنْ أَصْبَحَ آمِنًا فِي سِرْبِهِ، مُعَافَى فِي جَسَدِهِ، عِنْدَهُ طَعَامٌ يَوْمِهِ، فَكَأَنَّمَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا “Kim, kalbi korkudan emin, bedeni afiyet içinde, yanında da günlük yiyecek bulunarak

⁶⁹² Dârimî, *Sünen*, I, s. 212, no: 74. Ahmed b. Hanbel, *Fedâilu’s-Sahâbe*, (I-II) Thk. Vasîullâh b. Muhammed Abbâs, Müessesetu’r-Risâle, 1403/1983, II, s. 628, no: 1073. İbn Âsım, *Sünne*, II, s. 632, no: 1494. Beyhakî, *Delâil*, I, s. 176. Taberânî, *Evsat*, no: 6281.

⁶⁹³ *Avârifu’l-Meârif*, s. 157.

⁶⁹⁴ Ahmed, *Müsned*, XXXVI, s. 53. Ebû Ya’lâ, *Müsned*, II, s. 319, no: 1053. Kudâî, *Müsned*, II, s. 235, no: 1261; 1263. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 482, no: 3662. Tayâlisi, *Müsned*, II, s. 323, no: 1072. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, s. 48, no: 36; 29516; 34493. İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, s. 121, no: 3329. Taberânî, *Evsat*, III, s. 77, no: 2541; 2891. Ebû Nuaym, *Hilye*, I, s. 226.

⁶⁹⁵ *Avârifu’l-Meârif*, s. 157.

⁶⁹⁶ Müslim, *Sahîh*, II, s. 730, no: 1054. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 575, no: 2348. Ahmed, *Müsned*, XI, s. 134, no: 6572. Taberânî, *Kebîr*, XIII, s. 414, no: 14253; 14565; 14566. İbn Hibbân, *Sahîh*, II, s. 444, no: 670.

⁶⁹⁷ *Avârifu’l-Meârif*, s. 157.

⁶⁹⁸ Müslim, *Sahîh*, II, s. 730, no: 1055. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 580, no: 2361. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1387, no: 4139. Ahmed, *Müsned*, XV, s. 468, no: 9753; 10237. Bezzâr, *Müsned*, XVII, s. 167, no: 9785. İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, s. 254, no: 6344. Beyhakî, *Sünen*, II, s. 214, no: 2862. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, s. 84, no: 34378.

⁶⁹⁹ *Avârifu’l-Meârif*, s. 157.

⁷⁰⁰ Taberânî, *Evsat*, VII, s. 84, no: 6922. İbn Şâhin, *Tergîb*, s. 95, no: 306. İbnu’l-Cevzî, *Sıfatu’s-Safve*, (I-II) Thk. Ahmed b. Alî, Dâru’l-Hadîs, Kâhire, 1421/2000, I, s. 81. Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, X, s. 256, no: 17867. Sehâvî, *el-Makâsidu’l-Hasene*, s. 492, no: 776. Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, II, s. 119. Ayrıca bkz. Zehebî, *Târîh*, V, s. 97. Mizzî, *Tehzîb*, II, s. 160-165.

sabahlarsa, sanki bütün dünya verilmiş gibidir.”⁷⁰¹ Tirmizî hadisin hasen garib olduğuna hükmetmiştir.⁷⁰²

59. كَرَدَ شَيْءٌ مَوْعِدًا فَتُخْلَفُهُ، وَلَا تَعْدُهُ مَوْعِدًا فَتُخْلَفُهُ. “Kardeşinle cedelleşme! Bir de ona, yapamayacağın şeyi vaat etme.”⁷⁰³ Sühreverdî, rivayeti Tirmizî tarikiyle vermektedir. Hadis zayıf kabul edilmiştir.⁷⁰⁴

60. من ترك المراء وهو مبطل، بني الله له بيتا في رياض الجنة، ومن ترك المراء وهو محق، بني الله له في أعلاها Kim haksız olduğunu anlayıp tartışmayı terkederse, ona cennetin kenarında bir ev bina edilir. Kim haklı olduğu halde tartışmayı terkederse, ona da cennetin ortasında bir ev bina edilir. Ahlakı güzel olana ise, cennetin en üst yerinde bir ev bina edilir.”⁷⁰⁵ Tirmizî’ye göre hadis hasendir.⁷⁰⁶ Daha başka hadis kaynakları rivayet yer vermiştir.⁷⁰⁷

61. مَنْ طَلَّبَ الْعِلْمَ لِيُمَارِيَ بِهِ السُّفَهَاءَ وَلِيُبَاهِيَ بِهِ الْعُلَمَاءَ، أَوْ لِيَصْرِفَ بِهِ وُجُوهَ النَّاسِ إِلَيْهِ، فَهُوَ فِي نَارٍ نار Kim ilmi, âlimlere karşı üstünlük taslamak, sefihlerle mücadele etmek ve insanların teveccühünü kazanmak için tahsil ederse, Alla Teâlâ onu cehenneme atar.”⁷⁰⁸ Sühreverdî, rivayeti Dârimî tarikiyle tahrir etmekte, hadisin ricali sika kabul edilmektedir.⁷⁰⁹

⁷⁰¹ *Avârifu'l-Meârif*, s. 158.

⁷⁰² Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 112, no: 300. Buhârî, *Târih*, V, s. 373. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 574, no: 2346. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1387, no: 4141. Beyhakî, *Zühd*, s. 88, no: 105. Ebû Nuaym, *Hilye*, V, s. 249. Kudâî, *Müsned*, s. 539-540. Hatîb, *Târih*, VI, s. 124.

⁷⁰³ *Avârifu'l-Meârif*, s. 159.

⁷⁰⁴ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 359, no: 1995. Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, no: 394. İbnu's-Sunnî, *Amelu'l-Yevm*, no: 200. Ebû Nuaym, *Hilye*, III, s. 344.

⁷⁰⁵ *Avârifu'l-Meârif*, s. 159.

⁷⁰⁶ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 358, no: 1993.

⁷⁰⁷ İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 19, no: 51. Beğavî, *Mesâbihu's-Sünne*, (I-IV) Thk. Yûsuf Abdurrahmân el-Mar'aşlî, Muhammed Selim İbrâhîm, Cemâl Hamdi ez-Zehebî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1407/1987, III, s. 322-323, no. 3758. İbnu'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl fi Ehadîsi'r-Rasûl*, (I-XII) Thk. Abdulkâdir el-Arnâvût, Beşîr Ayyûn, Mektebetu'l-Helevânî, 1389/1969, XI, s. 734, no: 9420. Mizzî, *Tuhfetu'l-Eşraf bi Ma'rifeti'l-Etrâf*, Thk. Abdussamed Şerefuddîn, Mektebetu'l-İslâmî, 1403/1983, I, s. 228, no: 868. Suyûtî, *Fethu'l-Kebîr fi dammi'z-ziyâde ile'l-Câmi'i's-Sağîr*, (I-III) Thk. Yûsuf en-Nebhânî, Dâru'l-Fîkr, Beyrût, 1423/2003, III, s. 169. Alî el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, III, s. 642, no: 8297.

⁷⁰⁸ *Avârifu'l-Meârif*, s. 159.

⁷⁰⁹ Dârimî, *sünen*, I, s. 378, no: 385. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 32, no: 2654. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 93, no: 253.

والذي نفسي بيده لا يسلم عبد حتى يسلم قبله ولسانه، ولا يؤمن حتى يأمن جاره بوائقه. 62. “Nefsimi kudret elinde tutan Allah’a yemin ederim ki, kul kalbi ve diliyle selamette olmadıkça tam Müslüman olmuş sayılmaz. Komşusu şerrinden emin olmadıkça da iman etmiş olmaz.”⁷¹⁰ Mana bakımından rivayete uygun düşen hadisler vardır.⁷¹¹ Beyhakî’ye göre rivâyetin isnadında yer alan Alî b. Mes’ade hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazıları onun sika olduğunu söylerken bir kısım münekkid ise zayıf olduğu kanaatindedir.”⁷¹² Ancak Buhârî, Tirmizî, İbn Mâce ve diğerleri ondan rivâyette bulunmuştur.⁷¹³

63. مَرَّ بِقَوْمٍ يَصْنَطِرُونَ، فَقَالَ: مَا هَذَا؟ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ فُلَانُ الصَّرِيغُ لَا يَنْتَدِبُ لَهُ أَحَدٌ إِلَّا صَرَغَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا أَدْلُكُمْ عَلَى مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ؟ رَجُلٌ ظَلَمَهُ رَجُلٌ فَكَظَمَ عَيْظَهُ *Rasûlullâh (a.s) bir taşı kaldırarak güç denemesi yapan bir topluluğa rast geldi. Onlara, “Bu nedir?” diye sordu. Oradakiler, “Hangimizin daha güçlü olduğunu denemek için kaldırmaya çalıştığımız bir taştır!” dediler. Bunun üzerine Rasûlullâh (a.s) şöyle buyurdu: “Dikkat edin! Size, bu taşı kaldırdandan daha güçlü bir kimseyi haber vereyim mi? O, kardeşiliği arasında bir kırgınlık olduğunda, kendisinin ve kardeşinin şeytanına galip gelerek, gidip onunla konuşan kimsedir.”*⁷¹⁴ Abdân→İbrâhîm b. el-Müstemir→Şuayb b. Beyân es-Saffâr→İmrân el-Kattân→Katâde→Enes (r.a) tarikiyle gelen rivayette Şuayb b. Beyân es-Saffâr tenkid edilmiştir. Hakkında hüccet değildir, zayıftır, münker rivayetlere sahiptir, vehme düşmüştür, sika râvîlere muhalefet etmiştir gibi cerh ifadeleri kullanılmıştır.⁷¹⁵

64. ثَلَاثٌ مُنْجِيَاتٌ وَثَلَاثٌ مُهْلِكَاتٌ فَأَمَّا الْمُنْجِيَاتُ فَخَشْيَةُ اللَّهِ فِي السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ وَالْحُكْمُ بِالْحَقِّ عِنْدَ الْغَضَبِ وَالرِّضَى وَالِاِقْتِصَادُ عِنْدَ الْفَقْرِ وَالْغِنَى وَأَمَّا الْمُهْلِكَاتُ فَشَحْ مَطَاعٍ وَهُوَ مَتَبِعٌ وَإِعْجَابُ الْمَرْءِ بِنَفْسِهِ “Üç şey sahibini kurtuluşa götürür, üç şey de helak eder. Kurtuluşa götürenler

⁷¹⁰ Avârifü'l-Meârif, s. 159.

⁷¹¹ Bkz. Ahmed, Müsned, XX, s. 343, no: 13047. Kudâi, Müsned, II, s. 62, no: 887.

⁷¹² Beyhakî, Şuâbu'l-Îmân, I, s. 97, no: 8.

⁷¹³ Mizzî, Tehzîb, XXI, s. 130-132, no: 4135. Zehebî, Mîzân, III, s. 156, no: 5941.

⁷¹⁴ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 159. Taberânî, Mekârim, s. 325, no: 37; 52. Bezzâr, Müsned, 13, s. 475, no: 7272. Deylemî, Firdevs, I, s. 222, no: 849.

⁷¹⁵ Moğultay, İkmâl, VI, s. 271. Zehebî, Dîvân, s. 187, no: 1883. İbn Hacer, Lisân, IX, s. 323.

şunlardır: Gizli ve açıkta Allah'tan korkmak. Kızgınlık ve rıza halinde hak olanla hüküm vermek. Fakirlik ve zenginlik anında iktisatlı olmak Helak edenler ise şunlardır: İtaat edilen cimrilik. Peşine düşülen hevâî arzular. Kişinin kendini beğenmesidir.”⁷¹⁶

Eyyûb b. Utbe→Fadl b. Bekr el-Abdî→Katâde→Enes (r.a) tarikiyle gelen rivayette Fadl b. Bekr el-Abdî tenkid edilmiştir. Bu zat, maruf değildir. Hadisleri münkerdir.⁷¹⁷ Ukaylî onun hakkında şöyle demiştir: “Hiçbir kul onun hadislerine tabi olmamalıdır.”⁷¹⁸ Hadisin isnâdı çok zayıftır.

65. السَّمْتُ الْحَسَنُ، وَالتَّوَدُّهُ وَالْإِقْتِصَادُ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعَةٍ وَعِشْرِينَ جُزْءًا مِنَ النَّبُوءَةِ. “Güzel davranış, acele etmeden teeni ile hareket etmek ve orta yolu takip etmek, peygamberliğin yirmi dört parçasından bir parçadır.”⁷¹⁹ Tirmizî hadis hakkında hasen garîb demiştir.⁷²⁰ Bu rivâyete yakın lafızlarla nakledilen hadisler mevcuttur.⁷²¹

66. أَوْصِنِي، قَالَ: لَا تَغْضَبُ فَرْدًا مَرَارًا، قَالَ: لَا تَغْضَبُ. “Bana nasihat verir misin?” Peygamber (a.s) buyurdu ki “Kızma!” Ben birkaç defa daha talebimi tekrarladım, Rasûlullâh (a.s) her defasında, “Kızma!” cevabını tekrarladı.”⁷²² Hadis sahihtir.⁷²³

67. إِنَّ الْغَضَبَ جَمْرَةٌ مِنَ النَّارِ فَمَنْ وَجَدَهُ مِنْكُمْ وَكَانَ فَايِمًا فَلْيَجْلِسْ، وَإِنْ كَانَ جَالِسًا فَلْيَضْطَجِعْ. “Gazap ateşten bir kordur. Sizden biri öfkelendiğinde ayakta ise otursun, oturuyorsa yan üstü yatsın.”⁷²⁴ Hadis sahihtir.⁷²⁵

⁷¹⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 160.

⁷¹⁷ Bezzâr, *Müsned*, XIII, s. 486, no: 7293. Dûlâbî, *Küna*, II, s. 469, no: 847. Taberânî, *Evsat*, V, s. 328, no: 5452; 5754. Harâitî, *İ'tilâlu'l-Kulûb*, I, s. 49, no: 96. Kelâbâzî, *Bahru'l-Fevâid*, s. 49. Ebû Nuaym, *Hilye*, II, s. 160; s. 343; III, s. 219. Kudâî, *Müsned*, I, s. 214, no: 325. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, II, s. 203, no: 731.

⁷¹⁸ İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, s. 421-422. Zehebî, *Mizân*, III, s. 349. Zehebî, *Dîvânu'd-Duafâ*, s. 319, no: 3360. İbn Hacer, *Lisân*, IV, s. 437, no: 1337.

⁷¹⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 161.

⁷²⁰ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 366, no: 2010.

⁷²¹ Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, no: 791. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 247, no: 4776. Ahmed, *Müsned*, I, s. 296. Taberânî, *Sağîr*, no: 1067. Ebû Nuaym, *Târîh*, I, s. 101. Tahâvî, *Müşkil*, II, s. 86.

⁷²² *Avârifü'l-Meârif*, s. 161.

⁷²³ Buhârî, *Sahîh*, VIII, s. 28, no: 6116. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 1903, no: 2449. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 371, no: 2020. Ahmed, *Müsned*, XI, s. 211, no: 6635; 8744; 10011; 15964; 18911; 18912; 20357; 23137; 23163; 23171. Mâlik, *Muvatta*, V, s. 1331, no: 3362. İbn Vehb, *Câmi*, s. 511, no: 401. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, s. 216, no: 25380.

68. *“Sende iki haslet var ki Allah onları sevmektedir.” “Onlar nedir yâ Rasûlullâh (a.s)? “Hilim ve temkin.”*⁷²⁶ Hadis sahihtir.⁷²⁷

69. *“الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ، فَمَا تَعَارَفَتْ مِنْهَا انْتَلَفَ، وَمَا تَنَافَرَ مِنْهَا اخْتَلَّ.”* *Ruhlar saf halinde dizilmiş ordular gibidir. Orada tanışanlar, tanışıp kaynaşırlar. Orada anlayamayanlar birbiriyle zıtlaşıp dururlar.*⁷²⁸ Hadis sahihtir.⁷²⁹

70. *“المؤمن يألف ويؤلف، ولا خير فيمن لا يألف ولا يؤلف.”* *Mümin, başkalarıyla güzel geçinen ve kendisiyle güzel geçinilen kimsedir. Başkaları ile iyi geçinmeyen ve kendisiyle de ülfet edilmeyen kimsede hayır yoktur.*⁷³⁰ Hadis sahih senetle rivâyet edilmiştir.⁷³¹

71. *مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا التَّقَى مَثَلُ الْيَدَيْنِ تَعَسَلُ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى وَمَا التَّقَى الْمُؤْمِنَانِ إِلَّا اسْتِفَادَ أَحَدُهُمَا* *من صاحبه خيرا* *“Birbiriyle karşılaşan iki mümin, biri diğerini yıkayan iki el gibidir. İki mümin birbiriyle karşılaşınca, biri diğerinden mutlaka hayır istifade eder.”*⁷³² Ahmed b. Kâmil→Ahmed b. Muhammed b. Gâlib→Dînar→Enes (r.a) tarikiyle tahric edilen hadiste Dînar, Enes’in (r.a) hizmetçisidir. Ancak münekkitler onu hadis rivayetinde tenkit etmiştir.⁷³³

72. *قال أبو إدريس الخولاني لمعادني أحبك في الله فقال أبشر ثم أبشر فإني سمعتُ رسولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقول تنصب لطانفة من الناس كراسي حول العرش يوم القيامة، وجوههم نورا وثيابهم نورا*

⁷²⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 161.

⁷²⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 249, no: 4782. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 483, no: 2191. Ahmed, *Müsned*, XXXV, s. 278, no: 21348. İbn Hibbân, *Sahih*, XII, s. 501, no: 5688.

⁷²⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 161.

⁷²⁷ Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 205, no: 584; 585; 586. Müslim, *Sahih*, I, s. 48, no: 17. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1401, no: 4187.

⁷²⁸ *Avârifü'l-Meârif*, s. 161.

⁷²⁹ Buhârî, *Sahih*, IV, s. 133, no: 3336. Müslim, *Sahih*, IV, s. 2031, no: 2638. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 260, no: 4834. Ahmed, *Müsned*, XIII, s. 319, no: 7935; XVI, s. 482, no: 10823. Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 485-486. Bezzâr, *Müsned*, XVI, s. 34, no: 9067; XVIII, s. 240, no: 265. Taberânî, *Kebîr*, X, s. 230, no: 10557. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, s. 344, no: 4381.

⁷³⁰ *Avârifü'l-Meârif*, s. 161.

⁷³¹ Ahmed, *Müsned*, II, s. 200. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 23. Hatîb, *Târih*, VIII, s. 288-289. Taberânî, *Evsat*, no: 5783. Ebû Nuaym, *Târih*, II, s. 92.

⁷³² *Avârifü'l-Meârif*, s. 161.

⁷³³ İbn Şâhin, *Tergîb*, s. 127, no: 433. Mizzî, *Tehzîb*, XXXIII, s. 286-293.

يفزع الناس يوم القيامة ولا يفزعون وهم أولياء الله الذين لا خوف عليهم ولا هم يحزنون هم المتحابون في الله “Ebû İdris, Muaz’a, “Seni Allah için seviyorum!” dediğinde Muaz, “Müjde sana! Ben Rasûlullâh’ın (a.s) şöyle buyurduğunu işittim: “Kıyamet günü arşın etrafında bazı insanlar için nurdan tahtlar kurulur. Onların yüzleri ve elbiseleri nur gibi parlak. İnsanlar feryad ederken, onlar feryat etmezler; İnsanlar korkarken onlar korkmazlar. Onlar Allah’ın velileri olup kendilerine korku ve hüznün yoktur. Onlar Allah için birbirini sevenlerdir” buyurdu.⁷³⁴ Hadis sahihtir.⁷³⁵

73. المؤمن للمؤمن كالبنيان يشد بعضه بعض *“Müminler, (parçaları) birbirini bağlayıp destekleyen bir bina gibidir.”*⁷³⁶ Hadis sahihtir.⁷³⁷

74. مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادُّهِمْ، وَتَرَاحُمِهِمْ، وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَ مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى *“Müminler, birbirini sevmeye, birbirlerine merhamet göstermede bir vücut gibidirler. Nasıl bedeninin bir uzvu hastalanıp rahatsız olunca diğer âzaları uykusuzluk ve ateş içinde ona ortak oluyorsa (müminler de böyledir).”*⁷³⁸ Hadis sahihtir.⁷³⁹

75. إِنَّ أَمَّنَ النَّاسِ عَلَيَّ فِي مَالِهِ وَصُحْبَتِهِ أَبُو بَكْرٍ، وَلَوْ كُنْتُ مَتَّخِذًا خَلِيلًا لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا *“İnsanlar içinde, Ebû Bekir kadar, bize iyilik ve ihsanda bulunan hiçbir kimse yoktur. Şâyet bir dost edinecek olsaydım, Ebû Bekir’i seçerdim.”*⁷⁴⁰ Hadis sahihtir.⁷⁴¹

76. مَا نَفَعَنِي مَالٌ قَطُّ، مَا نَفَعَنِي مَالٌ أَبِي بَكْرٍ *“Ebû Bekir’in malından yararlandığım gibi, kimsenin malından yararlanmış değilim.”*⁷⁴² Hadis sahihtir.⁷⁴³

⁷³⁴ Avârifü'l-Meârif, s. 161.

⁷³⁵ Tirmizî, Sünen, IV, s. 597, no: 2390. Mâlik, Muvatta, II, s. 953, no: 16. Ahmed, Müsned, V, s. 233; 239; 328. Taberânî, Kebîr, XX, s. 79. Hâkim, Müstedrek, IV, s. 187, no: 7315. İbn Hibbân, Sahîh, II, s. 338, no: 577.

⁷³⁶ Avârifü'l-Meârif, s. 162.

⁷³⁷ Buhârî, Sahîh, I, s. 103, no: 481; 2446; 6026. Müslim, Sahîh, IV, s. 1999, no: 2585. Tirmizî, Sünen, IV, s. 325, no: 1928. Nesâî, Sünen, III, s. 62, no: 2352. Ebû Ya'lâ, Müsned, XIII, s. 279, no: 7295. Ahmed, Müsned, XXXII, s. 399, no: 19624; 19625; 19667. Tayâlisî, Müsned, I, s. 405, no: 505. Humeydî, Müsned, II, s. 31, no: 790. İbn Mubârek, ez-Zühed, I, s. 118, no: 350. İbn Ebî şeybe, Musannef, VI, s. 163, no: 30348; 34413. İbn Hibbân, Sahîh, I, s. 468. Taberânî, Evsat, VI, s. 35, no: 5718.

⁷³⁸ Avârifü'l-Meârif, s. 162.

⁷³⁹ Buhârî, Sahîh, VIII, s. 10, no: 6011. Müslim, Sahîh, IV, s. 1999, no: 2586.

⁷⁴⁰ Avârifü'l-Meârif, s. 162.

⁷⁴¹ Buhârî, Sahîh, V, s. 4, no: 3654. Müslim, Sahîh, IV, s. 1854, no: 2382.

77. “*Cennete ilk çadırılacak olanlar, genişlik ve sıkıntı anlarında Allah Teâlâ'ya hamdedenlerdir.*”⁷⁴⁴ Hâkim, Müslim'in şartlarına göre hadisin sahih olduğu kanaatindedir. Zehebî ise bu konuda sükût etmektedir.⁷⁴⁵ Rivayete yer veren başka eserler de vardır.⁷⁴⁶

78. *مَنْ عَطَسَ أَوْ تَجَشَّأَ فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ مِنَ الْحَالِ، دَفَعَ اللَّهُ عَنْهُ سَبْعِينَ دَاءً، أَوْ هُونَهَا الْجُدَامُ* “*Kim aksırır veya geğirir de “Elhamdulillâh âlâ külli hâl” derse, Allah Teâlâ, bu sebeple ondan, en hafifi cüzzam olan yetmiş belayı def eder.*”⁷⁴⁷ Hâmid→Muhammed→İbn Lehîa→Ebî Kabîl→Abdullâh ibn Amr (r.a) tarikiyle gelen rivayette Muhammed b. kesîr ve İbn Lehîa münkeru'l-hadis ve sika olmamakla tenkit edilmiştir.⁷⁴⁸

79. “*Kendisine nimet verilen bir kulun “elhamdulillâh” deyip Allah'a hamdetmesi, verilen nimetten daha hayırlıdır.*”⁷⁴⁹ Hasan b. Alî el-Hallâl→Ebû Âsım→Şebîb b. Bişr→Enes (r.a) tarikiyle gelen rivayette Şebîb b. Bişr hakkında ihtilaf edilmiştir. Yahyâ b. Maîn sika, olduğunu ifade ederken, Ebû Hâtim Leyyinu'l-hadis olmakla, İbn Hibbân ise çok hata yapmakla eleştirir.⁷⁵⁰ Ancak Tirmizî ve İbn Mâce ondan rivâyette bulunmuştur.⁷⁵¹ Hadis zayıf hükmündedir.

⁷⁴² *Avârifü'l-Meârif*, s. 163.

⁷⁴³ İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 36, no: 94. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 609, no: 3661. Ahmed, *Müsned*, XII, s. 414, no: 7446. İbn Ebî Âsım, *Sünne*, II, s. 577, no: 1229. Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, IV, s. 158, no: 6152. İbnu'l-A'râbî, *Mu'cem*, I, s. 271, no: 503. İbn Hibbân, *Sahih*, XV, s. 273, no: 6858.

⁷⁴⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 163.

⁷⁴⁵ Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 681, no: 1851.

⁷⁴⁶ Taberânî, *Duâ*, s. 501, no: 1768. Taberânî, *Kebîr*, XII, s. 19, no: 12345. Taberânî, *Evsat*, III, s. 240, no: 3033. Taberânî, *Sağîr*, I, s. 181, no: 288. Ebû Nuaym, *Hilye*, V, s. 69. Ebû Nuaym, *Sıfatü'l-Cenne*, Thk. Ali Rıza Abdullâh, *Dâru'l-Me'mûn*, Dimeşk, I, s. 107, no: 82. Hatîb, *Târih*, VIII, s. 28.

⁷⁴⁷ *Avârifü'l-Meârif*, s. 163.

⁷⁴⁸ İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, s. 502. Zehebî, *Siyer*, VII, s. 135; VIII, s. 27.

⁷⁴⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 163.

⁷⁵⁰ Mizzî, *Tehzîb*, XII, s. 359-360. Zehebî, *Târih*, III, s. 891.

⁷⁵¹ İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1250, no: 3805. İbnu's-Sunnî, *Amelu'l-Yevm*, s. 350. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 507. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, no: 4402. Hâkim Tirmizî, *Nevâdir*, s. 280.

80. جاء النبي صلى الله عليه وسلم إلى سعد بن عبادة، فجاء بخبز وزيت، فأكل، ثم قال النبي صلى الله عليه وسلم أفطر عندكم الصائمون، وأكل طعامكم الأبرار، وصلت عليكم الملائكة *Peygaber (a.s)* “الله عليه وسلم أفطر عندكم الصائمون، وأكل طعامكم الأبرار، وصلت عليكم الملائكة *Sa'd b. İbâde'nin yanına ekmek ve yağ ile gelip yedi. Bunun üzerine Peygamber (a.s), “Oruçlular yanınızda iftar etsin, yemeğinizi müttakiler yesin, üzerinize melekler insin.”*⁷⁵² Hadis sahihtir.⁷⁵³

81. مَنْ صُنِعَ إِلَيْهِ مَعْرُوفٌ فَقَالَ لِفَاعِلِهِ: جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا فَقَدْ أَبْنَعُ فِي الشَّاءِ “Kendisine iyilik yapan bir kardeşine, “Allah seni hayırla mükâfatlandırsın” diye dua eden kimse, ona en güzel teşekkürü etmiş olur.”⁷⁵⁴ Hadis sahihtir.⁷⁵⁵

3.31. Tasavvufta Edep

Bu bölümde Sühreverdî yedi hadis Zikretmiştir.

1. أدبني ربي فأحسن تأديب *“Beni Rabbim terbiye etti ve ne de güzel yaptı.”*⁷⁵⁶ Bu rivâyet kaynaklarda senetsiz veya senedi munkatı olarak verilmiştir.⁷⁵⁷ Elbânî rivayetin manasının sahih olduğunu lakin sabit bir isnadının bulunmadığını söylerken Sehâvî ve Suyutî'nin görüşlerini esas almıştır.⁷⁵⁸

2. فَرِحَ رَبُّكُمْ مِنَ الْخُلُقِ، وَالْخُلُقِ، وَالرِّزْقِ، وَالْأَجَلِ *“Rabbiniz, bedenleri, ahlâkı, rızık ve ecelleri takdir edip tamamlamıştır.”*⁷⁵⁹ Hadis zayıftır.⁷⁶⁰

⁷⁵² Avârifü'l-Meârif, s. 163.

⁷⁵³ Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 367, no: 3854. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 556, no: 1747.

⁷⁵⁴ Avârifü'l-Meârif, s. 163.

⁷⁵⁵ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 380, no: 2035. Nesâî, *Sünen*, IX, s. 78, no: 9937. Nesâî, *Amelu'l-Yevm*, s. 221, no: 179. Abdurrezzâk, *Musannef*, II, s. 215, no: 3118. Humeydî, *Müsned*, II, s. 291, no: 1194. İbn Ebî Şeybe, *Edeb*, s. 254, no: 233. Bezzâr, *Müsned*, VII, s. 54. Harâitî, *Mekârim*, s. 297, no: 913. İbn Hibbân, *Sahih*, VIII, s. 202, no: 3413. Taberânî, *Duâ*, s. 539, no: 1929.

⁷⁵⁶ Avârifü'l-Meârif, s. 164.

⁷⁵⁷ Sehmî, *Târîhu Cürcân*, s. 188. Sehâvî, *Makâsîdu'l-Hasene*, s. 73, no: 45. Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, s. 70, no: 164.

⁷⁵⁸ Elbânî, *Silsiletu'l-Ehâdisu'd-Daîfe*, (I-XIV) Dâru'l-Maârif, Riyâd, 1412/1992, I, s. 173, no: 72.

⁷⁵⁹ Avârifü'l-Meârif, s. 164.

⁷⁶⁰ Taberânî, *Kebîr*, IX, s. 193, no: 8952; 8953; *Evsat*, II, s.155, no: 1560; 7325. İbnu'l-Ca'd, *Müsned*, s. 286, no: 1925. İbnu'l-A'râbî, *Mu'cem*, I, s. 92, no: 138; 352. Dârekutnî, *Sünen*, V, s. 323, no: 4390; 4448. Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, s. 116. Kudâî, *Müsned*, I, s. 352, no: 601. Beyhakî, *Sünen*, VI, s. 267, no: 11903. Ebû Nuaym, *Târîh*, I, s. 179; 460.

3. **حسنوا أخلاقكم** “*Ahlâkınızı güzelleştirin.*”⁷⁶¹ Bu lafızla gelen bir rivâyet yoktur ancak ahlakı güzelleştirmekle alakalı birçok rivâyet bulunmaktadır.⁷⁶²

4. **لأن يؤدب الرجل ولده خير له من أن يتصدق بصاع** “*Bir adamın çocuğunu terbiye etmesi, bir sa’ ölçek sadaka vermesinden daha hayırlıdır.*”⁷⁶³ Tirmizî rivayeti garib olarak tavsif ederken Nâsîh b. el-Alâ el-Kûfî’yi ehli hadisin kavî olarak kabul etmediğini ifade eder.⁷⁶⁴ Bunun dışında birçok münekkid Nâsîh’ı zayıf, metrûku’l-hadis, leyse bi şey’, munkeru’l-hadis lafızlarıyla cerh etmiştir.⁷⁶⁵ Müellif Tirmizî tarikiyle rivayet etmektedir. Rivayet zayıftır.

5. **مَا نَحَلَ وَالِدٌ وَلَدًا مِنْ نَحْلِ أَفْضَلٍ مِنْ أَدَبٍ حَسَنٍ** “*Bir baba, çocuğuna güzel terbiyeden daha değerli bir hediye vermemiştir.*”⁷⁶⁶ Buhârî, Tirmizî ve daha niceleri hadisin mürsel olduğunu söylemiştir. Hâkim isnadın Şeyhân’ın şartlarına uygun olarak sahih kabul etmektedir. Zehebî rivayetin zayıf ve mürsel olduğunu tashih etmiştir.⁷⁶⁷

6. **حَقُّ الْوَالِدِ عَلَى الْوَالِدِ أَنْ يُحْسِنَ اسْمَهُ، وَيُحْسِنَ أَدَبَهُ** “*Çocuğun babası üzerindeki hakkı, ona güzel bir isim vermesi ve ona güzel edep öğretmesidir.*”⁷⁶⁸ Ebû Huseyn b. Bişrân→Ebû Amr b. es-Semâk→Muhammed b. Îsâ b. Hassân el-Medâiniyyu→Muhammed b. Fadl b. Atiyye→Ebîhi→Atâ→İbn Abbas (r.a) tarikiyle gelen rivayette Muhammed b. Fadl b. Atiyye zayıf kabul edilmektedir.⁷⁶⁹ Buhârî bu

⁷⁶¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 164.

⁷⁶² Bkz. Harâitî, *el-Müntekâ min Kitâbi Mekârimü'l-Ahlâk*, Thk. Muhammed Mutîu el-Hâfiz, Gazve Bedîr, Dâru'l-Fikir, Dimeşk, 1406, 1985, s. 27, no: 4; 5; s. 28, no: 6; 7. Bezzâr, *Müsned*, X, s. 35. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, s. 184, no: 4166. Taberânî, *Kebîr*, VIII, s. 182, no: 7756.

⁷⁶³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 166.

⁷⁶⁴ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 337, no: 1951.

⁷⁶⁵ Ahmed, *Müsned*, XXXIV, s. 458, no: 20900; 20970. Bezzâr, *Müsned*, X, s. 190, no: 4274. Taberânî, *Kebîr*, II, s. 246, no: 2032. Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 292, no: 7680. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, XI, s. 13, no: 8288. Sehmî, *Târihu Cürcân*, s. 394. Mizzî, *Tehzîb*, I, s. 498-503.

⁷⁶⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 166.

⁷⁶⁷ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 338, no: 1952. Ukaylî, *Duaîfü'l-Kebîr*, III, s. 308. Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 292, no: 7679. Kudâî, *Müsned*, II, s. 251, no: 1295; 1296; 1297. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, III, s. 207, no: 1553; 8284; 8285; 8286; 8287.

⁷⁶⁸ *Avârifü'l-Meârif*, s. 166.

⁷⁶⁹ Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, XI, s. 132, no: 8291; 8300; 8306.

zat hakkında sükût etmiş, Nesâî onu metrûku'l-hadis olmakla tavsif etmiştir. Ukaylî onun yalancı ve kaderiyyeci olduğunu söylemektedir.⁷⁷⁰

7. *فَرَأَيْتُ مَشَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا* إِنَّ اللَّهَ زَوَى لِي الْأَرْضَ، *“Yeryüzü bana düürüldü; doğusu ve batısını gördüm.”*⁷⁷¹ Hadis sahihtir.⁷⁷²

3.32. Huzûr-i İlâhî’de Edeb

Sühreverdî’nin otuz ikinci bölümde⁷⁷³ mirac ve peygamberlerin miraçtaki makamlarına işaret etmiş⁷⁷⁴ ve aşağıdaki hadise yer vermiştir:

تَلَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذِهِ الْآيَةَ: {رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ} قَالَ: يَا مُوسَى إِنَّهُ لَا يَرَانِي حَيًّا إِلَّا مَاتَ، وَلَا يَابِسَ إِلَّا تَدَّهَدَهُ وَلَا رَطْبٌ إِلَّا تَفَرَّقَ إِنَّمَا يَرَانِي أَهْلُ الْجَنَّةِ الَّذِينَ لَا تَمُوتُ أَعْيُنُهُمْ وَلَا تَبْلَى أَجْسَامُهُمْ *Rasûlullâh (a.s) “Rabbim! Cemâlini bana göster de, sana bakayım”*⁷⁷⁵ âyetini okuyarak şöyle buyurdu: “Allah Teâlâ, Musa’ya buyurdu ki: Yâ Musa! Beni dünyada gören diri ölüür, yaş kurur, kuru parçalanır. Beni ancak, gözleri ölmeyen ve bedenleri çürümeyen cennet ehli, cennette görür.”⁷⁷⁶ Ebû Abdullâh Muhammed b. Alî et-Tirmizî→Muhammed b. Rizâm el-Âbulîyyu→Muhammed b. Atâ→Hümeymî→Muhammed b. Nasr→Atâ→İbn Abbâs (r.a) tarikiyle gelen rivayette Muhammed b. Rizâm el-Âbulî tenkid edilmiştir. Hâkim Tirmizî onun yalancı, Ezdî terkinin vacip olduğunu söylerken Dârekutnî batıl haberler nakletmek tanıdığını ifade etmektedir.⁷⁷⁷

⁷⁷⁰ Moğultay, *İkmâl*, X, s. 310.

⁷⁷¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 167.

⁷⁷² Müslim, *Sahih*, IV, s. 2215, no: 2889. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 97, no: 4252. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 472, no: 2176. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1304, no: 3952. Ahmed, *Müsned*, XXXVII, s. 117, no: 22452.

⁷⁷³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 167-168.

⁷⁷⁴ Bkz. Buhârî, *Sahih*, IV, s. 163, no: 3430; 3887. Müslim, *Sahih*, I, s. 148, no: 162; 164. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 442, no: 3346. Nesâî, *Sünen*, I, s. 197, no: 309.

⁷⁷⁵ A`râf, 7/143.

⁷⁷⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 169.

⁷⁷⁷ Ebû Nuaym, *Hilye*, X, s. 235. Hâkim et-Tirmizî, *Nevâdir*, s. 316. Zehebî, *Mizân*, III, s. 545, no: 7518. İbn Hacer, *Lisân*, VII, s. 133, no: 6778.

3.33. Tahâret Âdâbi

Bu bölümde Sühreverdî toplam on iki hadis tahrir etmiştir.

1. نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِيهِ رَجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ { قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ، إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَتَى عَلَيْكُمْ فِي الطُّهُورِ، فَمَا طُهُورُكُمْ؟ قَالُوا: نَتَوَضَّأُ لِلصَّلَاةِ، وَنَغْتَسِلُ وَنَعْتَسِلُ. }⁷⁷⁸ *“O mescidde temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah güzelce temizlenen kimseleri sever”* 778 Rasûlullâh (a.s) Kubâ ehline, “Allah Teâlâ temizlik hususunda sizi övmektedir. Siz ne yapıyorsunuz ki böyle övgüye mazhar oldunuz?” diye sordu. Onlar da, “Biz abdest’te, gusülde ve helâ’da temizliği su ile yapıyoruz” demişlerdir.⁷⁷⁹

2. قَدْ عَلَّمَكُمْ نَبِيُّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلَّ شَيْءٍ حَتَّى الْخِرَاءَةَ قَالَ: فَقَالَ: أَجَلٌ لَقَدْ نَهَانَا أَنْ نَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ لِغَائِطٍ، أَوْ بَوْلٍ، أَوْ أَنْ نَسْتَنْجِيَ بِالْيَمِينِ، أَوْ أَنْ نَسْتَنْجِيَ بِأَقْلٍ مِنْ ثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ، أَوْ أَنْ نَسْتَنْجِيَ بِرَجِيعٍ أَوْ بِعَظْمٍ *“Müşriklerden biri Selmân’a (r.a), “Peygamberiniz size herşeyi, hatta helada nasıl oturup temizlik yapacağınızı bile öğretiyor öyle mi?” deyine, Selmân (r.a), “Evet, Peygamber bize nasıl taharet yapacağımızı dahi öğretiyor. O, bize büyük ve küçük abdest bozarken kibleye karşı dönmeyi, sağ el ile taharetlenmeyi, üçten az üçten az taşla tezek veya kemikle istincâ yapmayı yasakladı” dedi.”*⁷⁸⁰ Hadis sahihtir.⁷⁸¹

3. إنما أنا لكم بمنزلة الوالد، أعلمكم فإذا أتى أحدكم الغائط فلا يستقبل القبلة، ولا يستدبرها ولا *“Ben sizin için (terbiyenizi üstlenmiş) bir baba durumundayım. (Sizden biriniz) kaza-i hâcet yapacağınız zaman, önünü ve arkasını kibleye çevirmesin ve sağ eliyle temizlensin.”*⁷⁸² Hadis sahihtir.⁷⁸³

⁷⁷⁸ Tевbe, 9/108.

⁷⁷⁹ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 170. Ebû Dâvud, Sünen, I, s. 11, no: 44. Tirmizî, Sünen, V, s. 280, no: 3100. İbn Mâce, Sünen, I, s. 128, no: 357. Hâkim, Müstedrek, II, s. 365, no: 3287. Taberânî, Kebîr, IV, s. 179, no: 4070. Tahâvî, Müşkil, XII, s. 174, no: 4740.

⁷⁸⁰ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 171

⁷⁸¹ Müslim, Sahîh, I, s. 224, no: 262. Ebû Dâvud, Sünen, I, s. 3, no: 7. Tirmizî, Sünen, I, s. 24, no: 16. İbn Mâce, Sünen, I, s. 115, no: 316. Nesâî, Sünen, I, s. 38, no: 41; 49. Ahmed, Müsned, XXXIX, s. 107, no: 23703.

⁷⁸² Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 171.

4. هر النبي صلى الله عليه وسلم بحائط من حيطان المدينة، أو مكة، فسمع صوت إنسانين يعذبان في قبورهما، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: يعذبان، وما يعذبان في كبير ثم قال: بلى، كان أحدهما لا يستتر من بوله، وكان الآخر يمشي بالنميمة. ثم دعا بجريدة، فكسرها كسرتين، فوضع على كل قبر منهما كسرة، فقليل له: يا رسول الله، لم فعلت هذا؟ قال: لعله أن يخفف عنهما ما لم تيبسا أو: إلى أن ييبسا “Peygamber (a.s) iki kabre uğradı, “Şu iki kabrin içindekilere azap ediliyor. Azapları da büyük büyük bir günahattan değildir. İçlerinden biri sidikten sakınmaz (güzel taharet yapmaz), öbürü de insanlar arasında dedi-kodu yapardı”⁷⁸⁴ buyurdu. Hadis sahihtir.⁷⁸⁵

5. إذا أراد البراز انطلق، حتى لا يراه أحد “Peygamber (a.s) arazide ihtiyacını göreceği zaman, kimsenin göremeyeceği kadar uzak bir yere giderdi.”⁷⁸⁶ Hadis sahihtir.⁷⁸⁷

6. كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَأَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَاجَتَهُ، فَأَبْعَدَ فِي الْمَذْهَبِ “Rasûlullâh (a.s) ile birlikte bir yolculukta bulnuyorduk. Peygamber Efendimiz (a.s) kaza-i hâceti için insanlardan epeyce uzak bir yere gitti.”⁷⁸⁸ Hadis sahihtir.⁷⁸⁹

⁷⁸³ Müslim, *Sahîh*, I, s. 224, no: 265. Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 3, no: 8. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 113, no: 312; 313. Nesâî, *Sünen*, I, s. 38, no: 40. Ahmed, *Müsned*, XII, s. 326, no: 7368; 7409. Dârimî, *Sünen*, I, s. 533, no: 701.

⁷⁸⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 172.

⁷⁸⁵ Buhârî, *Sahîh*, I, s. 53, no: 216; 218; 1361; 1378; 6052; 6055. Müslim, *Sahîh*, I, s. 240, no: 292. Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 6, no: 20. Tirmizî, *Sünen*, I, s. 102, no: 70. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 125, no: 347. Nesâî, *Sünen*, I, s. 83, no: 27; 2206; 2207; 11549. Ahmed, *Müsned*, III, s. 441, no: 1980. Dârimî, *Sünen*, I, s. 573, no: 766. İbn Mubârek, *ez-Zühed*, I, s. 433, no: 1220. Tayâlisî, *Müsned*, IV, s. 369, no: 2768. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, s. 115, no: 1304. İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, s. 32, no: 55. Ebû Avâne, *Mustahrec*, I, s. 167, no: 495. İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, s. 398, no: 3128.

⁷⁸⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 172.

⁷⁸⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 1, no: 2. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 121, no: 335. Taberânî, *Evsat*, IX, s. 52, no: 9112. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, s. 101, no: 1138. Keşşî, *Müntehab*, s. 320, no: 1053. İbn Hacer, *Metâlibü'l-Âliye*, XV, s. 494, no: 3800.

⁷⁸⁸ *Avârifü'l-Meârif*, s. 172.

⁷⁸⁹ Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 2, no: 1. Tirmizî, *Sünen*, I, s. 31, no: 20. Nesâî, I, s. 18, *Sünen*, no: 17. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 120, no: 331. Şeybânî Muhammed b. el-Hasan, *el-Âsâr*, (I-II) Thk. Ebu'l-Vefâ el-Afkânî, *Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye*, Beyrût, ts., I, s. 17, no: 11. Abdurrezâk, *Musannef*, I, s. 193, no: 750.

7. *يَتَّبِعُوا لِوَلِيهِ كَمَا يَتَّبِعُوا لِمَنْزِلِهِ* “*Peygamber (a.s) evinde nasıl hacetini yapıyorsa dışarıda da o hassasiyet gösterirdi.*”⁷⁹⁰ Hadis sahihtir.⁷⁹¹
8. *كَانَ أَحَبَّ مَا اسْتَتَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَاجَتِهِ* “*Peygamber (a.s) ihtiyaç gidereceği zaman gizlenmeyi isterdi.*”⁷⁹² Hadis sahihtir.⁷⁹³
9. *كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ فَارَادَ أَنْ يَبُولَ، فَأَتَى دِمْتًا فِي أَصْلِ جِدَارِ فَبَالَ،* *ثم قال: صلى الله عليه وسلم إذا أراد أحدكم أن يبول فليرتد لبلوله Efendimiz (a.s) küçük abdest bomak istedi. Bir duvarın dibinde toprağı yumuşak bir yere gelerek bevletti. Hâcetini bitirip yanımıza dönünce şöyle buyurdu: “Sizden biriniz bevl yapmak istediği zaman kendine uygun bir yer arasın.”*⁷⁹⁴ Hadis sahihtir.⁷⁹⁵
10. *نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَبُولَ الرَّجُلُ فِي مُسْنَحَتِهِ، فَإِنَّ عَامَّةَ الْوَسْوَاسِ مِنْهُ* “*Peygamber (a.s) kişinin yıkandığı yere bevletmesini yasaklayarak, “Genellikle vesvese bundan ileri gelir”*⁷⁹⁶ buyurmuştur. Hadis sahihtir.⁷⁹⁷
11. *إِنْ هَذِهِ الْحَشُوشُ مُحْتَضِرَةٌ، فَإِذَا أَتَى أَحَدَكُمْ الْخَلَاءُ فَلْيَقُلْ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الْخَبْثِ وَالْخَبَائِثِ* “*Hela, bina şeklinde kapalı bir yerde ise oraya girerken şöyle denir: “Allah’ın adıyla giririm. Dişi ve erkek cinlerin şerrinden (ve pisliklerinden) Allah’a sığınırım.”*⁷⁹⁸ Hadis sahihtir.⁷⁹⁹

⁷⁹⁰ *Avârifu’l-Meârif*, s. 172.

⁷⁹¹ Taberânî, *Evsat*, III, s. 253, no: 3064. Tirmizî, *Sünen*, I, s. 31, no: 20.

⁷⁹² *Avârifu’l-Meârif*, s. 172.

⁷⁹³ Müslim, *Sahih*, I, s. 268, no: 342. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 122, no: 340. Dârimî, *Sünen*, I, s. 525, no: 690; 782. İbn Huzeyme, *Sahih*, I, s. 31, no: 53.

⁷⁹⁴ *Avârifu’l-Meârif*, s. 172.

⁷⁹⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 1, no: 3. Ahmed, *Müsned*, XXXII, s. 306, no: 19537; 19714. Hâkim, *Müstedrek*, III, s. 528, no: 5964. Beyhakî, *Sünen*, I, s. 151, no: 445; *Sünenu’s-Sağîr*, I, s. 36, no: 60.

⁷⁹⁶ *Avârifu’l-Meârif*, s. 172.

⁷⁹⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 7, no: 27. Tirmizî, *Sünen*, I, s. 32, no: 21. Nesâî, *Sünen*, I, s. 34, no: 36. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 111, no: 304. Ahmed, *Müsned*, XXXIV, s. 177, no: 20563; 20569.

⁷⁹⁸ *Avârifu’l-Meârif*, s. 173.

⁷⁹⁹ Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 2, no: 6. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 108, no: 296. Nesâî, *Sünen*, IX, s. 34, no: 9820; 9821; 9822; 9823. Ahmed, *Müsned*, XXXII, s. 38, no: 19286; 19331. Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, II, s. 62, no: 714. İbn Ebî Şeybe, *Musned*, I, s. 352, no: 515. İbn Hibbân, *Sahih*, IV, s. 252, no: 1406.

12. لا يخرج الرجلان يضربان الغائط كاشفين عن عورتها يتحدثان، فإن الله عز وجل يمقت على ذلك “Avret mahalleri açık olduğu halde, kaza-i hacetlerini gören ve birbiriyile konuşan kimselere Allah gazap eder.”⁸⁰⁰ Hadis sahihtir.⁸⁰¹ Sühreverdi, bu bölümde toplam on iki hadis tahric etmiştir. Tamamı sahihtir.

3.34. Abdestin Edeb Ve Sırları

Otuz dördüncü bölümde toplam üç hadis geçmektedir.

1. “Şâyet ümmetime lola أن أشق على أمتي أو على الناس لأمرتهم بالسواك مع كل صلاة” *“Şâyet ümmetime zor gelmeyeceğini bilsem, her farz namaz vaktinde misvak kullanmalarını emrederdim.”*⁸⁰² Hadis sahihtir.⁸⁰³

2. “السواك مطهرة للفم مرضاة للرب” *“Misvak, ağızı temizler ve Rabb’i razı eder.”*⁸⁰⁴ Hadis sahihtir.⁸⁰⁵

3. “Rasûlullâh (a.s) her gece kalktığı zaman misvakla ağızını ovardı.”⁸⁰⁶ Hadis sahihtir.⁸⁰⁷

3.35. Havassın Abdest Âdâbı

Otuz beşinci bölümde toplam beş hadis geçmektedir.

1. “قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ وَأَنَا ابْنُ ثَمَانَ وَقَالَ: سِنِّي يَا بُنَيَّ إِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ لَا تَرَالَ عَلَى الطَّهَارَةِ فَافْعَلْ” *“Rasûlullâh (a.s) Medîne’ye geldiklerinde ben sekiz yaşındaydım.*

⁸⁰⁰ Avârifü'l-Meârif, s. 173.

⁸⁰¹ Müslim, *Sahîh*, I, s. 266, no: 338. Ebû, Dâvûd, *Sünen*, I, s. 4, no: 15. Nesâî, *Sünen*, I, s. 86, no: 36; 37. Ahmed, *Müsned*, XVII, s. 412, no: 11310. İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, s. 39, no: 71. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 259, no: 558; 559; 560. Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, s. 46. Beyhakî, *Sünen*, I, s. 162, no: 483.

⁸⁰² Avârifü'l-Meârif, s. 173.

⁸⁰³ Buhârî, *Sahîh*, II, s. 4, no. 887. Müslim, *Sahîh*, I, s. 220, no: 252. Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 12, no: 47. Tirmizî, *Sünen*, I, s. 35, no: 23.

⁸⁰⁴ Avârifü'l-Meârif, s. 173.

⁸⁰⁵ Nesâî, *Sünen*, I, s. 10, no: 5. Ahmed, *Müsned*, XXXX, s. 240, no: 24203. Dârimî, *Sünen*, I, s. 528, no: 711. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, s. 156, no: 1792. Humeydî, *Müsned*, I, s. 242, no: 162.

⁸⁰⁶ Avârifü'l-Meârif, s. 173.

⁸⁰⁷ Buhârî, *Sahîh*, II, s. 4, no: 889. Müslim, *Sahîh*, I, s. 220, no: 255. Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 15, no: 55. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 105, no: 286. Ahmed, *Müsned*, XXXVIII, s. 278, no: 23242.

*Rasûlullâh (a.s) bir defasında bana, “Yavrum, devamlı abdestli olmaya gücün yeterse yap.”*⁸⁰⁸ Farklı bir metinle buna yakın bir rivâyet Tirmizî’de geçmektedir.⁸⁰⁹ Hasen garib hükmünde olup zayıftır. Rivayetin isnadındaki Ali b. Zeyd problemlidir. Onun hakkında Ebû Zur’a ve Ebû Hâtim “Pek kuvvetli bir (râvi) değil”, Buhârî “Onunla ihticâc edilmez” derken Tirmizî Saduk olarak nitelemiştir. İbn Uyeyne’ye göre “Leyyinü’l-hadis”tir. İhtilata maruz kalmıştır.⁸¹⁰

2. قَالَ لِبِلَالٍ: عِنْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ يَا بِلَالُ حَدِّثْنِي بِأَرْجَى عَمَلٍ عَمَلْتَهُ فِي الْإِسْلَامِ، فَإِنِّي سَمِعْتُ دَفَّ نَعْلَيْكَ بَيْنَ يَدَيَّ فِي الْجَنَّةِ قَالَ: مَا عَمَلْتُ عَمَلًا أَرْجَى عِنْدِي: أَلَيْ نَمَّ أَتَطَهَّرُ طَهُورًا، فِي سَاعَةِ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ، إِلَّا صَلَّيْتُ بِذَلِكَ الطُّهُورِ مَا كُتِبَ لِي أَنْ أُصَلِّيَ *“Rasûlullâh (a.s) Bilâl’e (r.a), “Yâ Bilâl! İslamda en çok sevap umarak yaptığın amel nedir, bana söyler misin? Ben, cennette senin nalınlarının ayak sesini önümde işittim” diye sordu. Bilâl de, gece veya gündüz her abdest alışımında Allah için iki rekât namaz kılarım. Bundan başka fazlaca sevap umduğum bir amelim yoktur!”*⁸¹¹ dedi.

3. *“Abdestte (vesvese vermek için) musallat olan ‘velhân’ isimli bir şeytan vardır. Onun, kullandığınız suda, size vereceği vesveseden sakınınız.”*⁸¹² Muhammed b. Beşşar→Ebû Dâvud→Hârice b. Musab→Yûnus→Hasan→Atiyye b. Damrate es-Sa’dî→Ebû b. Ka’b (r.a) tarikiyle gelen rivayette Hârice b. Musab tenkit edilmiştir. Metruk kabul edilir ve tedlis yapmaktadır.⁸¹³

⁸⁰⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 175.

⁸⁰⁹ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 46, no: 2678. Ayrıca bkz. Ebû Ya’lâ, *Müsned*, VI, s. 306, no: 3624Taberânî, *Sağîr*, s. 357, no: 857.

⁸¹⁰ Zehebî, *Siyer*, V, s. 207.

⁸¹¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 176. Buhârî, *Sahih*, II, s. 53, no: 1149. Müslim, *Sahih*, IV, s. 1910, no: 2458. Nesâî, *Sünen*, VII, s. 343, no: 8179. Ahmed, *Müsned*, XIV, s. 129, no: 8403.

⁸¹² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 176. Tirmizî, *Sünen*, I, s. 84, no: 57. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 146, no: 421. Ahmed, *Müsned*, XXXV, s. 160, no: 21238. Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, I, s. 442, no: 549. İbn Huzeyme, *Sahih*, I, s. 63, no: 122. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 267, no: 578. Beyhakî, *Sünen*, I, s. 303, no: 948.

⁸¹³ Zehebî, *Siyer*, VII, s. 327.

4. *“Hz. Peygamber’in (s.a) abdestten sonra âzâlarını kuruladığı bir bez parçası vardı.”*⁸¹⁴ Zeyd b. el-Hâris→Ebû Muâz (Süleymân b. Erkame)→İbn Şihâb→Urve→Ayşe (r.a). tarikiyle gelen rivayette Ebû Muâz (Süleymân b. Erkame) problemlidir. Metrûk, zâhibü'l-hadis ve sâkıt olmakla cerh edilmiştir.⁸¹⁵

5. *“İذَا تَوَضَّأَ مَسَحَ وَجْهَهُ بِطَرَفِ ثَوْبِهِ”* *“Rasûlullâh’ın (a.s), abdest aldıktan sonra elbisesinin bir ucuyla yüzünü sildiğini gördüm.”*⁸¹⁶ Kuteybe→Rişdînu b. Sa’d→Abdurrahmân b. Ziyâd b. Enam→Uteybe b. Humejd→Ubâde b. Nuseyyi→Abdurrahmân b. Ğanem→Muaz b. Cebel (r.a) tarikiyle gelen bu rivayet hakkında Tirmizî *“Hadis garibtir ve isnadı zayıftır. Rişdîn b. Sa’d ve Abdurrahmân b. Ziyâd b. Enam hadiste zayıftır.”* demiştir.⁸¹⁷

3.36. Namazın Fazileti ve Yüceliği

Otuz altıncı bölümde toplam on iki hadis geçmektedir.

1. *لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ جَنَّةَ عَدْنٍ، خَلَقَ فِيهَا مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ. ثُمَّ قَالَ: {قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ} لَهَا: تَكَلَّمِي، فَقَالَتْ: {قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ} هیچbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşer kalbinin düşünmediği nimet ve güzellikler yaratıp ona, ‘konuş!’ buyurdu. O da üç defa, ‘Muhakkak, namazlarını huşû içinde kılan müminler kurtuldu’ ayetini okudu.”*⁸¹⁸ Hâkim hadisin isnâdını sahih kabul etmekte, Zehebî de onu tasdik etmektedir.⁸¹⁹

⁸¹⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 177. Tirmizî, *Sünen*, I, s. 74, no: 53. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 256, no: 550. Beyhakî, *Sünen*, I, s. 285, no: 877. İbn Şâhin, *Nâsihu'l-Hadîs ve'l-Mensûh*, Thk. Semîr bi Emîn ez-Züheyri, Mektebetü'l-Manâr, Mısır, 1408/1988, s. 147, no: 152.

⁸¹⁵ Zehebî, *Mizân*, II, s. 196, no: 3427. İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, s. 228-238

⁸¹⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 177.

⁸¹⁷ Tirmizî, *Sünen*, I, s. 75, no: 54. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 158, no: 468. Bezzâr, *Müsned*, VII, s. 94. Taberânî, *Evsat*, IV, s. 274, no: 4182. Beyhakî, *Sünen*, I, s. 359, no: 1120. İbn Şâhin, *Nâsihu'l-Hadîs ve'l-Mensûh*, s. 146, no: 151. Ayrıca bkz. Zehebî, *Mizân*, I, s. 461, no: 1733.

⁸¹⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 178.

⁸¹⁹ Taberânî, *Kebîr*, XI, s. 184, no: 11439; *Evsat*, I, s. 224, no: 738; 5518. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 426, no: 3480. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, s. 44, no: 34087. Makdisî, *el-Ehâdisu'l-Muhtârâ*, XI, s. 227, no: 223.

2. “Cebrâil, اَمْنِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عِنْدَ الْبَيْتِ مَرَّتَيْنِ، فَصَلَّى بِي الظُّهْرَ حِينَ زَالَتْ الشَّمْسُ،
güneşin göğün ortasından batıya doğru kaydığı bir vakitte gelip bana öğle namazını
kaldırdı” buyurmuştur.⁸²⁰ Rivâyet sahihtir.⁸²¹

3. مَنْ صَلَّى صَلَاةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِأَمِّ الْقُرْآنِ فَهِيَ خِدَاجٌ ثَلَاثًا غَيْرُ تَمَامٍ. فَقِيلَ لِأَبِي هُرَيْرَةَ: إِنَّا نَكُونُ
وَرَاءَ الْإِمَامِ؟ فَقَالَ: أَقْرَأُ بِهَا فِي نَفْسِكَ؛ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى:
قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نِصْفَيْنِ، وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ، فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ: {الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} قَالَ اللَّهُ
تَعَالَى: حَمْدِي عَبْدِي، وَإِذَا قَالَ: {الرَّحْمَنَ الرَّحِيمَ}، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَتْنَى عَلَيَّ عَبْدِي، وَإِذَا قَالَ: {مَالِكِ يَوْمِ
الْدِينِ}، قَالَ: مَجْدِي عَبْدِي - وَقَالَ مَرَّةً فَوَضَّ إِلَيَّ عَبْدِي - فَإِذَا قَالَ: {إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ} قَالَ: هَذَا بَيْنِي
وَبَيْنَ عَبْدِي، وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ، فَإِذَا قَالَ: {اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ
عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ} قَالَ: هَذَا لِعَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ “Her kim içersinde ümmü'l Kur'ân'ı
okumaksızın bir namaz kılsa o namaz noksandır; tamam değildir. Bunu üç defa
tekrarlamışlar. Bunun üzerine Ebû Hüreyre'ye: “Bizler imamın arkasında
bulunuyoruz diyen olmuş. Ebû Hüreyre; Onu içinden oku, zira ben Resûlüllah (a.s),
Allah Teâlâ: Namaz (sûresi olan fatihayı) kendimle kulum arasında yarıya taksim
ettim. Kulumun dilediği şey onundur” buyurdu. Kul: “Elhamdulillâh Rabbil âlemîn”
dediği zaman Allah Teâlâ; kulum bana hamdetti, der. “Errahmânirrahîm”
dediğinde, Allah Teâlâ; “Kulum bana sena etti, der. “Mâliki yevmiddîn”
dediğinde; “Kulum beni temcîd eyledi, der. Bir defasında; “İyyâke na'budu ve iyyâke
nestaîn” dediği zaman Allah; “Bu kulumla benim aramdadır; kulumun dilediği
onundur” der. “İhdina's-sirâta'l-mustakîm sirâta'lezîne enamte aleyhim gayri'l-
mağdûbi aleyhim veleddâlîn” dediği zaman Allah “İşte bu kulumundur. Kulumun
dilediği onundur buyurur.”⁸²² Rivâyet sahihtir.⁸²³

⁸²⁰ Avârifü'l-Meârif, s. 178.

⁸²¹ Ebû Dâvud, Sünen, I, s. 107, no: 393. Tirmizî, Sünen, I, s. 278, no: 149. Ahmed, Müsned, V, s. 202, no: 3081; 3322. Abdurrezzâk, Musannef, I, s. 531, no: 2029. İbn Ebî Şeybe, Musannef, I, s. 280, no: 3220; 36432. Taberânî, Kebîr, X, s. 309, no: 10752. Hâkim, Müstedrek, I, s. 306, no: 693; 706; 707. Keşşî, Müntehab, s. 233, no: 703. Ebû Ya'lâ, Müsned, V, s. 134, no: 2750. Dârekutnî, Sünen, I, s. 485, no: 1014; 1015; 1017. Beyhakî, Sünen, I, s. 535, no: 1702; 1710; 1714; 1718; 1740; 1749; 2098.

⁸²² Avârifü'l-Meârif, s. 178.

⁸²³ Buhârî, Cüzü'l-Kırâa Halfe'l-İmâm, Thk. Fazlurrahmân es-Sevrî, el-Mektebetü's-Selefiyye, 1400/1980, s. 4, no: 12. Müslim, Sahîh, I, s. 296, no: 396. Ebû Dâvud, Sünen, I, s. 216, no: 821. Tirmizî, Sünen, V, s. 201, no: 2953. İbn Mâce, Sünen, II, s. 1243, no: 3784. Nesâî, Sünen, I, s. 471, no: 983. Ahmed, Müsned, XII, s. 239, no: 7291. Mâlik, Muvatta, I, s. 84, no: 39.

4. *إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا تَجَلَّى لِشَيْءٍ مِنْ خَلْقِهِ خَشَعَ لَهُ* “Allah Azze ve Celle bir şeye tecelli edince, o şey Hakk’a boyun eğer”⁸²⁴ Rivâyetin farklı şekilleri vardır ve sahih kabul edilmiştir.⁸²⁵

5. *إِذَا قَامَ الرَّجُلُ فِي الصَّلَاةِ أَقْبَلَ اللَّهَ عَلَيْهِ بِوَجْهِهِ فَلَمْ يَصْرِفْهُ عَنْهُ حَتَّى يَكُونَ هُوَ الَّذِي يَصْرِفُ أَوْ يَلْتَفِتُ يَمِينًا أَوْ شِمَالًا* “Kul namaza durduğu zaman, Rahmân’ın huzurundadır. Namazda sağa sola bakmasın veya iltifat etmesin.”⁸²⁶ Rivâyet sahihtir.⁸²⁷

6. *قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ خَشَعَ قَلْبُهُ خَشَعَتْ جَوَارِحُهُ* “*Rasûlullâh (s.a) şöyle buyurdu: Eğer onun kalbinde huşû olsaydı, azaları da huşûlu olurdu.*”⁸²⁸ Salih ibn Muhammed→Süleymân b. Amr→İbn Aclân→Mukrî→Ebû Hureyre (r.a) tarikiyle gelen hadiste Süleymân b. Amr, asıl ismi Ebû Dâvud en-Nehâî olup tenkit edilmiş biridir.⁸²⁹ Kezzâb ve metruk olmakla cerh edilmiştir. Dolayısıyla rivayet mevzudur.⁸³⁰

7. *إِذَا قُنْتَ فِي صَلَاتِكَ فَصَلِّ صَلَاةَ مُوَدِّعٍ* “*Namaz kıldığın zaman, sanki veda edecek son namazını kılanın namazı gibi kıl.*”⁸³¹ Muhammed b. Ziyâd→Fudeyl b. süleymân→Abdullâh b. Osmân b. Huseym→Osmân b. Cubeyr→Ebû Eyyûb (r.a) tarikiyle tahric edilen rivayette Osmân b. Huseym meçhuldür. Ancak kimi

Humeydî, *Müsned*, II, s. 197, no: 1003. Râhûye, *Müsned*, I, s. 333, no: 323. İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, s. 252, no: 502.

⁸²⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 179.

⁸²⁵ Nesâî, *Sünen*, II, s. 331, no: 1853. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 401, no: 1262. Ahmed, *Müsned*, XXXIV, s. 30, no: 20390. Bezzâr, *Müsned*, IX, s. 115. Dârekutnî, *Sünen*, II, s. 419, no: 1794. İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, s. 74, no: 2833. Beyhakî, *Sünen*, III, s. 461, no: 6332.

⁸²⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 179.

⁸²⁷ İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 327, no: 1023. Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, Thk. Ebu'l-Vefâ, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, ts., s. 66, no: 323. Abdurrezzâk, *Musannef*, I, s. 432, no: 1689. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, s. 142, no: 7454. İbn Huzeyme, *Tevhîd*, (I-II) Thk. Abdulazîz b. İbrâhîm, Mektebetu'r-Rüşd, Riyâd, 1414/1994, I, s. 34; *Sahîh*, II, s. 62, no: 924.

⁸²⁸ *Avârifü'l-Meârif*, s. 179.

⁸²⁹ Bkz. Abdurrezzâk, *Musannef*, II, s. 266, no: 3308. Beyhakî, *Ma'rifetü's-Süneni ve'l-Âsâr*, III, s. 203, no: 4275. Sülemî, *Tabakâtu's-Süfiyye*, I, s. 108. İbn Mülakkin, *Tabakâtu'l-Evliyâ*, I, s. 249.

⁸³⁰ Zehebî, *Mizân*, II, s. 216, no: 3495; 9115; IV, s. 272, no: 9115.

⁸³¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 179.

muhaddisler onu sika, sadûk gibi ta'dîl ifadeler kullandıkları için bu ravi muhtelefûn fih bir kimsedir.⁸³² Rivâyet hasendir.⁸³³

8. رَآني أَبُو بَكْرٍ أتميل في صَلَاتِي فزجرني زَجْرَةَ كَدْت أَنْصِرْفَ مِنْ صَلَاتِي ثُمَّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَلْيَسْكُنْ أَطْرَافَهُ لَا يَتَمِيلُ تَمِيلَ الْيَهُودِ فَإِنْ سُكُونِ الصَّلَاةِ“*Hz. Ebû Bekir (r.a) beni, namazda sağa sola sallanırken gördü. Öyle bir azarladı ki neredeyse namazımı bozacaktım. Namazdan sonra beni yanına çağırarak, şöyle dedi, Rasûlullâh'ın şöyle buyururken işittim: "Sizden biri namaza durduğu zaman, âzâları sükûnet içinde olsun; Yahûdilerin sağa sola sallandıkları gibi sallanmasın. Çünkü namazda organların sükûneti, namazın tamamındadır.*"⁸³⁴ Hakem b. Abdullâh→Kâsım b. Muhammed→Esmâ b.tu Ebû Bekir→Ebû Bekir→Ümmü Rûmân. (r.a) tarikiyle tahrir edilen hadiste Hakem b. Abdullâh zayıf ve metruk bir râvî kabul edilmiştir.⁸³⁵

9. تَعَوِّذُوا بِاللَّهِ مِنْ خُشُوعِ النَّفَاقِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا خُشُوعِ النَّفَاقِ قَالَ خُشُوعِ الْبَدَنِ وَنِفَاقِ الْقَلْبِ“*Nifak olan huşûdan Allah'a sığınırız!" buyurdu. Sahabîler, "Nifak olan huşû nedir?" diye sorduklarında, Allah Rasûlü (a.s), "Bedenin huşû içinde gözüküp kalbin nifakla dolu olmasıdır" buyurdu.*⁸³⁶ Hâris b. Ubeyd→Müslim b. Süfyân→Ebû Bekir b. Amr b. Hazm→Ebû Bekir (r.a) tarikiyle tahrir edilen rivayette Hâris b. Ubeyd cerh edilmiştir. Yahyâ b. Maîn onun hadiste zayıf olduğunu, Ahmed b. Hanbel ise onun muzdaribu'l-hadis olduğunu söylemiştir.⁸³⁷

⁸³² Mizzî, *Tehzîb*, XV, s. 279-282.

⁸³³ İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1396, no: 4171. Ahmed, *Müsned*, XXXVIII, s. 484, no: 23498. Taberânî, *Kebîr*, IV, s. 154, no: 3987. Ebû Nuaym, *Hilye*, I, s. 362. Beyhakî, *Zühd*, s. 87, no: 102.

⁸³⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 180.

⁸³⁵ Hakîm Tirmizî, *Nevâdir*, II, s. 171. Necm Abdurrahmân Halef, *Mu'cemu'l-Cerh ve't-Ta'dîl li Ricâli Es-Sünenü'l-kübrâ*, Dâru'r-Râye, 1409/1989, s. 43, no: 100. Ebû Abdullâh Halîl b. Muhammed el-Misrî, *el-Fevâid alâ Mecmau'z-Zevâid*, Dâru'l-Îmâmu'l-Buhârî, Katar, 1429/2008, s. 396.

⁸³⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 180. Ahmed, *Zühd*, s. 117, no: 762. Hakîm Tirmizî, *Nevâdir*, II, s. 172. İbn Mubârek, *ez-Zühd*, I, s. 46, no: 143. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, s. 243, no: 35711. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, IX, s. 220, no: 6567; 6568. Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV, s. 327, no: 4139.

⁸³⁷ İbn Adî, *el-Kâmil*, II, s. 454-461.

10. إنكرا على أهل الوسوسة: هكذا خرجت عزمه الله من قلوب بني إسرائيل حتى شهدت أبدانهم وغابت قلوبهم. لا يقبل الله صلاة امرئ لا يشهد فيها قلبه كما يشهد بدنه، وإن الرجل لصلاته دائم، ولا يكتب وغابت قلوبهم. لا يقبل الله صلاة امرئ لا يشهد فيها قلبه كما يشهد بدنه، وإن الرجل لصلاته دائم، ولا يكتب *Peygamber (a.s) vesveseye düşen kimselerin halini beğenmeyerek şöyle buyurmuştur: "Bu şekilde, isrâiloğulları'nın kalplerinden Allah Teâla'nın azametini idrak çıktı. Öyle ki bedenleriyle huzur-i ilâhîde oldukları halde, kalpleri başka yerlerde dolaştı. Hâlbuki Allah Teâlâ, bedeni namazda olduğu gibi, kalbi namazda hazır olmayan kimsenin namazını kabul emez. Bir adam, devamlı namaz kıl durur fakat kalbi namazdan yana boş ve gafîl olduğu için, kendisine namazının onda bir ecri bile yazılmaz."*⁸³⁸ Rivayet senetsizdir ve bu lafızla aslı yoktur.

11. الصلاة عماد الدين فمن ترك الصلاة فقد كفر *Namaz dinin direğidir. Kim namazı terkederse kâfir olur.*⁸³⁹ Bu rivayet iki hadisten oluşmaktadır. Birinci kısım; *"Namaz dinin direğidir."*⁸⁴⁰ İkinci kısım ise; *"Kim namazı terkederse kâfir olur."*⁸⁴¹ Her iki rivâyet sahîhtir.

12. العبد إذا قام إلى الصلاة رفع الله الحجاب بينه وبينه، وواجهه بوجهه الكريم *Kul namaza kalktığı zaman Allah Teâlâ, kulu ile arasındaki perdeleri kaldırır ve kul, Cenâb-ı Hakk'un vech-i kerimine yönelir.*⁸⁴² Uzun bir rivâyettir ancak hiçbir kaynakta bulamadık. *İhyâ'*da bu konuya yakın kıssalar anlatılmaktadır.⁸⁴³

3.37. Kurbiyet Ehlinin Namazı

Otuz yedinci bölümde toplam on üç hadis geçmektedir.

1. صلاة الجماعة أفضل صلاة الفذ بسبع وعشرين درجة *Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletli.*⁸⁴⁴ Hadis sahihtir.⁸⁴⁵

⁸³⁸ *Avârifu'l-Meârif*, s. 180.

⁸³⁹ *Avârifu'l-Meârif*, s. 180.

⁸⁴⁰ Deylemî, *Firdevs*, no: 3795. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, no: 7824.

⁸⁴¹ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 13, no: 2621. Nesâî, *Sünen*, I, s. 231, no: 231. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 342, no: 1079.

⁸⁴² *Avârifu'l-Meârif*, s. 180.

⁸⁴³ Gazzâlî, *İhyâ*, I, s. 170.

⁸⁴⁴ *Avârifu'l-Meârif*, s. 182.

2. صلى مسبلا “*Namazda bazen ellerini yana salarak kılarıdı*”⁸⁴⁶ Rivayetin aslı yoktur, güvenilir hadis kaynaklarında geçtiği tespit edilmemiştir.

3. نهى رسول الله صل الله عليه وسلم عن الصفن والصفد “*Rasûllallâh (a.s) topukların birleştirilmesi ve ve ayağın birbirine yüklenerek diğerini hafiften kaldırmayı nehyetti.*”⁸⁴⁷ Rivâyet tasavvufî eserlerde nakledilmektedir, mutemet hadis kaynaklarında geçmez.⁸⁴⁸

4. اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ، كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ. “*Allahım! Doğu ile batıyı birbirinden uzaklaştırdığın gibi, benimle günahlarımın arasını ayır.*”⁸⁴⁹ Hadis sahihtir.⁸⁵⁰

5. صَلَّيْتُ إِلَى جَنْبِ أَبِي، فَطَبَّقْتُ بَيْنَ كَفِّي، ثُمَّ وَصَعْتُهُمَا بَيْنَ فَجْدَيَّ، فَنَهَانِي أَبِي، وَقَالَ: كُنَّا نَفْعَلُهُ، “*Babam (Sa’d b. Mâlik’in yanında) namaz kılariken, ellerimi iki dizimin arasına koyup birbirine yapıştırmıştım. Bu hali görünce elime vurdu ve ‘Avuçlarını dizlerinin üzerine koy’ deyip, peşinden ‘Yavrum, bir zamanlar bizde böyle yapardık; ancak daha sonra, ellerimizi dizlerimizin üzerine koymamız emredildi’ dedi.*”⁸⁵¹ Hadis sahihtir.⁸⁵²

⁸⁴⁵ Buhârî, *Sahîh*, I, s. 131, no: 645. Müslim, *Sahîh*, I, s. 450, no: 650. Tirmizî, *Sünen*, I, s. 420, no: 215. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 259, no: 789. Ahmed, *Müsned*, IX, s. 238, no: 5332. Dârimî, *Sünen*, II, s. 811, no: 1313. Mâlik, *Muvatta*, I, s. 129, no: 1. Abdurrezzâk, *Musannef*, I, s. 524, no: 2005. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, s. 226, no: 8392.

⁸⁴⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 183.

⁸⁴⁷ *Avârifü'l-Meârif*, s. 183.

⁸⁴⁸ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb fî Muâmeleti'l-Mahbûb*, (I-II) Thk. Âsım İbrâhîm el-Kiyâlî, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1426/2005, II, s. 158. Gazzâlî, *İhyâ*, I, s. 152. Benzeri bir rivayet için bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, s. 16.

⁸⁴⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 184.

⁸⁵⁰ Buhârî, *Sahîh*, I, s. 149, no: 744. Müslim, *Sahîh*, I, s. 419, no: 598. Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 207, no: 781. Tirmizî, *Sünen*, I, s. 94, no: 60. Nesâî, *Sünen*, I, s. 50, no: 60. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 264, no: 805. Ahmed, *Müsned*, XII, s. 81, no: 7164. Dârimî, *Sünen*, II, s. 792, no: 1280.

⁸⁵¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 185.

⁸⁵² Buhârî, *Sahîh*, I, s. 157, no: 790. Müslim, *Sahîh*, I, s. 380, no: 535. Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 229, no: 867. Tirmizî, *Sünen*, II, s. 44, no: 259. Nesâî, *Sünen*, I, s. 321, no: 624. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 283, no: 873. Ahmed, *Müsned*, III, s. 142, no: 1576. Dârimî, *Sünen*, II, s. 824, no: 1341. Tayâlisî, *Müsned*, I, s. 168, no: 204. Hâmîd, *Müsned*, I, s. 193, no: 79

6. “Allah Teâlâ, rükû ve secdeleeri arasında belini tam olarak doğrultmayan kimseye (rahmet) nazarıyla bakmaz.”⁸⁵³ Hadisin isnadı sahihtir.⁸⁵⁴

7. “Cebrâil (a.s) Allah Teâlâ’dan hayâ ettiği için, kanadının altına gizlenerek kendisi saklamaya çalışmıştır.”⁸⁵⁵ Rivayetin aslı yoktur.

8. “Peygamber a.s secdede: İlâhî! Zatım ve hayalim bütün varlığım sana secde etti”⁸⁵⁶ Rivâyetin İbn Mesûd (r.a) ve Âişe’den (r.a) nakledilen iki ayrı senedi vardır. İbn Mesûd tariki daha sahih kabul edilmektedir.⁸⁵⁷

9. إِذَا سَجَدَ، قَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسَلْتُ، سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ، وَصَوَّرَهُ، وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ “Allahum! Senin için secde ettim. Sana iman ettim. Sana teslim oldum. Yüzüm de kendisini yaratan, ona şekil veren, göz kulak açan Rabb’ine secde etti. Yaratanların en güzeli olana Allah’ın şanı ne kadar yücedir.”⁸⁵⁸ Hadis sahihtir.⁸⁵⁹

10. “Secdede, “Subbûhun, Kuddûsun, Rabbu’l-melâiketi ve’r-rûh” (O, herşeyden münezzehtir ve zat-ı akdesi pek yücedir. O, meleklerin ve ruhun Rabb’idir), derdi.”⁸⁶⁰ Hadis sahihtir.⁸⁶¹

11. قَالَ حِينَ رَجَعَ مِنْ بَعْضِ غَزَوَاتِهِ: رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ ”Rasûlullâh (a.s) bazı savaşlardan döndüğü zaman ashabına yönelerek: Küçük

⁸⁵³ Avârifü'l-Meârif, s. 185.

⁸⁵⁴ Ahmed, Müsned, XVI, s. 465, no: 10799. Taberânî, Kebîr, VIII, s. 338, no: 8261.

⁸⁵⁵ Avârifü'l-Meârif, s. 185.

⁸⁵⁶ Avârifü'l-Meârif, s. 186.

⁸⁵⁷ Bezzâr, Müsned, V, s. 503, no: 2034. Mervezî, Kıyâmu'l-Leyl, s. 182. Ebû Ya'lâ, Müsned, VIII, s. 121, no: 4661. Taberânî, Duâ, s. 194, no: 606. Hâkim, Müstedrek, I, s. 716. Beyhakî, Dea'vât, I, s. 449, no: 338; II, s. 145, no: 530.

⁸⁵⁸ Avârifü'l-Meârif, s. 186.

⁸⁵⁹ Müslim, Sahîh, I, s. 534, no: 771.

⁸⁶⁰ Avârifü'l-Meârif, s. 186.

⁸⁶¹ Müslim, Sahîh, I, s. 353, no: 487. Ebû Dâvud, Sünen, I, s. 230, no: 872. Nesâî, Sünen, I, s. 327, no: 640. Ahmed, Müsned, XXXX, s. 73, no: 24063. Tayâlisî, Müsned, III, s. 96, no: 1599.

savaştan, büyük savaşa döndük.” buyurdu.⁸⁶² Alî b. Ahmed b. Abdân→Ahmed b. Ubeyd→Temtâm→Îsâ b. İbrâhîm→YaHYâ b. Ya’lâ→Leys (Leys İbn Ebî Selîm)→Atâi→Câbir (r.a) tarikiyle tahric edilen rivayette Leys (Leys İbn Ebî Selîm) zayıf olmakla tenkid edilmiştir.⁸⁶³ Ancak rivâyetin merfu şahitleri bulunmakta ve bu yüzden hadis hasen li gayrihi hükmünde kabul edilmektedir.⁸⁶⁴

12. *نهي عن المواصلة* ”Peygamber (a.s) namazda bazı amelleri peş peşe (muvasalay) yapmayı nehyetti.”⁸⁶⁵ Rivayetin aslı yoktur.

13. *الصَّلَاةُ الْخَمْسُ، وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ، كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ، مَا لَمْ تُغَشَّ الْكَبَائِرُ* “Beş vakit namaz Cuma’dan Cuma’ya, arada işlenen günahlara -büyük günah hariç- kefarettir.”⁸⁶⁶ Hadis sahihtir.⁸⁶⁷

3.38. Namazın Edepleri ve Sırları

Sühreverdî, bu bölümde toplam on dört hadise yer vermiştir.

1. *إذا حضر العشاء والعشاء، فقدموا العشاء على العشاء* “Akşam yemeği ve namaz bir araya geldiğinde, önce yemeği yiyiniz.”⁸⁶⁸ Hadis kitaplarında bu lafızlarla herhangi bir rivayete rastlayamadık. Ancak buna benzer lafızla ve mana bakımından yakın olan rivâyetler mevcuttur.⁸⁶⁹

2. *لا يدخل أحدكم في الصلاة، وهو مقطب ولا يصلين أحدكم وهو غضبان* “Sizden biri, canı çok sıkkın ve öfekli bir halde iken namaza durmasın.”⁸⁷⁰ Rivayetin aslı yoktur.

3. *سبعة أشياء في الصلاة من الشيطان الرجاف والنعاس والوسوسة والتأؤب والحكك والالتفات* “Namazda yedi şey şeytandır: Burun

⁸⁶² *Avârifü'l-Meârif*, s. 187.

⁸⁶³ Zehebî, *Siyer*, VI, s. 184, 315.

⁸⁶⁴ Beyhakî, *Zühd*, s. 165, no: 373. Hatîb, *Târîh*, XIII, s. 523.

⁸⁶⁵ *Avârifü'l-Meârif*, s. 187.

⁸⁶⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 188.

⁸⁶⁷ Buhârî, *Sahîh*, I, s. 112, no: 528. Müslim, *Sahîh*, I, s. 209, no: 233.

⁸⁶⁸ *Avârifü'l-Meârif*, s. 188.

⁸⁶⁹ Bkz. Buhârî, *Sahîh*, I, s. 135, no: 673. Müslim, *Sahîh*, I, s. 392, no: 559. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 345, no: 3757. Tirmizî, *Sünen*, II, s. 186, no: 354. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 301, no: 934. Ahmed, *Müsned*, VIII, s. 331, no: 4709. Mâlik, *Muvatta*, II, s. 971, no: 19. Abdurrezâk, *Musannef*, I, s. 575, no: 2189. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, s. 183, no: 7914.

⁸⁷⁰ *Avârifü'l-Meârif*, s. 188.

Kanaması, uyuklamak, vesvese, esnemek, kaşınmak, sağa sola bakmak, herhangi bir şeyle oynamak.”⁸⁷¹ Metnin tamamı *İhya*’da geçmektedir.⁸⁷² Tirmizî hadisin garîb olduğunu söylemiştir.⁸⁷³ Dolayısıyla hadis zayıftır. Ancak şeytanın namazda vesvese vermesiyle alakalı sahih hadisler mevcuttur.⁸⁷⁴

4. إذا قام العبد إلى الصلاة مكتوبة مقبلا على الله بقلبه وسمعه وبصره انصرف من صلاته وقد خرج من ذنوبه كيوم ولدته أمه وإن الله ليغفر بغسل الوجه خطيئة أصابها وبغسل يديه خطيئة أصابها وبغسل رجله خطيئة أصابها حتى يدخل في صلاته وليس عليه وزر *“Müslim yahut mümin bir kul abdest alır da yüzünü yıkarsa, gözleri ile baktığı her günah suyla yahut suyun son damlası ile yüzünden çıkar. Ellerini yıkadığı vakit ellerinin tuttuğu her günah su ile yahut suyun son damlası ile beraber ellerinden çıkar; ayaklarını yıkadığı vakit ayaklarının yürüyerek işlediği her günah su ile yahut suyun son damlasıyla birlikte çıkar. Nihâyet o kul günahlardan temiz pâk olup çıkar.”*⁸⁷⁵ Hadis sahihtir.⁸⁷⁶

5. مَا تَرَوْنَ فِي الشَّارِبِ وَالسَّارِقِ وَالزَّانِي؟ قَالَ: هُنَّ فَوَاحِشٌ. وَفِيهِنَّ عُقُوبَةٌ. وَأَسْنَوُا السَّرِقَةَ الَّذِي *“Rasûlullâh*’ın (a.s) huzurunda hırsızlıktan bahsedildi. Peygamber Efendimiz (a.s), “En kötü hırsızlık hangisidir bilirmisiniz?” diye sordu. (Ashap “Allah ve Resûlü en iyisini bilir” dediler.) Rasûlullâh (a.s), “En kötü hırsızlık, kişinin namzdan çalmasıdır” buyurdu. Ashap, “Kişi namazından nasıl çalar?” diye sorduklarında, Rasûlullâh (a.s), “Rukûunu, Secdelerini, huşû ve kıraatlerini tam yapmayıp noksan bırakmasıdır buyurdu.”⁸⁷⁷ Sahîh rivâyettir.⁸⁷⁸

⁸⁷¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 188.

⁸⁷² Gazzâlî, *İhyâ*, I, s. 157.

⁸⁷³ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 87, no: 2748. Ebû Nuaym, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, IV, s. 2329, no: 5728.

⁸⁷⁴ Buhâri, *Sahîh*, IV, s. 125, no: 3289; 3291; 6232. Müslim, *Sahîh*, I, s. 291, no: 389; 2203; 3289. Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 271, no: 1030. Tirmizî, V, s. 87, *Sünen*, no: 2748. Ahmed, *Müsned*, II, s. 517.

⁸⁷⁵ *Avârifü'l-Meârif*, s. 190.

⁸⁷⁶ Müslim, *Sahîh*, I, s. 215, no: 244. Tirmizî, *Sünen*, I, s. 6, no: 2. Ahmed, *Müsned*, XIII, s. 392, no: 8020. Dârimî, *Sünen*, I, s. 560, no: 745. Mâlik, *Muvatta*, I, s. 32, no: 31.

⁸⁷⁷ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 190.

⁸⁷⁸ Mâlik, *Muvatta*, II, s. 233, no: 579. Abdurrezâk, *Musannef*, II, s. 370, no: 3740. Mervezî Ebû Abdullâh Muhammed b. Nasr b. el-Haccâc, *es-Sünne*, Thk. Sâlim Ahmed es-Selefi, Müessesetu'l-Kutubu's-Sekâfiyye, Beyrût, 1408/1988, s. 95, no: 347. Beyhakî, *Sünen*, VIII, s. 364, no: 16902.

6. إِذَا صَلَّى الرَّجُلُ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، وَأَتَمَّ رُكُوعَهَا، وَسُجُودَهَا أَحْسَبُهُ قَالَ: وَالْقِرَاءَةَ فِيهَا قَالَتْ اللَّهُ *Kul* حَفِظَكَ كَمَا حَفِظْتَنِي وَإِذَا أَسَاءَ رُكُوعَهَا وَلَمْ يُتِمَّ رُكُوعَهَا وَلَا سُجُودَهَا قَالَتْ ضَيَعَكَ اللَّهُ كَمَا ضَيَعْتَنِي *Kul* güzelce abdest alır, namazını vaktinde kılar, rükû, secde ve diğer rükünlerini tam olarak yapar, vakitlerini korursa, namaz ona, 'Sen beni koruduğun gibi Allah da seni korusun' der. Sonra üzerindeki bir nurla semaya kadar yükselir. Kul, namazın âdab ve erkânına riâyet etmeyip onu zayi edince, namaz, 'Sen beni zayi ettiğin gibi, Allah da seni zayi etsin' der.⁸⁷⁹ Mervân b. Muâviye→Ahvas b. Hakîm→Hâlid b. Ma'dân→Ubâde b. es-Sâmit tarikiyle tahric edilen rivayette Ahvas b. Hakîm hakkında ihtilaf vardır. Bazı münekkitler onun hadislerinin hiçbir değeri yoktur derken kimisi de onda bir sıkıntı yoktur ancak hafızası pek kuvvetli değildir, demiştir. Dârekutnî'ye göre şâyet sika râvîler ondan rivâyette bulunursa itibar edilmiştir.⁸⁸⁰

7. لَا يُكْتَبُ لِلرَّجُلِ مِنْ صَلَاتِهِ مَا سَهَا عَنْهُ *Kişiye namazından ancak aklı başında olarak kıldığı kısım (makbul olarak) yazılır.*⁸⁸¹ Şerîk→Câbir→Ebî Ca'fer→Ammâr b. Yâsir (r.a) tarikiyle gelen rivayet mevkuf kabul edilmiştir.⁸⁸²

8. إِنَّ مِنْكُمْ مَنْ يُصَلِّي الصَّلَاةَ كَامِلَةً، وَمِنْكُمْ مَنْ يُصَلِّي النِّصْفَ وَالثَّلْثَ وَالرُّبْعَ وَالْخُمْسَ حَتَّى بَلَغَ الْعُشْرَ *Sizden bazıları namazı tam kılar. Bazıları yarım, bazıları üçte bir, bazıları dörtte bir, bazıları beşte bir miktarında (kalp huzuru ve uyanıklığı ile) namaz kılar. Bu, onda bire kadar gider.*⁸⁸³ Hadis sahihtir.⁸⁸⁴

⁸⁷⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 190. Bezzâr, *Müsned*, VII, s. 140, 2691. Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, I, s. 479, no: 586. Şâşî, *Müsned*, III, s. 202, no: 1290; 1291. Taberânî, *Müsned-i Şamiyyîn*, I, s. 239, no: 427. İbn Şâhin, *Terğîb*, s. 20, no: 42. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, IV, s. 501, no: 2871. Ukaylî, *Duafâu'l-Kebîr*, I, s. 120.

⁸⁸⁰ Mizzî, *Tehzîb*, no: 290. İbn Adî, *el-Kâmil*, II, s. 113, no: 228.

⁸⁸¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 191.

⁸⁸² İbn Mubârek, *ez-Zühed*, I, s. 459, no: 1300.

⁸⁸³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 191.

⁸⁸⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 211, no: 796. Nesâî, *Sünenü'l-Kubrâ*, I, s. 316, no: 616. Ahmed, *Müsned*, XXIV, s. 280, no: 15522. Bezzâr, *Müsned*, VI, s. 274, no: 2303. Tahâvî, *Müşkil*, III, s. 138, no: 1106.

9. مثل المصلي كمثل التاجر لا يخلص له ربحه حتى يخلص له رأس ماله كذلك المصلي لا تقبل
نافلته حتى يؤدي الفريضة “Sizin haliniz; borcu olan kimseye borcunu ödemedен hediye
vermeye kalkan kötü adama benzemektedir.”⁸⁸⁵ Rivâyet zayıftır.⁸⁸⁶

10. “Hz. كان يسمع من صدره أزيز كأزيز المرجل، حتى كان يسمع من بعض سكك المدينة.
Peygamber (a.s) namaz kılariken göğüsünden tencerenin çıkardığı ses gibi iniltili ses
duyulurdu. Hatta bu ses Medîne'nin yakın sokaklarından da duyulurdu.”⁸⁸⁷
Rivâyetin bu lafızlarla tespit edilememiştir ancak Abdullâh b. Şuhey'r'den nakledilen
benzeri sahih bir rivâyet zikredilmiştir.⁸⁸⁸

11. “Kim iki rekât namaz
Kim iki rekât namaz
kılar ve içinden dünya ile ilgili herhangi bir düşünce geçirmezse, Allah Teâlâ, onun
geçmiş günahlarını affeder.”⁸⁸⁹ Hadis sahihtir.⁸⁹⁰

12. الصلاة مثنى مثنى، تشهد في كل ركعتين، وتخشع، وتضرع، وتمسك، وتنفخ يديك، يقول: “Namaz
ترفعهما إلى ربك، مستقبلاً ببطنيهما وجهك، وتقول: يا رب يا رب، ومن لم يفعل ذلك فهو خداج
sadece boyun büküklüğü, tevazu, tazarru, nedamet ve ellerini kaldırıp ‘yâ Rabbî! Yâ
Rabbî!’ diye yalvarmaktadır. Kim böyle yapmazsa, onun namazı eksiktir.”⁸⁹¹

13. “Bir mümin
...المؤمن إذا توضأ للصلاة تباعد عنه الشيطان في أقطار الأرض خوفاً منه
namaz için abdetts aldığıında, şeytan korkudan yerin dibine girer ve ondan
uzaklaşır...”⁸⁹² Bu lafızla zikredilen sahih bir hadisi kaynaklarda tespit edemedik.

14. “Eğer
لولا أن الشياطين يحومون على قلوب بني آدم لنظروا إلى ملكوت السموات
Âdemoğlunun kalbi etrafında şeytanlar dolaşıp durmasaydı, onlar ilahî kudret

⁸⁸⁵ Avârifü'l-Meârif, s. 191.

⁸⁸⁶ Kıvâmu's-Sünne, Terğib, II, s. 422, no: 1913.

⁸⁸⁷ Avârifü'l-Meârif, s. 191.

⁸⁸⁸ Ebû Dâvud, Sünen, I, s. 238, no: 904. Nesâî, Sünen, III, s. 13, no: 1214. Ahmed, Müsned, XXVI, s. 238, no: 16312; 16317; 16326. İbn Mubârek, ez-Zühd, I, s. 36, no: 109. Ebû Ya'lâ, Müsned, III, s. 174, no: 1599.

⁸⁸⁹ Avârifü'l-Meârif, s. 192.

⁸⁹⁰ Buhârî, Sahih, I, s. 43, no: 159. Müslim, Sahih, I, s. 204, no: 226. Ebû Dâvud, Sünen, I, s. 26, no: 106. Ahmed, Müsned, I, s. 524, no: 489.

⁸⁹¹ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 192. Tirmizî, Sünen, II, s. 225, no: 385. Nesâî, es-Sünenü'l-Kübrâ, I, s. 317, no: 618. Ahmed, Müsned, III, s. 315, no: 1799. İbn Mubârek, ez-Zühd, I, s. 404, no: 1152. Bezzâr, Müsned, VI, s. 110.

⁸⁹² Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 192.

tarafına yönelirlerdi.”⁸⁹³ Rivâyet farklı tefsir ve tasavvuf eserlerinde zikredilmiştir.⁸⁹⁴ Ne yazık ki herhangi bir senede ulaşamadık.

3.39. Orucun Fazileti ve Faydası

Otuz dokuzuncu bölümde toplam beş hadis geçmektedir.

1. الصبر نصف إيمان، والصوم نصف الصبر “Sabır imanın yarısıdır, oruçta sabrın yarısıdır.”⁸⁹⁵ Bu rivayet iki hadisten oluşmaktadır. İlk hadis; Sabır imanın yarısıdır.⁸⁹⁶ Bu kısmı munker kabul edilmiştir. İkinci hadis ise “Oruç sabrın yarısıdır.”⁸⁹⁷ Abdulazîz b. Muhammed→Hamîan→Mûsâ b.

Ubeyde→Cümhân→Ebû Hureyre (r.a) tarikiyle gelen bu rivayette Mûsâ b. Ubeyde zayıf bir râvîdir. Münekkitlere göre o zayıftır ve hadisleri yazılmaz.⁸⁹⁸

2. كُلُّ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ لَهُ، إِلَّا الصِّيَامَ، فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ “Bütün amellerin karşılığı âdemoğluna, oruç hariç, onun mükâfatını ben vereceğim.”⁸⁹⁹ Hadis sahihtir.⁹⁰⁰

3. كَانَ يَأْتِي عَلَيْنَا الشَّهْرُ مَا نُوقِدُ فِيهِ نَارًا، إِنَّمَا هُوَ التَّمْرُ وَالْمَاءُ، إِلَّا أَنْ نُؤْتَى بِاللَّحِيمِ “On beş gün, bir ay geçirdi de evimize bir ışık ve ateş yanmazdı!” Kendisine, “Peki, ne ile hayatınızı devam ettiriyordunuz?” diye sorunca, “Kuru hurma ve su ile!” dedi.⁹⁰¹ Hadis sahihtir.⁹⁰²

⁸⁹³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 192.

⁸⁹⁴ Gazâli, *Meâricü'l-Kuds*, s. 96. Râzî, *Tefsîr*, V, s. 252. Serrâc, *Lübâb*, I, s. 111. Nisâbü'rî, *Tefsîru'n-Nisâbü'rî*, I, s. 20. İsmâil Hakkı, *Rûhu'l-Beyân*, V, s. 18

⁸⁹⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 193.

⁸⁹⁶ İbnu'l-A'râbî, *Mu'cem*, no: 592. İbn Şâhin, *Terğîb*, no: 270. Ebû Nuaym, *Hilye*, V, s. 34. Hatîb, *Târih*, XIII, s. 226, no: 7197. Kudâî, *Müsned*, no: 158. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, no: 9716.

⁸⁹⁷ İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 555, no: 1745. İbn Şâhin, *Terğîb*, s. 89, no: 278. Kudâî, *Müsned*, I, s. 162, no: 229. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, V, s. 198, no: 3299; 3300.

⁸⁹⁸ Zehebî, *Mizân*, IV, s. 213.

⁸⁹⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 193.

⁹⁰⁰ Buhârî, *Sahih*, III, s. 26, no: 1904. Müslim, *Sahih*, II, s. 806, no: 1151. Tirmzî, *Sünen*, III, s. 127, no: 764. Nesâî, *Sünen*, IV, s. 164, no: 2218. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 525, no: 1638.

⁹⁰¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 193.

⁹⁰² Buhârî, *Sahih*, VIII, s. 97, no: 6458. Müslim, *Sahih*, IV, s. 2282, no: 2972. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1388, no: 4144. Ahmed, *Müsned*, XXXX, s. 280, no: 24232.

4. مَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ خُبْزٍ بِرِ مَادُومٍ ثَلَاثًا “*Rasûlullâh’ın (a.s) âli dünyadan ayrılincaya kadar üç gün arka arkaya buğday ekmeği ile karnını doyrmadı.*”⁹⁰³ Hadis sahihtir.⁹⁰⁴

5. مَا مَلَأَ آدَمِيَّ وَعَاءَ شَرًّا مِنْ بَطْنٍ. بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ أَكْلَاتٍ يُقْمَنَ صَلْبَهُ، فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَهَ فَتَلَّتْ. “*Ademoğlu karnından daha kötü bir kap doldurmamıştır. Hâlbuki insana, belini doğrultacak birkaç lokma yemesi yeterlidir. Eğer illâ yemek durumunda ise, bari midenin üçte birini yemeğe, üçte birini içeceğe, kalan üçte birini de nefese ayırarak boş bıraksın.*”⁹⁰⁵ Sahîh rivâyettir.⁹⁰⁶

3.40. Oruçla İlgili Muhtelif Görüşler

Kırkıncı bölümde toplam beş hadis geçmektedir.

1. مَنْ صَامَ الدَّهْرَ ضَيَّقَتْ عَلَيْهِ جَهَنَّمَ هَكَذَا وَعَقَدَ عَلَى تِسْعِينَ “*Kim, devamlı oruç tutarsa ona, cehennemde (şu şekilde) yer kalmaz.*”⁹⁰⁷ Rivâyet sahihtir.⁹⁰⁸

2. قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ بِمَنْ صَامَ الدَّهْرَ؟ قَالَ: لَا صَامَ وَلَا أَفْطَرَ. “*Rasûlullâh’a (a.s) devamlı oruç tutan bir kimsenin durumu sorulunca, şöyle buyurmuştur: “O, (gerçek manada) oruç tutmamıştır, yemek de yememiştir.”*”⁹⁰⁹ Hadis sahihtir.⁹¹⁰

3. أَفْضَلُ الصَّوْمِ صَوْمُ أَخِي دَاوُدَ كَانَ يَصُومُ يَوْمًا “*Oruçların en faziletlisi, kardeşim Davud’un orucudur. O, bir gün oruç tutar, bir gün yerd.*”⁹¹¹ Müttefikun aleyh bir rivâyettir.⁹¹²

⁹⁰³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 194.

⁹⁰⁴ Buhârî, *Sahîh*, VII, s. 79, no: 5438. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2282, no: 2970. Ahmed, *Müsned*, XXXX, s. 182, no: 24151.

⁹⁰⁵ *Avârifü'l-Meârif*, s. 194.

⁹⁰⁶ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 590, no: 2380. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, s. 268, no: 6737. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1111, no: 3349. Ahmed, *Müsned*, XXVIII, s. 422, no: 17186. İbn Mubârek, *ez-Zühed*, I, s. 213, no: 603.

⁹⁰⁷ *Avârifü'l-Meârif*, s. 195.

⁹⁰⁸ Ahmed, *Müsned*, XXXII, s. 484, no: 19713. Ebû Dâvu et-Tayâlisî, *Müsned*, I, s. 414, no: 515. Bezzâr, *Müsned*, VIII, s. 67. Rûyânî, *Müsned*, I, s. 368, no: 561. İbn Huzeyme, *Sahîh*, III, s. 313, no: 2154.

⁹⁰⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 195.

⁹¹⁰ Müslim, *Sahîh*, II, s. 818, no: 1162. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 322, no: 2426. Tirmizî, *Sünen*, III, s. 129, no: 767. Nesâî, *Sünen*, IV, s. 207, no: 2382. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 546, no: 1713. Ahmed, *Müsned*, XXXVII, s. 303, no: 22616.

⁹¹¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 195.

4. آدم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لما أهبط الأرض اسود جسده من أثر المعصية، فلما تاب الله عليه أمره أن يصوم. “*Âdem (a.s) yeryüziine indirildiğinde günahı sebebiyle vücüdü simsiyah kesilmişti. Tevbe edip tevbesi Hakk nezdinde makbul olunca Allah Teâlâ kendisine eyyâm-ı biyz orucu tutmasını emretti. Her gün vücudunun üçte biri beyazlayarak eyyâm-ı biyz’in üçüncü günü bütün vücudu bembeyaz oldu.*”⁹¹³ Rivâyetin aslı yoktur, bâtıdır.⁹¹⁴

5. من صام ثلاثة أيام من شهر حرام الخميس والجمعة والسبت بعد من النار سبع مائة عام “*Kim, haram aylarda, Perşembe Cuma ve cumartesi günlerinde üç gün oruç tutarsa, cehennem ateşinden yedi yüz senelik mesafe uzaklaştırılır.*”⁹¹⁵ Yakûb b. Mûsâ el-Medenî→Mesleme→Râşid Ebî Muhammed el-Medenî→Enes (r.a) tarikiyle tahric edilen mezkûr rivayette⁹¹⁶ Mesleme hakkında “Muzdaribu’l-hadis”, “Lâ yuhteccu bihi/İhticac edilmez” gibi cerh ifadeleri yer almaktadır.⁹¹⁷ Ancak cerh edilen râvinin Mesleme b. Râşid el-Hemânî olduğu, senetteki râvinin Mesleme b. Râşid b. Ma’bed olup farklı kişi ile karıştırıldığı ifade edilmiştir.⁹¹⁸

3.41. Orucun Edepleri

Kırk birinci bölümde toplam on bir hadis geçmektedir.

1. تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَةً “*Sahura kalkınız; çünkü sahurda bereket vardır.*”⁹¹⁹ Hadis sahihtir.⁹²⁰

⁹¹² Buhârî, *Sahîh*, II, s. 50, no: 1131. Müslim, *Sahîh*, II, s. 815, no: 1159. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 322, no: 2427. Tirmizî, *Sünen*, III, s. 131, no: 770. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 546, no: 1712. Ahmed, *Müsned*, XI, s. 396, no: 6789.

⁹¹³ *Avârifü'l-Meârif*, s. 196.

⁹¹⁴ İbn Asâkir, *Târîh*, VII, s. 419.

⁹¹⁵ *Avârifü'l-Meârif*, s. 197.

⁹¹⁶ Taberânî, *Evsat*, II, s. 219, no: 1789. Beyhakî, *Fedâilu'l-Evkât*, s. 537, no: 308. Hallâl Ebû Muhammed, *Fedâilu Şehru Receb*, Thk. Ebû Yûsuf Abdurrahmân, Dâru İbn Hazm, 1416/1996, s. 71, no: 14. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, III, s. 191, no: 5151. Suyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, III, s. 194. Alî el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, VIII, s. 573, no: 24237.

⁹¹⁷ Zehebî, *Mizân*, IV, s. 108. 8520

⁹¹⁸ Vâsitî Bahşel Ebu'l-Hasan, *Târîhu Vâsit*, Thk. Kurkîs Avvâd, Âlemu'l-Kutub, Beyrût, 1406/1986, s. 58.

⁹¹⁹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 197.

⁹²⁰ Buhârî, *Sahîh*, III, s. 29, no: 1923. Müslim, *Sahîh*, II, s. 770, no: 1095. Tirmizî, *Sünen*, III, s. 79, no: 708. Nesâî, *Sünen*, IV, s. 141, no: 2146. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 540, no: 1692. Ahmed,

2. *“Kullarım içinde bana en sevimli olanlar, iftarda acele edenlerdir.”*⁹²¹ İshak b. Mûsa el-Ensârî→el-Velîd b. Müslim→el-Evzâî→Kurre b. Abdurrahmân→Zührî→Ebî Seleme→Ebû Hureyre (r.a) tarikiyle tahric edilen rivayette⁹²² Kurre b. Abdurrahmân cerh edilmiştir. Münekkidlere göre o, zayıf ve munkeru’l-hadis bir ravi olup kuvvetli değildir.⁹²³

3. *“İnsanlar iftarda acele ettikleri sürece, hair üzere kalacaklardır.”*⁹²⁴ Hadis sahihtir.⁹²⁵

4. *“Rasûlullâh (a.s), bir parça su veya süt yahut birkaç hurma ile iftarını yapardı.”*⁹²⁶ Sahîh bir rivayettir.⁹²⁷

5. *“Nice oruç tutanlar vardır ki tuttıkları orçtan ellerinde kalan açlık ve susuzluktur.”*⁹²⁸ Sahîhtir.⁹²⁹

6. *امْرَأَتَيْنِ صَامَتَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَجَلَسَتْ إِحْدَاهُمَا إِلَى الْأُخْرَى فَجَعَلَتَا تَأْكُلَانِ لُحُومَ النَّاسِ، فَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ هَاهُنَا امْرَأَتَيْنِ صَامَتَا وَقَدْ كَادَتَا أَنْ تَمُوتَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: انْتُونِي بِهِمَا» فَجَاءَتَا، فَدَعَا بِطَسْتٍ أَوْ قَدَحٍ قَالَ لِإِحْدَاهُمَا: قَيْنِي فَقَاءَتْ مِنْ قَيْحٍ وَدَمٍ وَصَدِيدٍ حَتَّى مَلَأَتْ نِصْفَ الْقَدَحِ، وَقَالَ لِلْأُخْرَى: قَيْنِي فَقَاءَتْ مِنْ قَيْحٍ وَدَمٍ وَصَدِيدٍ حَتَّى مَلَأَتْ الْقَدَحَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: إِنَّ هَاتَيْنِ صَامَتَا عَلَى مَا أَحَلَّ اللَّهُ، وَأَفْطَرْتَا عَلَى مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا، جَلَسَتْ إِحْدَاهُمَا إِلَى الْأُخْرَى فَجَعَلَتَا تَأْكُلَانِ لُحُومَ النَّاسِ “Rasûlullâh (a.s) zamanında iki kadın, (nâfile) oruç tuttular. Günün sonuna doğru açlıktan bayılacak hale geldiler. Hemen Hz. Peygamber’e (a.s)*

Müsned, XIX, s. 15, no: 11950; 13245; 13390; 13551; 13701. Dârimî, *Sünen*, II, s. 1056, no: 1738.

⁹²¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 198.

⁹²² Tirmizî, *Sünen*, III, s. 74, no: 700. Ahmed, *Müsned*, XII, s. 182, no: 7241; 8360. Ebû Ya'la, *Müsned*, X, s. 378, no: 5974. İbn Huzeyme, *Sahîh*, III, s. 276, no: 2062. İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, s. 275, no: 3507. Taberânî, *Evsat*, I, s. 54, no: 149. Beyhakî, *Sünen*, IV, s. 399, no: 8120.

⁹²³ Zehebî, *Mizân*, III, s. 388, no: 6886.

⁹²⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 198.

⁹²⁵ Buhârî, *Sahîh*, III, s. 36, no: 1957. Müslim, *Sahîh*, II, s. 771, no: 1098. Tirmizî, *Sünen*, III, s. 73, no: 699. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 541, no: 1697. Ahmed, *Müsned*, XXXVII, s. 463, no: 22804. Dârimî, *Sünen*, II, s. 1060, no: 1741. Mâlik, *Muvatta*, I, s. 288, no: 6.

⁹²⁶ *Avârifü'l-Meârif*, s. 198.

⁹²⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 306, no: 2356. Ahmed, *Müsned*, XX, s. 110, no: 12676. Dârekutnî, *Sünen*, III, s. 155, no: 2278. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 597, no: 1576.

⁹²⁸ *Avârifü'l-Meârif*, s. 198.

⁹²⁹ İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 539, no: 1690. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, III, s. 348, no: 3236; 3319. Ahmed, *Müsned*, XIV, s. 445, no: 8856; 9685. Dârimî, *Sünen*, III, s. 1788, no: 2762.

bir adam göndererek oruçlarını bozmak için izin istediler. Rasûlullâh da (a.s), gelen adamla onlara bir kap göndererek, onu kusmalarını emretti. Kadınlardan biri kaba kustu; yarısını taze et ve kan ile doldurdu. Diğeride kustu ve kalan yarısını doldurdu. Hadiseyi görenler hayret ettiler. Rasûlullâh'a (a.s) söyleyince, Peygamber Efendimiz (a.s), "Bu iki kadın, Allah Teâlâ'nın kendilerine helâl kıldığı şeylerden kendilerini alıkoyarak oruç tuttular, fakat Allah'ın kendilerine haram kılmış olduğu bir şeyle (giybetle) oruçlarını bozdular"⁹³⁰ buyurdu. Zayıftır.⁹³¹

7. الصِّيَامُ جُنَّةٌ فَلَا يَرْفُثُ وَلَا يَجْهَلُ، وَإِنْ أَمْرٌ قَاتَلَهُ أَوْ شَاتَمَهُ فَلْيَقُلْ: إِنِّي صَائِمٌ مَرَّتَيْنِ
"Sizden biri oruçlu olduğu gün, kötü söz söylemesin ve cahilce işler yapmasın. Biri kendisine kötü söyleyip çatmak isterse, 'Ben oruçluyum' desin."⁹³² Sahihtir.⁹³³

8. إن الصوم أمانة، فليحفظ أحدكم أمانة
"Oruç bir emanettir. Sizden her biriniz emanetini korusun."⁹³⁴ Aynı rivâyeti bulamadık. Benzer rivayetler bulunmaktadır.⁹³⁵

9. صَنَعْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا فَأَتَانِي هُوَ وَأَصْحَابُهُ فَلَمَّا وَضِعَ الطَّعَامُ، قَالَ
رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: إِنِّي صَائِمٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " دَعَاكُمْ أَخُوكُمْ وَتَكَلَّفَ لَكُمْ " ثُمَّ قَالَ لَهُ: " أَفْطِرٌ وَصُمُّ مَكَانَهُ يَوْمًا إِنْ شِئْتَ
"Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) demiştir ki: "Ben, Rasûlullâh (a.s) ve ashabı için bir yemek hazırlamıştım. Yemeği kendilerine takdim edince, içlerinden biri, 'Ben oruçluyum' dedi. Bunu duyan Rasûlullâh (a.s), 'Kardeşiniz sizi davet edip bir sürü meşakkate giriyor, sonra sen kalkmış, 'Ben oruçluyum' diyorsun. Orucunu boz ve sonra bir kaza et!' buyurdu."⁹³⁶ İsnadı zayıftır.⁹³⁷

⁹³⁰ Avârifü'l-Meârif, s. 198.

⁹³¹ Ahmed, Müsned, XXXIX, s. 59, no: 23653. İbn Ebî Şeybe, Müsned, II, s. 177, no: 662. Beyhakî, Delâilu'n-Nubuvve, VI, s. 186.

⁹³² Avârifü'l-Meârif, s. 198.

⁹³³ Buhârî, Sahîh, III, s. 24, no: 1894. Müslim, Sahîh, II, s. 806, no: 1151. Ebû Dâvud, Sünen, II, s. 307, no: 2363. Tirmizî, Sünen, III, s. 127. İbn Mâce, Sünen, I, s. 539, no: 1691. Ahmed, Müsned, XVI, s. 372, no: 10635. Mâlik, Muvatta, I, s. 310, no: 57.

⁹³⁴ Avârifü'l-Meârif, s. 198.

⁹³⁵ Harâitî, Mekârimu'l-Ahlâk, no: 145. Gazzâlî, İhyâ, I, s. 236.

⁹³⁶ Avârifü'l-Meârif, s. 199.

⁹³⁷ Beyhakî, Sünen, IV, s. 462, no: 8362. Tayâlisî, Müsned, III, s. 655, no: 2317. Taberânî, Evsat, III, s. 306, no: 3240. Dârekutnî, Sünen, III, s. 140, no: 2239. İbn Hacer, Metâlibu'l-Âliye, X, s. 780, no: 2424.

10. **الْغَدَاءُ يَا بِلَالُ فَقَالَ: إِنِّي صَائِمٌ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَأْكُلُ أَرْزَاقَنَا، وَفَضْلُ** *Rasûlullâh (a.s) Bilal'e, "Ye yâ Bilâl" (r.a) dedi, Bilal de, "Ben oruçluyum" dedi. Rasûlullâh (a.s) bunun üzerine, "Biz rızığımızı burada yiyoruz, Bilal'in rızığı ise cennettedir"*⁹³⁸ buyurdu. Muhammed b. Musaffa→Bakiyye→Muhammed b. Abdurrahman→Süleyman b. Bureyde→Ebîhi tarihiyle gelen rivayette⁹³⁹ Muhammed b. Abdurrahman ittifakla zayıf ve münkeru'l-hadis olmakla tenkid edilmiş bir râvîdir.⁹⁴⁰ Rivayet mevzudur.

11. **أَذِيْبُوا طَعَامَكُمْ بِذِكْرِ** *"Yediklerinizi zikirle eritiniz."*⁹⁴¹ Abdurrahman b. Mubarek→Bezî Ebû Halîl→Hişâm b. Urve→Ebîhi→Aişe (r.a) tarihiyle nakledilen bu rivayette⁹⁴² Bezî Ebû Halîl metruk bir râvîdir. İbn Hibbân ve başkaları onu yalancılıkla itham etmiştir.⁹⁴³ Rivâyet mevzudur.

3.42. Yemenin Fayda ve Zararları

Kırk ikinci bölümde toplam beş hadis geçmektedir.

1. **نَوْمُ الْعَالَمِ عِبَادَةٌ وَنَفْسُهُ تَسْبِيحٌ** *"Âlimin uykusu ibadet, nefesi tesbihtir."*⁹⁴⁴ Rivayetın senedi yoktur. Rivayet daha ziyade **نَوْمُ الصَّائِمِ عِبَادَةٌ، وَنَفْسُهُ تَسْبِيحٌ، وَدُعَاؤُهُ** *"Oruçlunun uykusu ibadet, nefesi tesbih ve duası müstecab'tır."*⁹⁴⁵ şekliyle tasavvuf eserlerinde meşhurdur.⁹⁴⁶

⁹³⁸ *Avârifü'l-Meârif*, s. 199.

⁹³⁹ İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 556, no: 1749. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, V, s. 209, no: 3314.

⁹⁴⁰ Mizzî, *Tehzib*, XXV, s. 594-596. Zehebî, *Târih*, IV, s. 508, no: 363.

⁹⁴¹ *Avârifü'l-Meârif*, s. 199.

⁹⁴² Taberânî, *Evsat*, V, s. 163, no: 4952. İbnu's-Sunnî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*, s. 437, no: 488. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, VIII, s. 167, no: 5644. Ukaylî, *Duağâu'l-Kebîr*, I, s. 156. Ebû Nuaym, *Târih*, I, s. 130.

⁹⁴³ İbn Adî, *el-Kâmil*, II, s. 241-243. Zehebî, *Târih*, IV, s. 1079. İbn Hacer, *Lisân*, II, s. 276, no: 1430.

⁹⁴⁴ *Avârifü'l-Meârif*, s. 200.

⁹⁴⁵ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, I, s. 67; 149; 297. Gazzâlî, *İhyâ*, I, s. 343.

⁹⁴⁶ İbn Şâhin, *Terğîb*, s. 53, no: 142. Ebû Nuaym, *Hilye*, V, s. 83. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, V, s. 421, no: 3652; 3653; 3654. İbnu's-Şecerî, *Emâlî*, I, s. 373, no: 1326. Sehmî, *Târihu Cürçân*, s. 370. Ebû Tâhir es-Silefî Sadruddîn el-İsbehânî, *Mu'cemu's-Sefer*, Thk. Abdullâh Ömer el-Bârûdî el-Mektebetu't-Ticâriyye, ts., s. 136, no: 413.

2. أرض الجنة قيعان، نباتها التسبيح والتقدیس “Cennetin arazisi düzdür; oranın bitkisi tesbih ve takdistir.”⁹⁴⁷ Tirmizi'nin hasen garib olduğuna hükmettiği bu rivayet⁹⁴⁸ Abdolvâhid b. Ziyad→Abdurrahman b. İshak→Kasım b. Abdurrahman→Ebîhi→İbn Mesud (r.a) senediyle de zikredilmiştir.⁹⁴⁹ Ancak bu isnadda yer alan Abdurrahman b. İshak zayıf, munkeru'l-hadis, fihi nazar ve metruk olmakla tavsif edilmiştir.⁹⁵⁰

3. الْوُضُوءُ قَبْلَ الطَّعَامِ يَنْفِي الْفَقْرَ “Yemekten evvel elleri yıkamak, yoksulluğu giderir.”⁹⁵¹ Rivayetin metni bu lafızla zayıftır.⁹⁵²

4. مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُخَيَّرَ اللَّهُ خَيْرَ بَيْتِهِ، فَلْيَتَوَضَّأْ إِذَا حَضَرَ غَدَاؤَهُ، وَإِذَا رَفَعَ “Kim evindeki hayrın artmasını isterse; yemekten önce ellerini yıkasın. Sonra da Alla Teâlâ'nın ismini zikrederek başlasın.”⁹⁵³ Cübare b. el-Muğallis→Kesir b. Süleym→Enes b. Mâlik (r.a) isnadıyla zikredilen rivayette⁹⁵⁴ Kesir b. Süleym zayıf/munkeru'l-hadis bir râvi kabul edilmiştir.⁹⁵⁵

5. إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَذْكُرْ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى، فَإِنْ نَسِيَ أَنْ يَذْكُرَ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى فِي أَوَّلِهِ فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ أَوَّلَهُ وَأَخْرَهُ “Sizden biri yemek yiyeceği zaman ‘bismillâh’ desin. Eğer başta besmeleyi unutursa hatırladığı zaman, ‘Bismillâhi evveluhu ve âhirehu’ desin.”⁹⁵⁶ Hadis sahihtir.⁹⁵⁷

⁹⁴⁷ Avârifü'l-Meârif, s. 200.

⁹⁴⁸ Tirmizî, Sünen, V, s. 510, no: 3462.

⁹⁴⁹ Bezzâr, Müsned, V, s. 361, no: 1992. Taberânî, Kebîr, X, s. 173, no: 10363; Evsat, IV, s. 270, no: 4170; Sağîr, I, s. 326, no: 539.

⁹⁵⁰ Buhârî, Târîh, V, s. 259, no: 835. Zehebî, Mizân, II, s. 548. İbn Hacer, Lisân, IX, s. 352.

⁹⁵¹ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 201.

⁹⁵² Ebû Dâvud, Sünen, III, s. 345, no: 3761. Tirmizî, Sünen, IV, s. 281, no: 1846. Ahmed, Müsned, XXXIX, s. 135, no: 23732. Dûlâbî, Kunâ, III, s. 964, no: 1687. Taberânî, Evsat, VII, s. 164, no: 7166. Hâkim, Müstedrek, IV, s. 119, no: 7082. Kudâî, Müsned, I, s. 205, no: 310. Beyhakî, Âdâb, s. 163, no: 392.

⁹⁵³ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 201.

⁹⁵⁴ İbn Mâce, Sünen, II, s. 1085, no: 3260. Beyhakî, Şuâbu'l-İmân, VIII, s. 8, no: 5424.

⁹⁵⁵ Zehebî, Mizân, III, s. 405. İbn Hacer, Lisân, IX, s. 398. İbn Adî, el-Kâmil, VII, s. 198.

⁹⁵⁶ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 201.

⁹⁵⁷ Ebû Dâvud, Sünen, III, s. 347, no: 3767. Tirmizî, Sünen, IV, s. 288, no: 1858. İbn Mâce, Sünen, II, s. 1086, no: 3264. Nesâî, Sünenü'l-Kubrâ, IX, s. 114, no: 10040. Ahmed, Müsned, XXXXII, s. 43, no: 25106. Dârimî, Sünen, II, s. 1285, no: 2063. Tayâlisî, Müsned, III, s. 145, no: 1671.

3.43. Yeme İçme Âdâbi

Bu bölümde toplam otuz hadis geçmektedir.

1. *“Yâ Ali! Yemeğini tuzla başla tuzla bitir. Çünkü tuz, cüzzam, ala tenlilik, cinnet dahil yetmiş derde devadır.”*⁹⁵⁸ İsa b. el-Aş→Cüveybir→Dahhâk→Nezzâl b. Sebra→Alî (r.a) tarikiyle gelen rivayette Cüveybir metruk bir ravîdir.⁹⁵⁹

2. *“لدغ رسول الله صل الله عليه وسلم، في إبهامه من رجله اليسرى، لدغة، فقال: على بذلك الأبيض، الذي يكون في العجين وخننا بملح فوضعه في كفه، ثم لعق منه ثلاث لعقات، ثم وضع بقيته على الأبييض، الذي يكون في العجين وخننا بملح فوضعه في كفه، ثم لعق منه ثلاث لعقات، ثم وضع بقيته على الأبييض، فسكنت عنه اللدغة، فسكنت عنه Rasûlullâh’in (a.s) sol ayağının baş parmağını bir akrep soktu. Rasûlullâh, “Bana, şu hamurun içine koyduğunuz beyaz maddeden (tuzdan) biraz getirin” buyurdu. Biz de kendisine tuz getirdik; onu avucuna koydu, ağzına götürüp diliyle üç defa yaladıktan sonar kalan kısmını ısırılan yere koydu; acısı derhal kesildi.”*⁹⁶⁰

3. *“Allah Teâlâ’ya en sevimli olan yemek, üzerinde çokça ellerin biriktiği yemektir.”*⁹⁶¹ Ricâli sahîhtir.⁹⁶²

4. *“يا رسول الله إنا نأكل ولا نشبع، قال: فلعلكم تفترقون؟ قالوا: نعم، قال: فاجتمعوا على طعامكم، يا رسول الله إنا نأكل ولا نشبع، قال: فلعلكم تفترقون؟ قالوا: نعم، قال: فاجتمعوا على طعامكم، واذكروا اسم الله عليه يبارك لكم فيه doymuyoruz, nedendir? Diye sorduklarında, Peygamber Efendimiz (a.s): Herhalde siz, yemek yerken ayrı ayrı yiyorsunuz. Yemeği bir arada yiyiniz ve Allah Teâlâ’nın ismini anınız; besmele çekiniz ki yemeğiniz bereketlensin.”*⁹⁶³ Rivâyet Vahşî b.

⁹⁵⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 202. İbnu'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, s. 289. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, VIII, s. 100, no: 5553.

⁹⁵⁹ Zehebî, *Mizân*, I, s. 384. Mizzî, *Tehzîb*, V, s. 167, no: 985. İbn Hacer, *Tehzîb*, II, s. 124.

⁹⁶⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 202. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, s. 44, no: 23553; 29801. Taberânî, *Evsat*, VI, s. 90, no: 5890; *Sağîr*, II, s. 87, no: 830. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, IV, s. 169, no: 2340; 2341. Ebû Nuaym, *Târih*, II, s. 276; *Ma'rifetu's-Sahâbe*, IV, s. 1969, no: 4946.

⁹⁶¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 203.

⁹⁶² Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IV, s. 39, no: 2045. İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, s. 28. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, XII, s. 138, no: 9173; 9174; 9175. Taberânî, *Evsat*, VII, s. 217, no: 7317; *Mekârim*, s. 372, no: 161. Heysemî, *el-Maksadu'l-Ulyâ fî Zevâidi Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*, (I-IV) Thk. Seyyid Kesrevî Hasan, Dâru'l-kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, ts., IV, s. 264, no: 1500.

⁹⁶³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 203.

Harb→Babası→Dedesinden nakledilmiştir.⁹⁶⁴ Ancak senedde Vahşî adıyla zikredilen ravi bilinen meşhur sahabi değildir. Dolayısıyla rivayet zayıftır.

5. مَا عَلِمْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكَلَ عَلَى سَكْرَجَةٍ قَطُّ، وَلَا خُبْزَ لَهُ مُرَقَّقٌ قَطُّ، وَلَا أَكَلَ عَلَى عَنِيْدٍ عَنِ السُّفْرِ “*Rasûlullâh (a.s), özel sofrâ (masa) üzerinde ve hususi yapılmış tabak içerisinde yemek yemedi.*” Kendisine, “Peki, neyin üzerinde yiyordu?” diye sorulunca, “Yere yayılmış bir sergi üzerinde” dedi.⁹⁶⁵ Hadis sahihtir. ⁹⁶⁶

6. نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَأْكَلَ الرَّجُلُ مِنْكَ نَأً “*Rasûlullâh (a.s) yaslanarak yemek yemeği yasaklamıştır.*”⁹⁶⁷ Sahih hadistir. ⁹⁶⁸

7. أَهْدَيْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاةً، فَجَثَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رُكْبَتَيْهِ، يَأْكُلُ، يَأْكُلُ عَنِيدًا “*Rasûlullâh’a (a.s) pişirilmiş bir koyun hediye edildi. Rasûlullâh’da diz üstü oturarak yemeğe başladı. O esnada bir bedevi geldi. Rasûlullâh’ı (a.s) yerde oturur vaziyette görünce, “Bu nasıl oturuş yâ Rasûlullâh (a.s)!” dedi. Peygamber Efendimiz de (a.s), “Allah beni kul olarak yarattı, azgın cebbar biri olarak yaratmadı”*⁹⁶⁹ buyurdu. Sahihdir. ⁹⁷⁰

⁹⁶⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 346, no: 3764. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1093, no: 3286. Ahmed, *Müsned*, 3, s. 501. İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve’l-Mesânî*, I, s. 359, no: 482. İbn Hibbân, *Sahih*, XII, s. 27, no: 5224. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 103. Beyhakî, *el-Âdâb*, s. 190, no: 465. Ebû Nuaym, *Târih*, II, s. 350.

⁹⁶⁵ Krş. *Avârifu’l-Meârif*, s. 203.

⁹⁶⁶ Buhârî, *Sahih*, VII, s. 70, no: 5386. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 250, no: 1788. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1095, no: 3292. Nesâî, *Sünenu-l Kubrâ*, VI, s. 217, no: 6591. Ahmed, *Müsned*, XIX, s. 331, no: 12325.

⁹⁶⁷ Krş. *Avârifu’l-Meârif*, s. 203.

⁹⁶⁸ Buhârî, *Sahih*, VII, s. 72, no: 5398. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 348, no: 3769. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 273, no: 1830. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1086, no: 3262. Ahmed, *Müsned*, XXXI, s. 47, no: 18754. Dârimî, *Sünen*, II, s. 1316, no: 2115. Taberânî, *Kebîr*, X, s. 101, no: 10087; *Evsat*, IV, s. 88, no: 3684. Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, II, s. 376, no: 1143. Humeydî, *Müsned*, II, s. 139, no: 915. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, s. 140, no: 24521.

⁹⁶⁹ Krş. *Avârifu’l-Meârif*, s. 203.

⁹⁷⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 348, no: 3773. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1086, no: 3263. Beyhakî, *Sünen*, VII, s. 462, no: 14653. Ebû Bekir el-Bezzâz, *Fevâid*, II, s. 694, no: 942.

8. كُنَّا إِذَا حَضَرْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا لَمْ نَضَعْ أَيْدِيَنَا حَتَّى يَبْدَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ uzatmazdık.”⁹⁷¹ Sahihtir.⁹⁷²

9. لِيَأْكُلَ أَحَدُكُمْ بِيَمِينِهِ، وَلِيَشْرَبُ بِيَمِينِهِ، وَلِيَأْخُذَ بِيَمِينِهِ، وَلِيُعْطِيَ بِشِمَالِهِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِشِمَالِهِ، وَيَأْخُذُ بِشِمَالِهِ لِيَأْكُلَ أَحَدُكُمْ بِيَمِينِهِ، وَيَشْرَبُ بِشِمَالِهِ، وَيُعْطِي بِشِمَالِهِ، وَيَأْخُذُ بِشِمَالِهِ “Sağ elinizle yiyin, sağ elinizle için, sağ elinizle alın, sağ elinizle verin. Çünkü şeytan, sol eliyle yer, sol eliyle içer, sol eliyle alır, sol eliyle verir.”⁹⁷³ Sahihtir.⁹⁷⁴

10. الْبَرَكََةُ تَنْزَلُ وَسَطَ الطَّعَامِ، فَكُلُوا مِنْ حَافَتَيْهِ، وَلَا تَأْكُلُوا مِنْ وَسْطِهِ “Bereket yemeğin ortasına iner. Önünüze konulan yemeğin kenarından yiyin, ortasına uzanmayın.”⁹⁷⁵ Sahihtir.⁹⁷⁶

11. مَا عَبَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا قَطُّ، إِنْ اشْتَهَاهُ أَكَلَهُ، وَإِنْ كَرِهَهُ تَرَكَهُ “Rasûlullâh (a.s) hiçbir yemeği kusurlu bulup ayıplamazdı. Eğer iştahı varsa yer, yoksa elini çeker; öylece bırakırdı.”⁹⁷⁷ Müttefekun aleyh bir rivayettir.⁹⁷⁸

12. إِذَا سَقَطَتْ لُقْمَةٌ أَحَدِكُمْ فَلْيَمِطْ عَنْهَا الْأَدَى وَلْيَأْكُلْهَا، وَلَا يَدْعُهَا لِلشَّيْطَانِ “Biriniz elinden lokması yere düşecek olursa, üzerine bulaşan toz ve toprak gibi zararlı şeyleri gidererek onu yesin, şeytana bırakmasın.”⁹⁷⁹ Sahihtir.⁹⁸⁰

⁹⁷¹ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 203.

⁹⁷² Müslim, Sahîh, III, s. 1597, no: 2017. Ebû Dâvud, Sünen, III, s. 347, no: 3766. Nesâî, Sünenü-l Kubrâ, 6, s. 261, no: 6721. Ahmed, Müsned, XXXVIII, s. 284, no: 23249. Ma'mer b. Râşid, Câmi, X, s. 420, no: 19563. Bezzâr, Müsned, VII, s. 239.

⁹⁷³ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 203.

⁹⁷⁴ Müslim, Sahîh, III, s. 1598, no: 2020. Ebû Dâvud, Sünen, III, s. 349, no: 3776. Tirmizî, Sünen, IV, s. 257, no: 1799. İbn Mâce, Sünen, II, s. 1087, no: 3266. Nesâî, Sünenü-l Kubrâ, VI, s. 259, no: 6715. Ahmed, Müsned, VIII, s. 135, no: 4537. Mâlik, Muvatta, II, s. 922, no: 6.

⁹⁷⁵ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 203.

⁹⁷⁶ Ebû Dâvud, Sünen, III, s. 348, no: 3772. Tirmizî, Sünen, IV, s. 260, no: 1805. İbn Mâce, Sünen, II, s. 1090, no: 3277. Nesâî, Sünenü-l Kubrâ, VI, s. 264, no: 6729. Ahmed, Müsned, IV, s. 255, no: 2439. Dârimî, Sünen, II, s. 1300, no: 2090. Taberânî, Kebîr, XI, s. 455, no: 12290. Hâkim, Müstedrek, IV, s. 129, no: 7118. İbn Hibbân, Sahîh, XII, s. 50, no: 5245.

⁹⁷⁷ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 203.

⁹⁷⁸ Buhârî, Sahîh, VII, s. 74, no: 5409. Müslim, Sahîh, III, s. 1632, no: 2064. Ebû Davud, Sünen, III, s. 346, no: 3763. Tirmizî, Sünen, IV, s. 377, no: 2031. İbn Mâce, Sünen, II, s. 1085, no: 3259.

⁹⁷⁹ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 203.

13. إِذَا أَكَلَ أَحَدِكُمُ الطَّعَامَ فَلْيَمْتَصِ أَصَابِعَهُ فَإِنَّكُم لَا تَدْرُونَ فِي أَيِّ طَعَامِكُمُ الْبِرْكَةُ “Biriniz yemek yediği zaman parmaklarını iyice yalasın; çünkü o, bereketin hangi parçada olduğunu bilemez.”⁹⁸¹ Sahihtir.⁹⁸²

14. أَمَرْنَا أَنْ نَسْتَلَّ الصَّحْفَةَ “Yemekte parmakları iyice yalamayı emretti.”⁹⁸³ Sahihtir.⁹⁸⁴

15. النَّفْخُ فِي الطَّعَامِ يُذْهِبُ بِالْبِرْكَةِ “Yemeğin içine üfleme, bereketini giderir.”⁹⁸⁵ Ebû Hazm Muhammed b. Ahmed el-A’rac→Alî b. Ammâr→Abdullah b. el-Hâris es-Sanânî→Abdurrezzâk→Mamer→Zuhrî→Urve→Aişe (r.a) tarikiyle tahric edilen rivayette Abdullah b. el-Hâris es-Sanânî ağır cerhe uğramıştır. Münekkitler hakkında “yalancı, deccal” gibi ağır cerh lafızları kullanmıştır.⁹⁸⁶ Rivayet mevzudur.

16. لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَنْفُخُ فِي طَعَامِهِ، وَلَا شَرَابِهِ، وَلَا يَتَنَفَّسُ فِي الْإِنَاءِ “Rasûlullâh (a.s) yiyecek ve içeceğe üflemez, su kabına da nefesini vermezdi.”⁹⁸⁷ Sahihtir.⁹⁸⁸

17. دخل رسول الله صل الله عليه وسلم على عائشة وأنا عندها، فقال: هل من غداء؟ فقالت: عندنا خبز وتمر وخل، فقال صل الله عليه وسلم: نِعْمَ الْإِدَامُ الْخَلِّي، اللهم بارك في الخل، فإنه كان إدام *Rasûlullâh (a.s), Hz. Aişe'nin (r.a) yanına geldi. Ben de oradaydım. Allah Rasûlü, “Yiyecek bir şey var mı?” diye sordu. Hz. Ayşe*

⁹⁸⁰ Müslim, *Sahih*, III, s. 1607, no: 2034. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 365, no: 3845. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 259, no: 1803. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, s. 266, no: 6732. Ahmed, *Müsned*, XIX, s. 28, no: 11964. Dârimî, *Sünen*, II, s. 1291, no: 2071.

⁹⁸¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 203.

⁹⁸² Müslim, *Sahih*, III, s. 1607, no: 2034. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 365, no: 3845. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 259, no: 1803. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, s. 266, no: 6732. Ahmed, *Müsned*, XIX, s. 28, no: 11964. Dârimî, *Sünen*, II, s. 1291, no: 2071.

⁹⁸³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 203.

⁹⁸⁴ Müslim, *Sahih*, III, s. 1607, no: 2034. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 365, no: 3845. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 259, no: 1803. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, s. 266, no: 6732. Ahmed, *Müsned*, XIX, s. 28, no: 11964. Dârimî, *Sünen*, II, s. 1291, no: 2071.

⁹⁸⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 204.

⁹⁸⁶ İbnu'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, s. 35. Zehebî, *Lisân*, IV, s. 451, no: 4190; *Dîvânu'd-Duafâ*, s. 213, no: 2142.

⁹⁸⁷ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 204.

⁹⁸⁸ Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 338, no: 3728. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1094, no: 3288. Ahmed, *Müsned*, V, s. 26, no: 2817. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, s. 106, no: 24168.

(r.a), “Yanımızda ekmek, hurma ve sirke var” deyince, Rasûlullâh (a.s), “Sirke ne güzel katıktır. Allahım, sirkeye bereket ver. Çünkü o, benden önceki peygamberlerin de katığı idi. Sirke bulunan ev fakir sayılmaz (o evin katığa ihtiyacı yoktur)”⁹⁸⁹ buyurdu. Hadis sahihtir.⁹⁹⁰

18. لَا تَقْطَعُوا اللَّحْمَ وَالْخَبْزَ بِالسِّكِّينِ “Eti ve ekmeği bıçakla kesmeyin.”⁹⁹¹ Saîd b. Mansûr→Ebû Maşer→Hişâm b. Urve→Ebîhi→Aişe (r.a) tarikiyle zikredilen rivayette “Ebû Maşer” teferrud etmiştir.⁹⁹² Münekkitlere göre bu ravi, “munkeru’l-hadis” olmakla cerh edilmiştir. Ancak kimilerine göre de “muzdaribu’l-hadis” kabul edilmektedir. Hadiste sadûk fakat hafızası pek kuvvetli görülmemektedir. İhtiyarlık döneminde ihtilata uğramıştır. Bu dönemdeki rivayetleri münker kabul edilmiş olup ihticâc etmek batıldır.⁹⁹³

19. إِذَا وُضِعَتِ الْمَائِدَةُ، فَلَا يَقُومُ رَجُلٌ، حَتَّى تَرْفَعَ الْمَائِدَةُ، وَلَا يَرْفَعُ يَدَهُ، وَإِنْ شَبِعَ، حَتَّى يَفْرَعُ “Sofra kurulduğu zaman, sofraya kalkmadan kimse kalkmasın ve kendisi doymuş olsa bile, sofradakiler yeme işini bitirinceye kadar elini çekmeden yiyor gibi görünerek oyalansın. Öyle insanlar vardır ki arkadaşının kalkmasıyla utanır ve ihtiyacı olsa da yemeyi bırakır.”⁹⁹⁴ Muhammed b. Halef el-Askalânî→Ubeydullâh→Abdul’-a’lâ→Yahyâ b. Ebî Kesîr→Urve b. Zubeyr→İbn Ömer (r.a) tarikiyle zikredilen rivayette⁹⁹⁵ Abdul’-a’lâ genelde zayıf bir râvi görülmektedir. Dârekutnî’ye göre

⁹⁸⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 204.

⁹⁹⁰ Müslim, *Sahih*, III, s. 1621, no: 2051. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 278, no: 1840. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1102, no: 3316. Dârimî, *Sünen*, II, s. 1302, no: 2093.

⁹⁹¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 204.

⁹⁹² Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 349, no: 3778. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, III, s. 140, no: 2563. Ahmed, *Müsned*, XXIV, s. 9, no: 15300. Beyhakî, *Sünen*, VII, s. 456, no: 14626. 204.

⁹⁹³ Zehebî, *Siyer*, VII, s. 435-440, no: 165. Ebu’l-Berekât Ahmed b. Muhammed el-Hatîb, *el-Kevâkibu'n-Nîrât fî Ma'rifeti mine'r-Ruvâti's-Sikât*, (I-II) Thk. Abdulkayyûm, Dâru'l-Me'mûn, Beyrût, 1981/1401, s. 508, no: 10.

⁹⁹⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 204.

⁹⁹⁵ İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1089, no: 3273; 3295. Ebû Nuaym: *Hilye*, III, s. 74. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, VIII, s. 46, no: 5478.

sika değildir. Ukaylî, münker hadisler naklettiğini söylemiştir. Mahfuz bir rivâyeti yoktur. Ebû Dâvud’a göre ise Râfîzidir.⁹⁹⁶ İbn Hacer zayıf kabul etmiştir.⁹⁹⁷

20. أَكْرَمُوا الْخُبْزَ فَإِنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَهُ بَرَكَاتِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْحَدِيدِ وَالْبَقَرِ وَابْنِ آدَمَ “Ekmeğe hürmet ediniz. Çünkü Allah Teâlâ (onun oluşması için) yerin ve göğün bereketini, (onun ekilip biçilmesi için) demiri, hayvanları ve insanoğlunu sizin emrinize bağlamıştır.”⁹⁹⁸ Fadl b. Ğassân el-Alâî→Abdumelik b. Abdurrahmân b. Abbâs eş-Şâmî→İbrâhîm b. Ebî Able→İbn Ümmi Harâm tarikiyle tahrir edilen rivayette⁹⁹⁹ Abdumelik b. Abdurrahmân yalanla itham edilmiştir. Munkeru’l-hadistir. Kavî değildir. Metrûku’l-hadis olup ondan rivâyet etmek helal değildir.¹⁰⁰⁰

21. مَا مَلَأَ آدَمِيَّ وَعَاءَ شَرًّا مِنْ بَطْنٍ “Âdemoğlu karnından daha kötü bir kap doldurmamıştır.”¹⁰⁰¹ Sahihtir.¹⁰⁰²

22. إِذَا أَتَى أَحَدَكُمْ خَادِمُهُ بِطَعَامِهِ، فَإِنْ لَمْ يُجْلِسْهُ مَعَهُ، فَلْيُنَاوِلْهُ أَكْلَةً أَوْ أَكْلَتَيْنِ، أَوْ لُقْمَةً أَوْ إِذَا أَتَى أَحَدَكُمْ خَادِمُهُ بِطَعَامِهِ، فَإِنْ لَمْ يُجْلِسْهُ مَعَهُ، فَلْيُنَاوِلْهُ أَكْلَةً أَوْ أَكْلَتَيْنِ، أَوْ لُقْمَةً أَوْ لُقْمَتَيْنِ، فَإِنَّهُ وَلِيَّ حَرِّهِ وَعِلَاجُهُ “Birinize hizmetçisi yemeğini getirdiğinde, eğer onu kendisiyle birlikte oturtmayacaksa, gelen yemekten bir iki lokma ona da versin. Çünkü, yemeği pişirirken sıcaklığının ve dumanının sıkıntısını o çekmiştir.”¹⁰⁰³ Sahihtir.¹⁰⁰⁴

23. إِذَا رَفَعَ مَائِدَتَهُ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مُسْلِمِينَ “*Rasûlullâh (a.s)* yemekten sonra şöyle dua ederdi: “Bizi yediren, içiren ve Müslüman yapan Allah’a hamdolsun.”¹⁰⁰⁵ Sahihtir.¹⁰⁰⁶

⁹⁹⁶ Zehebî, *Mizân*, II, s. 529, no: 4722.

⁹⁹⁷ İbn Hacer, *Lisân*, IX, s. 349, no: 1522.

⁹⁹⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 204.

⁹⁹⁹ İbnu'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, s. 290; 291.

¹⁰⁰⁰ İbn Adî, *el-kâmil*, VI, s. 531, no: 1453. Zehebî, *Divânu'd-Duafâ*, s. 257, no: 2622.

¹⁰⁰¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 204.

¹⁰⁰² Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 590, no: 2380. Nesâî, *Sünen*, VI, s. 268, no: 6737. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1111, no: 3349. Ahmed, *Müsned*, XXVIII, s. 422, no: 17186. İbn Mubârek, *ez-Zühed*, I, s. 213, no: 603.

¹⁰⁰³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 204.

¹⁰⁰⁴ Buhârî, *Sahîh*, VII, s. 82, no: 5460. Müslim, *Sahîh*, III, s. 1284, no: 1663. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 365, no: 3846. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 286, no: 1853. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1094, no: 3289. Ahmed, *Müsned*, XVI, s. 122, no: 10125.

¹⁰⁰⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 204.

24. مَن أَكَلَ طَعَامًا فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةَ، غُفِرَ
لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ “Kim yedikten sonra, ‘Bana bu yemeği yediren, benim hiçbir kuvvet
ve imkânım olmadığı halde, beni bununla rızıklandıran Allah’a hamdolsun’ derse,
geçmiş günahları affolur.”¹⁰⁰⁷ Sahîhtir.¹⁰⁰⁸

25. تَخَلَّلُوا، فَإِنَّهُ نِظَافَةٌ، وَالنِّظَافَةُ تَدْعُو إِلَى الْإِيمَانِ، وَالْإِيمَانُ مَعَ صَاحِبِهِ فِي الْجَنَّةِ
“Dişlerinizi temizleyiniz. Çünkü o bir temizliktir. Temizlik, sahibini imana götürür.
İman ise sahibiyile birlikte cennettir.”¹⁰⁰⁹ İbrâhîm b. Hayyân
Hanzala→Şerîk→Muğîre→İbrâhîm→Alkame→Abdullah (r.a) tarikiyle zikredilen
rivayette İbrâhîm b. Hayyân zayıf bir râvîdir. İbn Adî’ye göre rivâyetleri senetsiz
mevzu ve batıldır.¹⁰¹⁰

26. “Ellerindeki
yemek yokunu (ve kokusunu) yıkamadan yatan kimseye, gece herhangi bir sıkıntı
(ve hastalık) isabet ederse, başkasını değil, ancak kendisini suçlasın.”¹⁰¹¹
Sahîhtir.¹⁰¹²

27. أْتَرَعُوا الطُّسُوسَ وَخَالَفُوا الْمَجُوسَ “Ellerinizi aynı leğende yıkayarak leğeni
doldurunuz ve bu şekilde Mecûsîler’e muhalefet ediniz, çünkü onlar ayrı ayrı
kaplarda el yıkarlar.”¹⁰¹³ Halef b. Muhammed el-Buhârî→Süheyl b.
Şâzvey→Hülvân b. Semure→İsâm b. Mugâtîl en-Nahvî→İsâ b. Mûsâ→Abdulazîz

¹⁰⁰⁶ Buhârî, *Sahîh*, VII, s. 82, no: 5459. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2085, no: 2715. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 366, no: 3849. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 507, no: 3456. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1092, no: 3284. Nesâî, *Sünenü-l Kubrâ*, IX, s. 115, no: 10043. Ahmed, *Müsned*, XXXVI, s. 637, no: 22301. Dârimî, *Sünen*, II, s. 1287, no: 2066.

¹⁰⁰⁷ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 204.

¹⁰⁰⁸ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 42, no: 4023. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 508, no: 3458. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1093, no: 3285. Ahmed, *Müsned*, XXIV, s. 394, no: 15632. Dârimî, *Sünen*, III, s. 1761, no: 2732. Taberânî, *Kebîr*, XX, s. 181, no: 389.

¹⁰⁰⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 204.

¹⁰¹⁰ İbn Adî, *el-Kâmil*, I, s. 410. Taberânî, *Evsat*, VII, s. 215, no: 7311. Ebû Nuaym, *Tarih*, I, s. 224. İbn Hacer, *Lisân*, I, s. 270, no: 112

¹⁰¹¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 204.

¹⁰¹² Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 419, no: 1220. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 366, no: 3852. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 289, no: 1860. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1096, no: 3297. Nesâî, *Sünenü-l Kubrâ*, VI, s. 312, no: 6878. Ahmed, *Müsned*, XIII, s. 16, no: 7569. Dârimî, *Sünen*, II, s. 1310, no: 2107.

¹⁰¹³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 204.

b. ebî Verrâd→Nâfi→İbn Ömer (r.a) tarikiyle tahrir edilen rivayette¹⁰¹⁴ Halef b. Muhammed “leyyin, sâkit vb.” lafızlarla cerh edilmiştir.¹⁰¹⁵

28. إِذَا تَوَضَّأْتُمْ، فَأَشْرَبُوا أَعْيُنَكُمْ مِنَ الْمَاءِ، وَلَا تَنْفُضُوا أَيْدِيَكُمْ مِنَ الْمَاءِ؛ فَإِنَّهَا مَرَاوِحُ الشَّيْطَانِ
“Abdest aldığınız zaman suyu gözlerinize sürünüz. Ellerinizdeki suyu silkelemeyiniz. Çünkü bu (silkeleme), şeytanları rahatlatacak bir iştir.”¹⁰¹⁶ Hişâm b. Ammâr→Bahtarî b. Ubeyd→Ebîhi→Ebû Hureyre (r.a) tarikiyle gelen rivayette Bahtarî, çok zayıf bir râvîdir. İbn Adî yirmiye yakın mevzu rivâyeti babasından aldığını söylerken Zehebî de babasından gelen rivâyetleri münker kabul etmektedir.¹⁰¹⁷ Rivayet mevzudur.

29. مَنْ دَخَلَ عَلَى غَيْرِ دَعْوَةٍ دَخَلَ سَارِقًا وَخَرَجَ مُغِيرًا “Dâvet edilmediği bir yere giden kimse; hırsız olarak girer, ğâsıp olarak çıkar.”¹⁰¹⁸ Müsedded→Dürüstü b. Ziyâd→Ebâne b. Târik→Nâfi→Abdullâh b. Ömer (r.a) tarikiyle tahrir edilen rivayette¹⁰¹⁹ Ebâne b. Târik meçhuldür. Hadis rivayet etmekle tanınmamaktadır.¹⁰²⁰

30. أَفْطَرِ عِنْدَكُمْ الصَّائِمُونَ، وَأَكْلَ طَعَامِكُمُ الْأَبْرَارَ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ الْمَلَائِكَةُ “Sofranızda oruçlular iftar etsin. Yemeğinizi salihler yesin. Melekler size salât etsin.”¹⁰²¹ Hadis sahîhtir.¹⁰²²

3.44. Sûfilerin Giyim-Kuşamdaki Edepleri

Kırk dördüncü bölümde toplam yedi hadis geçmektedir.

1. مَنْ اشْتَرَى ثَوْبًا بِعَشْرَةِ دَرَاهِمٍ وَفِيهِ دِرْهَمٌ حَرَامٌ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صِرْفًا وَلَا عَدْلًا “On dirheme alınan bir elbisenin, bir dirhemi haramdan olsa, Allah Teâlâ, o kimsenin, farz ve

¹⁰¹⁴ Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, VIII, s. 14, no: 5434.

¹⁰¹⁵ Zehebî, *Mizân*, I, s. 662, no: 2548; *Târih*, VIII, s. 194, no: 8. İbn Hacer, *Lisân*, III, s. 372, no: 2968.

¹⁰¹⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 205.

¹⁰¹⁷ İbn Ebî Hâtim, *İlelu'l-Hadis*, I, s. 506, no: 74. İbn Asâkir, *Târih*, s. 71, no: 341. Zehebî, *Mizân*, I, s. 299, no: 1133.

¹⁰¹⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 205.

¹⁰¹⁹ Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 341, no: 3741.

¹⁰²⁰ Zehebî, *Mizân*, I, s. 9, no: 9. Mizzî, *Tehzîb*, II, s. 13, no: 139.

¹⁰²¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 205.

¹⁰²² Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 367, no: 3854. Nesâî, *Sünenü-l Kubrâ*, VI, s. 311, no: 6874. Ahmed, *Müsned*, XIX, s. 215, no: 12177. Dârimî, *Sünen*, II, s. 1111, no: 1813.

nâfile ibadetini kabul etmez."¹⁰²³ Bakıyye b. el-Velîd→Yezîd b. Abdullâh el-Cühenî→Hâşim el-Evkas→İbn Ömer (r.a) tarikiyle nakledilen rivayette Bakıyye teferrüd etmiştir. İsnad zayıftır.¹⁰²⁴ Ayrıca müdellis olmakla da itham edilmiştir.¹⁰²⁵

2. مَنْ تَرَكَ اللَّيَاسَ تَوَاضَعًا لِلَّهِ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهِ دَعَاهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ حَتَّى
Kim gücü yettiği halde, güzel elbiseleri Allah için giymeyi terk ederse, Rabbu'l-Âlemîn kıyamet gününde ona dilediği cennet elbiselerinden giydirir."¹⁰²⁶ İsnadı sahihtir.¹⁰²⁷

3. نوروأ قلوبكم بلباس الصوف فإنه مذلة في الدنيا ونور في الآخر وإياكم أن تفسدوا دينكم بحمد
Yün elbise giyerek kalplerinizi nurlandırın. Çünkü yün elbise dünyada bir tevazu alameti, ahirette ise nurdur. İnsanları övüp yücelterek dininizi mahvetmeyin."¹⁰²⁸ Rivayet mevzudur.¹⁰²⁹

4. احتذى نعلين، فلما نظر إليهما أعجبه حسنهما، فسجد لله تعالى، فقليل له في ذلك، فقال: خشيت
أن يعرض عني ربي فتواضعت له، لا جرم لا يبيتان في منزلي، لما تخوفت المقت من الله تعالى، من أجلهما
Rasûlullâh (a.s) bir çift yeni ayakkabı aldı ve giydi. Ayakkabılara bakıp hoşuna gidince, hemen secdeye kapandı. Durum kendisine sorulunca, "Bunların, beni Rabbim'den alıkoymalarından korktum ve onun için secdeye kapandım. Onlar yüzünden Allah Teâlâ'nın bana azap etmesinden korkarım. Artık onlar benim yanımda kalamaz," buyurdu ve ayağından

¹⁰²³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 206.

¹⁰²⁴ Ahmed, *Müsned*, I, s. 71, no: 14. Keşşî, *Müntehab*, s. 267, no: 849. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, VIII, s. 210, no: 5707. İbn Ebî'd-Dünyâ, *el-Vera*, s. 108, no: 173. İbn Hacer, *Metâlibü'l-Âliye*, III, s. 598, no: 382.

¹⁰²⁵ Veliyyuddîn b. el-İrâkî Ebû Zur'a el-Kurdî er-Râzânî, *el-Mudellisîn*, Thk. Rufat Fevzî Abdulmuttalib, Nâfiz Hüseyin Hammâd, Dâru'l-Vefâ, 1415/1995, s. 37, no: 4.

¹⁰²⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 208.

¹⁰²⁷ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 650, no: 2481. Ahmed, *Müsned*, XXIV, s. 394, no: 15631; *Zühd*, s. 35, no: 209. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, s. 60, no: 1484; Taberânî, *Kebîr*, XX, s. 180, no: 386; 387. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 130, no: 206. Beyhakî, *Âdâb*, s. 200, no: 490; *Sünen*, III, s. 386, no: 6101; *Şu'abu'l-İmân*, VIII, s. 230, no: 5740. İbn Kânî, *Mu'cemu's-Sahâbe*, III, s. 26. Ebû Nuaym, *Marifetu's-Sahâbe*, V, s. 2444, no: 5972.

¹⁰²⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 210.

¹⁰²⁹ İbnu'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, s. 48.

çıkarak, karşılaştığı ilk fakire verdi. Sonra, kendisi için bir çift yamalı ayakkabı alınmasını emretti.”¹⁰³⁰ Rivayet hadis olarak tespit edilememiştir.

5. لَيْسَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصُّوفِ، وَاحْتَدَى الْمُخْصُوفِ، وَأَكَلَ مَعَ الْعَبِيدِ
“Rasûlullâh (a.s) yünden elbise giyerdi. Dikilmiş (yama vurulmuş) ayakkabı kullanırdı ve kölelerle yemek yerde.”¹⁰³¹ Hâkim’in sahih olduğunu söylediği¹⁰³² hadisin farklı tarikleri bulunmaktadır. Mesela Taberânî *Mu’cem*’inde sahih bir senedle naklettiği görülmektedir.¹⁰³³

6. لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ قَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا
“Kalbinde zerre kadar kibir bulunduran kimse cennete giremez!” Bunun üzerine orada bulunanlardan biri, “Yâ Rasûlullâh (a.s)! Bir adam var ki elbise ve ayakkabısının güzel olmasından hoşlanıyor, bu da kibre girer mi?” diye sorunca, Rasûlullâh (a.s), “O kibir değildir. Allah güzeldir, güzel (ve temiz) olan şeyleri sever.”¹⁰³⁴ buyurdu. Hadis sahihtir.¹⁰³⁵

7. إِرْزَةُ الْمُسْلِمِ إِلَى نِصْفِ السَّاقِ، لَا حَرَجَ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَعْبَيْنِ، مَا كَانَ أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ
“Müminin giydiği izârın uzunluğu, dizinin yarısına kadar olmalıdır. Toplukla dizin yarısı arasında olmasında da bir sakınca yoktur. Elbisesini, insanlara çalım atmak için topuklarından aşağıya kadar uzatan ateştedir. İnsanlara çalım atmak için elbise giyenlere Allah (kıyamet günü) rahmet nazarıyla bakmaz.”¹⁰³⁶ Hadis sahihtir.¹⁰³⁷

¹⁰³⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 210.

¹⁰³¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 210.

¹⁰³² Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 361, no: 7925.

¹⁰³³ İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1178, no: 3556. Taberânî, *Mu’cemu'l-Kebîr*, IV, s. 20. Ahmed, *Zühd*, s. 53. İbn Sa’d, *Tabakât*, 2, s. 370-371. Heysemî, *Keşfu'l-Estâr*, III, s. 156, no: 2464. İbn Asâkir, *Târih*, IV, s. 77.

¹⁰³⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 210.

¹⁰³⁵ Müslim, *Sahih*, I, s. 93, no: 91. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 59, no: 4091. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 361, no: 1999. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1397, no: 4173. Ahmed, *Müsned*, VI, s. 338, no: 3789.

¹⁰³⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 210.

¹⁰³⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 59, no: 4093. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1183, no: 3573. Nesâî, *Sünen*, VIII, s. 438, no: 9631. Ahmed, *Müsned*, XXVIII, s. 52, no: 11010. Mâlik, *Muvatta*, II, s. 914, no: 12. Tayâlisî, *Müsned*, III, s. 674, no: 2342. Ebû Avâne, *Mustahrec*, V, s. 250, no: 8602. İbn Hibbân, *Sahih*, XII, s. 262, no: 5446.

8. **بَيْنَمَا رَجُلٌ يَتَبَخَّرُ فِي خَلَّةٍ، إِذْ أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ الْأَرْضَ فَأَخَذَتْهُ، فَهُوَ يَتَجَلَّجَلُ فِيهَا، أَوْ** *Sizden öncekilerden bir adama, bu şekil giyinip çalım atarak yürümesi hoşuna gitti. Bunun üzerine Allah onu yerin dibine batırdı. Artık o, kıyamete kadar orada (azap içinde) çırpınıp duracaktır.*¹⁰³⁸ Hadis sahihtir.¹⁰³⁹

3.45. Geceyi İhya Etmenin Fazileti

Kırk beşinci bölümde toplam iki hadis geçmektedir.

1. **قد ورد أن الله تعالى، أوحى في بعض ما أوحى إلى بعض أنبيائه: إن لي عبدا يحبوني وأحبهم** *Vârid olduğu üzere Allah Teâlâ, önceki peygamberlerden birine indirdiği bir vahyinde şöyle bildirmiştir: “Öyle kullarım vardır ki onlar beni severler ben de onları severim.”*¹⁰⁴⁰ Rivâyet hadis olarak tespit edilememiştir.

2. **مَنْ كَثُرَتْ صَلَاتُهُ بِاللَّيْلِ حَسَنٌ وَجْهُهُ بِالنَّهَارِ** *“Gece namazını kılanın, güne yüzü güzel olur.”* Hadis sahihtir.¹⁰⁴¹

3.46. Gece Kalkış ve Uyku Âdâbı

Bu bölümde toplam dört hadis geçmektedir.

1. **إِذَا نَامَ الْإِنْسَانُ وَهُوَ عَلَى طَهَارَةٍ، عُرِجَ بِرُوحِهِ إِلَى الْعَرْشِ، فَكَانَتْ رُؤْيَاهُ صَادِقَةً، وَإِنْ لَمْ يَنْمِ عَلَى** *İnsan abdestli olarak uyuduğu zaman, ruhu arşa yükselir. Bu durumda göreceği rüya sadık olur. Abdestsiz uyuduğunda, ruhu arşa yükselmez, gördüğü rüyalarda karmakarışık düşler olur.”*¹⁰⁴² Rivâyet, mevkuf haber olarak bazı kaynaklarda zikredilmektedir.¹⁰⁴³ Zehebî, *Telhîs*'inde hadisin munker olduğunu söylemiştir.¹⁰⁴⁴

¹⁰³⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 210.

¹⁰³⁹ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 655, no: 2491. Ahmed, *Müsned*, XI, s. 646, no: 7074. Bezzâr, *Müsned*, VI, s. 388. Hennâd b. es-Sirrî, *ez-Zühhd*, II, s. 430.

¹⁰⁴⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 212.

¹⁰⁴¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 212. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 422, no: 1333. Kudâî, *Müsned*, I, s. 252, no: 408. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, IV, s. 471, no: 2830. Ukaylî, *Duafâ*, I, s. 176. Ebû Nuaym, *Târih*, I, s. 422.

¹⁰⁴² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 214.

¹⁰⁴³ İbn Mubârek, *ez-Zühhd*, I, s. 441, no: 1245. Taberânî, *Evsat*, V, s. 247, no: 5220.

¹⁰⁴⁴ Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 439, no: 8199.

2. *Kim, hiçbir kimseye zulüm düşünmeden yatağına girerse, günahları affedilir.*¹⁰⁴⁵ Muhammed b. Süleymân el-Bâhilî→Muhammed b. Hassân el-Ümevî→Saîd b. Zekeriyâ→Anbese→İshâk b. Murre→Enes (r.a) tarikiyle tahrir edilen rivayette Anbese ve İshâk metrûk râvî kabul edilmiştir. İbn Hibban ve Dârekutnî gibi münekkitler Anbese'yi “Meçhul, Metrûku'l-hadis ve Zayıf”¹⁰⁴⁶, Ebu'l-Feth el-Ezdî ise İshâk hakkında “Metrûku'l-hadis” lafzıyla tecir etmiştir.¹⁰⁴⁷ Dolayısıyla rivayet sahih değildir.

3. *كان رسول الله صل عليه وسلم يستاك في كل ليلة مرارا، عند كل نوم وعند الانتباه* “*Rasûlullâh (a.s) her gece uyuyacağı sırada ve uykudan uyandığında, dişlerini misvaklardı.*”¹⁰⁴⁸ Hadis sahihtir.¹⁰⁴⁹

4. *اللهم أيقظني في أحب الساعات إليك واستعملني بأحب الأعمال إليك تقربني إليك زلفى وتبعديني من سخطك بعداً أسألك فتعطيني وأستغفرك فتغفر لي وأدعوك فتستجيب لي. اللهم لا تؤمني مكرك ولا ولا تولني غيرك ولا ترفع عني سترك ولا تنسني ذكرك ولا تجعلني من الغافلين ورد أن من قال هذه الكلمات، بعث الله تعالى إليه ثلاثة أملاك، يوقظونه للصلاة، فإن صلى ودعا أمنوا على دعائه، وإن لم يقم تعبدت الأملاك في عبادتهم.* *Allahim! Beni, sana en sevimli olan saatlerde uyandır. Beni sana yaklaştırıp gazabından uzaklaştıracak en çok sevdiğin amellerle meşgul et. Senden diliyorum; bana ikram et. Senden affımı istiyorum; beni affet. Sana dua ediyorum; duamı kabul buyur. Allahım! Beni mekrinden emin etme. Beni senden başkasına bırakma. Günahlarımı örten perdeni üzerimden kaldırma. Bana zikrini unutturma ve beni gafillerden eyleme!”* Haber verildiğine göre, kim bu kelimelerle dua ederse, Allah Teâlâ onu namaz için uyandıracak üç tane melek gönderir. O, namaz kılıp dua ederse, âmin derler. Eğer gece namazına kalkamayacak olursa, melekler havada ibadet ederler, ibadetlerinin sevabı o kimseye yazılır.¹⁰⁵⁰ Rivayet

¹⁰⁴⁵ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 214. Krş. İbn Şâhîn, *Terğîb*, s. 150, no: 522.

¹⁰⁴⁶ Mizzî, *Tehzîb*, XVIII, s. 249-250, no: 3500. Zehebî, *Târîh*, V, s. 281, no: 242.

¹⁰⁴⁷ Zehebî, *Mizân*, I, s. 200, no: 793. İbn Hacer, *Lisân*, II, s. 78, no: 1072.

¹⁰⁴⁸ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 215.

¹⁰⁴⁹ Müslim, *Sahîh*, I, s. 221, no: 256. Mâlik, *Muvatta*, I, s. 121, no: 11.

¹⁰⁵⁰ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 215.

güvenilir hadis kaynaklarında geçmez. İsnadı Habîb b. Tâî'den dolayı problemlili olup batıl ve mevzu kabul edilmiştir.¹⁰⁵¹

3.47. Gece Namazı ve Uyku Âdâbı

Kırk yedinci bölümde toplam dört hadis geçmektedir.

1. فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّلَاةَ بَيْنَ سَنَلٍ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ {تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ}...
العشاء Rasûlullâh'a “Yanları yataklarından ayrılır”¹⁰⁵² âyetinde kastedilenin ne olduğu sorulunca, “O, akşam ile yatsı arasındaki namazdır”¹⁰⁵³ buyurmuştur. Tirmizî'nin¹⁰⁵⁴ hasen kabul ettiği hadis farklı kaynaklarda lafız farklılığıyla zikredilmiştir.¹⁰⁵⁵

2. عَلَيْكُمْ بِالصَّلَاةِ فِيمَا بَيْنَ الْعِشَاءِ بَيْنَ فَإِنَّهَا تَذُوبٌ بِمَلَغَاةِ النَّهَارِ وَتَهْدِبُ آخِرَهُ
arasındaki namazı bırakmayın. Çünkü o, gündüz işlenen boş işlerin günahını temizler ve günün sonunu da güzelleştirir.”¹⁰⁵⁶ İsmâîl b. Ebî Ziyâd eş-Şâmî→Âmeş→Ebû el-Alâu'l-Anberî→Selmân (r.a) tarikiyle sabit olan rivayetin isnadında İsmâîl b. Ebî Ziyâd eş-Şâmî mecruhtur. Dârekutnî onun hakkında, metruk ve hadis uydurur demiştir.¹⁰⁵⁷

¹⁰⁵¹ Gazzâlî, *İhyâ*, I, s. 327. Deylemî, *Firdevs*, I, s. 495, no: 2017. Mâlinî Ebû Sa'd Ahmed b. Muhammed el-Ensârî el-Herevî, el-*Erbâin fî Şuyûhi's-Sûfiyye*, Thk. Âmir Hasan Sabrî, Dâru'l-Beşâir, Beyrût, 1417/1997, s. 78. Ebû Tâhir es-Silefî Sadruddîn el-İsbehânî, *Ehâdis Muntehaba min Eczâi's-Şuyûh Ebî Mansûr el-Cûrcânî*, Thk. Ebû Abdulâla Hâlid b. Muhammed b. Osmân, el-Fârûk, 1429/2008, s. 96, no: 15.

¹⁰⁵² Secde, 32/16.

¹⁰⁵³ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 216. Gazzâlî, *İhyâ*, I, s. 341.

¹⁰⁵⁴ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 346, no: 3196; *İlelu't-Tirmizî el-Kebîr*, Thk. Subhî es-Sâmirâî, Âlemu'l-Kutub, Beyrût, 1409/1988, s. 354, no: 657.

¹⁰⁵⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 35, no: 1321. Beyhakî, *Sünen*, III, s. 29, no: 4749. Abdurrezzâk b. Hemmâm, *Tefsîr*, (III) Thk. Mahmûd Muhammed Abdi, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1419/1999. III, s. 236, no: 2979. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, s. 15, no: 5930.

¹⁰⁵⁶ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 216.

¹⁰⁵⁷ Deylemî, *Firdevs*, III, s. 18, no: 4030. Gazzâlî, *İhyâ*, I, s. 341. İbnu'l-Ferrâ Ebû Hazm İbn Kâdî Ebî Ya'lâ *Tecridu'l-Esmâ ve'l-Kunâ el-Mezkûra fî Kitâbi'l-Müttefik ve'l-Müfterik*, (I-II) Thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim, Merkezu'n-Nu'mân, Yemen, 1432/2011, I, s. 76-77. Zehebî, *Dîvânu'd-Duafâ*, s. 33, no: 404.

3. كان رسول الله صل عليه وسلم يصلى في بيته اول ما يدخل، قبل أن يجلس، أربعاً
“*Rasûlullâh (a.s) yatsıdan sonra hâne-i saâdetlerine döduklerinde, oturmadan önce dört rekât namaz kılardı.*”¹⁰⁵⁸ Rivâyet *Sahihayn*’da geçmektedir.¹⁰⁵⁹

4. صَلَّى رَكَعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ طَوِيلَتَيْنِ “*İki rekât hafif iki rekât da uzunca namaz kılardı.*”¹⁰⁶⁰ Hadis sahihtir.¹⁰⁶¹

3.48. Gece İbadetinin Taksimi

Kırk sekizinci bölümde toplam sekiz hadis geçmektedir.

1. عَلَيكُمْ بِقِيَامِ اللَّيْلِ فَإِنَّهُ دَأْبُ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ، وَإِنَّ قِيَامَ اللَّيْلِ قُرْبَةٌ إِلَى اللَّهِ، وَمَنْهَاةٌ عَنِ الْإِثْمِ، وَتَكْفِيرٌ لِّلْسَيِّئَاتِ، وَمَطْرَدَةٌ لِّلدَّاءِ عَنِ الْجَسَدِ “*Gece namazına devam ediniz. Çünkü o, Rabb’inizi razı eder. Hem o, sizden önceki salihlerin bir sünneti, günahıtan alıkoyan, suçları temizleyen, şeytanın hile ve tuzağını boşa gideren, vücut hastalıklarına deva olan bir ibadettir.*”¹⁰⁶² Ebu Nasr→Bekir b. Huneys→Muhammed el-Kureşî→Rebîa b. Yezîd→Ebû İdrîs el-Havlânî→Bilâl (r.a) tarikiyle tahrir edilen hadis Tirmizi’ye göre garibtir¹⁰⁶³, Muhammed el-Kureşî’nin hadisleri terk edilmiştir. Bu raviyi Yahyâ b. Maîn ”Munkeru’l-hadis”, Buhârî ”metruk”, Nesâî ”kezzab” gibi ağır cerh lafızlarıyla tenkit etmiştir.¹⁰⁶⁴

2. لَا تَكَابِدُوا اللَّيْلَ “*Gece namazı için kendinizi sıkıntıya sokmayın.*”¹⁰⁶⁵ Muhammed b. Hallâd el-Basrî→Ebû Huzeyfe→Sevrî→Ebâne→Enes (r.a) tarikiyle

¹⁰⁵⁸ Krş. *Avârifu’l-Meârif*, s. 216.

¹⁰⁵⁹ Buhârî, *Sahih*, I, s. 47, no: 183. Müslim, *Sahih*, I, s. 525, no: 763. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 31, no: 1303. Nesâî, *Sünenü-l-Kubrâ*, I, s. 231, no: 390. Ahmed, *Müsned*, XXXX, s. 351, no: 24305.

¹⁰⁶⁰ Krş. *Avârifu’l-Meârif*, s. 219.

¹⁰⁶¹ Müslim, *Sahih*, I, s. 531, no: 765. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 47, no: 1366. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 433, no: 1362. Nesâî, *Es-Sünenü’l-kubrâ*, I, s. 234, no: 395. Ahmed, *Müsned*, XXXVI, s. 13, no: 21680.

¹⁰⁶² Krş. *Avârifu’l-Meârif*, s. 219.

¹⁰⁶³ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 552, no: 3549. Rûyânî, *Müsned*, II, s. 14, no: 745. Şâfi, *Müsned*, II, s. 372, no: 978. İbn Şâhîn, *Terğîb*, s. 159, no: 557. Beyhakî, *Sünen*, II, s. 707; Şu’abu’l-Îmân, IV, s. 466, no: 2823.

¹⁰⁶⁴ Buhârî, *Târîh*, I, s. 94, no: 257. Hatîb, *Târîh*, XII, s. 369, no: 5718. Mizzî, *Tehzîb*, XXV, s. 264-268.

¹⁰⁶⁵ Krş. *Avârifu’l-Meârif*, s. 219.

gelen rivayette¹⁰⁶⁶ Ebâne mecruh bir râvîdir. Metrûku'l-hadis, zayıf, sâkıt gibi cerh lafızlarıyla tecrih edilmiştir.¹⁰⁶⁷

3. قيل لرسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إن فلانة تصلي من الليل فإذا غلبها النوم تعلقت بحبل فنهي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عن ذلك وقال: ليصل أحدكم من الليل ما تيسر فإذا غلبه النوم فليتم “*Rasûlullâh’a “Falanca kadın, geceleri namaz kılar, uyku bastırınca da uyumamak için kendisini iple bağlar” denildiğinde, Peygamber (a.s), bunu yasaklayarak, ‘Sizden biri kendine kolay geldiği miktarda namaz kılsın. Uyku galebe çalınca hemen namazı tamamlayıp uyusun buyurdu.*”¹⁰⁶⁸ Hadis sahihtir.¹⁰⁶⁹

4. لا تشادوا هذا الدين “*Bu dini zorlaştırmayın.*”¹⁰⁷⁰ lafzıyla gelen hadisi Sühreverdî الله عبادة الله O, (bütün ölçüleriyle) sağlamdır Kim, onu zorlaştırırsa, din onu yorar. Sakın nefsinin Allah’ın ibadetinden nefret ettirme!”¹⁰⁷¹ lafzıyla birlikte tek hadis olarak zikretmektedir.¹⁰⁷²

5. قم من الليل ولو قدر حلب شاة “*Bir koyun sağacak zaman kadar da olsa, geceleyin kalk, namaz kıl.*”¹⁰⁷³

6. لَيَقُومُ لِيُصَلِّيَ حَتَّى تَرْمُ قَدَمَاهُ “*Rasûlullâh (a.s) ayaklarının altı şişinceye kadar namaz kılar.*”¹⁰⁷⁴ Hadis sahihtir.¹⁰⁷⁵

¹⁰⁶⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, VII, s. 188. Deylemî, *Firdevs*, V, s. 60, no: 7460. Gazzâlî, *İhyâ*, I, s. 344.

¹⁰⁶⁷ Zehebî, *Mizân*, I, s. 10-15, no: 15. Mizzî, *Tehzîb*, II, s. 19-24, no: 142.

¹⁰⁶⁸ Buhârî, *Sahîh*, II, s. 53, no: 1150. Müslim, *Sahîh*, I, s. 541, no: 784. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 33, no: 1312. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 436, no: 1371. Nesâî, *Sünen*, III, s. 218, no: 1643. Ahmed, *Müsned*, XX, s. 383, no: 13121. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, s. 297, no: 3402.

¹⁰⁶⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 220.

¹⁰⁷⁰ Buhârî, *Sahîh*, I, s. 16, no: 39. Nesâî, *Sünen*, VIII, s. 121, no: 5034. İbn Hibbân, *Sahîh*, II, s. 63, no: 351. Kudâî, *Müsned*, II, s. 104, no: 976. Beyhakî, *Sünen*, III, s. 27, no: 4741; *Şu’abu’l-İmân*, V, s. 392, no: 3598.

¹⁰⁷¹ Kudâî, *Müsned*, II, s. 184, no: 1147. Beyhakî, *Sünen*, III, s. 27, no: 4743. İbnu’l-A’râbî, *Mu’cem*, III, s. 899, no: 1883. Fâkihî Ebû Muhammed el-Mekkî, *Fevâid*, Thk. Muhammed b. Abdullâh, Mektebetu’l-Rüşd, Riyâd, 1419/1998, s. 203, no: 57. Ebû Şeyh, *Emsâlu’l-Hadis*, s. 269, no: 229. Hatîb Bağdâdî, *el-Fakih ve’l-Mutefakkih*, (I-II) Thk. Ebû Abdurrahmân Âdil b. Yûsuf, Dâru İbni’l-Cevzî, 1421/2000, II, s. 201.

¹⁰⁷² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 220.

¹⁰⁷³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 220. Ebû Ya’lâ Ahmed b. Alî et-Temîmî el-Mevsilî, *el-Mu’cem*, Thk. İrşâdu’l-Hakki’l-Eserî, İdâretü’l-Ulûmi’l-Eseriyye, Faysal Âbâd, 1407/1987, s. 80, no: 67. Taberânî, *Evsat*, IV, s. 251, no: 4114.

¹⁰⁷⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 220.

7. يَغْدُ الشَّيْطَانُ عَلَى قَافِيَةِ رَأْسِ أَحَدِكُمْ إِذَا هُوَ نَامَ ثَلَاثَ عَقَدٍ يَضْرِبُ كُلَّ عَقْدَةٍ عَلَيْكَ لَيْلٌ طَوِيلٌ، فَارْقُدْ فَإِنْ اسْتَيْقَظَ فَذَكَرَ اللَّهَ، انْحَلَّتْ عَقْدَةٌ، فَإِنْ تَوَضَّأَ انْحَلَّتْ عَقْدَةٌ، فَإِنْ صَلَّى انْحَلَّتْ عَقْدَةٌ، فَأَصْبَحَ نَشِيطًا طَيِّبًا
*“İnsan uyuduğu zaman şeytan onun başına üç düğüm atar. Uykudan uyanıp Allah Teâlâ'yı zikrederse bir düğüm çözülür. Eğer kalkıp abdest alırsa diğer bir düğüm daha çözülür. İki rekât namaz kılınca, bütün düğümler çözülür; kul dinç ve kalbi hoş olarak sabah çıkar. Aksi takdirde tembel ve berbat bir şekilde sabaha çıkar.”*¹⁰⁷⁶ Hadis sahihtir.¹⁰⁷⁷

8. “Güneş doğuncaya kadar uykuda olan ve namaza kalkmayanın durumu nedir?” diye soruldu. Peygamber (a.s), “Şeytan kulağına bevleder” buyurdu.¹⁰⁷⁸ Hadis sahihtir.¹⁰⁷⁹

3.49. Gündüz Karşılama Âdâbi

Bu bölümde toplam üç hadis geçmektedir.

1. أَتَيْتُ امْرَأَةً تَبْتَاعُ تَمْرًا، فَقُلْتُ: إِنَّ فِي الْبَيْتِ تَمْرًا أَطْيَبَ مِنْهُ، فَدَخَلْتُ مَعِيَ فِي الْبَيْتِ، فَأُهَوِيتُ إِلَيْهَا فَتَقَبَّلَتْهَا، فَأَتَيْتُ أَبَا بَكْرٍ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ قَالَ: اسْتُرْ عَلَى نَفْسِكَ وَتُبْ وَلَا تُخْبِرْ أَحَدًا، فَلَمْ أَصْبِرْ فَأَتَيْتُ عَمْرَ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ: اسْتُرْ عَلَى نَفْسِكَ وَتُبْ وَلَا تُخْبِرْ أَحَدًا، فَلَمْ أَصْبِرْ، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ: أَخَلَفْتُ عَارِيًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فِي أَهْلِهِ بِمِثْلِ هَذَا حَتَّى تَمَنَّى أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ أَسْلَمَ إِلَّا تِلْكَ السَّاعَةَ حَتَّى ظَنَّ أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ. قَالَ: وَأَطْرَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَوِيلًا حَتَّى أَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ {وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفَا مِنَ اللَّيْلِ} إِلَى قَوْلِهِ {ذِكْرِي لِلذَّاكِرِينَ}. قَالَ أَبُو الْيَسْرِ: فَأَتَيْتُهُ فَقَرَأَهَا عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَصْحَابُهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلِهَذَا خَاصَّةٌ أَمْ لِلنَّاسِ عَامَّةٌ؟ قَالَ: بَلْ لِلنَّاسِ عَامَّةٌ
Bana hurma satın almak üzere bir kadın geldi. Ben de: “İçerdeki hurmalar bunlardan iyidir” dedim. Bunun üzerine kadın da benimle birlikte içeri girdi; Ben de eğilerek

¹⁰⁷⁵ Buhârî, *Sahîh*, II, s. 50, no: 1130. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2171, no: 2819. Tirmizî, *Sünen*, II, s. 268, no: 412. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 456, no: 1419. Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, s. 127, no: 1327. Ahmed, *Müsned*, XXX, s. 138, no: 18198. Tayâlisî, *Müsned*, II, s. 71, no: 728. Abdurrezzâk, *Musanef*, III, s. 49, no: 4746.

¹⁰⁷⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 221.

¹⁰⁷⁷ Buhârî, *Sahîh*, II, s. 52, no: 1142. Müslim, *Sahîh*, I, s. 538, no: 776. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 32, no: 1306. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 421, no: 1329. Nesâî, *Sünen*, III, s. 203, no: 1607. Ahmed, *Müsned*, XII, s. 258, no: 7308.

¹⁰⁷⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 221.

¹⁰⁷⁹ Buhârî, *Sahîh*, II, s. 52, no: 1144. Müslim, *Sahîh*, I, s. 537, no: 774. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 422, no: 1330. Nesâî, *Sünen*, III, s. 204, no: 1608. Ahmed, *Müsned*, VI, s. 21, no: 3557. Bezzâr, *Müsned*, V, s. 93, no: 1667. İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, s. 174, no: 1130.

kadını öptüm. Sonra Ebû Bekir'e gelip durumu kendisine anlattım. Ebû Bekir: "Bu işi sakla, tevbe et hiç kimseye söyleme" dedi. Sabredemedim Rasûlullâh'a (a.s) gelip durumu kendisine anlattım. Rasûlullah (a.s): "Allah yolunda savaş eden bir gazinin ailesine böyle mi yapman gerekirdi?" O adam o anda "Müslüman olmamış olsaydım" dedi ve kendisinin cehennemliklerden olduğunu sandı. Rasûlullâh (a.s), uzun bir süre başını önüne eğdi Allah kendisine: "Gündüzün başında ve sonunda, bir de gecenin erken saatlerinde, namaz kılmaya devamlı ve duyarlı ol. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Allah'ı hatırında tutanlar için bir öğüt ve hatırlatmadır bu."¹⁰⁸⁰ âyetini indirdi. Ebû'l Yüsür dedi ki: Sonra Peygamber'in (a.s) yanına geldim ve Rasûlullâh (a.s), bu âyeti bana okudu. Peygamber'in (a.s) ashabı: "Ey Allah'ın Rasûlü! bu hüküm ve uygulama sadece bu kimseye mi yoksa herkese mi?" dediler. Rasûlullâh (a.s): "Bütün herkesedir" buyurdu.¹⁰⁸¹ Tirmizî göre rivâyet hasen sahihtir.¹⁰⁸² Rivâyeti Şeyhân ve diğer müellifler farklı lafızlarla nakletmiştir.¹⁰⁸³

2. اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا، وَعَنْ يَسَارِي نُورًا، وَفَوْقِي نُورًا، وَتَحْتِي نُورًا، وَأَمَامِي نُورًا، وَخَلْفِي نُورًا، وَاجْعَلْ لِي نُورًا
 ver. Kabrimde, Kulağımda, gözümde, saçımda, tenimde, etimde, kemiğimde, kanımda, önümde, arkamda, sağımda, solumda, üstümde, altımda benim için nur yarat. Allahım, nurumu artır, bana nur ver. Benim için nur yarat!"¹⁰⁸⁴ Hadis sahihtir.¹⁰⁸⁵

3. مَنْ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ إِلَى الصَّلَاةِ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ السَّائِلِينَ عَلَيْكَ، وَأَسْأَلُكَ بِحَقِّ مَمَشَايَ هَذَا، فَإِنِّي لَمْ أَخْرُجْ أَشْرًا، وَلَا بَطْرًا، وَلَا رِيَاءً، وَلَا سُمْعَةً، وَخَرَجْتُ اتِّقَاءً، وَسُخْطِكَ، وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِكَ، فَاسْأَلُكَ أَنْ تُعِيدَنِي مِنَ النَّارِ، وَأَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، أَقْبَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِوَجْهِهِ، وَاسْتَغْفَرَ لَهُ

¹⁰⁸⁰ Hûd, 114.

¹⁰⁸¹ Krş. Avârifu'l-Meârif, s. 222.

¹⁰⁸² Tirmizî, Sünen, V, s. 289, no: 3112, s. 292, no: 3115.

¹⁰⁸³ Buhârî, Sahîh, VI, s. 75, no: 4687. Müslim, Sahîh, IV, s. 2115, no: 2763. Ebû Dâvud, Sünen, IV, s. 160, no: 4468. İbn Mâce, Sünen, II, s. 1421, no: 4254. Ahmed, Müsned, VII, s. 319, no: 4290.

¹⁰⁸⁴ Krş. Avârifu'l-Meârif, s. 223.

¹⁰⁸⁵ Buhârî, Sahîh, VIII, s. 69, no: 6316; el-Edebu'l-Müfred, s. 241, no: 695. Müslim, Sahîh, I, s. 525, no: 763. Ebû Dâvud, Sünen, II, s. 44, no: 1353. Ahmed, Müsned, IV, s. 343, no: 2567. Tayâlisî, IV, s. 424, no: 2829. Abdurrezâk, Musannef, II, s. 403, no: 3862. İbn Ebî Şeybe, Musannef, VI, s. 29, no: 29231.

سَبْعُونَ أَلْفَ مَلِكٍ “Evinden çıkıp namaza giden şöyle dua etsin: “Allahım! Senden isteyenlerin hakkı için ve senin için attığım bu adımlar hürmetine! Çünkü ben, şer, kibir, gösteriş ve riya için çıkmadım. Ancak azabından korkarak ve rızanı umarak çıktım. Beni cehennemden korumanı ve günahlarımı bağışlamamı istiyorum. Çünkü sende başka günahları affedecek kimse yoktur. Kim bu duayı namaza çıktığı zaman okursa, Allah Teâlâ, onun bereketine, kendisine istiğfar edecek yetmiş bin melek görevlendirir ve namazını bitirinceye kadar ona lutuf ve keremiyle yönelir.”¹⁰⁸⁶ İbn Huzeyme’ye¹⁰⁸⁷ göre sahîh olan bu rivâyeti diğer musannifler de tahrir etmiştir.¹⁰⁸⁸

3.50. Günlük İbadetlerin Vakitlere Göre Dağılımı

Ellinci bölümde toplam on üç hadis geçmektedir.

1. ملازمة الموضوع الذي يصلي فيه الصبح مع السكوت، وترك الكلام، نذب إليه رسول الله صل الله عليه وسلم “*Rasûlullâh (a.s), sabah namazını kıldıktan sonra, güneş yükselinceye kadar dünya kelâmı konuşmadan zikir ve tefekkürle geçirmeye teşvik etmiştir.*”¹⁰⁸⁹ Muhammed b. Seleme el-Murâdî→İbn Vehb→Yahyâ b. Eyyûb→Zebbân b. Fâid→Sehl b. Muâz b. Enes el-Cühenî→Ebîhi tarikiyle gelen rivayette¹⁰⁹⁰ Zebbân b. Fâid¹⁰⁹¹ ve Sehl b. Muâz b. Enes el-Cühenî¹⁰⁹² zayıf olmakla tenkid edilmiştir.
2. المسبعات العشر من تعليم الخضر عليه السلام، علمها إبراهيم التيمي، وذكر أنه تعلمها من رسول الله صل الله عليه وسلم “*Güneşin doğuşu yaklaşınca, “el-müsebbiâtu’l-arş” denen ve yedişer defa okunan on duayı okur. Bu dua ve zikirleri Hızır (a.s) İbrâhîm Teymî’ye*

¹⁰⁸⁶ Krş. *Avârifu’l-Meârif*, s. 223.

¹⁰⁸⁷ İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, s. 229, no: 448.

¹⁰⁸⁸ İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 256, no: 778. Ahmed, *Müsned*, XVII, s. 247, no: 11156. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, s. 25, no: 29202. Taberânî, *Duâ*, s. 149, no: 421. İbnu’s-Sunnî, *Amelu’l-Yevm ve’l-Leyle*, s. 76, no: 85. Beyhakî, *Dea’vât*, I, s. 125, no: 65.

¹⁰⁸⁹ Krş. *Avârifu’l-Meârif*, s. 228.

¹⁰⁹⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 27, no: 1287. Ahmed, *Müsned*, XXIV, s. 387, no: 15623. Taberânî, *Kebîr*, XX, s. 196, no: 442. Beyhakî, *Sünen*, III, s. 69, no: 4907.

¹⁰⁹¹ İbn Hacer, *Lisân*, IX, s. 320. Moğultay, *İkmâl*, VI, s. 143. Zehebî, *Târîh*, III, s. 245.

¹⁰⁹² Zehebî, *Mizân*, II, s. 65. Zehebî, *Târîh*, IV, s. 49. İbn Hacer, *Lisân*, IX, s. 302.

öğrettiği ve kendisi de bunları Rasûlullâh'tan (a.s) almıştır.”¹⁰⁹³ Rivayet hadis kaynaklarında tespit edilememiştir.

3. لَأَنْ أَفْعَدَ مَعَ قَوْمٍ يَذُكُرُونَ اللَّهَ تَعَالَى مِنْ صَلَاةِ الْغَدَاةِ، حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ أَحَبُّ إِلَيَّ، مِنْ أَنْ أَعْتَقَ أَرْبَعَةَ “Sabah namazından sonar, güneş doğuncaya kadar oturup Allah Teâlâ'yı zikretmem, benim için dört köle âzat etmekten daha hayırlıdır.”¹⁰⁹⁴ Hadisin isnadı hasendir.¹⁰⁹⁵

4. كان يصلي ركعتين قبل أن ينصرف من مجلسه هذا Yerinden ayrılmadan önce iki rekât namaz kılar. Yani işrak vaktinde.¹⁰⁹⁶ Tirmizî'ye göre hadis hasendir.¹⁰⁹⁷

5. صَلَاةُ الْأَوَائِينَ حِينَ تَرْمَضُ الْفِصَالُ “Kuşluk namazı, deve yavrularının güneşin sıcağı bastırınca analarının gölgeleri altına yatıp uydukları zamandır.”¹⁰⁹⁸ Hadis sahihtir.¹⁰⁹⁹

6. كان يصلي عند الزوال أربعا، بتسليمة واحدة “Öğle namazının sünnet ve farzından evvel bir selâmla dört rekât (nafîle) namaz kılar.”¹¹⁰⁰ Hadisin isnadı sahihtir.¹¹⁰¹

7. السِّوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ “Misvak, ağzı temizler ve Rabb'i razı eder.”¹¹⁰² Rivayet sahihtir.¹¹⁰³

¹⁰⁹³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 228.

¹⁰⁹⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 229.

¹⁰⁹⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 324, no: 3667. Tirmizî, *Sünen*, II, s. 481, no: 586. Ahmed, *Müsned*, XXI, s. 291, no: 13760. Tayâlisî, *Müsned*, III, s. 574, no: 2218. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VI, s. 119, no: 3392. Taberânî, *Duâ*, s. 524, no: 1878. Ebû Nuaym, *Hilye*, III, s. 35.

¹⁰⁹⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 229.

¹⁰⁹⁷ Tirmizî, *Sünen*, II, s. 493, no: 598. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, I, s. 212, no: 337. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 367, no: 1161. Ahmed, *Müsned*, II, s. 467, no: 1375.

¹⁰⁹⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 230.

¹⁰⁹⁹ Müslim, *Sahîh*, I, s. 515, no: 748. Ahmed, *Müsned*, XXXII, s. 9, no: 19264. Dârimî, *Sünen*, II, s. 913, no: 1498. Tayâlisî, *Müsned*, II, s. 66, no: 722. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, s. 353, no: 516. İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, s. 229, no: 1227. İbn Hibbân, *Sahîh*, VI, s. 280, no: 2539.

¹¹⁰⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 231.

¹¹⁰¹ Ahmed, *Müsned*, II, s. 412, no: 1258. Taberânî, *Kebîr*, IV, s. 169, no: 4035; *Evsat*, VIII, s. 20, no: 7833. Krş.

¹¹⁰² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 232.

¹¹⁰³ Nesâî, *Sünen*, I, s. 10, no: 5. Ahmed, *Müsned*, XXXX, s. 240, no: 24203. Dârimî, *Sünen*, I, s. 528, no: 711. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, s. 156, no: 1792. Humeydî, *Müsned*, I, s. 242, no: 162.

8. الصَّلَاةُ بِالسَّوَاكِ، عَلَى الصَّلَاةِ بِغَيْرِ سَوَاكٍ، سَبْعِينَ ضِعْفًا “*Misvak kullanılarak kılınan namazın fazileti, misvak kullanılmadan kılınan namazdan yetmiş kat fazladır.*”¹¹⁰⁴

Hadisin isnadı sahihtir.¹¹⁰⁵

9. أعوذ بك من هوى متبع، وشح مطاع “*Allahum! Kötü arzuların, peşine düşülen hevâdan sana sığınırım.*”¹¹⁰⁶ Sühreverdî'nin zikretmiş olduğu bu rivayetin lafzı, çok az değişiklikle sahih isnadla hadis kaynaklarında zikredilmiştir.¹¹⁰⁷

10. كُلُّ أَمْرٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَحْتَ ظِلِّ صَدَقَتِهِ “*Kıyamet gününde herkes, sadakasının gölgesi altında, onun temin edeceği rahmetin içindedir.*”¹¹⁰⁸ Hadis sahihtir.¹¹⁰⁹

11. مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ، كَانَتْ لَهُ عِدَّةٌ عَشْرَ رِقَابٍ، وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ، وَمُحِيتَ عَنْهُ مِائَةُ سَيِّئَةٍ، وَكَانَتْ لَهُ جِزْرًا مِنْ الشَّيْطَانِ يَوْمَهُ ذَلِكَ حَتَّى يُمَسِّيَ، وَلَمْ يَأْتِ أَحَدٌ بِأَفْضَلِ مِمَّا جَاءَ بِهِ، إِلَّا أَحَدَّ عَمَلٍ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ “*Kim, lâ ilâhe illallâhu vahde hu lâ şerike leh, lehu'l-mulku ve lehu'l-hamdu ve hüve alâ külli şeyin kadîr, zikrini günde yüz defa söylerse, onun için on köle âzat etmiş sevabı verilir. Kendisine yüz iyilik yazılır; yüz günahı silinir. Bu zikir o gün onu şeytandan koruyacak bir emniyet olur. Onun yapmış olduğu bu amelden daha faziletli hiçbir kimse amel etmemiştir. Ancak onun yaptığına yahut daha fazlasını yapan müstesna.*”¹¹¹⁰ Hadis sahihtir.¹¹¹¹

12. مَنْ قَالَ فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ الْمُبِينُ لَمْ يَعْمَلْ فِي يَوْمِهِ أَحَدَ أَفْضَلِ مِنْ عَمَلِهِ “*Kim bir günde yüz defa, 'lâ ilâhe illallâhu meliku'l-hakki'l-mubîn' derse; o kimse, o*

¹¹⁰⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 232.

¹¹⁰⁵ Ahmed, *Müsned*, XXXXIII, s. 361, no: 26340. Bezzâr, *Müsned*, XVIII, s. 145, no: 108. Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, IV, s. 279, no: 2518. İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, s. 71, no: 137. İbn Şâhîb, *Terğîb*, s. 61, no: 170. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 244, no: 515.

¹¹⁰⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 233.

¹¹⁰⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 123, no: 4341. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 257, no: 3058. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1330, no: 4014. Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 358, no: 7912.

¹¹⁰⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 233.

¹¹⁰⁹ İbn Mubârek, *ez-Zühd*, I, s. 227, no: 645. Ahmed, *Müsned*, XXVIII, s. 568, no: 17333. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, s. 300, no: 1766. İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, s. 94, no: 2431. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 576, no: 1517. Kudâî, *Müsned*, I, s. 113, no: 137.

¹¹¹⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 233.

¹¹¹¹ Buhârî, *Sahîh*, IV, s. 126, no: 3293. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2071, no: 2691. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 512, no: 3468. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1248, no: 3798. Ahmed, *Müsned*, XIII, s. 384, no: 8008.

günde ondan daha faziletli bir amel yapmış olmaz.”¹¹¹² İshak b. Ruzeyk→Sâlim el-Havvâs→Mâlik b. Enes→Cafer b. Muhammed→Ebîhi→Ceddihi tarikiyle gelen rivayette¹¹¹³ Sâlim el-Havvâs zayıf bir râvî kabul edilmiş olup hadisleriyle ihticâc etmek batıldır.¹¹¹⁴

13. (“Göklerin ve yerin hazineleri O’nundur.”¹¹¹⁵ âyetlerinin tefsiri sorulduğu zaman Hz. Peygamber) مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَحَدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ، كَانَتْ لَهُ عِدْلُ عَشْرِ رِقَابٍ، وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ، وَمُحِيتَ عَنْهُ... مِائَةُ سَيِّئَةٍ... “Kim, günde yüz defa ‘Lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber ve subhânellâhi ve bihamdihi estagfirullâh lâ kuvvete illâ billâh el-evvel ve’l-âhir ve’z-zâhir ve’l-bâtin bi yedihil hayr yuhyî ve yumît ve hüve alâ külli şeyin kadîr, derse o köle azat etmiş gibi sevap kazanır ve ona yüz iyilik sevabı yazılırç yüz de kötülüğü silinir...” buyurdu.¹¹¹⁶ Rivayetin senedinde yalancı ve metruk râvîler bir araya gelmiştir.¹¹¹⁷ Dolayısıyla rivayet mevzudur.

3.51. Müridin Mürşidine Karşı Edepleri

Elli birinci bölümde toplam on iki hadis geçmektedir.

1. قَدِمَ رَبُّبٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَمَرَ الْقَعْقَاعَ بْنَ مَعْبُدٍ بِنِ زُرَّارَةَ، قَالَ عُمَرُ: بَلْ أَمَرَ الْأَفْرَعَ بْنَ حَابِسٍ، قَالَ أَبُو بَكْرٍ: مَا أَرَدْتُ إِلَّا خِلَافِي، قَالَ عُمَرُ: مَا أَرَدْتُ خِلَافَكَ، فَتَمَارِيَا حَتَّى ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا، فَنَزَلَ فِي ذَلِكَ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدِمُوا} حَتَّى انْقَضَتْ “Peygamber’in (a.s) huzuruna Temîm oğulları’ndan süvârî bir heyet gelmişti. (Bunlar müslümân olduktan sonra) Ebû Bekir: “Yâ Rasûlallâh (a.s), bunlara Ka’ka’

¹¹¹² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 234.

¹¹¹³ Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, s. 280; *Sıfatu'l-Cenne*, II, s. 32, no: 185. Ebû Bekir el-İsmâîlî el-Cürcânî,, *el-Mu'cem fî Esâmî Şuyûh*, (I-III) Thk. Ziyâd Muhammed Mansûr, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medîne, 1410/1990, III, s. 779, no: 390. Makdisî, *Etrâfu'l-Garâib*, V, s. 362, no: 5756.

¹¹¹⁴ Zehebî, *Târîh*, V, s. 326, no: 160; *Dîvânü'd-Duafâ*, s. 167, no: 1700. İbn Hacer, *Lisân*, III, s. 65, IV, s. 112.

¹¹¹⁵ Zümer, 39/63.

¹¹¹⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 234.

¹¹¹⁷ İshak b. Râhûye, *Müsned*, I, s. 405, no: 451. Taberânî, *Duâ*, s. 484, no: 1700. İbnu's-Sunnî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyl*, s. 68, no: 73. Beyhakî, *el-Esmâ*, I, s. 46, no: 19. İbnu'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, s. 144-145. Heysemî, *el-Maksadu'l-Alî fî Zevâidi Ebî Ya'lâ el-Mevsulî*, IV, s. 327, no: 1648.

ibnu Ma'bed ibn Zurâre'yi emîr tayîn et!" dedi. Buna karşı Ömer: "Hayır, o olmaz; Akra' ibn Hâbis'i tayîn buyur, dedi. Ebû Bekir: "Sen muhakkak bana muhalefet etmek istiyorsun! dedi. Ömer: "Hayır, ben sana muhalefet etmek istemedim!" dedi. Ve bu suretle Ebû Bekir ile Ömer, Rasûlullâh'ın (a.s) huzurunda birbirleriyle çekişmişlerdi, hattâ sesleri de epeyce yükselmişti. İşte bu hususta şu âyetler indi: "Ey îmân edenler, Allah'ın ve Rasûlü'nün huzurunda (sözde ve işte) öne geçmeyin. Allah'tan korkun. Çünkü Allah hakkıyla işiten, kemâliyle bilendir. Ey îmân edenler, seslerinizi Peygamberin sesinden yüksek çıkarmayın. O'na, sözle birbirinize bağırdığınız gibi bağırmanın ki, siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidiverir."¹¹¹⁸ Hadis sahihtir.¹¹¹⁹

2. قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ ... الْآيَةَ 2. نَزَلَتْ فِي ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ، كَانَ فِي أُذُنِهِ وَقْرٌ، وَكَانَ جَهْوَرِيَّ الصَّوْتِ، وَكَانَ إِذَا كَلَّمَ إِنْسَانًا جَهَرَ *“Ayette* بِصَوْتِهِ، فَرُبَّمَا كَانَ يُكَلِّمُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَتَأَدَّى بِصَوْتِهِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى هَذِهِ الْآيَةَ *“Ey iman edenler. Seslerinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin!”¹¹²⁰* Ashaptan, Sâbit b. Kays b. Şemmâs, kulağı ağır işiten ve bu sebeple yüksek sesle konuşan biriydi. Çoğu kez, Rasûlullâh (a.s) ile konuşurken, (farkında olmadan) onu sesiyle incitiyordu. Allâh Teâlâ, ona ve diğerlerine edep öğretmek için bu âyet-i kerimeyi indirdi.”¹¹²¹ Sühreverdî'nin zikretmiş olduğu bu bilgi hadis kitaplarında geçmemektedir. Vâhidî'nin sebebi nüzula dair eserinde de konu zikredilmemiş ve sadece iki ayrı nüzul sebebi verilmiştir.¹¹²²

3. أَنَّ الْأَفْرَعَ بْنَ حَابِسٍ، قَدِمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ اسْتَعْمِلْهُ عَلَى قَوْمِهِ، فَقَالَ عُمَرُ: لَا تَسْتَعْمِلْهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَتَكَلَّمَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لِعُمَرَ: مَا أَرَدْتُ إِلَّا خِلَافِي، فَقَالَ عُمَرُ: مَا أَرَدْتُ خِلَافَكَ قَالَ: فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ} قَالَ: فَكَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، بَعْدَ ذَلِكَ إِذَا تَكَلَّمَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يُسْمِعْ كَلَامَهُ حَتَّى يَسْتَفْهَمَهُ *“Akra' b. Hâbis, ile Medine'ye Rasûlullâh'ın*

¹¹¹⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 235.

¹¹¹⁹ Buhârî, *Sahîh*, V, s. 168, no: 4367. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 387, no: 3266. Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, s. 401, no: 5903. Bezzâr, *Müsned*, VI, s. 146, no: 2188.

¹¹²⁰ Hucûrât, 49/2.

¹¹²¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 237.

¹¹²² Vâhidî Ebu'l-Hasan Alî b. Ahmed b. Muhammed, *Esbâbu Nuzûli'l-Kur'ân*, Thk. Assâm b. Abdulmuhsin el-Humeydân, Dâru'l-İslâh, ed-Dammâm, 1412/1992, s. 402, no: 753.

(a.s) yanına geldi. Ebû Bekir (r.a), Rasûlullâh'a (a.s), "Onu kavminin başına emîr tayin et" dedi. Ömer de (r.a), "Onu görevlendirmeyin" dedi. Ebû Bekir (r.a), "Sen ancak bana muhalefet etmek için böyle söylüyorsun!" dedi. Ömer (r.a), "Hayır, sana muhalefet için söylemedim" dedi. Bu arada huzur-i saadette sesleri biraz yükseldi. Bu olay üzerine şu âyetler indirildi. "Ey iman edenler. Seslerinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin!"¹¹²³ Bundan sonra Ömer (r.a), Rasûlullâh (a.s) ile konuşurken, sesini o kadar kısıyordu ki Rasûlullâh (a.s) ne söylediğini soruyordu."¹¹²⁴ Hadis sahihtir.¹¹²⁵

4. لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ؛ إِلَىٰ آخِرِ الْآيَةِ، جَلَسَ ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ فِي بَيْتِهِ، وَقَالَ: أَنَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَاخْتَبَسَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَسَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَعْدَ بْنَ مُعَاذٍ، فَقَالَ: يَا أَبَا عَمْرٍو، مَا شَأْنُ ثَابِتٍ؟ اسْتَكْبَى؟ قَالَ سَعْدٌ: إِنَّهُ لَجَارِي، وَمَا عَلِمْتُ لَهُ بِشَكْوَى، قَالَ: فَأَتَاهُ سَعْدٌ، فَذَكَرَ لَهُ قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ ثَابِتٌ: أَنْزَلْتَ هَذِهِ الْآيَةَ، وَلَقَدْ عَلِمْتُمْ أَنِّي مِنْ أَرْفَعِكُمْ صَوْتًا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَنَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ، فَذَكَرَ ذَلِكَ سَعْدٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَلْ هُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ. "Ey îmân edenler. Seslerinizi Peygamber'in sesinde fazla yükseltmeyin"¹¹²⁶ âyeti nazil olduğu zaman Sabit b. Kays evine kapandı ve, "Ben cehennemlikim" diyerek Peygamber (a.s) (ile görüşmek) den habs-i nefseyleti. Derken; Peygamber (a.s) Sa'd b. Muâz'a, "Yâ Ebâ Arar! Sabit'ten ne haber, hasta mı oldu?" diye sordu. Sa'd, "O benim komşumdur; bir şikâyetini bilmiyorum, dedi. Bunun üzerine Sa'd ona giderek, Rasûlullâh'ın (a.s) söylediklerini anlatmış. Sabit, "Şu âyet indirildi. Pekâlâ, bilirsiniz ki Peygamber'e (a.s) karşı sizin en yüksek sesliniz benim. Demek ki ben cehennemlikim" demiş; Sa'd bunu Nebî'e (a.s) anlattı. Rasûlullâh (a.s), "Bilâkis, o cennetlikdir" buyurdular."¹¹²⁷ Hadis sahihtir.¹¹²⁸

¹¹²³ Hucûrât, 49/2.

¹¹²⁴ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 237.

¹¹²⁵ Buhârî, *Sahîh*, V, s. 168, no: 4367; 4847. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 387, no: 3266. Nesâi, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, V, s. 401, no: 5903. Bezzâr, *Müsned*, VI, s. 145.

¹¹²⁶ Hucûrât, 49/2.

¹¹²⁷ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 238.

¹¹²⁸ Buhârî, *Sahîh*, VI, s. 137, no: 4846. Müslim, *Sahîh*, I, s. 110, no: 119. Nesâi, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, s. 340, no: 8170. Ahmed, *Müsned*, XXI, s. 447, no: 14060.

5. قصة وفد بني تميم وندانهم النبي صل الله عليه وسلم يا محمد اخرج إلينا... الحديث بطوله “Ey Muhammed! Yanımıza çık” diye Peygamber’e (a.s) seslenen, Benî Temîm kabilesinin kıssası. Bu hadise, uzunca bir kıssada anlatılmıştır.¹¹²⁹ Kıssa bazı kaynaklarda geçmektedir.¹¹³⁰

6. اتركوني ما تركتكم، فإذا حدثتكم، فخذوا عني، فإنما هلك من كان قبلكم بكثرة سؤاليهم واختلافهم على أنبيائهم “Ben sizi terkettiğim (size bir şey emretmediğim) müddetçe, beni kendi halime bırakınız. Size bir şey söylediğim zaman onu alıp yapınız. Sizden öncekiler, ancak peygamberlerine çokça sual sorup (gereğini yerine getirmemekle) onlara muhalefet etmeleri sebebiyle helâk oldular.”¹¹³¹ Hadis sahihtir.¹¹³²

7. مَنْ عَلَّمَ عَبْدًا آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَهُوَ مَوْلَاهُ، لَا يَتَّبِعِي لَهُ أَنْ يَخْذُلَهُ وَلَا يَتَّبِرًا مِنْهُ، فَإِنْ فَعَلَ كِم بَرِينَةٍ، اللَّهُ فِي كِتَابِهِ مِنْ آيَةٍ مِثْلُهَا فَقَدْ فَصَمَ عُرْوَةَ مِنْ عَرَى الْإِسْلَامِ “Kim birine, Allah’ın kitabından bir âyet öğretmişse o, onun efendisidir. O kimseye onu terketmemesi ve ona kimseyi tercih etmemesi gerekir. Kim, kendisine ilim öğretene terkeder ve değerini korumazsa, İslâm’ın bağlarından bir bağı koparmış olur.”¹¹³³ Ebû Sa’d el-Mâlîni→Ebû Ahmed b. Adî el-Hâfîz→Ebû Akîl Enes b. Sâlim b. el-Hasan el-Havlânî→Ubeyd b. Rezîn Ebû Ubeyde Enes b. Sâlim b. el-Hasan el-Havlânî→Ubeyde b. Rezîn Ebû Ubeyde el-Elhânî→İsmâîl b. Ayyâş→Muhammed b. Ziyâd el-Elhânî→Ebû Emâme el-Bâhilî tarikiyle gelen rivayette Ubeyd b. Rezîn teferrüd etmiştir.¹¹³⁴ Bu ravi, Zehebî’ye göre meçhuldür. Hadisleri munkar kabul edilmiştir.¹¹³⁵

8. سأل الناس النبي صل الله عليه وسلم فأكثروا حتى شقوا عليه وأحفوه بالمسألة فأدبهم الله تعالى، “İnsanlar Peygamber’e (a.s) fazlaca soru sormaya başladılar ve bunda çok ileri gittiler. Öyle ki onu soru yağmuruna

¹¹²⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 239.

¹¹³⁰ Ahmed, *Müsned*, XXV, s. 369, no: 15991; 27203. Taberânî, *Kebîr*, I, s. 300, no: 878. İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, II, s. 219, no: 702. İbn Kâni’, *Mu’cemu’s-Sahâbe*, I, s. 68.

¹¹³¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 240.

¹¹³² Buhârî, *Sahîh*, IX, s. 94, no: 7288. Müslim, *Sahîh*, II, s. 975, no: 1337. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 47, no: 2679. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 3, no: 2. Nesâî, *Sünen*, VII, s. 240, no: 4449. Ahmed, *Müsned*, XVI, s. 412, no: 10705.

¹¹³³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 241.

¹¹³⁴ Taberânî, *Kebîr*, VIII, s. 112, no: 7528; *Müsnedu’s-Şâmiyyîn*, II, s. 7, no: 818. Beyhakî, *Şuâbu’l-İmân*, III, s. 505, no: 2023.

¹¹³⁵ Zehebî, *Zeyl Dîvânu’d-Duafâ*, s. 46, no: 254.

tutup sıkıntı verdiler. Bunun üzerine Allah Teâlâ inlara edep öğretti; onlara bu tür davranışlardan yasakladı ve önceden bir sadaka vermeden kendisiyle konuşmamalarını emretti.”¹¹³⁶

9. كان الأغنياء يأتون النبي صل الله عليه وسلم ويغلبون الفقراء على المجلس، حتى كره النبي صل الله عليه وسلم طول حديثهم ومناجاتهم، فأمر الله تعالى بالصدقة عند المناجاة انتهوا عند ذلك، وقدرت الفقراء على كلام النبي صلى الله عليه وسلم ومجالسته. ولم يقدم أحد من اهل الميسرة صدقة حتى انزل الله الآية “Zenginler Rasûlullâh’in (a.s) yanına geliyor ve fakirlerin önüne geçerek mecliste daha uzun süre oturuyorlardı. O hale geldi ki Rasûlullâh (a.s) onların uzunca sözlerinden ve özel konuşmalarından rahatsız oldu. Bunun üzerine Allah Teâlâ, Rasûlullâh (a.s) ile özel konuşma yapmak isteyenlerin önceden bir sadaka vermesini emretti. Bu emirden sonra, Rasûlullâh (a.s) ile bu şekil konuşmaya son verdiler. Elleri darda olanlar verecek bir şey bulamadılar, zengin olanlar da cimrilik yapıp bir şey vermediler. Bu durum ashaba zor geldi. Ardından ruhsat âyeti indi ve Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Peygamber’le özel konuşmanızdan önce sadaka vermekten korktunuz ha! Mademki bunu yapmadınız, Allah da size tövbe ile yolunu açtı. O halde namazı gereği üzerine kılın, zakâtı verin, Allah’a ve Peygamber’ine itaat edin. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.”¹¹³⁷ Haber, güvenilir hadis kaynaklarından ziyade tefsir eserlerinde zikredilmiştir.¹¹³⁸

10. لما أمر الله تعالى بالصدقة، لم يناج نبي صل الله عليه وسلم إلا علي بن أبي طالب، فقدم ديناراً Allah Teâlâ, فتصدق به، وقال علي: في كتاب الله آية ما عمل بها أحد قبلي ولا يعمل بها أحد بعدي Rasûlullâh (a.s) ile özel konuşmadan önce sadaka emrettiği zaman; Rasûlullâh (a.s) ile Hz. Ali’den başka kimse özel olarak konuşmadı. O, 1 dinar çıkardı ve onu sadaka olarak verdi. Hz. Ali (r.a) demiştir ki: “Allah Teâlâ’nın kitabında bir âyet var ki onunla benden önce ve sonra hiç kimse amel etmedi. O da özel konuşmayı öğreten

¹¹³⁶ Kırş. Avârifü'l-Meârif, s. 241. Taberî, Tefsîr, XXIII, s. 249. İbn Ebî Hâtim, Tefsîr, X, s. 3344, no: 18848. Suyûtî, ed-Durru'l-Mensûr, VIII, s. 83.

¹¹³⁷ Mücâdele, 58/13

¹¹³⁸ Kırş. Avârifü'l-Meârif, s. 241. Ayrıca bkz. İbn Ebî Hâtim, Tefsîr, X, s. 3344, no: 18848. Vâhidî, Esbâbu'n-Nuzûl, s. 432, no: 796.

“necvâ” âyetidir.¹¹³⁹ Hâkim hadisin Şeyhan’ın şartlarına göre sahih olduğunu ifade etmiştir. Zehebî de onu tasdik etmektedir.¹¹⁴⁰

11. لَمَّا نَزَلَتْ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً قَالَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا تَرَى؟ دِينَارٌ؟ قُلْتُ: لَا يُطِيقُونَهُ، قَالَ: فَصَنَّفُ دِينَارٌ؟، قُلْتُ: لَا يُطِيقُونَهُ. قَالَ: فَكَمْ؟ قُلْتُ: شَعِيرَةٌ. قَالَ: إِنَّكَ لَزَهِيدٌ. قَالَ: فَنَزَلَتْ {أَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ الْآيَةَ. قَالَ: فَبِي خَفَّفَ اللَّهُ عَنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ “Mücadele sûresi 12. âyeti nazil olunca Peygamber (a.s), Bana: “Ne kadar parayı uygun görürsün, dinar yeterli midir?” buyurdu. Ben de: “Buna güçleri yetmez” dedim. “O halde yarım dinara ne dersin?” buyurdu. Ben de ona da güçleri yetmez dedim. “O halde ne kadar?” buyurdu. Ben de: “Bir arpa tanesi ağırlığı kadar altın” dedim. Rasûlullah (a.s) de: “Gerçekten sen çok zâhid birisin” buyurdular. Bunun üzerine Mücadele sûresi 13. âyet nazil oldu: “Gizli konuşmanızdan önce, sadaka vermekten dolayı, fakir düşeceğinizden mi korkuyorsunuz? Madem size emredileni yapmadınız, Allah da sizi bundan affetti, bundan dolayı, bundan sonra, sadaka vermeden de konuşup danışabilirsiniz. Öyleyse sizler bundan böyle, namazınızda devamlı ve dikkatli olun, zekatı verin, Allah’a ve Rasulüne itaat edin. Çünkü Allah, yapageldiğiniz her şeyden haberdardır.” Böylece Allah benim yüzümden ümmetin yükünü hafifletti.”¹¹⁴¹ Rivayetin isnadı sahihtir.¹¹⁴²

12. لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يُجَلِّ كَبِيرَنَا، وَيَرْحَمْ صَغِيرَنَا، وَيَعْرِفَ لِعَالِمِنَا حَقَّهُ ”Büyüğümüze saygı, küçüğümüze sevgi göstermeyen ve âlimizin hakkını korumayan kimse bizden değildir.”¹¹⁴³ Sühreverdî’nin Taberânî tarikiyle isnadı vermiş olduğu hadis sahihtir.¹¹⁴⁴

¹¹³⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 242.

¹¹⁴⁰ Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 524, no: 3794. Kâsım b. Selâm Ebû Ubeyde, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh fi'l-Kur'âni'l-Azîm*, Thk. Muhammed b. Sâlih, Mektebetu'r-Rüşd, Riyâd, 1418/1997, s. 259, no: 473. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, s. 373, no: 32125; 32126.

¹¹⁴¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 242.

¹¹⁴² Tirmizî, *Sünen*, V, s. 406, no: 3300. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, s. 464, no: 8484. Bezzâr, *Müsned*, II, s. 258. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, s. 322, no: 400. İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, s. 390, no: 6941. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 524, no: 3794.

¹¹⁴³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 242.

¹¹⁴⁴ Ahmed, *Müsned*, XXXVII, s. 416, no: 22755. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 211, no: 421. Bezzâr, *Müsned*, VII, s. 157. Tahâvî, *Müşkil*, III, s. 365, no: 1328. Âcurrî Ebû Bekir, *Ahlâku Ehli'l-Kur'ân*, Thk. eş-Şeyh Muhammed Amr Abdullatîf, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût,

3.52. Seyhin Riâyet Edeceği Âdâb

Elli ikinci bölümde toplam altı hadis geçmektedir.

1. كان النبي صل الله عليه وسلم يكلم الناس على قدر عقولهم “*Rasûlullâh (a.s), insanların akıllarının alacağı ölçüde konuşuyordu.*”¹¹⁴⁵ Hadis sahihtir.¹¹⁴⁶

2. يأمر كل شخص بما يصلح له، فمنهم من كان بأمره بالإففاق، ومنهم أمره بالإمساك، ومنهم من يأمر كل شخص بما يصلح له، فمنهم من كان بأمره بالإففاق، ومنهم أمره بالإمساك، ومنهم من كأصحاب الصفة haline uygun olan işi emrediyordu. Ashabundan bazısına malını infak etmeye, bazısına malını elde tutmayı, bazısına çalışıp kazanmayı, ashab-ı Suffe gibi bir kısmına da rızık için çalışmayı bırakıp sadece ilimle meşgul olmasını emrediyordu.”¹¹⁴⁷ Bu ahval Efendimiz’in (a.s) sireti ve tasarruflarıyla bilinir. Bu konuda fazlaca hadis bulunur.¹¹⁴⁸

3. ما تصدق متصدق بصدقة أفضل من علم يبثه في الناس “*Hiç kimse, bir âlimin insanlar arasında yayıp öğrettiği ilimden daha faziletli bir sadaka vermemiştir.*”¹¹⁴⁹ Mukrî→İbrâhîm b. Selm el-Hüceymî→Avn b. Umâre→Ebû Bekir el-Hüzeli→Hasan→Semüre b. Cündüb tarikiyle tahrir edilen hadiste¹¹⁵⁰ Awn b. Umâre mecruh râvîdir. Zayıf ve munkeru’l-hadis olmakla tanınmıştır.¹¹⁵¹

4. إذا أراد أن يعمل عملاً تثبت “*Rasûlullâh (a.s) bir iş yapmak istediği zaman, durur ve araştırırdı.*”¹¹⁵² Hadis mana itibariyle nakledilmiştir. Hadis كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ إِذَا عَمَلَ عَمَلًا أَتَيْتَهُ لَفْظıyla Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî’de zikredilmiştir.¹¹⁵³

1424/2003, s. 136, no: 62. Şâî, *Müsned*, III, s. 184, no: 1272; 1273. Taberânî, *Mekârim*, s. 367, no: 147. Beyhakî, *Medhal*, s. 383, no: 666. Taberî, *Tehzîbu’l-Âsâr*, II, s. 543, no: 787.

¹¹⁴⁵ Krş. *Avârifü’l-Meârif*, s. 243.

¹¹⁴⁶ Buhârî, *Sahîh*, I, s. 37, no: 127. Müslim, *Sahîh*, I, s. 11, no: 5.

¹¹⁴⁷ Krş. *Avârifü’l-Meârif*, s. 243.

¹¹⁴⁸ Bkz. Buhârî, *Sahîh*, V, s. 68, no: 3936; 4418. Müslim, *Sahîh*, III, s. 1250, no: 1628; 2768. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 120, no: 1641. Tirmizî, *Sünen*, III, s. 514, no: 1218. Nesâî, *Sünen*, VII, s. 259, no: 4508. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 740, no: 2198.

¹¹⁴⁹ Krş. *Avârifü’l-Meârif*, s. 245.

¹¹⁵⁰ Taberânî, *Kebîr*, VII, s. 231, no: 6964.

¹¹⁵¹ Zehebî, *Mîzân*, III, s. 306, no: 6534. İbn Hacer, *Lisân*, IX, s. 388, no: 2150.

¹¹⁵² Krş. *Avârifü’l-Meârif*, s. 245.

5. *Hz. Peygamber (a.s) Hz. Ebû Bekir'in (r.a) bütün malını kabul etti.*"¹¹⁵⁴ Hadis sahihtir.¹¹⁵⁵

6. *جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَمْ أَعْفُو عَنِ الْخَادِمِ؟ فَقَالَ: كُلَّ يَوْمٍ مَرَّةً* “Râsûlullâh’a (a.s) bir adam gelerek, ‘Yâ Rasûlullâh (a.s)! Hizmetçimin günde kaç kere kusurunu bağışlayayım?’ diye sordu, Rasûlullâh (a.s) ‘Her gün yetmiş defa (kusur etse de, yine bağışla)’ buyurdu.”¹¹⁵⁶ Müellif Tirmizî tarikiyle hadisin isnâdını vermektedir. Rivayet sahihtir.¹¹⁵⁷

3.53. Sohbet ve Tesirleri

Elli üçüncü bölümde toplam on hadis geçmektedir.

1. *وَشَيْكَ أَنْ يَكُونَ خَيْرَ مَالِ الرَّجُلِ غَنَمًا، يَتَّبِعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ وَمَوَاقِعَ الْقَطْرِ، يَفْرُ بِدِينِهِ مِنَ الْفِتَنِ* “Yakında müslümanın en hayırlı malı koyunları olup, onlarla dağ tepelerinde, otlak yerlerinde dolaşarak dinini fitneden korumak için ordan oraya kaçar.”¹¹⁵⁸ Sühreverdî, Ebû Dâvud tarikiyle senedi vermiştir.¹¹⁵⁹

2. *يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يَسْلَمُ لَدِي دِينَ دِينُهُ إِلَّا مَنْ هَرَبَ بِدِينِهِ مِنْ شَاهِقٍ إِلَى شَاهِقٍ، وَمَنْ جُحِرَ إِلَى جُحْرٍ، فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ الزَّمَانُ لَمْ تَنْلِ الْمَعِيشَةَ إِلَّا بِسَخَطِ اللَّهِ، فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ كَانَ هَلَاكُ الرَّجُلِ عَلَى يَدَيْ زَوْجَتِهِ وَوَلَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ زَوْجَةٌ وَلَا وَلَدٌ كَانَ هَلَاكُهُ عَلَى يَدَيْ أَبِيهِ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ أَبَوَانِ كَانَ هَلَاكُهُ عَلَى يَدَيْ قَرَابَتِهِ أَوْ الْجِيرَانِ قَالُوا: كَيْفَ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: يُعِيرُونَهُ بِضِيقِ الْمَعِيشَةِ فَعِنْدَ ذَلِكَ يُوْرِدُ نَفْسَهُ الْمَوَارِدَ الَّتِي تَهْلِكُ فِيهَا نَفْسُهُ* “İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelir ki dini kurtarmak için, oradan oraya giden tilki gibi, bir köyden diğer bir köye, bir tepeden diğer tepeye, bir delikten diğer deliğe kaçan kimseden başka hiçbir Müslümanın dini güvende değildir.” Ashap, “Bu ne zaman olur, yâ Rasûlellâh (a.s)? diye sorduklarında; Hz.

¹¹⁵³ Müslim, *Sahîh*, I, s. 515, no: 746. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 48, no: 1368. Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I, s. 412, no: 840.

¹¹⁵⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 245.

¹¹⁵⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 129, no: 1678. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 614, no: 3675. Dârimî, *Sünen*, II, s. 1033, no: 1701.

¹¹⁵⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 246.

¹¹⁵⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 341, no: 5164. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 336, no: 1949. Ahmed, *Müsned*, IX, s. 453, no: 5635.

¹¹⁵⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 247.

¹¹⁵⁹ Buhârî, *Sahîh*, IV, s. 127, no: 3300. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 103, no: 4267. Nesâî, *Sünen*, VIII, s. 123, no: 5036. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1317, no: 3980. Ahmed, *Müsned*, XVII, s. 79, no: 11032. Mâlik, *Muvatta*, II, s. 970, no: 16. İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, s. 285, no: 5955.

Peygamber (a.s), “Geçim ancak Allah’a isyan edilerek elde edildiği zamandır. O zaman gelince bekâr kalmak helal olur” buyurdu. Ashap, “Bu nasıl olur yâ Rasûlellâh (a.s)! Hâlbuki evlenmemiz emredildi?” dediler. Rasûlullâh (a.s), “O zamanda, kişinin helakı anne babasının elinde olur. Anne babası yoksa hanımı ve çocuğu elinde olur. Eğer hanımı ve çocuğu yoksa, yakının elinde olur” buyurdu. Ashap, bu nasıl olur yâ Rasûlellâh (a.s)! dediler. Hz. Peygamber (a.s), “Geçim darlığı sebebiyle onu ayıplarlar. O da güç yetiremeyeceği şeylerin altına girer; sonuç olarak onu helak olacağı yerlere sürüklemiş olurlar!” buyurdu.¹¹⁶⁰ Rivâyette ziyade vardır. Ziyade, Muhammed b. Yûnus el-Kudeymî’den gelmektedir. Ancak bu kişinin rivayeti münker kabul edilmektedir.¹¹⁶¹

3. المؤمن كثير بأخيه “Mümin, Allah için kardeşi çok olandır.”¹¹⁶² Museyyeb b. Vâdih→Süleymân b. Amr en-Nehaî→İshâk b. Abdullâh b. Ebî Talha→Enes b. Mâlik tarikiyle gelen rivayette¹¹⁶³ Süleymân mecruh bir râvîdir. Hadis uydurmakla suçlanmıştır.¹¹⁶⁴

4. Sühreverdî iki ayrı rivayetten oluşan hadis metnini konuyla irtibatlı gördüğü için birlikte zikretmiştir.¹¹⁶⁵ İlk hadis şöyledir: إن أحبكم إلى الله، الذين يأفون ويألفون “Şüphesiz, Allah Teâlâ’ya en sevgili olanınız; başkalarıyla ülfet edip iyi geçinen ve kendisiyle de iyi geçinilen kimsedir.”¹¹⁶⁶ İkinci hadis ise şu şekildedir: فالمؤمن ألف مألوف “Mümin, başkalarıyla dost olarak iyi geçinen ve kendisiyle iyi geçinilen kimsedir.”¹¹⁶⁷ Her iki hadis de sahihtir.

¹¹⁶⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 248.

¹¹⁶¹ İbn Ebî Üsâme, *Müsned*, II, s. 773, no: 774. Ebû Nuaym, *Hilye*, II, s. 118. Beyhakî, *Zühd*, s. 183, no: 439. İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-Âliye*, XVII, s. 620, no: 4360.

¹¹⁶² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 248.

¹¹⁶³ Deylemî, *Firdevs*, IV, s. 300, no: 6880. Dûlâbî, *Kunâ*, I, s. 168. Ebû Şeyh, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 83, no: 46. Kudâî, *Müsned*, I, s. 141, no: 186.

¹¹⁶⁴ İbn Hibbân, *Mecrühîn*, I, s. 198, no: 152. Zehebi, *Mizân*, II, s. 216, no: 3495. İbn Hacer, *Lisân*, IV, s. 163, no: 3633.

¹¹⁶⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 249.

¹¹⁶⁶ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 370, no: 2018. İbn Vehb, *Câmi*, s. 580, no: 479. İbn Hibbân, *Sahîh*, II, s. 231, no: 482. Taberânî, *Evsat*, VI, s. 136, no: 6019.

¹¹⁶⁷ Ahmed, *Müsned*, XXXVII, s. 492, no: 22840. Taberânî, *Kebîr*, VI, s. 131, no: 5744. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, X, s. 442, no: 7767.

5. *Nikâhlanıp evlenerek çoğalınız. Şüphesiz, ben kıyamet gününde diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övünürüm.*¹¹⁶⁸ Hadis sahihtir.¹¹⁶⁹

6. *حِبِّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْخُلُوةَ فِي أَوَّلِ أَمْرِهِ، وَكَانَ يَخْلُو فِي غَارِ حِرَاءَ، وَيَتَحَنَّنُ اللِّيَالِي ذَوَاتِ الْعَدَدِ رَسُولَ اللَّهِ (a.s) peygamberliğin ilk günlerinde yalnızlık hali sevdirmişti. Tek başına Hira mağrasına çekilir ve belirli geceler ibadetle meşgul olurdu.*¹¹⁷⁰ Hadis sahihtir.¹¹⁷¹

7. *إن المتحابين في الله لعلی عمود من ياقوتة حمراء في رأس العمود سبعون ألف غرفة يضيء حسنهم أهل الجنة كما تضيء الشمس أهل الدنيا يقول أهل الجنة بعضهم لبعض انطلقوا بنا حتى ننظر إلى المتحابين في الله فإذا أشرفوا عليهم أضاء حسنهم أهل الجنة كما تضيء الشمس أهل الدنيا عليهم ثياب خضر من سندس مكتوب على جباههم هؤلاء المتحابون في الله*
*Allah için birbirini sevenler, üstünde yetmiş bin çardak bulunan kırmızı yakuttan yapılmış bir sütun üzerinde durur ve oradan cennet ehline bakarlar. Güneşin dünya ehlini aydınlattığı gibi, onların güzelliği de cennet ehlini aydınlatır. Bunun üzerine cennet ehli, 'Geliniz, Allah Teâlâ için birbirilerini sevenlere bakalım' derler. Onlar da üzerlerinde yeşil atlastan yeşil sırmalı elbiseler, alınlarında da 'Allah için birbirini sevenler' ibaresi yazılı olduğu halde, güneşin dünya ehlini aydınlattığı gibi parlayarak cennet ehline bakarlar.*¹¹⁷²
Yahyâ b. Ya'lâ→Hamîd el-A'rac→Abdullâh b. el-Hâris→İbn Mesûd (r.a) tarikiyle gelen rivayette Hamîd el-A'rac metruk râvîdir. Zayıf ve münkeru'l-hadis olmakla tecrih edilmiştir.¹¹⁷³ Zehebî, İbn Hibbân bu rivâyetin batıl ve mevzu olduğunu söylemiştir.¹¹⁷⁴

¹¹⁶⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 249.

¹¹⁶⁹ Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 220, no: 2050. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 592, no: 1846. Bezzâr, *Müsned*, XIII, s. 95, no: 6456. Taberânî, *Evsat*, VI, s. 44, no: 5746. Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 176, no: 2685. Ebû Nuaym, *Hilye*, III, s. 61. Beyhakî, *Sünen*, VII, s. 125, no: 13457. Deylemî, *Firdevs*, II, s. 130, no: 2669.

¹¹⁷⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 249.

¹¹⁷¹ Buhârî, *Sahih*, I, s. 7, no: 3. Müslim, *Sahih*, I, s. 139, no: 160. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 596, no: 3632. Ahmed, *Müsned*, XXXII, s. 113, no: 25202. Hâkim, *Müstedrek*, III, s. 202, no: 4843.

¹¹⁷² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 250.

¹¹⁷³ Hakîm Tirmizî, *Nevâdir*, III, s. 94. Sehmî, *Târîh*, s. 77, no: 25.

¹¹⁷⁴ Zehebî, *Mizân*, I, s. 617, no: 2352.

8. قال أبو إدريس الخولاني لمعاذ إني أحبك في الله فقال أبشر ثم أبشر فإني سمعتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقول تنصب لطائفة من الناس كراسي حول العرش يوم القيامة، وجوههم نورا وثيابهم نورا يفرح الناس يوم القيامة ولا يفرعون وهم أولياء الله الذين لا خوف عليهم ولا هم يحزنون هم المتحابون في الله *Ebû İdris, Muaz'a, "Seni Allah için seviyorum!" dediğinde Muaz, "Müjde sana! Ben Rasûlullâh'ın (a.s) şöyle buyurduğunu işittim: "Kiyamet günü arşın etrafında bazı insanlar için nurdan tahtlar kurulur. Onların yüzleri ve elbiseleri nur gibi parlak. İnsanlar feryad ederken, onlar feryat etmezler; İnsanlar korkarken onlar korkmazlar. Onlar Allah'ın velileri olup kendilerine korku ve hüznün yoktur. Onlar Allah için birbirini sevenlerdir"* buyurdu.¹¹⁷⁵ Hadis sahihtir.¹¹⁷⁶

9. حَقَّتْ مَحَبَّتِي عَلَى الْمُتَحَابِّينَ فِيَّ، يَعْني نَفْسَهُ وَحَقَّتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَنَاصِحِينَ فِيَّ وَحَقَّتْ مَحَبَّتِي عَلَى الْمُتَزَاوِرِينَ فِيَّ، وَحَقَّتْ مَحَبَّتِي عَلَى الْمُتَبَادِلِينَ فِيَّ عَلَى مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ يَعْطِطُهُمْ بِمَكَانِهِمُ النَّبِيُّونَ وَالصِّدِّيقُونَ *"Benim için birbirini seven, birbirini ziyaret eden, birbirine bolca ihsanda ve tasaddukta bulunanlar, nurdan minderler üzerinde bulunurlar. Peygamberler ve siddikler onların bu durumuna hayretle imrenirler."*¹¹⁷⁷ Hadis sahihtir.¹¹⁷⁸

10. أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ مَنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ؟ قَالُوا: بَلَى، يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: إِصْلَاحُ *"Dikkat edin! Size, Namaz ve sadakadan daha çok sevabı olan bir hayırlı iş göstereyim mi?" diye sordu. Ashap, "Buyur!" dediler. Rasûlullâh (a.s), "İki kişinin arasını düzeltmektir. Gerçekten, insanların arasını bozmak, dini kökünden kazımak demektir"* buyurdu.¹¹⁷⁹ Hadis sahihtir.¹¹⁸⁰

3.54. Sohbet ve Kardeşliğin Sorumlulukları

Elli dördüncü bölümde toplam altı hadis geçmektedir.

¹¹⁷⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 250. Krş. *Gazzâlî, İhyâ*, II, s. 158.

¹¹⁷⁶ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 597, no: 2390. Mâlik, *Muvatta*, II, s. 953, no: 953. Ahmed, *Müsned*, V, s. 233; 239; 328. İbn Hibbân, *Sahih*, II, s. 338, no: 577. Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 187, no: 7315. Taberânî, *Kebîr*, XX, s. 79.

¹¹⁷⁷ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 250.

¹¹⁷⁸ Ahmed, *Müsned*, XXXVII, s. 444, no: 22782. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, s. 45, no: 34100. İbn Hibbân, *Sahih*, II, s. 338, no: 577. Tahâvî, *Muşkil*, X, s. 35, no: 3893. Şâşi, *Müsned*, III, s. 158, no: 1235.

¹¹⁷⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 250.

¹¹⁸⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 280, no: 4919. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 663, no: 2509. Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 149, no: 412. Ahmed, *Müsned*, XXXV, s. 499, no: 27508. İbn Hibbân, *Sahih*, XI, s. 489, no: 5092. İbn Mubârek, *ez-Zühd*, I, s. 256, no: 739.

1. سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ، يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ: الإِمَامُ الْعَادِلُ، وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ رَبِّهِ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ، وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ طَلَبَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ، فَقَالَ: إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ، أَخْفَى حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالَهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ “Yedi sınıf İnsan vardır ki Allah onları kendi (arşının) gölgesinden başka hiçbir gölge bulunmayan (kıyamet) günün de (arşının) gölgesinde gölgelendirecektir. (Bunlar): Âdil hükümdar, Allah'a ibâdet ede ede yetişen genç, kalbi mescidlere bağlı olan kimse, Allah için seven, onun için bir yere gelen; onun için birbirinden ayrılan iki kimse, kendisini mevkii sahibi, güzel bir kadın davet ettiği hâlde: “Ben Allah'dan korkarım;” diyen adam, sol elinin verdiği sağ eli duymayacak derecede gizli sadaka veren kimse ve تنها bir yerde Allah'ı zikrederek gözleri boşanan kimselerdir.”¹¹⁸¹ Hadis sahihtir.¹¹⁸²

2. لا تُمَارِ أَحَاكَ، وَلَا تَعِدُهُ مَوْعِدًا فَتُخْلِفُهُ “Kardeşinle cedelleşme! Bir de ona, yapamayacağın şeyi vaat etme.”¹¹⁸³ Ziyâd b. Eyyûb el-Bağdâdî→Muharribî→Leys→Abdumelik→İkrime→İbn Abbâs (r.a) tarikiyle gelen rivayette¹¹⁸⁴ senedin “muttasıl olarak Muaz'dan Cübeyr b. Nüfeyr'e gelmesi” problemlili görülmüştür. Nitekim Tirmizî senetteki Abdumelik, bende İbn Ebî Beşîr olarak tanınmaktadır, demiştir. Bu yüzden hadise “garibtir” şeklinde hükmetmiştir.¹¹⁸⁵

3. أُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسُكْرَانَ، فَأَمَرَ بِضَرْبِهِ. فَمِنَّا مَنْ يَضْرِبُهُ بِيَدِهِ وَمِنَّا مَنْ يَضْرِبُهُ بِعِصَاهُ وَمِنَّا مَنْ يَضْرِبُهُ بِتَوْبِهِ، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ رَجُلٌ: مَا لَهُ أَخْرَاهُ اللَّهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَكُونُوا عَوْنَ الشَّيْطَانِ عَلَىٰ أَحْيَاكُمْ “Peygamber'e (a.s) sarhoş bir adam getirildi. Peygamber (a.s) onun dövülmesini emretti. Artık bizden kimimiz onu eliyle dövüyor, kimimiz ayakkabısıyla dövüyor, kimimiz de elbisesiyle dövüyordu. Dövme işi bitince içimizden bir adam, “Buna ne oluyor! Allah bunu zelîl kalsın!” dedi. Bunun üzerine

¹¹⁸¹ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 252.

¹¹⁸² Buhârî, *Sahih*, I, s. 133, no: 660. Müslim, *Sahih*, II, s. 715, no: 1031. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 598, no: 2391. Nesâî, *Sünen*, VIII, s. 222, no: 5380. Ahmed, *Müsned*, XV, s. 414, no: 9665. Mâlik, *Muvatta*, II, s. 952, no: 14.

¹¹⁸³ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 252.

¹¹⁸⁴ Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, no: 394. İbnu's-Sunnî, *Amelu'l-Yevm*, no: 200. Ebû Nuaym, *Hilye*, III, s. 344.

¹¹⁸⁵ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 359, no: 1995.

Rasûlullâh (a.s), "Kardeşinizin aleyhinde şeytânın yardımcıları olmayınız" buyurdu.¹¹⁸⁶ Hadis sahihtir.¹¹⁸⁷

4. اتَّقُوا زَلَّةَ الْعَالِمِ، وَانْتَظِرُوا فَيْتَهُ *“Âlimin hatasını yaymaktan sakının, onunla münasebeti kesmeyini; düzelmesini bekleyin.”*¹¹⁸⁸ Muhammed b. İshâk el-Müseyyib→Abdullâh b. Nâfi→Kesîr b. Abdullâh→Ebîhi→Ceddihi tarikiyle gelen rivayette Kesîr b. Abdullâh mecruh bir râvîdir. Kezzâb, metruk, zayıf biri olup güvenilir değildir. Babasından ve dedesinden munkerler rivâyetleri nakletmekle tanınmıştır.¹¹⁸⁹ Tirmizî ondan gelen sadece bir rivâyete “sahihtir”¹¹⁹⁰ demiş ancak onun tashihine itibar edilmemiştir.¹¹⁹¹

5. إِذَا أَحْبَبْتَ رَجُلًا فَاسْأَلْهُ عَنِ اسْمِهِ، وَاسْمِ أَبِيهِ، وَعَشِيرَتِهِ، وَمَنْزِلِهِ، فَإِنْ كَانَ مَرِيضًا عُدَّتْهُ، وَإِنْ كَانَ فِي حَاجَةٍ أَعْنَتْهُ *“Bir kimseyle arkadaş olduğun zaman; onun ismini, babasının ismini ve evinin adresini sorup öğren. Böylece, eğer hasta olursa ziyerete gidersin, bir işi olursa yardım edersin.”*¹¹⁹² Ebû Tevbe el-Halebî→Mesleme b. Uleyye b. Halef→Ubeydullâh b. Ömer→Nâfi→İbn Ömer tarikiyle gelen rivayette¹¹⁹³ Mesleme metruk bir râvîdir. Buhârî, Ebû Hâtim, Ebû Zur’a, İbn Ad, Nesâî gibi münekkidler onu “Munkeru’l-hadis” lafzıyla tecrih etmiştir. Hadisleriyle ihticâc etmek batıldır.¹¹⁹⁴ Ancak mana bakımından bu rivâyete yakın başka bir hadis vardır ve sahih kabul edilmektedir.¹¹⁹⁵

¹¹⁸⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 253.

¹¹⁸⁷ Buhârî, *Sahîh*, VIII, s. 159, no: 6781. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 162, no: 4477. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, V, s. 137, no: 5268. Ahmed, *Müsned*, XIII, s. 365, no: 7985.

¹¹⁸⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 253.

¹¹⁸⁹ Beyhakî, *Sünen*, X, s. 356, no: 20917. Deylemî, *Firdevs*, no: 308.

¹¹⁹⁰ Tirmizî, *Sünen*, III, s. 626, no: 1352.

¹¹⁹¹ İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, s. 60. Mizzî, *Tehzîb*, XXIV, s. 136-140, no: 4948. Moğultay, *İkmâl*, VII, s. 187-198, no: 1599.

¹¹⁹² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 254.

¹¹⁹³ Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, XI, s. 329, no: 8607. Harâitî, *Mekârim*, s. 251, no: 772. Taberânî, *Kebîr*, XII, s. 321, no: 13237. Temmâm, *el-Fevâid*, II, s. 157, no: 1414.

¹¹⁹⁴ Zehebî, *Târih*, IV, s. 973, no: 346. Moğultay, *İkmâl*, XI, s. 191-192, no: 4560. Mizzî, *Tehzîb*, no: 6662. İbn Hacer, *Tehzîb*, X, s. 147.

¹¹⁹⁵ Bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musned*, no: 6693. Buhârî, *Târih*, VIII, s. 314, no: 3144. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 599, no: 2392.

6. الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ، فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ “Kişi arkadaşının dini ve ahlaki üzeredir. Kiminle arkadaşlık yaptığına dikkat et.”¹¹⁹⁶ Hadis sahihtir.¹¹⁹⁷

3.55. Sohbet ve Kardeşliğin Âdâbı

Elli beşinci bölümde toplam iki hadis geçmektedir.

1. أن عمر بن خطاب رضي الله عنه، أمر بقلع ميزاب كان في دار العباس بن عبد المطلب، إلى تريق بين الصفا والمروة، فقال له العباس: قلعت ما كان رسول الله صل الله عليه وسلم وضعه بيده، فقال: إذن Hz. لا يردده إلى مكانه غير يدك، ولا يكون لك سلم غير عاتق عمر، فأقامه على عاتقه ورده إلى موضعه Ömer (r.a), Abbâs b. Abdulmuttalib'in evinde, Safa ile Merve arasında yol tarafına uzanmış bir oluğun sökülmesini emretti ve söküldü. Bunun üzerine Abbas (r.a), Hz. Ömer'e, “Rasûlullâh'in (a.s) oraya eliyle koyduğu şeyi sen söktürdün!” deyince, Hz. Ömer (r.a), “Öyleyse onu oraya senin elinden başkası koymayacak. Ömer'in boynundan başkası da merdivenin olmayacak” dedi ve onu omuzuna bastırarak oluğu yerine koydurdu.”¹¹⁹⁸ Esbât b. Muhammed→Hişâm b. Sa'd→Ubeydullâh b. Abbâs b. Abdulmuttalib tarikiyle gelen bu rivayet munkatı hükümdedir. Zira ravi Hişâm ile Ubeydullâh b. Abbâs'ın mulâkatı gerçekleşmemiştir. Diğer hadis ricali sikadır.¹¹⁹⁹

2. روي أن النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ جَالِسًا فِي صَفَةِ ضَيْقَةَ، فَجَاءَ قَوْمٌ مِنَ الْبَدْرِيِّينَ، فَلَمْ يَجِدُوا مَوْضِعًا يَجْلِسُونَ فِيهِ، فَأَقَامَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ يَكُنْ مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ، فَجَلَسُوا مَكَانَهُمْ، فَاشْتَدَّ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ، فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةٌ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ *Rivâyet olunduğunda göre; Rasûlullâh (a.s) ashabıyla sıkışık bir şekilde oturuyordu. O anda Bedir savaşı'nda bulunmuş bir gurup içeri girdi. Mecliste oturacak bir yer bulamadılar. Bunun üzerine Peygamber (a.s), Bedir ehlinde olmayanları kaldırdı, yerlerine onlar oturdular. Bu durum kalkanlara biraz ağır geldi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, “Ey iman edenler! (Peygamber tarafından) size meclislerde, ‘yer açın!’ dediği zaman, hemen yer açın*

¹¹⁹⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 254.

¹¹⁹⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 259, no: 4833. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 589, no: 2378. Ahmed, *Musned*, XIII, s. 398, no: 8082.

¹¹⁹⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 255.

¹¹⁹⁹ Ahmed, *Müsned*, III, s. 308, no: 1790; *Fedâilu's-Sahâbe*, II, s. 920, no: 1761. Rûyânî, *Müsned*, II, s. 350, no: 1332.

ki Allah da size genişlik versin. ‘Kalkın’ denilince, derhal kalkın ki Allah iman edenlerinizi yükseltsin. Kendilerine ilim verilenler için ise (cennette) dereceler vardır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır”¹²⁰⁰ âyetini indirdi.¹²⁰¹ Rivayet, hadis kaynaklarında geçmez, bazı tefsirlerde nakledilmiştir.¹²⁰²

3.56. Kendini Tanıma Konusunda Sûfilerin Görüşleri

Bu bölümde toplam on üç hadis geçmektedir.

1. حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ، قَالَ: إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ مَلَكًا فَيَوْمِرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ، وَيَقَالُ لَهُ: اكْتُبْ عَمَلَهُ، وَرِزْقَهُ، وَأَجَلَهُ، وَشَقِيًّا أَوْ سَعِيدًا، ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ الرُّوحُ، فَإِنَّ الرَّجُلَ مِنْكُمْ لَيَعْمَلُ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ إِلَّا ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ كِتَابُهُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، وَيَعْمَلُ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ كَلِمَاتٍ، وَيَقَالُ لَهُ: اكْتُبْ عَمَلَهُ، وَرِزْقَهُ، وَأَجَلَهُ، وَشَقِيًّا أَوْ سَعِيدًا، ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ الرُّوحُ، فَإِنَّ الرَّجُلَ مِنْكُمْ لَيَعْمَلُ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ إِلَّا ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ كِتَابُهُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ “Kendisi sâdik ve masdük (kendisi doğru söyler ve kendisine de doğru bildirilir) olduğu hâlde, bize Rasûlullâh (a.s) tahdis edip (insanın yaratılması tavırlarından) şunları söyledi: "Sizin herbirinizin yaratılması (yaratılma başlangıcında) ana baba maddeleri kırk gün anasının karnında toplanır. Sonra o maddeler o kadar zaman içinde (yânî kırk gün içinde) katı bir kan pıhtısı hâlini alır. Sonra yine o kadar zaman içinde bir çiğnem et olur. Sonra (dördüncü tekâmül tavrında) Allah bir meleğ gönderir de tekâmül eden o bir çiğnem ete şu dört kelimeyi yazması emrolunur: Onun işini, rızkını, ecelini, şaki yâhut said olduğunu yaz! denilir. Sonra ona rûh üflenir (cenîn canlanır). Şimdi sizden bir kişi (bu fitratı gereği diünyâda) iyi iş yapar, nihâyet kendisiyle cennet arasında yalnız bir kulaç mesafe kalır. Bu sırada (meleğin ana karnında yazdığı) yazı gelir, yazısı o kişinin önüne geçer (yânî onu önler). Bu defa o kişi cehennemliklerin işini yapmağa başlar (da cehenneme girer). Sizden bir kişi de kötü iş yapar. Nihâyet kendisiyle cehennem arasında ancak bir kulaç mesafe kalır. Bu sırada (meleğin yazdığı) o yazı önüne geçer (yânî onu önler). Bu defa o kişi cennet

¹²⁰⁰ Mucâdele, 58/11.

¹²⁰¹ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 256.

¹²⁰² İbn Ebî Hâtim, Tefsîr, X, s. 3343-3344. Vâhidî, Esbâbu'n-Nuzûl, s. 412.

ehlinin (hayırlı) emelini yapar (cennete girer)." ¹²⁰³ Müellif, Buhârî tarikiyle isnâdı vermiştir. ¹²⁰⁴

2. لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَذَرِيَّتَهُ، قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ: يَا رَبِّ أَخْلَقْتَهُمْ يَأْكُلُونَ، وَيَشْرَبُونَ، وَيَنْكَحُونَ وَيَرْكَبُونَ، فَاجْعَلْ لَهُمُ الدُّنْيَا وَلَنَا الْآخِرَةَ فَقَالَ اللَّهُ: لَا أَجْعَلُ مَنْ خَلَقْتُ بِيَدِي، وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي كَمَنْ قُلْتُ لَهُ كُنْ فَكَانَ "Allah Teâlâ, Hz. Âdem'i ve zürriyetini yarattığı zaman melekler, "Yâ Rabbi! Sen, insanları yiyen, içen, evlenen bir varlık olarak yarattın; öyleyse dünayayı onların, âhireti de bizim yap!" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, "İzzet ve celâlime yemin olsun ki kudret elimle yarattığım kimsenin salih zürriyetini, kendisine, 'ol!' dediğimde olan sizler gibi yapmam" ¹²⁰⁵ buyurdu. Dârekutnî rivâyetin mevkuf olanı en sahîhtir demiştir. ¹²⁰⁶

3. قوله {وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ} الآية، وذلك أَنَّ الْيَهُودَ قَالُوا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَخْبِرْنَا مَا الرُّوحُ، وَكَيْفَ تَعَذَّبُ الرُّوحَ الَّتِي فِي الْجَسَدِ، وَإِنَّمَا الرُّوحُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَلَمْ يَكُنْ نَزَلَ عَلَيْهِ فِيهِ شَيْءٌ، فَلَمْ يُحِرْ إِلَيْهِمْ شَيْئاً، فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقَالَ لَهُ {قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلاً فَأَخْبِرْهُمْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ، قَالُوا لَهُ: مَنْ جَاءَكَ بِهَذَا؟ فَقَالَ "جَاءَنِي بِهِ جِبْرِيلُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ" فَقَالُوا: وَاللَّهِ مَا قَالَهُ لَكَ إِلَّا عَدُوٌّ لَنَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ اسْمَهُ {قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ} الآية "Rasûlum, sana ruhu soruyorlar" ¹²⁰⁷ âyetinin iniş sebebi, Yahudilerin, Hz Peygamber'e (a.s) gelerek, 'Ruh nedir?' ve bedendeki ruh nasıl azap görecek, bize haber ver' dediler. Gerçekte ruh, Allah'ın emirlerinden bir işti. Bu hususta kendisine herhangi bir şey inmemiştir. Dolayısıyla onlara bir cevap vermedi. Sonra Cebrâil (a.s), yukarıdaki âyeti getirdi..." ¹²⁰⁸ Avfi→Ebî→Ammî→Ebî→Ebîhi→İbn Abbâs

¹²⁰³ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 258.

¹²⁰⁴ Buhârî, Sahîh, IV, s. 111, no: 3208. Müslim, Sahîh, IV, s. 2036, no: 2643. Ebû Dâvud, Sünen, IV, s. 228, no: 4708. Tirmizî, Sünen, IV, s. 446, no: 2137. Nesâî, es-Sünenü'l-kübrâ, X, s. 130, no: 11182. İbn Mâce, Sünen, I, s. 29, no: 76.

¹²⁰⁵ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 259.

¹²⁰⁶ Taberânî, Müsned-i Şamiyyîn, I, s. 298, no: 521. Beyhakî, el-Esmâ ve's-Sifât, II, s. 121, no: 688. Dârekutnî, el-İlelu'l-Vâride fi'l-Ehadîsu'n-Nebeviyye, (I-XV) Thk. Mahfûz er-Rahmân Zeynullâh es-Selefi, Dâru Taybe, Riyâd, 1405/1985, XII, s. 413, no: 2843. İbnu'l-Cevzî, el-İlelu'l-Mütenâhiye fi'l-Hadîsi'l-Vâhiye, (I-II) Thk. İrşâdu'l-Hakki'l-Eserî, İdâratu'l-Ulûmi'l-Hakki'l-Eserî, Faysal Âbâd, 1401/1981, I, s. 36, no: 32.

¹²⁰⁷ İsrâ, 17/85.

¹²⁰⁸ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 259.

(r.a) tarikiyle tahrir edilen hadis, isnadı itibariyle zayıf olup bazı tefsir kaynaklarında zikredilmiştir.¹²⁰⁹

4. تعرض الأعمال يوم الإثنين ويوم الخميس على الله تعالى وتعرض على الأنبياء وعلى الآباء والأمهات يوم الجمعة فيفرحون بحسناتهم ويزدادون وجوههم بيضا ونزهة فاتقوا الله ولا تؤذوا موتاكم “Ameller pazartesi ve Perşembe günleri Allah Teâlâ’ya arz edillir. Cuma günü de peygamberlere, baba ve annelere arz edilir. Onların iyiliklerine sevinirler ve sevinçten yüzlerindeki nur ve parlaklık artar. Öyleyse, Allah Teâlâ’dan korkunuz ve günah işleyerek ölülerinize eziyet vermeyiniz.”¹²¹⁰ Hadisin senedi ve râvîleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

5. إن أعمالكم تعرض على عشائركم من الموتى فإن كان حسنا استبشروا، وإن كان غير ذلك قالوا: “Muhakkak ki amelleriniz ölmüş kabile ve yakınlarınıza arz edilir. Eğer amelleriniz güzel ise sevinip birbirilerine müjde ederler, iyi değilse; ‘Allahm, bizi hidayete ulaştırdığın gibi onları da hidâyete ulaştırmadan öldürme!’ derler.”¹²¹¹ Hadisin senedi ve râvîleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

6. كُنْتُ نَبِيًّا وَأَدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ “Âdem henüz ruh ve ceset arasında iken ben nebî idim.” Bu rivayet senetsiz zikredilmiştir.¹²¹² Ancak aynı manaya delalet edecek benzer rivayetler, farklı lafızlarla bazı hadis kaynaklarında zikredilmektedir.¹²¹³

7. الْقُلُوبُ أَرْبَعَةٌ: فَقَلْبٌ أَجْرَدٌ فِيهِ مِثْلُ السَّرَاحِ أَزْهَرُ وَذَلِكَ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ وَسَرَاجُهُ فِيهِ نُورُهُ، وَقَلْبٌ مِثْلُ الْقَلْبِ مَرْبُوطٌ عَلَى غِلَافِهِ فَذَلِكَ قَلْبُ الْكَافِرِ، وَقَلْبٌ مَنكُوسٌ وَذَلِكَ قَلْبُ الْمُنَافِقِ عَرَفَ ثُمَّ أَنْكَرَ، وَقَلْبٌ مُصِحٌّ، وَذَلِكَ قَلْبٌ فِيهِ إِيمَانٌ وَنِفَاقٌ، فَمِثْلُ الْإِيمَانِ فِيهِ كَمِثْلِ الْبِقَلَةِ يَمُدُّهَا مَاءٌ طَيِّبٌ، وَمِثْلُ النِّفَاقِ كَمِثْلِ الْفَرْحَةِ يَمُدُّهَا الْقَيْحُ “Kalpler dört çeşittir: Tertemiz olan, içinde parlayan bir nur bulunan kalp. Bu, müminin kalbidir. Simsiyah olup ters dönürülmüş kalp. Bu, kâfirin kalbidir. Kılıfına konup ağzı bağlanmış kalp. Bu, münafığın kalbidir. Yüzü çevrilip terkedilmiş kalp. Onun içinde iman da vardır, nifak da vardır. Kalpte ki

¹²⁰⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, s. 156. Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, V, s. 331.

¹²¹⁰ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 261. Krş. Hâkim Tirmizî, *Nevâdir*, II, s. 260.

¹²¹¹ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 261. Krş. Hâkim Tirmizî, *Nevâdir*, II, s. 260.

¹²¹² Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 261.

¹²¹³ Bkz. Ahmed, *Müsned*, IV, s. 66; 5, s. 59. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 585, no: 3609. Buhârî, *Târihu'l-Kebîr*, VII, s. 374. Hâkim, *Müstedrek*, II s. 69. İbn Sa'd, *Tabakât*, I s. 148.

iman, temiz suyun büyüüp beslediği yeşillik gibidir. Bu ikisinden, (iman ve nifaktan) hangisi galip ise, kalp ona göre şekil alır, hareket eder.”¹²¹⁴ Ahmed b. Hâlid el-Vehbî→Şeybân b. Abdurrahmân en-Nahvî→Leys b. Ebî Süleym→Amr b. Murre→Ebû Bahterî et-Tâî→Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) tarikiyle gelen rivayette Şeybân, Leys’den teferrüd etmektedir.¹²¹⁵ Bu sebeple rivayet zayıftır.

8. **كَانَ إِذَا قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ {قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا} وَقَفَّ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا أَنْتَ وَلِيَّهَا** كان إِذَا قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ {قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا} وَقَفَّ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا أَنْتَ وَلِيَّهَا “Şüphesiz onu (küfür ve isyandan) temizleyen kurtulmuştur”¹²¹⁶ âyetini okuyunca, durup şöyle dua etti: “Allahım! Nefsime takva duygusunu ver. Onun sahibi ve mâliki sensin. Onu (gaflet ve isyandan) temizle. Onu temizleyenlerin en hayırlısı sensin.”¹²¹⁷ Hadisin isnadı sahih kabul edilmiştir.¹²¹⁸

9. **أول ما خلق الله العقل، فقال له: أقبِلْ فأقبل، ثم قال له: أدبر فأدبر، ثم قال له: إقعد فقعده: ثم قال** أول ما خلق الله العقل، فقال له: أقبِلْ فأقبل، ثم قال له: أدبر فأدبر، ثم قال له: إقعد فقعده: ثم قال “Allah Teâlâ’nın ilk yarattığı şey akıldır. Allah Teâlâ onu yaratınca, “Bana yönel!” dedi. O da yöneldi. Sonra, ‘O yana git!’ dedi, o da gitti. ‘Otur!’ dedi, oturdu. ‘Konuş!’ dedi; konuştu...”¹²¹⁹ Hasan ibn Arafe→Seyf b. Muhammed b. Süfyân es-Sevrî→Fadl b. Osmân→Ebû Hureyre (r.a) tarikiyle gelen bu rivayet Fadl b. Osman sebebiyle problemlidir. Yalancı, zâhibu’l-hadis olmakla suçlanmış ve metruk kabul edilmiştir.¹²²⁰ Dolayısıyla rivayet mevzudur.

¹²¹⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 263.

¹²¹⁵ Ahmed, *Müsned*, XVII, s. 208, no: 11129. Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, s. 385. Taberânî, *Sağîr*, II, s. 228, no: 1075.

¹²¹⁶ Şems, 91/9.

¹²¹⁷ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 264.

¹²¹⁸ Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2088, no: 2722. Ahmed, *Müsned*, XXXII, s. 61, no: 19308. Taberânî, *Kebîr*, XI, s. 106, no: 11191.

¹²¹⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 266.

¹²²⁰ İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, s. 120. Mizzî, *Tehzib*, no: 2726. Zehebî, *Mizân*, II, s. 256. İbnu'l-Kayserânî Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tâhir, *Tezkiratu'l-Huffâz*, Thk. Hamdi Abdulmecid es-Silefi, Dâru'l-Sumayy, Riyâd, 1415/1994, IV, s. 1972, no: 4533. İbnu'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, s. 174. Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa fi'l-Ehâdisi'l-Mevdûa*, (I-II) Thk. Ebû Abdurrahmân Salâh b. Muhammed, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1417/1996, I, s. 119; 122. İbn Arrâk, *Tenzihu'ş-Şerîati'l-Merfûa*, (I-II) Thk. Abdulvehhâb Abdullatîf, Abdullâh Muhammed es-Siddîk, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1399/1979, I, s. 203.

10. *Bir insanın akıl seviyesini bilince kadar, onun İslâmî amellerinin güzelliği sizi aldatmasın.*¹²²¹ Bişr b. Musâ→Mansûr b. Sugayr→Mûsa b. A'yene→Ubeydullâh→Nâfi→İbn Ömer (r.a) tarikiyle gelen rivayette Mansûr b. Sugayr mecruh râvîdir. Rivayeti delil olarak alınmaz. Batıl rivayetler nakletmekle tanınmıştır.¹²²²

11. *يا رسول الله، بأي شيء يتفاضل الناس؟ قال: بالعقل في الدنيا والآخرة. (a.s)! İnsanlar ne ile üstünlük elde eder? Diye sordu. Peygamber Efendimiz (a.s), "Dünya ve ahirette akılla üstünlük sağlarlar"* buyurdu.¹²²³ Dâvud b. Muhbir→Meysere→Muhammed b. Zeyd→Amra→Aişe (r.a) tarikiyle gelen rivayette Dâvud yalancı/kezzab bir râvîdir. Aynı şekilde hocası da bu özellikte tanınmıştır.¹²²⁴ Rivayet mevzudur.

12. *إن الرجل لينطلق إلى المسجد فيصلي وصلاة تعدل جبل أحد، إذ كان أحسنهما عقلا. قيل: وكيف يكون أحسنهما عقلا؟ قال: أورعهما عن محارم الله، وأحرصهما على أسباب الخير، وإن كان دونهما في العمل والتطوع* *Bir adam mescide gelerek namaz kılar; kıldığı namazın, Allah Teâlâ katında bir sineğin kanadı kadar değeri yoktur. Yine, başka bir adam mescide gelir ve namaz kılar, kıldığı namazın sevabı Uhud dağına denk olur. Bu kimse bu dereceye aklının daha güzel olduğundan ulaşmıştır.* Kendisine, *"Nasıl daha güzel akıl sahibi olur?"* denildiğinde, *"O iki kimsenin, Allah'ın haram kıldığı şeylerden daha çok sakınanı ve hayır yollarına daha çok düşkün olanı, her ne kaddar amel ve nâfile ibadetlerinde ötekenden aşağı da olsa, akıl yönünden en güzel olanıdır."*¹²²⁵ Hâris b. Ebî Esâme→Dâvud b. Muhbir (kezzâb)→Meysere b. Abdurrabbih (kezzâb)→Mûsâ b. Ubeyde→Zuhrî→Atâ b. Yezîd el-Leysî→Ebû Eyyûb el-Ensârî (r.a) tarikiyle gelen rivayette az önceki rivayette adı geçen Dâvud b. Muhbir ve hocası vardır. Her ikisi de kezzab/yalancıdır.¹²²⁶ Rivayet mevzudur.

¹²²¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 266. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, VI, s. 351, no: 4316. İbnu'l-A'râbî, *Mu'cem*, II, s. 857, no: 1777. Ukaylî, *Duâfâ*, IV, s. 192.

¹²²² Zehebî, *Mizân*, IV, s. 185, no: 8780. Ukaylî, *Duâfâ*, IV, s. 192.

¹²²³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 266.

¹²²⁴ Zehebî, *Mizân*, II, s. 20, no: 2646. Ziriklî, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm, 1423/2002, II, s. 334.

¹²²⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 266.

¹²²⁶ Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, III, s. 381, no: 7046. Arıca bkz. Zehebî, *Mizân*, II, s. 20, no: 2646.

13. تبارك الذي قسم العقل بين عباده أشتاتا، إن الرجلين ليستوي عملهما وبرهما وصومهما
بإذن الله تعالى. *Allah Teâlâ akli kulları arasında kısımlara ayırmıştır. İki adamın ilmi, hayrı, orucu ve namazı eşit olur; fakat onlar akıl hususunda, Uhud dağıyla bir zerre gibi birbirlerinden farklıdırlar.*¹²²⁷ Rivâyet mevzudur.¹²²⁸ Sühreverdî, en çok mevzu rivâyete bu kısımda yer vermiştir. Dâvud b. Muhibir adlı kezzâb/yalancı kişinin *kitâbu'l-akl* adlı eserinden üç rivâyet almıştır.

3.57. Kalbe Gelen Havâtirin Tanınması

Elli yedinci bölümde toplam yedi hadis geçmektedir.

1. **إِنَّ لِلشَّيْطَانِ لَمَّةً بِابْنِ آدَمَ وَلِلْمَلِكِ لَمَّةً فَأَمَّا لَمَّةُ الشَّيْطَانِ فَيَاغِدُ بِالشَّرِّ وَتَكْذِيبُ بِالحَقِّ، وَأَمَّا لَمَّةُ الْمَلِكِ فَيَاغِدُ بِالخَيْرِ وَتَصْدِيقُ بِالحَقِّ، فَمَنْ وَجَدَ ذَلِكَ فَلْيَعْلَمْ أَنَّهُ مِنَ اللَّهِ فَلْيُحْمَدِ اللَّهَ وَمَنْ وَجَدَ الأُخْرَى فَلْيَتَعَوَّذْ**
*İnsanoğlunun kalbinde şeytanın vesvesesi ve meleğin ilhamı bulunur. Şeytanın verdiği vesvese, şerri vaat edip doğruyu yalanlamaktadır. Meleğin ilhamı ise, hayrı tavsiye ve doğruyu tasdik etmektir. Kim, kalbinde hayırlı düşünceyi ve doğruyu tasdik duygusunu bulursa, onun Allah'tan olduğunu bildin ve ona hamdetsin. Kim de aksini bulursa, şeytanın Allah Teâlâ'ya sığınsın. Rasûlullâh (a.s) sonra, "Şeytan size fakirlikle korkutarak cimriliği ve hayâsızlığı emreder"*¹²²⁹ âyetini okudu." Tirmizî rivâyetin hasen garîb olduğunu söylemiş, bu tarik dışında başka bir senedi olmadığını dikkat çekmiştir.¹²³⁰ Müellif rivayeti Tirmizî tarikiyle vermiştir.¹²³¹ Ancak hadisin merfu ve mevkuf olmak üzere farklı tarikleri de bulunmaktadır.¹²³²

¹²²⁷ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 266.

¹²²⁸ Hakîm Tirmizî, *Nevâdir*, II, s. 357. Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, III, s. 382, no: 7050. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1330. Fettenî Muhammed Tâhir b. Alî, *Tezkîratu'l-Mevzûât*, İdâratu't-Tabâati'l-Müniriyye, 1343/1925, s. 29.

¹²²⁹ Bakara, 2/268.

¹²³⁰ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 219, no: 2988.

¹²³¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 268.

¹²³² Bkz. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, X, s. 37, no: 10985. Ebû Dâvud, *ez-Zühed*, Thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm b. Muhammed, Ebû Bilâl ve Abdullatîf, Dâru'l-Mişkât, Helvân, 1414/ 1993, s. 164, no: 164. İbn Mubârek, *ez-Zühed*, I, s. 503, no: 1435. Bezzâr, *Müsned*, V, s. 394. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, s. 417, no: 4999.

2. إِنَّ الشَّيْطَانَ وَاضِعَ خَطْمَهُ عَلَى قَلْبِ ابْنِ آدَمَ، فَإِنْ ذَكَرَ اللَّهَ خُنَسَ، وَإِنْ نَسِيَ التَّقَمَّ قَلْبُهُ فَذَلِكُ
أَلْوَسْوَأَسُ الْخَنَاسِ “Şeytan insanoğlunun kalbini ele geçirmek için ona yapışır. Kul, Allah Teâlâ’yı zikredince kaçar ve siner. Zikirden gafil olunca, kalbini bir lokma gibi yutar ve başlar ona vesvese verip boş hayallere düşürmeye.”¹²³³ Muhammed b. Bahr→Adiy b. Ebî Umâre→Ziyâd en-Numeyrî→Enes b. Mâlik (r.a) tarikiyle gelen rivayette Ziyâd en-Numeyrî zayıf râvî kabul edilmiştir. Ebû Hâtim’e göre hadisleriyle ihticâc edilmez.¹²³⁴

3. سَبَبُ نَزُولِ قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ} الْوَلِيدُ بْنُ عَقْبَةَ، حَيْثُ بَعَثَهُ
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى بَنِي الْمُصْطَلِقِ، فَكَذَبَ عَلَيْهِمْ وَنَسَبَهُمْ إِلَى الْكُفْرِ وَالْعِصْيَانِ، حَتَّى هَمَّ رَسُولُ
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَتَالِهِمْ، ثُمَّ بَعَثَ خَالِدًا إِلَيْهِمْ، فَسَمِعَ أَذَانَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ، وَرَأَى مَا يَدُلُّ عَلَى كَذْبِ
الْوَلِيدِ بْنِ عَقْبَةَ فَاتَزَلَّ اللَّهُ الْآيَةَ “Ey İman edenler! Bir fasık size bir haber getirdiğinde, onu araştırın.”¹²³⁵ Bu âyetin inmesine sebep olan Velîd b. Ukbe’dir. Rasûlullâh (a.s) onu zekâtlarını toplamak için Benî Mustalik kabilesine göndermişti. Velid’le, onların arasında önceden bir anlaşmazlık vardı. Velîd, kendisine bir kötülük ederler diye korkup yanlarına gitmeden geri dönerek, Rasûlullâh’a (a.s) onlar hakkında yalan söyleyip, kendilerinin dinden çıkıp isyana daldıklarını haber verdi. Öyle ki Rasûlullâh (a.s) onlarla savaşmaya karar verdi. Sonra onlara Halid b. Velîd’i (r.a) gönderdi. Halid (r.a), yanlarına varınca, onların akşam ve yatsı namazı için ezan okuduklarını işitti ve Velîd b. Ukbe’nin sözlerinin yalan olduğunu gösteren şeyler gördü. O zaman Allah Teâlâ, bu hususta yukarıdaki âyet-i kerimeyi indirdi.”¹²³⁶

4. سَأَلْتُ جِبْرِيلَ: هَلْ تَرَى رَبَّكَ قَالَ: إِنَّ بَيْنِي وَبَيْنَهُ سَبْعِينَ حِجَابًا مِنْ نُورٍ لَوْ رَأَيْتُ أَدْنَاهَا، لَأَخْتَرَفْتُ
Rasûlullâh (a.s) Cibrîl’e (a.s), “Rabbini gördün mü?” Diye sordu. Cibrîl (a.s) “Aramızda, nurdan yetmiş hicab vardır. Şâyet en altını görmüş olsaydım, yanar kül

¹²³³ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 269. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, s. 278, no: 4301. Taberânî, *Duâ*, s. 521, no: 1862. İbn Şâhin, *Tergîb*, s. 56, no: 155. Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, s. 268. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, II, s. 74, no: 536. İbn Hacer, *Metâlibu'l-Âliye*, XIV, s. 72, no: 3390.

¹²³⁴ Zehebî, *Mizân*, II, s. 91, no: 2945. İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, s. 129.

¹²³⁵ Hucûrât, 49/6.

¹²³⁶ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 269. Ahmed, *Müsned*, XXX, s. 403, no: 18459. İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesâni*, IV, s. 322, no: 2353. Taberânî, *Kebîr*, III, s. 274, no: 3395. İbn Kâni, *Mu'cemu's-Sahâbe*, I, s. 177. Ebû Nuaym, *Marifetu's-Sahâbe*, II, s. 783, no: 2081.

olurdum” dedi.¹²³⁷ Amr b. Osmân→Ebû Müslim Gâidu'l-Â'mâş→Â'mâş→Enes b. Mâlik (r.a) tarikiyle gelen rivayette Ebû Müslim zayıf kabul edilmiştir. Bâtıl ve mevzu rivâyetleri vardır. Buhârî onu “fihi nazar” lafzıyla cerh etmiştir.¹²³⁸

5. إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَخْطَأَ خَطِيئَةً نُكْتَتَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةً سَوْدَاءً، فَإِذَا هُوَ نَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ وَتَابَ سَقِلَ قَلْبُهُ، وَإِنْ عَادَ زِيدَ فِيهَا حَتَّى تَعْلُوَ قَلْبُهُ، وَهُوَ الرَّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ {كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ} “Kul bir günah işlediği zaman kalbinde siyah bir nokta oluşur. Eğer ondan vazgeçer, istiğfar ve tövbe ederse, o siyahlık kalbinden temizlenir. Eğer günaha tekrar dönerse siyahlık çoğalır ve nihâyet kalbini tamamen kaplar. Allah Teâlâ bu duruma işareten şöyle buyurmuştur: “Hayır, öyle değil! Onların işledikleri günahlar kalplerini tamamen karartmıştır.”¹²³⁹ Tirmizî’ye göre hadisin isnadı hasendir.¹²⁴⁰

6. طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ “İlim elde etmeye çalışmak bütün Müslümanlara farzdır.”¹²⁴¹ Rivayetin sahih, hasen ve zayıf kabuk edilen senedleri bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel, İbn Râhûye, Ebû Dâvud, Bezzâr, Hâkim, Beyhakî, İbn Abdi'l-Ber, İbn Salah, Nevevî, Zehebî gibi âlimler bu rivâyetlerin tamamını zayıf ve illetli bulmaktadır. Buna mukabil, İbn Kattân, Sehâvî ve Suyûtî ise bazı tariklerin hasen şartına ulaştığını söylerken Mizzî bütün tariklerin hasen derecesine ulaştığı kanatindedir.¹²⁴²

¹²³⁷ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 270. Taberânî, *Evsat*, VI, s. 278, no: 6407. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, I, s. 467, no: 252.

¹²³⁸ Zehebî, *Mizân*, III, s. 9, no: 5364. İbn Hacer, *Lisân*, IV, s. 365, no: 1768.

¹²³⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 270. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, s. 160, no: 10179. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1418, no: 4244. İbn Hibbân, *Sahîh*, III, s. 210, no: 930. Harâitî, *İ'tilâlu'l-Kulüb*, I, s. 34, no: 55.

¹²⁴⁰ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 434, no: 3334.

¹²⁴¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 271. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 81, no: 224. Bezzâr, *Müsned*, I, s. 164, no: 94; XIII, s. 240, no: 6746; XIV, s. 45, no: 7478. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, s. 223, no: 2837; V, s. 283, no: 2903; VII, s. 96, no: 4035. Dûlâbî, *el-Künâ ve'l-Esmâi*, II, s. 707, no: 1242. Taberânî, *Evsat*, I, s. 7, no: 9; II, s. 289, no: 2008; II, s. 297, no: 2030; III, s. 57, no: 2462; IV, s. 245, no: 4096; VI, s. 96, no: 5908; VIII, s. 195, no: 8381; VIII, s. 258, no: 8567; VIII, s. 347, no: 8833.

¹²⁴² Sehâvî, *el-Mekâsîdu'l-Hasene*, s. 424.

7. *Rasûlullâh (a.s) kalpte melek ve şeytandan gelen düşünceden başkasını zikretmemiştir.*¹²⁴³ Rivayet, güvenilir hadis kaynaklarında yer almamaktadır.

3.58. Hal-Makam ve Aralarındaki Farklar

Bu bölümde toplam üç hadis geçmektedir.

1. *اللَّهُمَّ أَسْأَلُكَ إِيْمَانًا يُبَاشِرُ قَلْبِي* “Allahım senden kalbime tam tesir eden bir iman istiyorum.”¹²⁴⁴ Seleme→Ebû Muğîre Abdulguddûs b. el-Haccâc→Saîd b. Sinân→Ebû Zâhiriyye→Kesîr b. Murre→İbn Ömer tarikiyle gelen rivayette Saîd b. Sinân, salih bir kişi fakat hadis rivayetinde zayıftır. “Munkeru’l-hadis, Metrûku’l-hadis, Leyse bisika” lafzlarıyla cerh edilmiştir.¹²⁴⁵

2. *كل يوم لم أزد فيه علما، فلا بورك لي في صبيحة ذلك اليوم* “Kendisiyle Allah’a yakınlığımı artıracak bir ilim elde etmediğim bir günün üzerine gelmesinde benim için bir hayır yoktur.”¹²⁴⁶ Abdullâh b. Mubârek→Hakem b. Abdullâh→Zuhrî→Saîd b. Museyyeb→Aişe (r.a) tarikiyle gelen rivayette Hakem mecruh bir râvîdir. Kezzâb/yalancı ve sika olmamakla cerh edilmiştir.¹²⁴⁷

3. *اللهم ما قصر عنه رأي وضعف فيه عملي ولم تبلغه نيتي وأمنيته من خير وعدته أحد من عبادك، أو خير أنت معطيه أحدا من خلقك، فأنا أرغب إليك وأسألك إياه herhangi birine vaat ettiğin yahut kullarından herhangi birine vermiş olduğun, görüşümün kendisine yetişmediği, kendisinde amelinin zayıf kaldığı, niyet ve arzusun ulaşmadığı herhangi bir hayır için, ben sana çok rağbet edenim ve onu senden isterim.*¹²⁴⁸ Abdullâh b. Abdurrahmân (Dârimî)→Muhammed b. İmrân b. Ebî Leyle→Ebî (İmrân b. Muhammed b. Abdurrahmân b. Ebî Leyle)→İbn Ebî leyle (Muhammed b. Abdurrahmân b. Ebî Leyle el-Ensârî el-Kûfî el-Gâdî)→Dâvud ibn

¹²⁴³ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 273.

¹²⁴⁴ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 274. Bezzâr, *Müsned*, XII, s. 20, no: 5387.

¹²⁴⁵ Buhârî, *Târih*, III, s. 477, no: 1598. Zehebî, *Târih*, IV, s. 377, no: 145.

¹²⁴⁶ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 276. Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, s. 188. Râhûye, *Müsned*, II, s. 553, no: 1128. Taberânî, *Evsat*, VI, s. 367, no: 6636. İbnu'l-Mukrî, *el-Mu'cem*, s. 384, no: 1252. İbn Abdulber, *Câmi'u Beyâni'l-İlm*, I, s. 259, no: 318; 319.

¹²⁴⁷ Zehebî, *Mizân*, I, s. 572, no: 2179. Mizzî, *Tehzib*, VII, s. 104-106, no: 1432.

¹²⁴⁸ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 276.

Alî (İbn Abdullâh b. Abbâs)→Ebîhi→Ceddihi İbn Abbâs (r.a) tarikiyle tahrir edilen senedde İbn Ebî Leylâ zayıf râvîdir. Hafızası itibariyle tenkid edilmiştir. Fıkıh yönü tercih edilirken hadis rivayeti cerhe maruz kalmıştır.¹²⁴⁹ Tirmizî, bu hadisin garîb olduğunu söylemiştir.¹²⁵⁰

3.59. Makamların Açıklanması

Elli dokuzuncu bölümde toplam sekiz hadis geçmektedir.

1. أتى النبي صل الله عليه وسلم رجل فقال: يا رسول الله إني رجل ذرب اللسان وأكثر ذلك على أهلي فقال له رسول الله صل الله عليه وسلم: أين أنت من الإستغفار فإني استغفرت الله في اليوم واللييلة مائة مرة “*Rasûlullâh’a (a.s) bir adam gelerek, “Yâ Rasûlellâh! Ben dili kaba ve çoluk çocuğuma sertçe konuşan bir adamım” dedi. Bunun üzerine Rasûlullâh (a.s), “İstiğfarda ne durumdasın? Ben, Allah Teâlâ’ya günde yüz defa istiğfar ediyorum.*”¹²⁵¹ Hadis sahihtir.¹²⁵²

2. “*Ben, Allah Teâlâ’ya günde yüz defa istiğfar ediyorum.*”¹²⁵³ Hadis sahihtir.¹²⁵⁴

3. “*Kalbimi perdeler kaplar ve bu sebepten dolayı Allah Teâlâ’ya günde yüz defa istiğfar ederim.*”¹²⁵⁵ Hadis sahihtir.¹²⁵⁶

¹²⁴⁹ Zehebî, *Siyer*, VI, s. 310-316, no: 133.

¹²⁵⁰ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 482, no: 3419. Taberânî, *Kebîr*, X, s. 283, no: 10668.

¹²⁵¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 276.

¹²⁵² Buhârî, *Sahîh*, VIII, s. 67, no: 6307. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2075, no: 2702. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 383, no: 3259. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, s. 165, no: 10195. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1254, no: 3815. Ahmed, *Müsned*, XIII, s. 204, no: 7793. İbn Mubârek, *ez-Zühed*, I, s. 400, no: 1138.

¹²⁵³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 277.

¹²⁵⁴ Buhârî, *Sahîh*, VIII, s. 67, no: 6307. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2075, no: 2702. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 383, no: 3259. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, s. 165, no: 10195. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1254, no: 3815. Ahmed, *Müsned*, XIII, s. 204, no: 7793.

¹²⁵⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 277.

¹²⁵⁶ Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2075, no: 2702. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 84, no: 1515. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, s. 167, no: 10203. Ahmed, *Müsned*, XXIX, s. 391, no: 17848. İbn Hibbân, *Sahîh*, III, s. 211, no: 931.

4. *Gerçek mücahid; nefsiyle mücadele eden kimsedir.*¹²⁵⁷ Hadis sahihtir.¹²⁵⁸

5. *اعمل لله باليقين في الرضا، فإن لم يكن، فإن في الصبر خيرا كثيرا* “Rıza hususunda Allah için yakîn ile amel et. Eğer bu olmazsa sabret, gerçekten sabırda büyük bir hayır vardır.”¹²⁵⁹ Hâkim’e göre rivayet sahihtir.¹²⁶⁰

6. *دَخَلَ عَلَى شَابٍ وَهُوَ فِي الْمَوْتِ، فَقَالَ: كَيْفَ تَجِدُكَ؟، قَالَ: وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَرْجُو اللَّهَ، وَإِنِّي أَخَافُ ذُنُوبِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْطِنِ إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ مَا يَرْجُو وَأَمَنَهُ مِمَّا يَخَافُ* “*Rasûlullah (a.s) ölmek üzere olan bir adamın yanına girdi. Ona, “Kendini nasıl buluyorsun?” diye sorduğunda adam, “Kendimi günahlarımdan korkar ve Rabbim’in rahmetini ümit eder bir durumda buluyorum” diye cevap Verdi. Bunun üzerine, Rasûlullâh (a.s) şöyle buyurdu: “Bu halde bir kulun kalbinde bu iki hal bulunursa, Allah Teâlâ kendisine ümit ettiğini verir ve korktuğundan onu güvende kılar.*”¹²⁶¹ Hadis sahihtir.¹²⁶²

7. *قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ سَفَرٍ، فَبَدَأَ بِفَاطِمَةَ فَرَأَاهَا قَدْ أَخَذَتْ فِي الْبَيْتِ سِتْرًا وَرَوَانِدًا فِي يَدَيْهَا، فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ رَجَعَ وَلَمْ يَدْخُلْ، ثُمَّ جَلَسَ فَجَعَلَ يَنْكُثُ فِي الْأَرْضِ يَقُولُ: مَا لِي وَلِلدُّنْيَا فَرَأَتْ فَاطِمَةُ أَنَّهُ إِنَّمَا رَجَعَ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ السِّتْرِ، فَأَخَذَتْ السِّتْرَ وَالرَّوَانِدَ، فَأَرْسَلَتْ بِهِمَا مَعَ بِلَالٍ، وَقَالَتْ لَهُ: اذْهَبْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقُلْ لَهُ: قَدْ تَصَدَّقْتُ بِهِ، فَضَعُهُ حَيْثُ شِئْتِ، فَأَتَى بِهِ بِلَالٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ فَاطِمَةُ: تَصَدَّقْتُ بِهِ، فَضَعُهُ حَيْثُ شِئْتِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَدْ فَعَلْتَ بِأَبِي مَا يَنْبَغُ، فَقَالَتْ فَاطِمَةُ: تَصَدَّقْتُ بِهِ، فَضَعُهُ حَيْثُ شِئْتِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَدْ فَعَلْتَ بِأَبِي مَا يَنْبَغُ، اذْهَبْ فَبِعَهُ* “*Rasûlullâh (a.s) bir seferden geldi. İlk olarak kızı Fâtıma’nın (r.a) yanına uğradı. Evinde, yeni dikilmiş bir perde ve ellerinde birtakım süslü takılar gördü. Bu manzarayı görünce, eve hiç girmeden geri döndü. Sonar bir yere oturdu. Elindeki, değneklerle yeri karıştırıyordu ve şöyle diyordu: “Dünya benim neme gerek, dünya benim neme gerek!” Hz. Fâtıma (r.a) babasının perdeden dolayı geri döndüğünü görünce hemen perdeyi ve ellerindeki şeyleri çıkararak onları Bilâl*

¹²⁵⁷ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 279.

¹²⁵⁸ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 165, no: 1621. Ahmed, *Müsned*, XXXIX, s. 375. İbn Hibbân, *Sahih*, XI, s. 5, no: 4706.

¹²⁵⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 280.

¹²⁶⁰ Hâkim, *Müstedrek*, III, s. 623, no: 6303. Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, s. 238.

¹²⁶¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 281.

¹²⁶² Tirmizî, *Sünen*, III, s. 302, no: 983. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, s. 390, no: 10834. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1423, no: 4261. Ebû Ya’lâ, *Müsned*, VI, s. 57, no: 3303.

(r.a) ile Rasûlullâh'a gönderdi ve ona, "Bunları Peygamber'e götür ve onları tasadduk ettiğimi, istediği yere kullanmasını söyle dedi. Bilâl (r.a) onları Rasûlullâh'a getirerek, "Fâtıma (r.a), bunları tasadduk ettiğini, onları istediğiniz yere kullanabileceğinizi söyledi" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s), "Anam babam feda olsun! Bunu yaptı. Anam babam feda olsun! Bunu yaptı. Götür onları sat!" buyurdu.¹²⁶³ Hadis sahihtir.¹²⁶⁴

8. لَا تَكْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ فَأَهْلِكَ وَلَا إِلَى أَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ فَأُضَيِّعُ اِكْلَانِي كَلَاءَةَ الْوَلِيدِ وَلَا تَخْلُ عَنِّي "Peygamber (a.s) Mevlâsına sığınarak şöyle derdi: Yâ Rabbi, bir saniye bile olsa, beni nefsimin eline bırakma."¹²⁶⁵ Muhammed b. Ğâlib→Abdussamed→Ebû Ca'fer er-Râzî→Muhammed b. el-Münkediri→Ebî Mûsa el-Kindî→Ebû Hureyre (r.a) tarikiyle tahrir edilen rivayet zayıftır.¹²⁶⁶

3.60. Makamlar Hakkında Sûfîlerin Görüşleri

Altmışıncı bölümde toplam on dört hadis geçmektedir.

1. ملاك الدين الورع "Dininizin ayakta durması verâ iledir."¹²⁶⁷ Halef b. Kâsım→Hasan b. Reşîk→İshak b. İbrâhîm→Alî b. Abdulaziz→Muallâ b. Mehdî→Sevvâr b. Musab→Leys→Tâvus→İbn Abbâs (r.a) tarikiyle gelen rivayette

¹²⁶³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 281.

¹²⁶⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 87, no: 4213. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, I, s. 26. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1115, no: 3360. İbn Mubârek, *ez-Zühd*, I, s. 417, no: 1183. Hâkim, *Müstedrek*, III, s. 165, no: 4725.

¹²⁶⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 283.

¹²⁶⁶ Bezzâr, *Müsned*, XIII, s. 49, no: 6368. Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, s. 237. Hatîb, *Müttefik ve'l-Müfterik*, III, s. 1659, no: 1146. Hatîb, *Târih*, XVII, s. 178, no: 482. Dârekutnî, *İlel*, XII, s. 391, no: 2816. Suyûtî, *Câmiü'l-Ehâdis*, (I-XIII) ts., VI, s. 254, no: 5129. Deylemî, *Firdevs*, I, s. 492, no: 2005. Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, s. 215, no: 564; I, s. 456, no: 1276; Elbânî, *Daifu'l-Câmiü's-Sağîr ve Ziyâdete*, el-Mektebetü'l-İslâmî, ts., s. 173, no: 1217.

¹²⁶⁷ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 284. Kudâî, *Müsned*, I, s. 59, no: 40. İbn Abdulber, *Câmi*, I, s. 112, no: 101.

Sevvâr b. Musab metruk kabul edilmiştir.¹²⁶⁸ Hadis farklı lafızlarla nakledilmiş olup daha yaygın rivâyeti sahih bir isnatla rivâyet edilmiştir.¹²⁶⁹

2. تَوْضَأٌ عَلَى نَهْرٍ فَلَمَّا فَرَّغَ مِنْ وَضُوئِهِ أَفْرَغَ فَضْلَهُ فِي النَّهْرِ وَقَالَ: وَقَالَ: يُبَلِّغُهُ اللَّهُ قَوْمًا يَنْفَعُهُمْ
“*Rasûlullâh (a.s) bir nehre giderek abdest aldı. Abdestini bitirince abdest suyunun fazlasını nehre boşalttı ve ‘Azîz ve Celîl olan Allah onu kendilerine fayda verecek bir kavme ulaştırır’* buyurdu.¹²⁷⁰ Vâsile b. el-Hasan→Kesîr b. Ubeyd→Bakiyye→Ebû Bekir b. Ebî Meryem→Habîb b. Ubeyd→Ebû Derdâ (r.a) tarikiyle gelen rivayette Ebû Bekir b. Ebî Meryem mecruh bir râvîdir. Münekkitlere göre zayıftır.¹²⁷¹

3. إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ قَدْ أُعْطِيَ زُهْدًا فِي الدُّنْيَا، وَقَلَّةَ مَنْطِقٍ، فَأَقْتَرِبُوا مِنْهُ، فَإِنَّهُ يَلْقَى الْحِكْمَةَ
“*Kendine, dünyaya karşı zühd hali ve zühd konusunda hakça söz etme kabiliyeti verilen bir kimse gördünüz mü hemen ona yanaşınız. Çünkü o, hikmet telkin eder.*”¹²⁷² Hadisin ricali sika kabul edilir.¹²⁷³

4. أَلْعَمَاءُ أَمَنَاءُ الرُّسُلِ مَا لَمْ يَدْخُلُوا فِي الدُّنْيَا فَإِذَا دَخَلُوا فِي الدُّنْيَا فَاحْذَرُوهُمْ عَلَى دِينِكُمْ
“*Âlimler, sultanlara karışmadıkları ve dünyaya dalmadıkları müddetçe peygamberlerin eminleri (güvenilir vârisleri) dir. Sultanlara karşıtları ve dünyaya daldıkları zaman, dininizi korumak için onlardan sakınıp ayrılınız.*”¹²⁷⁴ Birçok âlim rivayetin mevzu olduğu kanaatindedir. Ancak Süyûtî rivayetin sahih olduğunu ifade

¹²⁶⁸ Zehebi, *Mizân*, II, s. 246, no: 3616. Ebû Hazm, *Tecridü'l-Esmâ ve'l-Kunâ*, I, s. 250-251, no: 1. Abdurrahmân Halef, *Mu'cemu'l-Cerh ve't-Ta'dil*, s. 71, no: 188, no: 191. İbn Zureyk Muhammed b. Abdurrahmân el-Makdisî es-Sâlihî, *Men Tekellem fihî'd-Dârekutnî fî Kitâbi's-Sünen min Duafâi ve'l-Metrûkîn ve'l-Mechûlîn*, Thk. Ebû Abdullâh, Vuzerâtu'l-Evkâf ve Şuûni'l-İslâmiyye, Katar, 1428/2007, II, s. 61, no: 145.

¹²⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, V, s. 284, no: 26115. Taberânî, *Evsat*, VI, s. 194, no: 6166. Dârekutnî, *Sünen*, IV, s. 55, no: 3085. Ebû Nuaym, *Hilye*, II, s. 192. Kudâî, *Müsned*, II, s. 27, no: 814. İbn Ebî'd-Dünyâ, *el-Vera*, Thk. Ebû Abdullâh, ed-Dâru's-Selefiyye, Kuveyt, 1408/1988, s. 44.

¹²⁷⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 284. Hatîb, *Târîh*, V, s. 572, no: 2456. Taberânî, *Müsned-i Şamiyyîn*, II, s. 346, no: 1469. Beyhakî, *Zühd*, s. 328, no: 879.

¹²⁷¹ Zehebi, *Siyer*, VII, s. 64-65, no: 25. Ebu'l-Berekât, *Kevâkibu'n-Nirât*, s. 510-511, no: 13.

¹²⁷² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 285.

¹²⁷³ İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1373, no: 4101. Buhârî, *Târîh*, IX, s. 28. İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, IV, s. 399, no: 2448; 2690; *Zühd*, s. 117, no: 231. Taberânî, *Kebîr*, XXII, s. 392, no: 975. Ebû Nuaym, *Hilye*, XIII, s. 119, no: 10048; 10052; *Marifetu's-Sahâbe*, IV, s. 1861, no: 4685; 6761.

¹²⁷⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 285. Deylemî, *Firdevs*, III, s. 75, no: 4210.

etmiştir. Rivâyet hakkında birçok söylenti vardır. Mevzu olduğu kanaati eksik bilgiyle söylenmiştir.¹²⁷⁵

5. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَمَنَعِ الْعَبْدَ مِنْ سُخْطِ اللَّهِ مَا لَمْ يُؤْتِرُوا سَفْفَةَ ذُنْيَاهُمْ عَلَى بَيْنِهِمْ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ، ثُمَّ كَذَبْتُمْ
“Lâ ilâhe illallâh” zikir, kullar ellerindeki dünyalık şeylerden noksanlaşan şeye hiç aldırış etmedikleri müddetçe, kendilerinden Allah’ın gazabından geri çevirir. Onlar dünyanın derdine düşüp de, “Lâ ilâhe illallâh” dedikleri zaman, Allah Teâlâ, “Yalan söylediniz” buyurur.¹²⁷⁶

6. “Kıyamet gününde cennete ilk çağrılacak olanlar, darlık ve sıkıntı zamanlarında Allah’a hamdedenlerdir.”¹²⁷⁷ Rivayet sahîh kabul edilmiştir.¹²⁷⁸

7. مَنْ أُعْطِيَ فَشَكَرَ، وَابْتَلِيَ فَصَبَرَ، وَظَلَمَ فَاسْتَغْفَرَ، وَظَلِمَ فَعَفَرَ، ثُمَّ سَكَتَ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ،
“Kim bir musibete uğrayınca sabreder, nimet verilince şükreder, kendisine zulmedince affeder ve kendisi zulmedince istiğfar ederse...” buyurunca; kendisine, “Onun hali nedir” diye soruldu. Rasûlullâh da (a.s.), “İşte onlar korkudan emin olmuş ve hidâyete ulaşmış kimselerdir” buyurdu.¹²⁷⁹

8. “Zikrin en faziletlisi; ‘lâ ilâhe illallah’ zikri, duanın en faziletlisi de, ‘elhamdulillâh’ sözüdür.”¹²⁸⁰

Hadisin isnadı sahihtir.¹²⁸¹

¹²⁷⁵ İbn Ebî Hâtim, *İlel*, V, s. 186, no: 1907. İbnu’l-Cevzî, *Mevzûât*, I, s. 263. Zehebî, *Telhîs Kitâbu’l-Mevzûât*, Thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm, Mektebetu’r-Rüşd, Riyâd, 1419/1998, s. 76, no: 166, no: 167. Fettenî, *Tezkiratu’l-Mevzûât*, s. 24. Suyûtî, *el-Leâli’l-Masnûa*, I, s. 200-201.

¹²⁷⁶ Krş. *Avârifü’l-Meârif*, s. 285. Ebû Ya’lâ, *Müsned*, VII, s. 95, no: 4034. Beyhakî, *Şuâbu’l-Îmân*, XIII, s. 100, no: 10015. İbn Hacer, *Metâlibu’l-Âliye*, XII, s. 276, no: 2866; 3285. İbn Ebî Âsım eş-Şeybânî, *ez-Zühd*, Thk. Abdululâ Abdulhamîd, Dâru’r-Reyyân, Kâhire, 1408/1988, s. 144, no: 288.

¹²⁷⁷ Krş. *Avârifü’l-Meârif*, s. 289.

¹²⁷⁸ Taberânî, *Kebîr*, XII, s. 19, no: 12345; *Evsat*, III, s. 240, no: 3033; *Sağîr*, I, s. 181, no: 288; *Duâ*, s. 501, no: 1768. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 681, no: 1851. Ebû Nuaym, *Hilye*, V, s. 69; *Sıfatu’l-Cennet*, I, s. 107, no: 82.

¹²⁷⁹ Krş. *Avârifü’l-Meârif*, s. 290. Taberânî, *Kebîr*, VII, s. 138, no: 6613. İbn Ebî’l-Dünyâ, *es-Sabr ve’s-Sevâb aleyh*, Thk. Muhammed Hayr Ramadân Yûsuf, Dâru İbn Hazm, Beyrût, 1418/1997, s. 35, no: 33. Ebû Nuaym, *Târîh*, II, s. 276; *Marifetu’s-Sahâbe*, III, s. 1440, no: 3653.

¹²⁸⁰ Krş. *Avârifü’l-Meârif*, s. 290.

9. رَأْسُ الْحِكْمَةِ مَخَافَةُ اللَّهِ تَعَالَى “*Hikmetin başı, Allah korkusudur.*”¹²⁸²

10. كَانَ النَّاسُ يَعُودُونَ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَطْنُونَ بِهِ مَرَضًا، وَمَا بِهِ شَيْءٌ إِلَّا الْخَوْفُ مِنَ اللَّهِ، وَالْحَيَاءُ “*Dâvud (a.s), hasta olmadığı halde, insanlar kendini hasta zannederek ziyaret ederlerdi. Allah Teâlâ'nın korkusu ve O'na hayâsı kendini hasta haline getirmişti.*”¹²⁸³ Ebû Muhammed b. Hayyân→Hasan b. Hasan Utâridî→Muhammed b. Abdurrahman b. Gazvân→Sufyân es-Sevrî→Ubeydullâh b. Amr (r.a) tarikiyle gelen rivayette Gazvân cerh edilmiştir. Dârekutnî ve daha başkaları onun kezzâb/yalancı olduğunu ifade etmiştir.¹²⁸⁴ Rivayet mevzudur.

11. يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ: أَخْرِجُوا مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةِ شَعِيرٍ مِنْ إِيْمَانٍ ثُمَّ يَقُولُ: أَخْرِجُوا مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةِ خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ ثُمَّ يَقُولُ: وَعِزَّتِي وَجَلَالِي لَا أَجْعَلُ مَنْ بِي إِزْزَتٍ وَلَا أَجْعَلُ مَنْ بِي إِعْزَازٍ “*Allah Teâlâ kıyamey günü, ‘Kalbinde hardal tanesi ağırlığında iman bulunan kimseyi ateşten çıkarın’ buyurur, ve yine, ‘Kalbinde hardal tanesi ağırlığında iman bulunan kimseyi ateşten çıkarın’ buyurur, sonar da, ‘İzzet ve celâlime yemin ederim ki herhangi bir gün ve gecede bir saat bana iman eden kimseyi iman etmeyen kimse gibi yapmam’ buyurur.*”¹²⁸⁵ Halef b. Velîd→Mervân b. Muaviye el-Fezârî→Ebû Sufyân Tarîf→Abdullâh b. el-Hâris→Enes b. Mâlik (r.a)m tarikiyle tahric edilen rivayette Ebû Sufyân Tarîf’in zayıf olduğuna dair icma bulunmaktadır.¹²⁸⁶

12. الأعرابي قال لرسول الله صلى الله عليه وسلم يا رسول الله من يلي حساب الخلق يوم القيامة فقال صلى الله عليه وسلم فقال صلى الله عليه وسلم الله عليه وتعالى قال هو بنفسه قال نعم فتبسم الأعرابي فقال صلى الله عليه وسلم Rasûlullâh ‘a (a.s) bir bedevi gelerek, “*Kıyamet günü halkın hesabını kim görecek?*” diye sordu. Rasûlullâh (a.s),

¹²⁸¹ Tirmizî, *Sünen*, V, s. 462, no: 3383. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1249, no: 3800. Nesâî, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, s. 306, no: 10599. İbn Hibbân, *Sahîh*, III, s. 126, no: 846. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 676, no: 1834; 1852.

¹²⁸² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 290. Ebû Dâvud, *Zühed*, s. 160, no: 160. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, s. 106, no: 34552. Hakîm Tirmizî, *Nevâdir*, III, s. 84. Ebû Şeyh, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 294. Kelâbâzî, *Bahru'l-Fevâid*, s. 326. Beyhakî, *Medhal*, s. 426, no: 786; *Şuâbu'l-İmân*, II, s. 201, no: 728. İbn Asâkir, *Mu'cemu's-Şuyüh*, (I-III) Thk. Vefâ Takiyuddîn, *Dâru'l-Besâir*, Dimeşk, 1421/2000, I, s. 566, no: 702. Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, III, s. 141, no: 5872.

¹²⁸³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 290. Krş. Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, s. 137.

¹²⁸⁴ Zehebî, *Mizân*, III, s. 625, 7857. İbn Hacer, *Lisân*, IV, s. 579, no: 4429.

¹²⁸⁵ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 291. Krş. Kuşeyrî, *Risâle*, s. 68.

¹²⁸⁶ Zehebî, *Mizân*, II, s. 336, no: 3985. Mizzî, *Tehzîb*, XXXIII, s. 363-364.

“Allah Tebâreke ve Teâlâ görecek” buyurdu. A’râbî, “Tek başına mı?” dedi. Rasûlullâh (a.s), “Evet, buyurdu. Bunun üzerine a’râbî güldü. Rasûlullâh (a.s), “Ey a’râbî neden güldün?” diye sordu, bedevî, “Buna sevindim, çünkü Kerîm olan zat, gücü yettiği zaman affeder, hesaba çektiği zaman müsamaha gösterir” dedi.¹²⁸⁷ Rivayetin aslı tespit edilememiştir.

13. ذَاقَ طَعْمَ الْإِيمَانِ مَنْ رَضِيَ بِاللَّهِ رَبًّا “Rab olarak Allah’a razı olan, imanın tadını tatmıştır.”¹²⁸⁸ Rivayet sahihtir.¹²⁸⁹

14. إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ الرَّوْحَ وَالْفَرْجَ فِي الرَّضَى وَالْيَقِينَ، وَجَعَلَ الْهَمَّ وَالْحَزْنَ فِي الشُّكِّ وَالسُّخْطِ “Allah Teâlâ gönül hoşluluğu ile süruru rıza ve yakinde; hüznle kederi de şüphe ve ilâhî takdire kızmada yapmıştır.”¹²⁹⁰ Muhammed b. Huseyin b. Hafs→Alî b. Muhammed b. Mervân→Ebî→Amr b. Kays→Atiyye→Ebû Saîd tarikiyle gelen rivayette Alî b. Muhammed b. Mervân zayıf kabul edilmiştir. Zührî’ye göre ondan rivâyette bulunmak caiz değildir.¹²⁹¹

3.61. Hallerin Açıklanması

Bu bölümde toplam altı hadis geçmektedir.

1. ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ: مَنْ كَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وَمَنْ أَحَبَّ عَبْدًا لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَمَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ، بَعْدَ إِذْ أَنْقَذَهُ اللَّهُ، مِنْهُ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ “Üç şey var ki onlar kimde bulunursa o, imanın tadını alır: Kişinin, Allah’ı ve Rasûlünü her şeyden daha fazla sevmesi, sevdiğini ancak Allah için sevmek, imandan sonar küfre dönmeyi ateşe atılmak gibi kötü görmesi.”¹²⁹² Hadis sahihtir.¹²⁹³

¹²⁸⁷ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 291. Krş. Gazzâlî, *İhyâ*, IV, s. 149.

¹²⁸⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 292.

¹²⁸⁹ Müslim, *Sahîh*, I, s. 62, no: 34. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 14, no: 2623. Ahmed, *Müsned*, III, s. 299, no: 1778. İbn Mende, *el-İmân*, (I-II) Thk. Alî b. Muhammed b. Nâsır el-Fakîhî, Müessesetu’r-Risâle, Beyrût, 1406, I, s. 249, no: 114. Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, s. 156.

¹²⁹⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 292-293. Ebû Nuaym, *Hilye*, V, s. 106. Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, I, s. 382, no: 203. Taberânî, *Kebîr*, X, s. 215, no: 10514.

¹²⁹¹ Zehebî, *Mizân*, III, s. 154, no: 5930. İbn Hacer, *Lisân*, VI, s. 23, no: 5492.

¹²⁹² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s.294.

¹²⁹³ Buhârî, *Sahîh*, I, s. 13, no: 21. Müslim, *Sahîh*, I, s. 66, no: 43. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 15, no: 2624. Nesâî, *Sünen*, VIII, s. 94, no: 4987. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1338, no: 4033. Ahmed, *Müsned*, XXI, s. 455, no: 14070. Tayâlisî, *Müsned*, III, s. 465, no: 2071.

2. *Allahum, اللّهُمَّ اجْعَلْ حُبَّكَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِي وَسَمْعِي وَبَصْرِي وَأَهْلِي، وَمِنْ الْمَاءِ الْبَارِدِ* “Allahım, senin sevgini bana, nefsimden, kulağımdan, gözümünden, ehlimden, malımdan ve soğuk sudan daha sevgili yap.”¹²⁹⁴ Ebû Kureyb Muhammed b. Fudayl→Muhammed b. Saîd en-Ensârî→Abdullah b. Rebîa Dimeşkî→Âizullâh Ebû İdrîs Havlânî→Ebû Derdâ (r.a) tarikiyle tahric edilen rivayette Abdullah b. Rebîa Dimeşkî meçhul ravi kabul edilmiştir.¹²⁹⁵

3. *المَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ* “Kişi sevdiği ile beraberdir.”¹²⁹⁶ Sahih hadistir.¹²⁹⁷

4. *تَخَلَّقُوا بِأَخْلَاقِ اللَّهِ* “Allah Teâlâ'nın ahlakı ile ahlaklanınız.”¹²⁹⁸ Bu lafızla rivayetin aslını bulamadık, ancak mana bakımından benzer bir rivâyet mevcuttur.¹²⁹⁹

5. *أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ، وَهُوَ سَاجِدٌ* “Kulun Rabbine en yakın olduğu an, secdede olduğu zamandır.”¹³⁰⁰ Sahih hadistir.¹³⁰¹

6. *اسْتَحْيُوا مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ. قَالَ: قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَسْتَحْيِي وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، قَالَ: لَيْسَ ذَلِكَ، وَلَكِنَّ الْإِسْتِحْيَاءَ مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ أَنْ تَحْفَظَ الرَّأْسَ وَمَا وَعَى، وَالْبَطْنَ وَمَا حَوَى، وَتَتَذَكَّرَ الْمَوْتَ وَالْبِلَى، وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ تَرَكَ زِينَةَ الدُّنْيَا، فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ اسْتَحْيَا مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ* “Allah'tan hakkıyla hayâ ediniz” buyurdu. Ashab “Bizler hayâ ediyoruz, yâ Rasûlullâh (a.s)!” dediler. Rasûlullâh (a.s) “Benim bahsettiğim, sizin dediğiniz değildir. Kim, Allah'tan gerçek olarak hayâ etmek isterse; başı ve başa dahil âzaları, karnı ve karnının çevrelediği âzalarını işleyebilecekleri haramlardan korusun, ölümü ve çürümeyi hatırlasın. Kim

¹²⁹⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 294. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 522, no: 3490.

¹²⁹⁵ İbn Hacer, *Lisân*, V, s. 111, no: 4650.

¹²⁹⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 297.

¹²⁹⁷ Buhârî, *Sahih*, VIII, s. 40, no: 6171. Müslim, *Sahih*, IV, s. 2034, no: 2640. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 173, no: 2385. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1117, no: 3368. Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, s. 333, no: 5127.

¹²⁹⁸ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 297.

¹²⁹⁹ Alî el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, I, s. 35, no: 52.

¹³⁰⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 301.

¹³⁰¹ Müslim, *Sahih*, I, s. 350, no: 482. Ebû Dâvud, *Sünen*, I, s. 231, no: 875. Nesâî, *Sünen*, II, s. 226, no: 1137. Ahmed, *Müsned*, XV, s. 274, no: 9461. İbn Mubârek, *ez-Zühed*, I, s. 455, no: 1288. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XII, s. 12, no: 6658.

ahireti isterse, dünyanın aldatıcı süslerini terkeder. Her kimde bunları yaparsa, işte o zaman Allah'tan gerçek olarak hayâ etmiş olur” buyurdu.¹³⁰² Hadis sahihtir.¹³⁰³

3.62. Hallere Dair Tasavvufî İstilahlar

Altmış ikinci bölümde toplam dört hadis geçmektedir.

1. **إِنَّ مِنْ مَعَادِنِ التَّقْوَى تَعَلُّمَكَ إِلَى مَا قَدْ عَلِمْتَ عِلْمَ مَا لَمْ تَعْلَمْ، وَالنَّقْصُ فِيمَا قَدْ عَلِمْتَ قَلَّةَ الزِّيَادَةِ** “Şüphesiz, takvaya sarılmak, sana bildiğinin yanında bilemediğini de öğretir. Bildiğin şeylerdeki noksanlık, ondaki artacak kısmın az olmasıdır. Kişinin bilmediği ilimlere karşı rağbetsiz oluşu, bildiklerinden istifadesinin azlığından kaynaklanır.”¹³⁰⁴ Muhammed b. İbrahim→Ebû Müslim→Misver b. İsa→Kâsım b. Yahyâ→Yâsîn Zeyyât→Ebû Zubeyr→Câbir (r.a) tarikiyle gelen rivayette Yâsîn Zeyyât ittifakla zayıf kabul edilmiş bir râvîdir. Ukaylî'ye göre o meçhuldür ve hadisleri mahfuz değildir.¹³⁰⁵

2. **إِنَّ مِنَ الْعِلْمِ كَهَيْئَةِ الْمَكْنُونِ لَا يَعْمَلُهُ إِلَّا الْعُلَمَاءُ بِاللَّهِ فَإِذَا نَطَقُوا بِهِ لَا يُنْكِرُهُ إِلَّا أَهْلُ الْغُرَّةِ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ** “Öyle ilimler vardır ki gizli hazine gibidir; onu ancak Azîz ve Celîl olan Allah'I yakînen tanıyan âlimler bilir. Onlar bu ilimlerden bahsettiklerinde onu sadece, yüce Allah'tan gafîl kimseler inkâr eder.”¹³⁰⁶ Hâmid Herevî→Nasr b. Muhammed b. Hâris→Abdusselâm b. Sâlih→Sufyân b. Uyeyne tarikiyle gelen rivayette Abdusselâm b. Sâlih tenkit edilmiştir. Yahyâ b. Maîn'e göre yalan söyleyen birisi değildir. Ancak Ebû Hâtim saduk değil ama ahmaktır, der. Nesâî onu sika kabul etmez. Dârekutnî'ye göre de birçok münker rivayete sahip birisidir.¹³⁰⁷ Hadis zayıftır.

¹³⁰² Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 302.

¹³⁰³ Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 637, no: 2458. Ahmed, *Müsned*, VI, s. 187, no: 3671. İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, I, s. 231, no: 343. Bezzâr, *Müsned*, V, s. 391. Taberânî, *Kebîr*, X, s. 152, no: 10290. Hâkim, *Müstedrek*, IV, s. 359, no: 7915.

¹³⁰⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 307.

¹³⁰⁵ İbn Adî, *el-Kâmil*, III, s. 516, no: 613. Hatîb, *Târih*, II, s. 312, no: 361. İbn Hibbân *Mecrûhîn*, III, s. 142, no: 1247. İbn Hacer, *Lisân*, VIII, s. 96, no: 7804.

¹³⁰⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 307. Deylemî, *Firdevs*, I, s. 210, no: 802. Gazzâlî, *İhyâ*, I, s. 35. Alî el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, X, s. 181, no: 28941.

¹³⁰⁷ Zehebî, *Siyer*, XI, s. 446-448. Nesâî, *Tesmiyetü Fukahâi'l-Emsâr*, Thk. Mahmûd İbrâhîm Zâid, Dâru'l-Vâî, Halep, 1369/1986, s. 63, no: 112. Mizzî, *Tehzîb*, XVIII, s. 73-82, no: 3421.

3. إِنَّ اللَّهَ قَالَ: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا
افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّىٰ أَحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ: كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ،
وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي لِأَعْطِيَنَّهُ، وَلَنْ اسْتَعَاذَنِي
Allah Teâla لَأُعِيذَنَّهُ، وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ تَرَدَّدِي عَنْ نَفْسِ الْمُؤْمِنِ، يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَأَنَا أَكْرَهُ مَسَاعَتَهُ
Teâla şöyle buyurdu: “Kim benim veli kuluma düşmanlık ederse ben de ona harp ilan ederim. Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında en çok hoşuma gideni, ona farz kıldığım şeyleri eda etmesidir. Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaştırmaya devam eder, sonunda sevgime erer. Onu bir sevdim mi artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı (aklettiği kalbi, konuştuğu dili) olurum. Benden bir şey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himayeme alır, korurum. Ben yapacağım bir şeyde, mümin kulumun ruhunu kabzetmedeki tereddüdüm kadar hiç tereddüte düşmedim: O ölümü sevmez, ben de onun sevmediği şeyi sevmem.”¹³⁰⁸ Buhârî'nin teferrüd ettiği sahih hadistir.¹³⁰⁹

4. قال لأبو بكر: لما أتى بماله صدقة: مَا أَبْقَيْتَ لِأَهْلِكَ؟ قَالَ: أَبْقَيْتُ لَهُمُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
Rasûlullâh (a.s) Hz. Ebû Bekir'e, “Evinde çoluk çocuğun için ne bıraktın?” diye sorunca, o, “Allah ve Rasûlü'nü!” demiştir.”¹³¹⁰ Hadis sahihtir.¹³¹¹

3.63. Bidâyet ve Nihâyet Halleri

Bu son bölümde Sühreverdî, toplam on üç hadis zikretmiştir.

1. إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَىٰ، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَىٰ دُنْيَا يُصِيبُهَا، أَوْ إِلَىٰ امْرَأَةٍ
يُنْكَحُهَا، فَهَجْرَتُهُ إِلَىٰ مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ “Şüphesiz, bütün ameller niyetlere göre değerlendirilir ve karşılık görür. Herkese niyet ettiği şey verilir. Kim hicretini Allah ve Rasûlü için yapmışsa, onun hicreti Allah ve Rasûlü için olmuştur. Kim de hicretini elde edeceği bir dünyalık ve nikahına alacağı bir kadın için yapmışsa, onun hicreti de niyet ettiği bu şeylere olmuştur.”¹³¹² Hadis sahihtir.¹³¹³

¹³⁰⁸ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 307-308.

¹³⁰⁹ Buhârî, *Sahîh*, VIII, s. 105, no: 6502. İbn Hibbân, *Sahîh*, II, s. 58, no: 347. Beyhakî, *el-Esmâ*, II, s. 447, no: 1029.

¹³¹⁰ Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 310.

¹³¹¹ Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 129, no: 1678. Tirmizî, *Sünen*, V, s. 614, no: 3675. Dârimî, *Sünen*, II, s. 1033, no: 1701.

¹³¹² Krş. Avârifü'l-Meârif, s. 312.

2. *المُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ* “Gerçek muhacir; Allah Teâlâ'nın yasakladığı şeylerden uzaklaşan kimsedir.”¹³¹⁴ Hadis sahihtir.¹³¹⁵

3. *لا يكمل إيمان المرء، حتى يكون الناس عنده كالأباعر، ثم يرجع إلى نفسه، فيراها أصغر صاغر* “Kişi, gözünde insanları kıymetten düşüp terkedilmiş bir deve gibi ve nefisini de onların içinde en hakiri görmedikçe iman kemale ermez.”¹³¹⁶ Bu lafızla tahrir edilen bir rivayeti güvenilir hadis kaynaklarında tespit edemedik.

4. *إِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ* “Şüphesiz sıdk, sahibini hayra ulaştırır.”¹³¹⁷ Hadis sahihtir.¹³¹⁸

5. *من تطيب لله تعالى جاء يوم القيامة وريحه أطيب من المسك، ومن تطيب لغير الله جاء يوم القيامة من الجيفة* “Kim Allah için koku sürerse, kıyamet günü kokusu hâlis miskten daha güzel olarak gelir. Kim de Azîz ve Celîl olan Allah'tan başkası için kokulanırsa, kıyamet günü kokusu leşten daha kötü bir şekilde kokarak gelir.”¹³¹⁹ Rivayetin isnadı bulunamamıştır.

6. *الدنيا مبعوضة لله، فمن تمسك بحبل منها قاده إلى النار* “Dünya Allah'ın buğzettiği bir yerdir, ipine sarılanı ateşe götürür.”¹³²⁰ Rivâyet hadis kaynaklarında tespit edilememiştir.

7. *يَا أَبَا هُرَيْرَةَ اغْتَسِلْ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ وَلَوْ صَارَ أَنْ تَشْتَرِيَ الْمَاءَ بِقَوْتِ يَوْمِكَ* “Ya Ebû Hureyre (r.a)! Akşam yemeğinin parasıyla satın alacağın su ile de olsa Cuma için guslet.”¹³²¹

İbrâhîm b. Hayyân→Hammâd b. Zeyd→Eyyûb→Hasan→Ebû Hureyre (r.a) tarikiyle gelen rivayette İbrâhîm b. Hayyân mecruh râvîdir. Buhârî'ye göre

¹³¹³ Buhârî, *Sahîh*, I, s. 6, no: 1. Müslim, *Sahîh*, III, s. 1515, no: 1907. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 262, no: 2201. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 179, no: 1647. Nesâî, *Sünen*, VI, s. 158, no: 3437. İbn Mâce, *Sünen*, II, s. 1413, no: 4227. Ahmed, *Müsned*, I, s. 393, no: 300.

¹³¹⁴ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 312.

¹³¹⁵ Buhârî, *Sahîh*, I, s. 11, no: 10. Ebû Dâvud, *Sünen*, III, s. 4, no: 2481. Nesâî, *Sünen*, VIII, s. 105, no: 4996. Ahmed, *Müsned*, XI, s. 658, no: 7086.

¹³¹⁶ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 313.

¹³¹⁷ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 313.

¹³¹⁸ Buhârî, *Sahîh*, VIII, s. 25, no: 6094; *el-Edebu'l-Müfred*, s. 140, no: 386. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2012, no: 2607. Tirmizî, *Sünen*, IV, s. 348, no: 1971. Ahmed, *Müsned*, VI, s. 147, no: 3638. Dârimî, *Sünen*, III, s. 1783, no: 2757. Mâlik, *Muvatta*, II, s. 989, no: 16. s. 129, no: 307.

¹³¹⁹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 313. Gazzâlî, *İhyâ*, IV, s. 364.

¹³²⁰ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 314.

¹³²¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 315. Deylemî, *Firdevs*, V, s. 345, no: 8383.

münkeru'l-hadis, Nesâî'ye göre zayıf, Dârekutnî'ye göre de metrûk biridir.¹³²²
Rivayet mevzudur.

8. كان رسول الله صل الله عليه وسلم يقوم من الليل ولا يقوم من الليل كله، ويصوم من الشهر، ولا
Rasûlullâh (a.s) gece ibadetine kalkar fakat gecenin tamamını
ibadetle geçirmez, her ay oruç tutar ama ayın her günü oruçlu değildir.¹³²³ Bu
hadiste zikredilen hayat tarzı Hz. Peygamber'in bilinen bir ahvalidir. Konuyla alakalı
birçok sahih rivâyet bulunmaktadır.¹³²⁴

9. قال الرجل: إني عزمت أن لا أكل اللحم، فقال رسول الله صل الله عليه وسلم: فإني أكل اللحم وأحب
ولو سألت ربي أن يطعمني كل يوم لأطعمني
"Ben hiç et yememeye karar
verdim" dediği zaman, Peygamber (a.s), "Ben et yerim ve onu severim. Rabbim'den
her gün yedirmesini isteseydim, elbette bana yedirirdi" buyurdu.¹³²⁵ Rivâyetin
isnadını aynı lafızla bulunamamıştır. Ancak Hz. Peygamberin et sevdiği ile alakalı
sahih rivâyetler vardır.¹³²⁶

10. كان رسول الله صل الله عليه وسلم يديم العمل
"Rasûlullâh (a.s) amele devam
ediyordu."¹³²⁷ Hadis sahihtir.¹³²⁸

11. كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي سُجُودِهِ: سَجَدَ لَكَ سَوَادِي وَخَيَالِي، ...
Peygamber (a.s) secde de iken,"İlâhî! Hayalim ve gönüm sana secde etti." diye dua
etmiştir.¹³²⁹ Rivâyetin iki senedi bulunmaktadır. Bunlardan İbn Mesûd (r.a) tariki
Âişe'den (r.a) nakledilen hadise göre daha sahihtir.¹³³⁰

12. إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِذَا أَحَبَّ عَبْدًا نَادَى جِبْرِيْلَ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَبَّ فَلَانًا فَأَحِبَّهُ، فَيُحِبُّهُ جِبْرِيْلُ، ثُمَّ
يُنَادِي جِبْرِيْلُ فِي السَّمَاءِ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَبَّ فَلَانًا فَأَحِبُّوهُ، فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ، وَيُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي أَهْلِ الْأَرْضِ

¹³²² Zehebî, *Siyer*, I, s. 29.

¹³²³ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 318.

¹³²⁴ Buhârî, *Sahîh*, II, s. 53, no: 1146; 1341. Müslim, *Sahîh*, I, s. 510, no: 739. Nesâî, *Sünen*, III, s. 218, no: 1640. İbn Mâce, *Sünen*, I, s. 434, no: 1365.

¹³²⁵ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 318.

¹³²⁶ Bkz. Ahmed, *Müsned*, VI, s. 72. Dârimî, *Sünen*, I, s. 24.

¹³²⁷ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 319.

¹³²⁸ Müslim, *Sahîh*, I, s. 512, no: 746. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, s. 48, no: 1368.

¹³²⁹ Krş. *Avârifu'l-Meârif*, s. 320.

¹³³⁰ Bezzâr, *Müsned*, V, s. 503, no: 2034. Mervezî, *Kıyâmu'l-Leyl*, s. 182. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, s. 121, no: 4661. Taberânî, *Duâ*, s. 194, no: 606. Hâkim, *Müstedrek*, I, s. 716. Beyhakî, *Dea'vât*, I, s. 449, no: 338; II, s. 145, no: 530.

“Allah Teâlâ bir kulu sevdiği zaman (Cebrâil’i) çağırır ve ‘Ben falanca kulu seviyorum, onu sen de sev’ buyurur. Cibrîl de onu sever. Sonra semadaki (diğer) meleklerle seslenerek ‘Allah Teâlâ falanca kulunu sevmektedir, onu siz de sevin’ der. Bunun üzerine bütün sema sakinleri onu sever ve o kul için yeryüzünde (varlıkların arasında) kabul (sevgi ve saygı) konur.”¹³³¹ Hadis sahihtir.¹³³²

13. من أراد أن ينظر إلى ميت يمشي على وجه الأرض فلينظ إلى أبي بكر “Kim yeryüzünde yürüyen bir ölü görmek istiyorsa, Ebû Bekir’e baksın”¹³³³ Bu lafızla rivayet tespit edilememiştir ancak من أراد أن ينظر إلى عتيق من النار فلينظ إلى أبي بكر “Kim ateşten âzad olmuş birini görmek istiyorsa Ebû Bekir’e baksın.” şeklinde gelen bir rivayet bulunmaktadır. Hâkim’e göre bu hadis sahihtir.¹³³⁴

¹³³¹ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 320.

¹³³² Buhârî, *Sahîh*, IX, s. 142, no: 7485. Müslim, *Sahîh*, IV, s. 2030, no: 2637. Nesâî, *Es-Sünenu'l-kübrâ*, VII, s. 159, no: 7700. Ahmed, *Müsned*, XVI, s. 359, no: 10615.

¹³³³ Krş. *Avârifü'l-Meârif*, s. 317.

¹³³⁴ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, s. 302, no: 4899. Taberânî, *Kebîr*, I, s. 54, no: 10; *Evsat*, IX, s. 149, no: 9384. Hâkim, *Müstedrek*, III, s. 64, no: 4404.

SONUÇ

Sühreverdî, *Avârif*'te tasavvufa dair konuları delillendirirken genelde Kur'ân, Sünnet, Sahâbî ve Tabiûn'un büyüklerinden söz aktarmaya önem vermiştir. Kanaatimizce Sühreverdî'nin, Sûfilerin her dayanağını Kur'an ve sünnet ile delillendirmeye çalışması onun muhaddis kimliğini gölgelemektedir. Bu nedenle bazı tasavvufi meseleleri hadislerle dayandırmaya çalışmak için çok zayıf veya mevzu rivayetlere başvurduğunu görülmektedir. Bu durum, hadisçilere göre tenkid nedenidir. Zira Sûfilerin yolu, tamamen Kur'an ve Sünnet merkezli olmak zorunda değildir. Çünkü tasavvuf, bir hâl ve tecrübe ilmidir. Özü Kur'an ve Sünnet'tir. Bu esaslara muvafık olan hâl ve tecrübeler, her iki kaynağın ruhu ve meyvesidir.

Sufiler arasında pek yaygın olmayan isnat kullanımının Sühreverdî'de olabildiğince yaygın kullanılması -hadis ilmi açısından- önemli bir kazanımdır. Bu bağlamda kendisinin isnat zinciri olması diğer sufi muhaddislerden farklı olduğunu göstermektedir. Sühreverdî'nin *Avârif*'te rivayet ettiği hadis sayısı 586'dır. Bunların dört tanesi merfu değildir. 394'ü sahih, 30'u hasen, 98'i zayıf ve 60'ı ise mevzu hükmündedir.

Bu çalışma ile elde ettiğimiz bir başka sonuç ise Selef âlimlerinin ilim mirasını kaynaklardan değerlendirme ve delilleri asli kaynaklardan inceleme fırsatı vermesidir. Yüzlerce kaynak eseri görmek ve araştırmak suretiyle bu deryadan istifade edebilmek, -şahsım adına- kaynaklarımızı tanıma imkanı sağlamış, İslamî ilimlerin birbirine ne kadar muhtaç olduğunu görme fırsatı vermiştir. Sühreverdî'nin mezkûr eseri özelinde telif edilmiş bütün eserler Kur'an'ı Kerîm'in daha iyi anlaşılması içindir. Bu mümtaz âlimlerin gayretleri, büyüklüğü ve geniş ufku beni derinden etkilemiştir.

Kur'an ve Sünnet'i insan üzerinde "ahlak" olarak tecrübe etme gayreti içinde olan Sühreverdî, yaşadığı dönemde geniş bir kitleyi etkilemiştir. Hiç kuşkusuz bu konuda en büyük etken hadislerin hayat tarzı olarak benimsenmiş olmasıdır. Sühreverdî'nin bu bağlamda -her ne kadar kendi senedi de olsa- mana ile hadisleri nakletmesi önemli görülmelidir. Kaldı ki hadis usulünde bu, kabul edilen bir yöntemdir. *Avârifu'l-Meârif*'in günümüzde halen ilim ve irfan ehli tarafından büyük

beğeni ile okunduğu aşikardır. Bu çalışmamızla *Avârif*'teki rivayetlere –hadis ilmi açısından- dikkat çekmek istedik.

KAYNAKÇA

- Abdulganî el-Makdisî Ebû Muhammed Takîuddîn el-Cemâilî ed-Dimeşkî,
(v. 600/1204), *et-Terğîb fi'd-Duâ*, Thk. Fevâz Ahmed
Zemrelî, Dâru İbn Hazm, Beyrût, ts.
- Abdullah b. Mubârek Ebû Abdurrahmân, (v. 181/797), *ez-Zühd ve'r-
Rekâik*, (I-II) Thk. Habîburrahmân el-A'zamî, Dâru'l-Kutubi'l-
ilmiyye, Beyrût, ts.
- Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî (v. 211/826), *el-Musannef*, (I-XI)
Thk. Habîburrahmân el-A'zamî, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut,
1403/1983.
- Aclunî İsmâil b. Muhammed (v. 1162/1748), *Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlu'l-
İlbâs amma İštehera mine'l-Ehadîsi alâ Elsineti'n-Nâs*,
Mektebetu'l-Kudsî, Kâhire, 1351/1933.
-, *Şerîa*, (I-V) Thk. Abdullâh b. Ömer b. Süleymân, Dâru'l-
Vatan, Riyâd, 1420/2000.
- Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), *el-İlel ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, (I-III) Thk.
Vasîullâh b. Muhammed Abbâs, Dâru'l-Hânî, Riyâd,
1422/2002.
-, *Fedâilu's-Sahâbe*, (I-II) Thk. Vasîullâh b. Muhammed Abbâs,
Müessesetu'r-Risâle, 1403/1983.
-, *Müsned*, Thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetu'r-Risâle,
1421/2001.
-, *Suâlât*, Thk. Âmir Hasan Sabrî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye,
1425/2005.

-, *Zühd*, Thk. Muhammed Abdusselâm Şâhîn, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1420/2000.
- Allâi Salahuddîn Ebû Saîd Halîl el-Keykeldî, (v. 761/1359), *Câmiu't-Tahsîl fî Ahkâmi'l-Merâsîl*, Thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefî, Âlemu'l-Kutub, 1407/1987.
- Alî el-Müttakî Alâuddîn b. Husâmuddîn el-Hindî el-Burhânpurî, (v. 975/1567), *Kenzu'l-Ummâl fî Sunenu'l-Akvâl ve'l-Efâl*, Thk. Bekrî Hayyânî, Müessesetu'r-Risâle, 1401/1981.
- Beğavî Huseyin b. Mesûd, (v. 516/1122), *Meâlimu't-Tenzîl fî Tefsîru'l-Kur'ân*, (I-V) Thk. Abdurrezzâk el-Mehdî, Dâru İhyâu't-Turâsu'l-Arabî, Beyrût, 1420/2000.
-, *Mesâbîhu's-Sünne*, (I-IV) Thk. Yûsuf Abdurrahmân el-Mar'aşlî, Muhammed Selim İbrâhîm, Cemâl Hamdî ez-Zehebî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1407/1987.
-, *Mu'cemu's-Sahâbe*, (I-V) Thk. Muhammed el-Emîn, Mektebetu'l-Dâru'l-Beyân, Kuveyt, 1421/2001.
-, *Şerhu's-Sünne*, (I-XV) Thk. Şuayb el-Arnâvût, Mektebetu'l-İslâmî, Dimeşk, 1403/1983.
- Beşşâr Şemsuddîn Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed, (v. 748/1347), *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, (I-XV) Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1423/2003.
- Beyhakî Ebû Bekir Ahmed b. Huseyin b. Alî, (v. 458/1065), *Bahs ve'n-Nuşûr*, Thk. Ebû Âsım eş-Şevvâmî el-Eserî, Mektebe Dâru'l-Hicâz, Riyâd, 1436/2016.

-, *Delâilu'n-Nubuvve ve Ma'rifetu Ahvâli Sâhibu's-Şerîa*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1405, 1985.
-, *el-Âdâb*, Thk. Ebû Abdullâh es-Saîd el-Mendûh, Muessesetu'l-Kutubu's-Segâfe, Beyrût, 1408/1988.
-, *ed-Da'vâtu'l-Kebîr*, (I-II) Thk. Bedir b. Abdullâh el-Bedir, Ğirrâs, Kuveyt, 1429/2009.
-, *el-Esmâ ve's-Sifât*, (I-II) Thk. Abdullâh b. Muhammed el-Hâşidî, Mektebetu's-Sevâdî, Cidde, 1413/1993.
-, *el-Medhal ilâ İlmi's-Sünen*, (I-II) Thk. Muhammed Avvâme, Dâru'l-Yesir, 1437/2017.
-, *es-Sünenu'l-Kubrâ*, Thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1424/2003.
-, *es-Sünenu's-Sağîr*, (I-IV) Thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî, Câmiatu'l-Dirâsâtu'l-İslâmiyye, Karâçî, 1410/1989.
-, *Kitâbu'z-Zühdi'l-Kebîr*, Thk. Âmir Ahmed Haydar, Müessesetu'l-Kutubi's-Segâfiyye, Beyrût, 1417/1996.
-, *Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsâr*, (I-XV) Thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî, Câmiatu'l-Dirâsâtu'l-İslâmiyye, Karâçî, 1412/1991.
-, *Şuâbu'l-Îmân*, (I-XIV) Thk. Abdul'ulâ Abdulhamîd Hâmid, Muhtâr Ahmed en-Nedvî, Mektebetu'r-Rüşd, Bûmbay, 1423/2003.
- Bezzâr Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abduhâlik, (v. 292/903) *Müsnedu'l-Bezzâr (Bahru'z-Zehhâr)*, (I-XVIII) Thk. Mahfûz Rahmân Zeynullâh, Âdil b. Sa'd ve Sabrî Abdulhâlik eş-Şâfî, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikme, Medîne, 1429/2009.

- Buhârî Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl el-Cu'fi, (256/870), *Cüzü'l-Kırâa Halfe'l-İmâm*, Thk. Fazlurrahmân es-Sevrî, el-Mektebetu's-Selefiyye, 1400/1980.
-, *el-Câmiu's-Sahîh*, (I-IX) Thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsir en-Nâsir, Dâru Tûku'n-Necât, 1422/2001.
-, *el-Edebu'l-Müfred*, Thk. Semîr b. Emîn ez-Zuheyrî, Mektebetu'l-Ma'ârif, Riyâd, 1419/1998.
-, *et-Târihu'l-Kebîr*, (I-VIII) Thk. Muhammed Abdulmuîd Hân, Dâiretu'l-Ma'âri'î'l-Usmâniyye, Haydarâbâd, ts.
- Câmî Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmettîn Ahmed b. Muhammed, (v. 898/1492), *Nefehâtu'l-Üns*, (I-II) Thk. Muhammed Edîb el-Câdir, Beyrût, 2003.
- Cemâluddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdullâh ez-Zâhirî el-Hanefî, (v. 696/1296) *Meşyaha İbnu'l-Buhârî*, (I-III) Thk. Avd Atkî Sa'd el-Hâzimî, Dâru Alemu'l-Fuâd, 1419/1998.
- Dârimî Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahmân, (v. 255/869), *Sünenu'd-Dârimî*, (I-IV) Thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Dâru'l-Muğnî, 1412/2000.
- Dârekutnî Ebu'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed, (v. 385/995), *Sünenu'd-Dârekutnî*, (I-V) Thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1424/2004.
-, *el-İlelu'l-Vâride fi'l-Ehadîsu'n-Nebeviyye*, (I-XV) Thk. (1-11. ciltleri) Mahfûz er-Rahmân Zeynullâh es-Selefî, Dâru Tayyibe, Riyâd, 1405/1985, (12-15. ciltleri) Muhammed b. Sâlih b.

- Muhammed ed-Dibbâs, Dâru İbn Cevzî, ed-Dammâm, 1427/2005.
-, *el-Mu'telif ve'l-Muh'telif*, (I-V) Thk. Muvaffik b. Abdullâh b. Abdulkâdir, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrût, 1406/1986.
-, *Ta'likâtu'd-Dârukutnî*, Thk. Halîl b. Muhammed el-Arabî, Dâru'l-Kutubu'l-İslâmî, Kâhire, 1414/1994.
- Deylemî Şîreveyh b. Şhredâr b. Şîreveyh el Hemedânî, (v. 509/1115), *el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb*, (I-V) Thk. es-Saîd b. Basyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1406/1986.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, (I-XIV) Hazırlayanlar: Heyet, Çağ Yay., Ankara, 1986.
- Dûlâbî Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed el-Ensârî er-Râzî, (v. 310/922) *el-Künâ ve'l-Esmâ*, (I-III) Thk. Ebû Kuteybe, Dâru ibn Hazm, Beyrût, 1421/2000.
- DÜZENLİ, Yaşar, *Şihabüddin Sühreverdî ve Nuğbetü'l-Beyan Tefsirinin Tevbe Süresine Kadar Tahkiki*, basılmamış doktora tezi, İstanbul 1994.
- Ebû Abdullâh Halîl b. Muhammed el-Mısrî, *el-Fevâid alâ Mecmau'z-Zevâid*, Dâru'l-İmâmu'l-Buhârî, Katar, 1429/2008.
- Ebû Avâne Ya'kûb b. İshâk en-Nîsâbûrî el-İsferâniyî, (v. 316/928), *Müstahrec*, (I-V) Thk. Eyman b. Ârif ed-Dimeşkî, Dâru'l-Ma'rife Beyrût, 1419/1998.
- Ebû Bekir eş-Şâfiî el-Bezzâz Muhammed b. Abdullâh el-Bağdâdî, (v. 354/965), *Kitâbu'l-Fevâid (Ğîylâniyât)*, Thk. Hilmî Kâmil Esad Abdulhâdî, Dâru İbn Cevziyye, Riyâd, 1417/1997.

- Ebû Bekir el-İsmâîl el-Cürcânî, (371/982), *el-Mu'cem fî Esâmî Şuyûh*, (I-III) Thk. Ziyâd Muhammed Mansûr, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medîne, 1410/1990.
- Ebu'l-Berekât Ahmed b. Muhammed el-Hatîb, (v. 929/1523), *el-Kevâkibu'n-Nîrât fî Ma'rifeti mine'r-Ruvâti's-Sikât*, (I-II) Thk. Abdulkayyûm, Dâru'l-Me'mûn, Beyrût, 1981/1401.
- Ebû Dâvud Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, (v. 275/888), *el-Merâsil*, Thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessestu'r-Risâle, Beyrût, 1408/1987.
-, *ez-Zühhd*, Thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm b. Muhammed, Ebû Bilâl ve Abdullatîf, Dâru'l-Mişkât, Helvân, 1414/ 1993.
-, *Sünen'i Ebî Dâvûd*, (I-IV) Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrût, ts.
- Ebu Dâvud et-Tayâlisî Süleymân b. Dâvûd b. Cârûd el-Basrî, (v. 204/819), *Müsned*, (I-IV) Thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Turkî, Dâru Hicr, Mısır, 1419/1999.
- Ebu'l Fidâ İsmâîl b. Ömer b. Kesîr el-Basrî ed-Dimeşkî, (v. 774/1372), *et-Tekmîl fî'l-Cerh ve't-Ta'dîl ve Ma'rifetus'Sikât ve'd-Duafâi ve'l-Mecâhil*, (I-IV) Thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim, Merkezu'n-Nu'mân, Yemen, 1432/2011.
- Ebû Hanîfe Numân b. Sâbit, (v. 150/767), *Müsned*, Thk. Abdurrahmân Hasan Mahmûd, el-Âdâb, Mısır, ts.
- Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî, (v. 430/1038), *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, (I-X) es-Saâde, Mısır, 1394/1974.
-, *Târîhu İsbehân*, (I-II) Thk. Seyyid Kesrevî Hasan, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1410/1990.

-, *el-Müsnedu'l-Müstahrec alâ Sahîhi'l-Îmâmi Müslim*, (I-IV)
Thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâîl eş-Şâfiî,
Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1417/1996.
-, *ed-Duafâ*, Thk. Fârûk Hammâde, Dâru's-Sekâfe, 1405/1984.
-, *Marifetu's-Sahâbe*, (I-VII) Thk. Âdil b. Yûsuf el-Azzâzî,
Dâru'l-Vatan, 1419/1998.
-, *Delâilu'n-Nubuvve*, (I-II) Thk. Muhammed Rivâs, Abdulber
Abbâs, Dâru'n-Nefâis, Beyrût, 1406/1986.
-, *Sıfatu'l-Cenne*, Thk. Ali Rıza Abdullâh, Dâru'l-Me'mûn,
Dimeşk, ts.
- Ebû Şeyh el-İsbahânî Ebû Muhammed Ca'fer b. Hayyân, (v. 369/979), *et-
Tevbîh ve't-Tenbîh*, Thk. Mecdî es-Seyyîd İbrâhîm,
Mektebetu'l-Furkân, Kâhire, ts.
-, *Kitâbu'l-Emsâl fi'l-Hadîsi'n Nebevî*, Thk. Abdulhamîd,
Dâru's-Selefî, Bûmbay, 1408/1987.
- Ebû Tâhir es-Silefî Sadruddîn el-İsbehânî, (v. 576/1180), *Ehâdis
Muntehaba min Eczâi's-Şuyûh Ebî Mansûr el-Cûcânî*, Thk. Ebû
Abdulâla Hâlid b. Muhammed b. Osmân, el-Fârûk, 1429/2008.
-, *Mu'cemu's-Sefer*, Thk. Abdullâh Ömer el-Bârûdiel-
Mektebeetu'l-Ticâriyye, ts.
- Ebû Tâlib el-Mekkî Muhammed b. Alî b. Atiyye el-Hârisî, (v. 386/996),
Kûtu'l-Kulûb fi Muâmeleti'l-Mahbûb, (I-II) Thk. Âsım İbrâhîm
el-Kiyâlî, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1426/2005.

- Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî et-Temîmî el-Mevsilî, (v. 307/920), *Müsned*, (I-XIII) Thk. Hüseyin Selîm Esed, Dâru'l-Me'mûn, Beyrût, 1404/1984.
-, *el-Mefârid an Rasûlullâh Sallallâhu aleyhi ve Sellem*, Thk. Abdullâh b. Yûsuf, Mektebetu Dâru'l-Aksâ, Kuveyt, 1405/1985.
-, *el-Mu'cem*, Thk. İrşâdu'l-Hakki'l-Eserî, İdâretu'l-Ulûmi'l-Eseriyye, Faysal Âbâd, 1407/1987.
- Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm el-Ensârî, (v. 182/798), *el-Âsâr*, Thk. Ebu'l-Vefâ, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, ts.
- Veliyyüddîn b. el-İrâkî Ebû Zur'a el-Kurdî er-Râzânî, (v. 826/1423), *el-Mudellisîn*, Thk. Rufat Fevzî Abdulmuttalib, Nâfiz Hüseyin Hammâd, Dâru'l-Vefâ, 1415/1995.
- ELBÂNÎ Ebû Abdurrahmân Muhammed Nâsiruddîn, (v. 1420/1999), *Silsiletu'l-Ehâdisu'd-Daîfe*, (I-XIV) Dâru'l-Maârif, Riyâd, 1412/1992.
-, *Daîfu'l-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdete*, el-Mektebetu'l-İslâmî, ts.
- el-Hût Muhammed b. Muhammed Derviş eş-Şâfiî, (v. 1277/1861), *Esnâ el-Mutâlib fî Ehadîsi Muhtelifi'l-Merâtib*, Thk. Mustafâ Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1418/1997.
- Fahreddîn er-Râzî Ebû Abdullâh Muhammed b. Ömer b. el-Hasan et-Teymî, (v. 606/1210) *Tefsîru'r-Râzî*, Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1420/2000.
- Fâkihî Ebû Muhammed el-Mekkî, (v. 353/964), *Fevâid*, Thk. Muhammed b. Abdullâh, Mektebetu'l-Rüşd, Riyâd, 1419/1998.

- Gazzâlî Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed et-Tûsî, (v. 505/1111),
Meâricu'l-Kudsi fî Medârici Ma'rifeti Nefsi, Dâru'l-Âfâki'l-
Cedîde, Beyrût, 1975.
-, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, (I-IV) Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, ts.
- Kıvâmu's-Sunne İsmâîl el-İsbehânî, (v. 535/1140), *et-Terğîb ve't-Terhîb*,
(I-III) Thk. Eyman b. Sâlih Şa'bân, Dâru'l-Hadîs, Kâhire,
1414/1993.
- Kudâî Ebû Abdullâh Muhammed b. Selâme el Mısrî, (v. 454/1062),
Müsnedu's-Şihâb, (I-II) thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefî,
Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1407/1986.
- Hâkim Ebû Abdullâh en-Nîsâbûrî İbnu'l-Bey', (v. 405/1015), *Müstedrek
alâ Sahîhayn*, (I-IV) Thk. Mustafâ Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-
Kutub'l-İlmiyye, Beyrût, 1411/1990.
- Hâkîm Tirmizî Muhammed b. Alî b. Hasan b. Bişr, (v. 320/931),
Nevâdiru'l-Usûl fî Ehadîsi Rasûl Sallallâhu aleyhi ve Sellem,
(I-IV) Thk. Abdurrahmân Umeyre, Dâru'l-Cîl, Beyrût, ts.
- Hallâl Ebû Muhammed Hasan b. Muhammed el-Bağdâdî, (v. 439/1047),
Fedâilu Şehru Receb, Thk. Ebû Yûsuf Abdurrahmân, Dâru İbn
Hazm, 1416/1996.
- Humeydî Ebû Bekir Ubeydullâh el-Kureşî el-Mekkî, (v. 219/834), *Müsned*,
(I-II) Thk. Hasan Selîm Esed ed-Dârânî, Dâru's-Sekâ, Dimeşk,
1417/1996.
- Harâitî Ebû Bekir Muhammed b. Ca'fer es-Sâmirî, (v. 327/939), *İ'tilâlu'l-
Kulûb*, Thk. Hamdî Demirtaş, Nezzâr Mustafa el-Bâz, Mekke,
1421/2000.

-, *Mekârimu'l-Ahlâk*, Thk. Eyman Abdülcâbir el-Bahîrî, Dâru'l-Âfâki'l-Arabiyye, Kâhire, 1419/1999.
-, *el-Müntekâ min Kitâbi Mekârimu'l-Ahlâk*, Thk. Muhammed Mutîu el-Hâfız, Gazve Bedîr, Dâru'l-Fikir, Dimeşk, 1406, 1985.
- Hatîb el-Bağdâdî Ebû Bekir Ahmed b. Alî, (v. 463/1071), *el-Câmî li-Ahlâkî'r-Râvî ve Âdâbi's-Sâmi*, (I-II) Thk. Mahmûd et-Tahhân, Mektebetu'l-Maârif, Riyâd, ts.
-, *el-Müttefik ve'l-Müfterik*, (I-III) Thk. Muhammed Sâdık Aydın el-Hâmidî, Dâru'l-Kâdirî, Dimeşk, 1417/1997.
-, *Târîhu Bağdâd*, (I-XVI) Thk. Beşşâr Avvâd, Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, Beyrût, 1422/2001.
-, *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, Thk. Ebû Abdullâh es-Sevrekî, İbrâhîm Hamdî el-Medenî, el-Mektebetu'l-İlmiyye, ts.
-, *el-Fakîh ve'l-Mutefakkih*, (I-II) Thk. Ebû Abdurrahmân Âdil b. Yûsuf, Dâru ibnu'l-Cevzî, 1421/2000.
- Hattâbî Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm, (v. 388/998), *Şe'nu'd-Duâ*, Thk. Ahmed Yûsuf ed-Dakkâk, Dâru's-Sekâfetu'l-Arabiyye, 1404/1984.
- Hennâd Ebû's-Sirrî b. Mus'ab ed-Dârimî el-Kûfî, (v. 243/857), *ez-Zühd*, (I-II) Thk. Abdurrahmân Abdulcebbâr, Dâru'l-Hulefâi lil Kitâbi'l-İslâmî, Kuveyt, 1406.
- Heysemî Nûreddîn Alî b. Ebû Bekir b. Süleymân, (v. 807/1404), *Keşfu'l-Ustâr an Zevâidu'l-Bezzâr*, (I-IV) Thk. Habîburrahmân el-Â'zamî, Müessestu'r-Risâle, Beyrût, 1399/1979.

-, *el-Maksadu'l-Alî fî Zevâidi Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*, (I-IV) Thk. Seyyid Kesrevî Hasan, Dâru'l-kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, ts.
-, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, (I-X) Thk, Husâmuddîn el-Kudsî, Mektebetu'l-Kudsî, Kâhire, 1414/1994.
- İbn Abdulber Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullâh el-Kurtubî, (v. 463/1071), *Câmi'u-Beyâni'l-İlm ve Fadlihi*, (I-II) Thk. Ebi'l-Eşbâl ez-Züheyrî, Dâru İbnu'l-Cevzî, Suûd, 1414/1994.
- İbn Adî Ebû Ahmed Abdullâh el-Cürcânî, (v. 365/975), *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, (I-IX) Thk, Âdil Ahmed, Alî Muhammed, Alî Muhammed Ma'vez, Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1418/1997.
- İbnu'l-A'râbî Ahmed b. Bişr el-Basrî es-Sûfî, (v. 340/951), *Mu'cem*, (I-III) Thk. Abdulmuhsin b. İbrâhîm, Dâru İbn Cevzî, Suûd, 1418/1997.
- İbnu'l-A'râbî el-Kâdî Muhammed b. Abdullâh Ebû Bekir, (v. 543/1148), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, (I-IV) Thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1424, 2003.
- İbn Arrâk Nûreddîn Alî b. Muhammed el-Kenânî, (v. 963/1556), *Tenzîhu's-Şerîati'l-Merfûa*, (I-II) Thk. Abdulvehhâb Abdullatîf, Abdullâh Muhammed es-Sıddîk, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1399/1979.
- İbn Asâkir Ebu'l-Kâsım Alî b. el-Hasan, (v. 571/1176), *Târîhu Dimeşk*, (I-XXXXXXXX) Thk. Amr b. Ğurâme el-Amrî, Dâru'l-Fikir, 1415/1995.
-, *Mu'cemu's-Şuyûh*, (I-III) Thk. Vefâ Takiyuddîn, Dâru'l-Beşâir, Dimeşk, 1421/2000.

- İbn Batta Ebû Abdullâh Hemedân el-Ukberâ, (v. 387/997), *el-İbânetu'l-Kübrâ*, (I-IX) Thk. Rıza Mu'tî, Osmân, Yûsuf, Velîd ve Hamdu't-Tücerî, Dâru'r-Râye, Riyâd, 1426/2005.
- İbn Bişrân Ebu'l-Kâsım Abdulmelik, (v. 430/1038), *Emâlî İbn Bişrân*, Thk. Ebû Abdurrahmân Âdil b. Yûsuf el-Azzâzî, Dâru'l-Vatan, Riyâd, 1418/1997.
- İbnu'l-Cevzî Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî, (v. 597/1201), *Mevzûât*, (I-III) Thk, Abdurrahmân, Muhammed Abdulmuhsin, Medîne, 1368/1966.
-, *Sifatu's-Safve*, (I-II) Thk. Ahmed b. Alî, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 1421/2000.
-, *el-İlelu'l-Mütenâhiye fi'l-Hadîsi'l-Vâhiye*, (I-II) Thk. İrşâdu'l-Hakki'l-Eserî, İdâratu'l-Ulûmi'l-Hakki'l-Eserî, Faysal Âbâd, 1401/1981.
- İbn Ebû Âsım Ahmed b. Amr ed-Dakkâk eş-Şeybânî, (v. 287/900), *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, (I-VI) Thk. Bâsım Faysal Ahmed Cevâbira, Dâru'l-Râye, Riyâd, 1411/1991.
-, *es-Sünne*, (I-II) Thk. Muhammed Nâsuruddîn el-Elbânî, Mektebetu'l-İslâmiyye, Beyrût, 1400/1980.
-, *ez-Zühd*, Thk. Abdululâ Abdulhamîd, Dâru'r-Reyyân, Kâhire, 1408/1988.
- İbn Ebî'd-Dünyâ Ebû Bekir Abdullâh el-Bağdâdî el-Emevî, (v. 281/894), *el-Evliyâ*, Thk. Muhammed Saîd, Müessesetu'l-Kutubi's-Sekâfe, Beyrût, 1413/1992.

-, *Mekârimu'l-Ahlâk*, Thk. Mecdî es-Seyyid İbrâhîm, Mektebetu'l-Kur'ân, Kâhire, ts.
-, *Zemmu'l-Ğıybe ve'n-Nemîme*, Thk. Muhammed Ayyûn, Mektebetu Dâru'l-Beyân, Dimeşk, 1413/1992.
-, *el-Vera*, Thk. Ebû Abdullâh, ed-Dâru's-Selefiyye, Kuveyt, 1408/1988.
-, *es-Sabr ve's-Sevâb aleyh*, Thk. Muhammed Hayr Ramadân Yûsuf, Dâru İbn Hazm, Beyrût, 1418/1997.
- İbn Ebî Üsâme Ebû Muhammed el-Hâris, (v. 282/895), *Bağıyyetu'l Bâhis an Zevâid Müsnedu'l-Hâris*, (I-II) Thk. Hüseyin Ahmed Sâlih el-Bâkirî, Merkez Hidmetu's-Sunne ve Sîretu'n-Nebeviyye, Medîne, 1413/1992.
- İbn Ebî Hâtim Ebû Muhammed Abdurrahmân er-Râzî, (v. 327/938), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Thk. Esad Muhammed Tayyib, Mektebetu Nazzâr, Suûd, 1419/1998.
-, *el-Cerh ve't Tadîl*, Dâru İhyâu't-Turâs el-Arabî, Beyrût, 1271/1952.
-, *el-İlel*, (I-VII) Thk. Sa'd b. Abdullâh el-Hamîd, Hâlid b. Abdurrâhmân el-Cureysî, Mutâbiu'l-Hamîdî, 1427/2006.
- İbn Ebî Şeybe Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed, (v. 235/849), *el-Kitâbu'l-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, (I-VII) Thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, Mektebetu'r-Rüşd, Riyâd, 1409/1989.
-, *Müsned*, (I-II) Thk. Âdil b. Yûsuf, Ahmed b. Ferîd, Dâru'l-Vatan, Riyâd, 1418/1997.

İbnu'l-Esîr Ebu'l-Hasan eş-Şeybânî el-Cezerî, (v. 630/1233), *Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, (I-VIII) Thk. Alî Muhammed Ma'vez, Âdil Ahmed Abdulmevcût, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1415/1994.

İbnu'l-Esîr Müceddidu'd-Dîn Ebû's-Saâdât el-Mubârek, (v. 606/1210), *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, (I-V) Thk. Tâhir Ahmed Zâvî, Mahmûd Muhammed, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrût, 1399/1979.

....., *Câmiu'l-Usûl fî Ehadîsi'r-Rasûl*, (I-XII) Thk. Abdulkâdir el-Arnâvût, Beşîr Ayyûn, Mektebetu'l-Helevânî, 1389/1969.

İbnu'l-Ferrâ Ebû Hazm ibn Kâdî Ebî Ya'lâ el-Bağdâdî, (v. 580/1184), *Tecrîdu'l-Esmâi ve'l-Kunâ el-Mezkûra fî Kitâbi'l-Müttefik ve'l-Müfterik*, (I-II) Thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim, Merkezu'n-Nu'mân, Yemen, 1432/2011.

İbn Kânî Ebu'l-Huseyin Abdalbâkî el-Bağdâdî, (v. 351/962), *Mu'cemu's-Sahâbe*, (I-III) Thk. Salah b. Sâlim, Mektebetu'l-Ğurabâi'l-Eseriyye, Medîne, 1418/1997.

İbn Hacer Ebu'l-Fadl Ahmed b. Alî b. Muhammed, (v. 852/1448), *Tehzîbu't-Tehzîb*, (I-XII) Matbaatu Dâiretu'l-Maârif, el-Hind, 1326/1908.

....., *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi Buhârî*, (I-XIII) Thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1379/1960.

....., *Lisânu'l-Mîzân*, (I-VII) Thk. Dâiretu'l-Ma'rifi'n-Nizâmiyye, Müessesetu'l-A'lamî, Beyrût, 1390/1971.

-, *Tabakâtu'l-Müdekkisîn*, Thk. Âsım b. Abdullâh, Mektebetu'l-Manâr, Ammân, 1403/1983.
-, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, (I-VIII) Thk. Âdil Ahmed Abdulmevcût, Alî Muhammed Ma'vez, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1415/1994.
-, *el-Metâlibu'l-Âliye bi Zevâidi'l-Mesânîdi's-Semâniye*, (I-XIX) Thk. Heyet, Dâru'l-Âsime, 1419/1998.
- İbn Hallikân Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn el-İrbilî, (v. 681/1282), *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâi Ebnâu'z-Zamân*, (I-VII) Thk. İhsân Abbâs, Dâru Sâdır, Beyrût, 1415/1994
- İbn Hibbân Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî, (v. 354/965), *Sahih-i İbn Hibbân*, (I-XVIII) Thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetu'r-Risâle, 1414/1993.
-, *Ravdatu'l-Ukalâi ve Nuzhetu'l-Fudalâi*, Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, ts.
-, *el-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn ve Duafâi ve'l-Metrûkîn*, (I-III) Thk. Mahmûd İbrâhîm Zâid, Dâru'l-Va'y, Haleb, 1396/1976.
- İbn Huzeyme Ebû Bekir Muhammed b. İshâk es-Sülemî en-Nisabûrî, (v. 311/965), *Tevhîd*, (I-II) Thk. Abdulazîz b. İbrâhîm, Mektebetu'r-Rüşd, Riyâd, 1414/1994.
- İbn İshâk Muhammed b. Yesâr el-Medenî, (v. 151/768), *Sîret*, Thk. Süheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1398/1978.

- İbn Kayserânî Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tâhir eş-Şeybânî, (v. 507/1114), *Tezkiratu'l-Huffâz*, Thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefî, Dâru'l-Sumayî, Riyâd, 1415/1994.
- İbn Kesîr Ebu'l-Fedâi İsmâîl b. Ömer el-Basrî, (v. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (I-VIII) Thk. Sâmi b. Muhammed Selâme, Dâru'l-Tayyibe, 1420/1999.
-, *Câmiu'l-Mesânîd ve's-Sünen*, (I-X) Thk. Abdulmelik b. Abdullâh, Dâru Hîdr, Beyrût, 1419/1998.
-, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (I-XV) Dâru'l-Fikr, 1407/1986.
- İbn Kutlûbuğa Ebu'l-Fidâ Zeynuddîn es-Sûdûnî, (v. 879/1474), *es-Sikât Mimmen Lem Yeka'a fî'l-Kütübü's-Sitte*, (I-IX) Thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim, Merkezu'l-Nu'mân, 1432/2011.
- İbn Mâce Ebû Abdullâh el-Kazvînî, (v.273/888), *Sünen*, (I-V) Thk. Şuayb el-Arnâvût, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009.
- İbnu'l-Mukrî Ebû Bekir Muhammed b. İbrâhîm el-İsbahânî el-Hâzen, (v. 381/991), *el-Mu'cem*, Thk. Ebî Abdulhaman Âdil b. Sa'd, Mektebetu'r-Rüşd, Riyâd, 1419/1998.
- İbn Mende Ebû Abdullâh Muhammed b. İshâk el-Abdî, (v. 395/1005), *el-Îmân*, (I-II) Thk. Alî b. Muhammed b. Nâsır el-Fakîhî, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1406.
- İbn Mülakkin Sirâcuddîn Ebû Hafs eş-Şâfî el-Mısrî, (v. 804/1402), *el-Akdu'l-Mezheb fî Tabakâti'l-Hamleti'l-Mezheb*, Thk. Eyman Nasru'l-Ezherî, Seyyid Muhnî, Dâru'l-kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1417/1997.

-, *Tabakâtu'l-Evliyâ*, Thk. Nûreddîn, Mektebetu'l-Hâncî, Kâhire, 1415/1994.
- İbn Sa'd Muahmmmed b. Sa'd, (v. 230/845), et-*Tabakâtu'l-Kubrâ*, (I-VIII) Thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1410/1990.
- İbnu's-Sünnî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*, Thk. Kevseru'l-Bernî, Dâru'l-Kible, Cidde, ts.
- İbn Şâhin Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman, (v. 385/995), *Nâsîhu'l-Hadîs Ve'l-Mensûh*, Thk. Semîr bi Emîn ez-Züheyri, Mektebetu'l-Manâr, Mısır, 1408/1988.
-, et-*Tergîb fî Fedâili'l-A'mâl ve Sevâb zâlik*, Thk. Muhammed Hasan İsmâîl, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1424/2004.
- İbn Şebbe Ebû Zeyd el-Basrî, (v. 262/876), *Târîhu'l-Medîne*, Thk. Fuheym Muhammed Şeltût, es-Seyyid Habîb Mahmûd Ahmed, Cidde, 1399/1979.
- İbnu's-Şecerî Ziyâuddîn Ebu's-Saâdât Hibetullâh, *Emâlî İbnu's-Şecerî*, (I-III) Thk. Mahmûd Muhammed et-Tunâhî, Mektebetu'l-Hâncî, Kâhire, 1413/1991.
- İbn Vehb Ebû Muhammed Abdullâh el-Mısırî el-Kureşî, (v. 197/813), *el-Câmi*, Thk. Mustafa Hasan Huseyin Muhammed Ebu'l-Hayr, Dâru İbnu'l-Cevzî, Riyâd, 1416/1995.
- İbn Zureyk Muhammed b. Abdurrahmân el-Makdisî es-Sâlihî, (v. 803/1401), *Men Tekellem fîhi'd-Dârekutnî fî Kitâbi's-Sünen min Duafâi ve'l-Metrûkîn ve'l-Mechûlîn*, Thk. Ebû Abdullâh, Vuzerâtu'l-Evkâf ve Şuûni'l-İslâmiyye, Katar, 1428/2007.

- İrâkî Ebu'l-Fadl Zeynuddîn Abdurrahîm b. el-Huseyin, (v. 806/1404), *el-Muğnî an Hamelu'l-Esfâr (Tahrîcu Ehâdisu'l-İhyâ)*, Dâru İbn Hazm, Beyrût, 1426/2005.
- İshak b. Râhûye Ebû Ya'kûb el-Mervezî, (v. 238/853), *Müsned*, Thk. Abdulğafûr b. Abdulhak, Mektebetu'l-Îmân, Medîne, 1412/1991.
- İsmâil Hakkı Mustafa el-İstanbulî el-Hanefî el-Halvetî, (v. 1127/1715), *Rûhu'l-Beyân*, Dâru'l-Fikir, Beyrût, ts.
- Kâdî el-Mâristân Muhammed b. Abdulbâkî el-Ensârî el-Ka'bî, (v. 535/1150), *Meşyahu'l-Kübrâ (I-III)* Thk. eş-Şerîf Hâtim b. Ârif el-Avnî, Dâru Âlimu'l-Fevâid, 1422/2001.
- Kâsım b. Selâm Ebû Ubeyde el-Herevî el-Bağdâdî, (v. 224/867), *en-Nâsih ve'l-Mensûh fi'l-Kur'âni'l-Azîm*, Thk. Muhammed b. Sâlih, Mektebetu'r-Rüşd, Riyâd, 1418/1997.
- Keşşî Ebû Muhammed Abdulhamîd, (v. 249/863), *el-Müntehab min Müsned Abd b. Hamîd*, Thk. Subhi'l-Bedrî es-Sâmirâi, Mahmûd Muhammed Halîl es-Saîdî, Mektebetu's-Sünne, Kâhire, 1408/1988.
- Kelâbâzî Ebû Bekir Muhammed b. Ebî İshâk el-Buhârî el-Hanefî, (v. 380/990), *Bahru'l-Fevâid*, Thk. Muhammed Hasan İsmâil, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1420/1999.
- Kuşeyrî Abdulkerîm b. Hevâzin b. Abdulmelik, (v. 465/1073), *er-Risâletu'l-Kuşeyrî*, (I-II) Thk. Abdulhalîm Mahmûd, Mahmûd b. Şerîf, Dâru'l-Maârif, Kâhire, ts.

- el-Lalekâi Ebu'l-Kâsım Hibetullâh b. el-Huseyin et-Taberî er-Râzî, (v. 418/1027), *Şerhu Usûl İ'tikâd Ehli's-Sünne ve'l-Cemâa*, (I-IX) Thk. Ahmed b. Sa'd b. Hemedân, Dâru Tayyibe, 1423/2003.
- Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Âmir el-Medenî, (v. 179/795), *Muvatta*, (I-VIII) Thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Müessesetu Zâid b. Sultân, 1425/2004.
- Mâlinî Ebû Sa'd Ahmed b. Muhammed el-Ensârî el-Herevî, (v. 412/1021), *el-Erbaîn fî Şuyûhi's-Sûfiyye*, Thk. Âmir Hasan Sabrî, Dâru'l-Beşâir, Beyrût, 1417/1997.
- Ma'mer b. Râşid el-Ezdî, (v. 153/770), *el-Câmi*, (I-II) Thk. Habîburrahmân el-A'zmî, el-Meclisu'l-İlmî, Pakistân, 1403/1983.
- Makdisî Diyâuddîn Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdulvâhid, (v. 643/1246), *el-Ehâdisu'l-Muhtârâ*, (I-XIII) Thk. Abdulmelik b. Abdullâh, Dâru Hıdır, 1420/2000.
- Heyet, *Mevsûat Akvâl Ebi'l-Hasan ed-Dârekutnî fî Ricâli'l-Hadîs ve İlelihi*, Âlemu'l-Kutub, Beyrût, 1421/2001.
- Mizzî Ebu'l-Haccâc Cemâluddîn Yûsuf b. Abdurrahmân, (v. 742/1342), *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, (I-XXXV) Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1400/1980.
-, *Tuhfetu'l-Eşrâf bi Ma'rifeti'l-Etrâf*, Thk. Abdussamed Şerefuddîn, Mektebetu'l-İslâmî, 1403/1983.
- Mervezî Ebû Abdullâh Muhammed b. Nasr b. el-Haccâc, (v. 294/907), *Ta'zîm kadru's-Salâh*, (I-II) Thk. Abdurrahmân Abdulcebbâr, Mektebetu'd-Dâr, Medîne, 1406/1986.

-, *Muhtasar Kıyâmu'l-Leyl ve Kıyâmu Ramadân ve Kitâbu'l-Vitr*, Thk. Ahmed b. Alî el-Mukrîzî, Hadîsu Akâdemî, Faysal Abâd, 1408/1988.
-, *es-Sünne*, Thk. Sâlim Ahmed es-Selefî, Müessesetu'l-Kutubu's-Sekâfiyye, Beyrût, 1408/1988.
- Moğultay b. Kılıç Ebû Abdillâh Alâüddîn el-Bekcerî el-Hikrî, (v. 762/1361), *İkmâl Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, (I-XII) Thk. Ebû Abdurrahmân Âdil b. Muhammed, Ebû Muhammed Esâme b. İbrâhîm, el-Fârûku'l-Hadîse, 1422/2001.
- Münzirî Abdulazîm b. Abdulkavî b. Abdullâh, (v. 656/1258), *et-Terğîb ve't-Terhîb mine'l-Hadîsi's-Şerîf*, (I-IV) Thk. İbrâhîm Şemsuddîn, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1417/1997.
- Müslim Ebu'l-Huseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî, (v. 261/875), *Sahîhu Müslim*, (I-V) Thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Dâru İhyâu't-Turâsi'l Arabî, Beyrût, 1375/1956.
- Necm Abdurrahmân Halef, *Mu'cemu'l-Cerh ve't-Ta'dîl li Ricâli Sünenu'l-Kubrâ*, Dâru'r-Râye, 1409/1989.
- Nesâî Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî, (v. 303/916), *es-Sünenu'l-Kübrâ*, (I-X) Thk. Hasan Abdulmun'im Şelbî, Şuayb el-Arnâvût, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1421/2001.
-, *es-Sünenu's-Suğrâ (Sünenu'n-Nesâî)* (I-IX) Thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde, Mektebetu'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, Haleb, 1406/1986.
-, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyl*, Thk. Fâruk Hammâde, Müessesetu'r-Risâle, 1406/1986.

-, *Tesmiyetu Fukahâi'l-Emsâr*, Thk. Mahmûd İbrâhîm Zâid, Dâru'l-Vâî, Haleb, 1369/1986.
- Nisâbûrî Nizâmuddîn el-Hasan b. Muhammed, (v. 850/1447), *Tefsîru'n-Nisâbûrî*, Thk. Zekeriyâ Amîrât, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1416/1996.
- Rûyânî Ebû Bekir Muhammed b. Hârûn, (v. 307/920), *Müsned*, (I-II) Thk. Eyman Alî Ebû Yemânî, Müessesetu Kurtuba, Kâhire, 1416/1996.
- Safiyuddîn el-Hazrecî es-Sâadi Ahmed b. Abdullâh b. Ebi'l-Hayr, (v. 923/1517), *Hulasâ Tehzîbu Tehzîbu'l-Kâmil fî Esmâi'r-Racul*, Thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde, Mektebetu'l-Matbûati'l-İslâmiyye, Haleb, 1416/1996.
- Sa'lebî Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm Ebû İshâk, (v. 427/1036), *Tefsîru's-Sa'lebî*, (I-X) Thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1422/2002.
- Sehâvî Şemsuddîn Ebu'l-Hayr, (v. 902/1497), *el-Makâsidu'l-Hasene*, Thk. Muhammed Osmân, Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, Beyrût, 1405/1985.
- Sehmî Ebu'l-Kâsım Hamza el-Kureşî el-Cürcânî, (v. 427/1035), *Târîhu Cürcân*, Thk. Muhammed Abdulmuîd Hân, Âlemu'l-Kutub, Beyrût, 1407/1987.
- Serrâc Muhammed Alî, *el-Lübâb fî Kavâidi'l-Lügat ve'l-Âlâtu'l-Edeb*, Thk. Hayrettin Şemsi Paşa, Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1403/1983.
- Sübkî Tâcuddîn Abdulvehhâb b. Takîyuddîn, (v. 771/1370), *Tabakâtu's-Şâfiyyeti'l-Kubrâ*, (I-X) Thk. Mahmûd Muhammed et-Tunâhî, Abdulfettâh, Hicr, 1413/1993.

- Sühreverdî Şihâbuddîn, (v. 632/1234), *Avârifu'l-Meârif*, thk. Muhammed Abdulazîz el-Hâlidî, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 2016.
-, *Avârifu'l-Meârif*, (*Gerçek Tasavvuf*) çev. Selvi Dilaver, Semerkand Yay. İstanbul, 2014, 10. Baskı.
-, *Avâriful-Meârif*, (*Tasavvufun Esasları*) çev. Yılmaz H. Kâmil ve Gündüz İrfan, Vefa Yay. İstanbul trs. (Giriş).
- Suyûtî Celâluddîn Abdurrahmân, (911/1505), *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîri'l-Me'sûr*, (I-VIII) Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1983.
-, *ed-Dureru'l-Munteşira fi'l Ehadîsi'l-Müştehirâ*, Thk. Muhammed b. Lütfî Sabbâğ, İmâde Şuûni'l-Mektebât, Riyâd, ts.
-, *Fethu'l-Kebîr fi Dammi'z-Ziyâde ile'l-Câmiî's-Sağîr*, (I-III) Thk. Yûsuf en-Nebhânî, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1423/2003.
-, *Câmiu'l-Ehâdis*, (I-XIII) ts.
- Sülemî Ebû Abdurrahmân Hâlid b. Sâlim en-Nîsâbûrî, (v. 412/1022), *Tabakâtu's-Sûfiyye*, Thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1419/1998.
-, *el-Erbaûn fi't-Tasavvuf*, Dâiratu'l-Maârif, el-Hind, 1401/1981.
- Şâfiî Ebû Abdullâh Muhammed b. İdrîs el-Kureşî el-Mekkî, (v. 204/819), *el-Müsned*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1400/1980.
- Şâsi Ebû Saîd el-Heysemî el-Binkeşî, (v. 335/946), *el-Müsned*, (I-II), Thk. Mahfûz er-Rahmân Zeynullâh, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medîne, 1410/1989.

- Şevkânî Muhammed b. Alî b. Muhammed b. Abdullâh el-Yemenî, (v. 1250/1834), *Fethu'l-Kadîr*, Dâru İbn Kesîr, Dimeşk, 1414/1993.
- Şeybânî el-İmâmu'l-Hâfız Ebî Abdullâh Muhammed b. el-Hasan, (v. 189/805), *el-Âsâr*, (I-II) Thk. Ebu'l-Vefâ el-Afkânî, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, ts.
- Taberânî Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed, (v. 360/971), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, (I-XXV) Thk. Hamdî b. Abdulmecid es-Selefi, Mektebetu İbn Teymiyye, Kâhire, 1415/1994.
-, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, (I-X) Thk. Târik b. Avdullâh b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrâhîm, Daru'l-Harameyn, ts.
-, *el-Mu'cemu's-Sağîr*, (I-II) Thk. Muhammed Şakûr Mahmûd el-Hâc Emîr, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrût, 1405/1985.
-, *ed-Duâ*, Thk. Mustafâ Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1413/1992.
-, *Mekârimu'l-Ahlâk*, Thk. Ahmed Şemseddîn, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1409/1989.
- Taberî Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, (v. 310/922), *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîl'l-Kur'ân*, (I-XXIV) Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetu'r-Risâle, 1420/2000.
- Tahâvî Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed, (v. 321/933), *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, (I-V) Thk. Muhammed Zuheyr en-Neccâr, Muhammed Seyyid Câdu'l-Hak, Âlemu'l-Kutub, 1414/1994.
-, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, (I-XVI) Thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetu'r-Risâle, 1415/1994.

- Tirmizi Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevrâ, (v. 279/892), *Sünen*, (I-V) Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Muhammed Fuâd Abdulbâkî, İbrâhîm, Matba'atu Mustafâ, 1395/1975.
-, *eş-Şemâilu'l-Muhammediyye*, Dâru ihyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, ts.
-, *İlelu't-Tirmizî el-Kebîr*, Thk. Subhî es-Sâmirâi, Âlemu'l-Kutub, Beyrût, 1409/1988.
- Temâm b. Muhammed ed-Dimeşkî, (v. 414/1023), *el-Fevâid*, (I-II) Thk. Hamdî Abdulmeccî es-Selefî, Mektebetu'r-Rüşd, Riyâd, 1412/1992.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul 2009.
- Ukaylî Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr el-Mekkî, (v. 322/934), *ed-Duafâu'l-Kebîr*, (I-IV) Thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî, Dâru'l-Mektebetu'l-İlmiyye, 1404/1984.
-, *Esbâbu Nuzûli'l-Kur'ân*, Thk. Assâm b. Abdulmuhsin el-Humeydân, Dâru'l-İslâh, ed-Dammâm, 1412/1992.
- Vâkidî Muhammed b. Ömer b. Vâkid es-Sehmî el-Eslemî, (v. 207/822), *el-Meğâzi*, (I-III) Thk. Mâristân Cûnes, Dâru'l-A'lamî, Beyrût, 1409/1989.
- Vâsitî Bahşel Ebu'l-Hasan Habîbu'r-Rezzâz, (v. 292/905), *Târîhu Vâsit*, Thk. Kurkîs Avvâd, Âlemu'l-Kutub, Beyrût, 1406/1986.
- Vekî Ebû Süfyân el-Cerâh b. Melîh b. Adî, (v. 197/813), *ez-Zühed*, Thk. Abdurrahmân Abdulcebbâr, Mektebetu'd-Dâr, 1404/1984.

Zebîdî Muhammed b. Muhammed el-Heysemî, (v. 1205/1791) *İthâfu's-Sâdeti'l-Müttakîn bi Şerhi Esrâri İhyâi Ulûmiddîn*, (I-XIII) Beyrût, 1989.

Zehebî Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymâz, (v. 748/1347), *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, (I-XXV) Thk. Heyet, Müessesetu'r-Risâle, 1405/1985.

....., *Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, (I-IV) Thk. Alî Muhammed el-Bicâvî, 1382/1963.

....., *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, (I-XV) Thk. Beşşâr Avvâd, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1423/2003.

....., *Dîvânu'd-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, Thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî, Mektebetu'n-Nahdati'l-Hadîse, Mekke, 1387/1967.

....., *Men Tüküllime fîhi ve hüve Müvessekun*, Thk. Muhammed Şakûr b. Mahmûd el-Hâcî, Mektebetu'l-Manâr, Zerkâi, 1406/1986.

....., *Zeyl Dîvânu'd-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, Thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî, Mektebetu'n-Nahdati'l-Hadîse, Mekke, 1387/1967.

....., *Telhîs Kitâbu'l-Mevzûât*, Thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm, Mektebetu'r-Rüşd, Riyâd, 1419/1998.

Heyet, *Mu'cemu's-Şuarâi'l-Arab*, ts.

Ziriklî Hayreddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ed-Dimeşkî, (v. 1396/1976), *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm, 1423/2002.

Zerkeşî Bedreddîn Muhammed b. Abdullâh b. Bahâdır, (v. 794/1392), *et-Tezkira fi 'l-Ehâdîsi 'l-Meşhûra*, Thk. Mustafa Abdulkâdir Âtâ, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1406/1986.

ZUHAYLÎ Vehbe b. Mustafâ, *Tefsîru 'l-Munîr*, (I-XXX) Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1418/1998.

